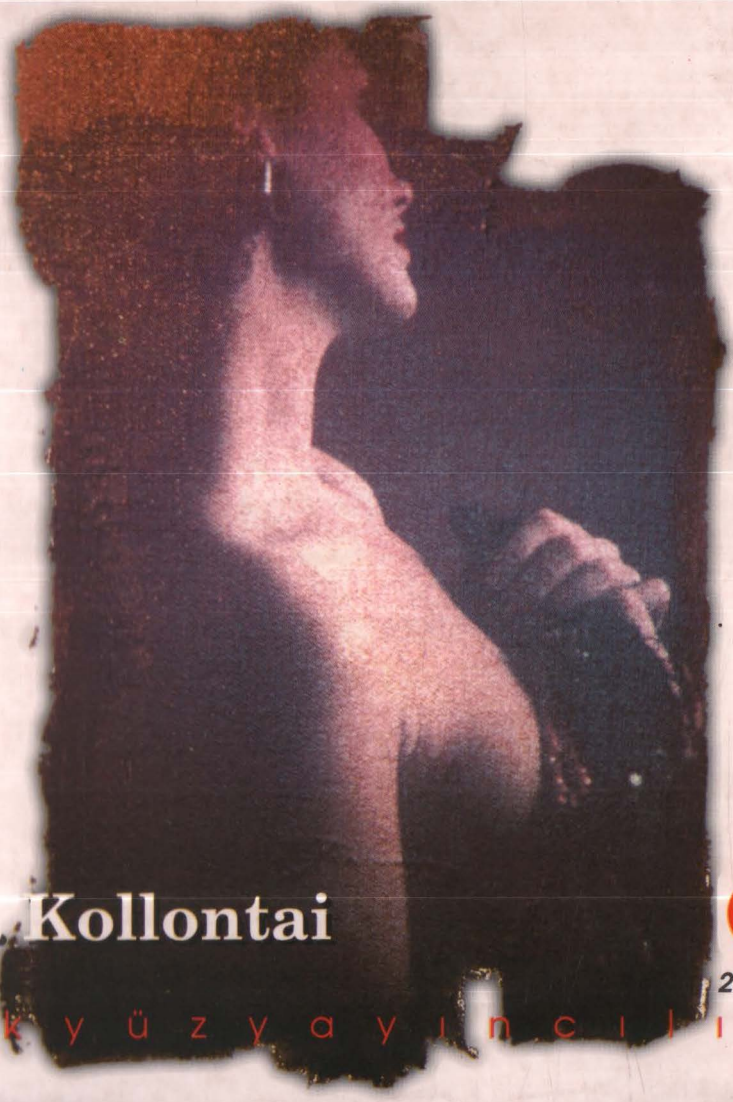
A. Kollontai

Marksizm ve Cinsel Devrim

akyüz yayıncılık

Marksizm ve Cinsel Devrim



A. Kollontai

2. BASKI

akyüz yayıncılık

MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM

Aleksandra Kollontai

(1872 - 1952)

"Çevresinde bu kadar çok yoksulluk, haksızlık ve baskı egemenken insan nasıl mutlu olabilir? Bu yüzden devrime katıldım ve komünist oldum" diyerek, bir Rus soylusunun kızı iken ateşli bir devrimci ve enternasyonalist olan Aleksandra Kollontai, Sovyet Devrimi'nin ve Sovyet Devleti'nin önemli simaları arasında yer alıyor. A. Kollontai 1923 ve sonrasında Norveç'ten Meksika'ya kadar uzanan bir coğrafi kuşakta diplomatik görevler alarak, Sovyet Devleti'ni temsil ediyor. Parti içi tartışma ve saflaşmalarda 'İşçi Muhalefeti' saflarında bulunuyor. Kollontai, özellikle kadın sorununda, genel kabul gören anlayışın dışına çıkıyor ve cinsel özgürlük düşüncesine doğru açılıyor. 'İşçi sınıfının yeni cinsel ahlakı'nı oluşturmayı daha o günden 'ivedi bir görev' sayıyor.

Marksizm ve Cinsel Devrim başlığı altında toplanan yazıları Kollontai'nin bu konudaki düşünce ve görüşlerini kapsar.

MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM

Aleksandra Kollontai
Genel Yayın Yönetmeni
Muammer Akyüz
Yayına Hazırlayan
İsmail Boztepe
Teknik Hazırlık
Detay Grafik (0216 449 54 86)

Baskı: Melisa
İstanbul, Ekim 2001
ISNB No: 975-6647-01-9
AKYÜZ KİTABEVİ
Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.
Neşet Ömer Sk. No.:17 Kadıköy İş Merkezi Zemin Kat
Kadıköy / İstanbul
Tel.: 0216 349 43 15 - 336 45 25

MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM 3

ALEKSANDRA KOLLONTAJ

MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM

Çeviri
Kemal Yalım

MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM

İÇ İNDEKİLER

Birinci Bölüm: AİLE BUNALIMI 7
EVLİLİK VE AİLE SORUNU 9
FUHUŞ SORUNLARI 27
İŞÇİ SINIFI 33

İkinci Bölüm: YENİ KADIN 53
BEKAR KADINLAR 55
ANNA AHMATOVA:
YENİ KADININ OZANI 90

Üçüncü Bölüm: AŞK 107
SINIFLAR SAVAŞI VE CİNSELLİK 109
CİNSLER ARASI İLİŞKİLER
VE SINIFLAR SAVAŞI 123
PROLETARYA İDEOLOJİSİ VE AŞK 138

Dördüncü Bölüm: İLK DENEYLER 161
YARININ TOPLUMU 163
GÜNDELİK YAŞAMDA DEVRİM 166
TÖRELERDE DEVRİM 182

BİRİNCİ BÖLÜM
AİLE BUNALIMI

8 MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM

EVLİLİK VE AİLE SORUNU

Ailenin bugünkü biçimi üretici değildir.
Yeni toplum, yeni bir aile biçimi yaratacaktır.

KARL KAUTSKY

(Erfurt Programı Üzerine Eleştiri)

Kadın sorununun diğer bir görünümünü, aileyle ilgili olanını incelemeye geçelim. Kadının gerçek özgürlüğü (erginliği) için, bu canlı ve karmaşık sorunun çözümünün günümüzde ne derece önemli olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı? Eşitlik hakkı elde etme yönünden kadınların ferahlaması, politik özgürlük için yapılan savaşla, bir doktora ya da diğer bilimsel dereceler sağlama ya da eşit iş için ücret elde etme yoluyla kendiliğinden sağlandı. Oysa gerçekten özgür olabilmek için kadın, bugünkü biçimiyle zaman aşımına uğramış ve engelleyici ailenin yüklediği ağırlığın zincirlerinden kurtulmak zorundadır. Kadın için ailesel sorunun çözümü, ekonomik bağımsızlığın tam olarak elde edilmesi ve siyasal eşitliğin kazanılmasından daha az önemli değildir.

Yasa ve adetlerin (alışkanlıkların) düzenlediği bugünkü aile yapıları kadına, yalnızca bir insan olarak değil, eş ve anne olarak da üzüntü veriyor. Uygarlaşmış ülkelerin çoğunda medeni kanun, kadını erkek karşısında az ya da çok bağımlı duruma getiriyor ve erkeğe, yalnızca karısının mallarını istediği gibi kullanma hakkını değil, karısı üzerinde maddi ve manevi egemenlik kurma hakkını da veriyor. Bu konuda, Fransız Medeni Kanunu'nu hatırlatmak yeter. Bu yasaya göre, evlilik sözleşmesinin imzalandığı gün, kadın medeni haklarını yitirir. Malları kocasının yönetimine geçer; koca-

sının onayı olmaksızın hiçbir hukuki işi tamamlayamaz; hatta ev kiralanması için bile "bey ve efendi"nin tanıklığı gerekir; aile ocağının kutsal niteliğini en sert yasalar korur ve böylece çifte ahlakın tam olarak gerçekleşmesi sağlanır. Kocanın eşini aldatması yasalarca basit bir para cezasıyla cezalandırılır -o da özel koşullarda... Oysa kadının evliliğe sadık olmaması, ona iki yıllık hapis cezasına patlar. Evlenmediği sürece biraz daha özgür ve bağımsız olsa bile, evlenmemiş kadının üzerinde baba egemenliği geçerlidir. Buna karşılık, Fransız yasaları, evlenmemiş kızın "bekâreti"ni uyanık biçimde gözaltında tutar ve kız anneler, nikâhsız karıkocalığın bütün sonuçları yalnızca onların üzerinde kalacak sertlikte cezalandırılır; bilindiği gibi, Fransız Medeni Kanunu'nun 350. maddesine göre "babanın aranması yasaktır".

Eğer diğer ülkelerde yasalar, kadın yönünden daha az sert ise bu, az ya da çok vurgulanmış olarak, kadının kocasına ve efendisine karşı yasal bağımlılığı kuralının onaylanmaması demek değildir.

Bizde (Rusya'da), evli kadınlar, kocalarının onayı olmaksızın kişisel bir borçlanma anlaşması yapamazlar. Aynı şekilde kocalarının rızası olmadan imzaladıkları poliçeler de geçersiz sayılır. Bizim yasalarımıza göre kadın, kocasına boyun eğmek zorundadır ve koca, kendisinden kaçmaya teşebbüs eden, "boyun eğmeyen eş"i, tiksinç ve iğrenç bir varlığa yapıldığı gibi silah zoruyla geri getirebilir...

Kadının, yasalaşmış ailesel ve de resmen köleliğinin bittiği yerde bu kez de "kamuoyu" hükümlerini uygulamaya başlar. Bu "kamuoyu"nu, "kutsal mülkiyet kurumu"nu korumak amacıyla burjuvazi yaratmış ve bugüne dek yaşatmıştır. Bu da "çifte ahlak" ikiyüzlülüğünü onaylamaya yaramıştır. Burjuva toplumu, kadını, işine karşılık ucuz bir ücret ödeyerek dayanılmaz bir ekonomik mengenede sıkar, ayaklar altına alınan çıkarlarını savunmak için sesini yükselten her vatandaşın elindeki haktan onu yoksun tutar ve ona yalnızca şu seçimi yapma iyiliğini gösterir: ya evlilik boyunduruğu ya da açıktan açığa aşağılanıp mahkûm edilen, ama gizliden gizliye cesaretlendirilen ve desteklenen fuhuşun kucağına atıl-

ma...

Bugünkü evlilik yaşamının karanlık görünümleri ve kadının ailesel yapıya sıkı sıkıya bağlı acıları üzerine daha fazla söz etmeye gerek yoktur sanırım. Şimdiye dek bunun üzerine yeterince konuşuldu ve yazıldı. Edebiyat, eşlere değin ve ailesel düzensizliklerimizin kapkara tablolarıyla dolu. Bu alanda ne çok psikolojik trajedi, sakatlanmış yaşam ve ne çok zehirlenmiş varlık var! Şu anda bizim için önemli olan, yalnızca bugünkü aile yapısının toplum katmanlarının tümünün ve bütün sınıfların kadınlarına baskı yaptığına işaret etmektir. Alışkanlıklar ve gelenekler, hangi halk tabakasından olursa olsun kız annelerin, aynı şekilde canını yakıyor; yasalar, burjuva kadını olduğu gibi proleter ya da köylü kadını da kocanın vasiliği altına alıyor.

Kısaca, bütün sınıfların kadınlarının somut olarak el ele vererek kölelik koşullarına karşı mücadele edebilecekleri, kadınla ilgili sorunun bir noktasını böylece bulmuş olduk sanırım. Belki de, ortak acılarla üzüntüler, sınıfların uzlaşmazlık çukurunu sildi ve farklı kampların kadınları için iş yapma ve soluklanmada ortaklaşalık yaratıyor. Ortak istek ve amaçların bulunduğu yerde, burjuva ve proleter kadınlar arasında bir işbirliği gerçekleşiyor belki de?! Her şeye karşın burjuva feministleri, hem evliliğin daha serbest biçimleri hem de "annelik hakları" için aynı anda mücadele veriyor; herkesin zulmettiği, fahişenin korunması için seslerini yükseltiyorlar. Feminist edebiyatın, kadın ve erkek birlikteliğinin yeni biçimlerini araştırma ve cinslerin "ahlak" yönünden eşitliği için gözüpek çabalar gösterme bakımından ne kadar zengin olduğunu görüyorsunuz. Gerçekte ekonomik bağımsızlık alanında burjuva kadınlar eğer, milyonlarca proleter kadının meydana getirdiği ordunun –ki bunlar aile sorununun çözümü için yapılan mücadeleyle "yeni kadın" sorununu kolaylaştırmaya çalışıyorlar– peşine takılırlarsa, ödül feminist militanların mı olur acaba? Rusya'da, orta burjuvazinin kadınları –yani, 1960'larda kendilerini birdenbire iş sahasına atılmış bulan, bağımsız durumları olan kadınlar ordusu– evlilik sorununun karışık görünümlerine karşın, gözüpek biçimde geleneksel dinsel evliliği aşıp, ailenin sağlam biçimi yerine dağılması ko-

lay bir beraberlik koyarak, bireysel anlamda, bu sorunu çözmüş bulunuyorlar; hem de uzun zamandan beri. Bu çözüm nüfusun entelektüel ve hareketli tabakasının gereksinimlerine daha iyi yanıt veriyor. Ancak bireysel ve subjektif çözümler, sorunu hiç değiştirmiyor ve aile yaşamının karanlık tablosunu güzelleştirecek hiçbir şey getirmiyor. Ailenin bugünkü biçimini eğer bazı şeyler yıkabiliyorsa, bunlar, bireyselliğin üstün güçleri değil, aksine görünüşte durgun ama etkili bir yaşamı, yorulmaksızın, yeni temeller üzerine adım adım yeniden kuran üretim güçleridir.

Öyleyse, şu iki temel soruya cevap vermeye çalışalım:

1 – Gösterdiği çabalar sayesinde kadın, -ister proleter ister feminist- yavaş yavaş aile boyunduruğundan kurtulacak mı?

2 – Aile sorunları alanında, feminist militanlarla proleter kadınlar arasında dilek ortaklaşalığı gerçekten var mıdır, yoksa burada da diğer bütün alanlarda olduğu gibi kadınları açıkça iki zıt hatta düşman kampa bölen sınıf süregelmekte midir?

* * *

Her şeyin yolunda gitmediği bugünkü aile yapısında, ailenin sözde monogamik biçiminin, kökünden dağıldığını ve yıkıldığını ayrıca göstermeye bilmem gerek var mı? Karmakarışık bir medeni kanunla burjuva mülkiyeti yararına, zorla sabitleştirilmiş ve dondurulmuş olan çağdaş aile, dayanıklılığını, eski sağlamlığını günden güne yitiriyor. Vaktiyle aileyi bölünmez toplumsal bir hücre şeklinde birleştiren doğal bağlar şimdi zayıflıyor ve doğmalarına neden olan ekonomik biçimler yok olduğunda ortadan kalkıyor. Soylular dışında kalan halk tabakalarının doğuşu döneminde, bu tabakaların gereksinimlerine yanıt veren ideal aile yaşamı, sağlam, kaynaşmış, yıkılmaz, bütün iktidarı evin rızkını getirene ve zenginliği sağlayana ait olan –koca ve baba– bir ailesel birlik idi. Soylular dışındakilerin yalnızca büyük misyonlarının gereğini yapmaya, yani bütün zenginlikleri aile bünyesinde toplamaya başladıkları dönemde, aile biçimlerinin sağlamlığı ve dengeliliği, burjuvazinin diğer halk tabakalarına karşı verdiği varoluş mücadelesinin başarı koşullarından biri olmuştu. XVII. ve XVIII. yüzyılların burju-

vazisinin yüksek ahlaklılığıyla böbürlenmesi ve kapitalist birikimin büyük gizini anlamayıp, aileyi, birikmiş zenginliğin koruyucusu gibi değil, har vurup harman savurucu gibi mütalaa eden ahlakı bozuk ve havai bir asaletin geleneklerine kendi ailesel erdemleriyle, ama hatırsayarlıkla karşı çıkması, sebepsiz değildi. Soylular dışındakiler, ailenin sağlamlığını artırmak, ailesel erdemlerin büyüleyici etkisini en üst noktalara çıkarmak için kendilerine düşen her şeyi yaptılar. Kilise tarafından, evliliğin kutsallığının, çözülmezliğinin öğütlenmesini; yasa tarafından, kadının kocasını aldatmasının cezalandırılmasını ve ahlak tarafından da, "aile ocağının kutsal" karakterinin göklere çıkarılmasını sağladılar. Ve burjuvazi toplumda hâkim yerini kazandığı, dünya üretiminin bütün iplerini elinde topladığı zaman, kesin amacı kendi sınıf çıkarlarını korumak olan burjuva ahlakı, burjuva davranış şekilleri ve medeni yasaları, yavaş yavaş diğer halk tabakaları için de zorunlu yasa durumuna geldiler. Soylular dışındakilerin ahlakı, bütün insanlığın ahlakı olarak tanındı. Sınıfının dar maddi çıkarları burjuvaziyi, gerdek yatağının "temizliği" ile uğraşmaya ve "evlilik dışı çocukları," yani ailenin biriktirdiği zenginliğin bir parçasını bile miras olarak almaması gereken çocukları kovalamaya zorlamıştır; bu maddi çıkarlar "çifte ahlak" kuralını kuvvetlendirdi ve aile hukuku alanında "sert" yasal hükümler getirilmesine katkıda bulundu. Cinsel ahlakın, tek amacı burjuvazinin çıkarlarını korumak olan yapmacık kuralları içinde yetişmiş olan bizler, hepimiz, bu sınıf kuralları önünde, sanki yüksek ideolojik kategoriler önünde imişiz gibi saygıyla eğiliyoruz; onları, ahlaki yaşamın kuramsal ilkeleri olarak tanımaya hazırız!

Kapitalist üretim tarzının, insanlığın ekonomik yaşamının kesin ve ölümsüz şekli ilan edilmesiyle eşzamanda, monogamik evlilik sürekli ve dokunulmaz sosyal bir kurum olarak gösterildi. Toplumun ekonomik hayatında evrim tanımayan ve yadsıyan görüşlere yapıldığı gibi, evlilik üzerine evrimci görüşler de nefretle kovuşturmaya uğradı ve mahkûm edildi. Mülkiyet ve aile birbirine sımsıkı bağlıydı; burjuvazinin bu iki temel direğinden biri sarsılırsa, diğerinin sağlamlığı tehlikeye girerdi. İşte bu yüzden bur-

juvazi, aile temellerini daima büyük bir özenle korumuştur; işte bunun için, evlilik yapısının bugün modası geçmiş biçimlerini böyle şiddetle savundu ve savunmaya da devam ediyor.

Ancak, insanlığın geçirdiği ekonomik evrim –zanaatçılığa değin küçük üretimin son buluşu, makineli çalışmanın parlak başarısı, kentlerin dev boyutlara erişmesi, sınıf ve ticari etkinliklerin büyük ritmi– ailesel yaşam biçimlerinin üzerine yansımadan edemezdi ve burjuva ailenin sarsılmaz sanılan temellerini sarsması kaçınılmazdı.

Yüz yıldan beri, dokunulmaz bir toplumsal kurum diye aldıkları aile üzerine eskimiş fikirleri savunanlarla, yürürlükteki evlilik biçiminin gerici bir tarihsel kategori olduğunu iddia eden yeni kuramların savunucuları bitmez tükenmez tartışmalarını sürdürüyorlar. Tarihsel örnekler ve etnografik incelemelere ek olarak canlı gerçek de, günden güne, şimdiki ailenin kararsızlığını ve önüne geçilmez dağılışını kanıtlıyor. Bugünkü ailenin dokunulmaz ve sürekli bir kurum olduğunu doğrulayan sesler gittikçe daha seyrek çıkıyor ve ailesel ilişkilerle ilgili tartışmalar da artık başka bir düzeyde sürdürülüyor. Burjuva ideologların uğraştıkları sorun şimdi şu: Hangi "reformlar" burjuva aile hücresini bütünlüğü içinde koruyabilmeyi sağlar? Bu ailenin gelecekteki ayrışmasını engellemek için hangi önlemleri almak gereklidir?

Burjuvaziyi çileden çıkaran şey, toplumun ekonomik yaşamının geniş kolektivist temeller üzerinde yeniden ve toptan örgütlenmesi ile kökten bağıntılı olarak, aile yaşamında kökten değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu söyleyen sosyalizm savunucularının doğrulamalarıdır.

Burjuva ideologlar şimdi, katmerli bir şiddetle ailenin, bugün nasılsa öyle kalarak, bütünlüğünü dokunulmamış biçimde koruyacağını, hangi toplumsal reform sözkonusu olursa olsun ona uyabileceğini ve üretim ilişkilerindeki bir değişikliğin, cinslerin birlikte yaşama şekillerinde bir devrim zorunluluğunu asla getirmeyeceğini haykırıyorlar.

Acaba gerçekten böyle midir durum?

İnsanlar arasındaki her toplumsal ilişki biçimi, hangisi olursa olsun, sağlam olabilmek için, kendi döneminde bir başkasını değil, yalnız bu toplumsal ilişki biçimini yaratan ekonomik nedenlerin var olmasını iter. Doğal ekonominin egemen olduğu devirde aile, her şeyden önce bir ekonomik hücre, içinde barındırdığı insan grubunun zorunlu tüm gereksinimlerinin üreticisi olan bir hücre idi.

Değişim ekonomisi gelişip güçlendiği ölçüde aile üyeleri, ekonomik hücre olan ailenin yardımı olmaksızın gittikçe daha iyi şekilde gereksinimlerini karşılar oldular; bununla beraber XIX. yüzyıla kadar, yani kapitalist büyük üretimin ilk belirtileri görülünceye kadar aile, işlerin birliği ahlakında tayin edici ve karar verici rolü olan ekonomik unsuru korumak üzere, bir sıra küçük ekonomik görevi kendinde tuttu. Ailenin toplumsal varlığı, büyük ya da küçük ölçüde bir üretici değeri kaldığı sürece güvenlik altında oluyordu. Aile üyelerini, en sert yasalardan ve en zorlayıcı ahlak kurallarından çok daha sağlam şekilde, güçlü yaşam bağları birleştiriyordu. Ancak, büyük kapitalist üretim, ailenin elinden onun ekonomik ayrıcalıklarını söküp aldığı andan itibaren zorunlu ekonomik hücre olarak değerini yitirdi ve aile aynı darbeyle, yavaş ama önüne geçilmez bir dağılmaya mahkûm edildi.

Gerçekten, aileyi o kadar uzun ömürlü ve dayanıklı kılan sağlam ekonomik bağlar bugün nerededir? İlk olarak burjuva aileyi alalım ve uzun yüzyıllar boyunca ona düşen görevler arasında, günümüze kadar bünyesinde koruyabildiklerinin hangileri olduğunu görelim.

Ailenin, uzun bir listesi olan ilk ihtiyaç maddelerinin yapımı anlamında üretici etkinliği, minimuma indirildi; ev ekonomisi alanı öyle daraldı ki, tanınmaz hale geldi. Bugün, mumunu, sabun ve birasını, ipliğini ve kumaşını yapmak, kış için ürün saklamak, ekmeğini pişirmek, ev halkının elbiselerini dikmekle uğraşan bir burjuva aile var mıdır? Birinci derecedeki gereksinim maddelerini –ki herhangi bir mağazadan ucuz olarak almak mümkündür– üretmek ya da yapmak için aile üyelerinin güçlerini harcamalarının ne gereği ne de kazancı var. Birbiri ardından bütün üretim dalları, sanayi nesneleri haline getirilmek üzere ev ekonomisinin elinden alın-

mıştır. Büyük kapitalist üretimin gelişimi ve zaferiyle aile, eski üretici hücre rolünü yitirmiş ve bağımsız ekonomik birim rolü oynamayı bıraktığı için de toplumun ekonomik yaşamındaki önemi yavaş yavaş kaybolmuştur.

Sürekli kullanım nesnelerinin aile içinde yapımı ve üretimi son bulduğu halde, belki aile diğer bazı ekonomik fonksiyonlarını koruyordur? Zira, var olduğu yüzlerce yıl boyunca aile, yalnızca zenginliklerin bağımsız yaratıcısı olmadı, aynı zamanda onların sadık bekçiliğini de yaptı. Ev, mobilya, aile hazinesi, bütün bunları saygı ve sevgiyle korudu, sakladı.

Yakın geçmişin az hareketli, mülke, toprağa, eve bağlı olan ailesi, zenginliklerin en güvenilir koruma aracı durumunda bulunuyordu ve bu koşullarda aile bağlarının sağlamlığı, soy sopun maddi çıkarlarına sıkı sıkıya bağlıydı. Eğer aile bozulursa zenginlikleri dağılmış, saçıp savrulmuş olacaktı.

Oysa bugün durum böyle değil; bankalar ve diğer tasarruf kurumları, eskiden ailenin yaptığı, malların korunması işine tamamen sahip çıkmış durumdadırlar; biriktirilmiş zenginliklerin korunması ve saklanmasını üstüne alan işte bu kurumlardır artık, yoksa ahlaki ve cinsel birliktelikler ya da eşler değil! Üstelik bu zenginlikler ev halkının herhangi bir özenini gerektirmeyen senetlere dönüşüyor gittikçe artarak. Yaşamının durmaksızın artan hareketliliği, ulaşım araçlarının ailelere daha sık yer değiştirme olanağı veren gelişimi dolayısıyla, büyük yer kaplayan mobilyalar bugün için ağır bir yüktür artık: Bu koşullarda, masraflı olmayan tek değer birimleri para ve senetlerdir. Böylece, alışılmış eski görev –birikmiş aile zenginliğinin korunması– ailesel zorunluluklar çerçevesinden çıkmış oluyor.

Ama tüketim –aile yaşamının bu vazgeçilmez koşulu– acaba eski ailede olduğu gibi mi uygulanmakta? Aile ocağı yerini, lokantalara, kulüplere, mobilyalı evlere ve otellere bıraktı. Zengin büyük burjuvazi yaşamının yarısını, şık yerlerde aylak aylak dolaşarak ve gösterişli otellerdeki servislerin zevkini çıkararak geçiriyor; orta ve küçük burjuvazi ise, can sıkıcı ev işlerinden kurtulmak ve

"eve ilişkin" harcamaları azaltmak için mobilyalı evler kiralıyor, lokantalarda yemek yiyor, kütüphanelerde ve halka açık laboratuvarlarda, müzelerde ve milli galerilerde çalışıyor.

Kadın, ucuz emek gücü talebinin her alanda artması yüzünden dar aile hücresinin dışına çekildiği ve aktif insanlar kalabalığına katıldığı ölçüde bu yaşam biçimi gittikçe daha çok yayılmaktadır. Ailenin tek besleyicisi, aldığı parayla evin her türlü maddi gereksinimini karşılayan biricik kişi, kadının ve çocukların rahatının esas olarak bağlı bulunduğu kişi koca oldukça, o aile, bugünün ailesinin hemen tamamıyla yardımcısı olduğu bir bağlantı ağına bürünmüş ve sıkıca sarılmış oluyordu. Oysa şimdi, küçük burjuvazi hatta orta burjuvazide kadın, ev gereksinimlerinin bir bölümünü aldığı ücret karşılığında gittikçe daha fazla karşılayabilmekte; kadının kocasına, genç kızın babasına karşı bağımlılığı kökünden yıkılmakta ve eskiden burjuva ailesinin kaynaşmasını sağlayan güçlü bağlar bugün, birbiri ardından zayıflayıp kopmakta.

Günümüzde, aileye kalan ne öyleyse? Hâlâ ona düşen görevler var mı? Üyelerini hangi bağlar bağlıyor? Örneğin, çocukların eğitimi mi? Ancak, çocuklarının eğitimi ve öğretimiyle bizzat uğraşan burjuva anne baba var mı, varsa nerede? Sadece küçük ve orta burjuvazi değil, artık büyük burjuvazi de kamu öğretim kurumlarını hor görmüyor. Orta ve yükseköğretimden söz etmiyoruz; ilköğretim ve anaokulları şimdiye kadar görülmemiş biçimde yaygınlık kazandı. Ailenin diğer görevlerinde olduğu gibi eğitim görevi de aile hücresinin dışına çıkmış, toplumun ve devletin yükümlülüğüne geçmiştir.

Bu da geçilince ne kalıyor aileye? Çağdaş toplumda, burjuva sınıfının bireyci yapısı içinde görevi nedir? Yalnızca ve yalnızca, edinilmiş mirasın dolaysız aktarımı. Bugün bile, boşanmaya karşı sayısız engeller konmasındaki amaç, ailenin, insanın manevi gereksinimlerinin değil mülkiyet çıkarlarının hizmetinde olan ailenin, bu biricik görevini tamamlamasını kolaylaştırmaktır. Çağdaş ailenin tüm tarihi bize, bu kurumun salt yararlılık nedenleriyle ayakta durduğunu ve çok ender durumlarda, özellikle mutlu bir rastlantı sonucu, eşlerin karşılıklı sevgisi biçiminde manevi unsu-

ru içerebildiğini göstermiyor mu?

İktidarı bir kere sağlamlaştıktan sonra burjuvazi, ikiyüzlülük maskesini düşürdü ve evliliklerini açıktan açığa, bir çeşit ticari anlaşmalar, kârlı "işler" gibi yaymaya koyuldu. Evlilik, burjuva ideologlarının hoşlandıkları tanımla, 'birbirini seven iki kalbin' birliği yerine, bugünkü koşullarda gittikçe daha sık, hayâsızca bir çeyiz alımı ya da asalet senetleri satımı haline geldi. Küçük ilanlarla gerçekleştirilen evliliklere öyle alışıldı ki, en titiz burjuvanın ahlak duygusu bile bundan asla heyecan duymuyor. Eşleri "akıl evliliği"nin mutlu sonucuna gelin, durmaksızın artan boşanmaların sayısı tanıklık etsin buna. Evliliği bozma istekleri öylesine çok arttı ki, bir Viyanalı yargıç, umutsuzlukla şöyle haykırıyor: "Yakında, tükenmiş evlilikler için açılan davalar, cam kırılması nedeniyle açılan davalar kadar sıklaşacak!"

"Dağılmış evlilik"lerin sayısının doğru bir tablosunu veren istatistikler henüz hazır değil; aslında ayrılan eşlerin sayısı çok fazla ama bunlar boşanma formalitelerine başvurmuyorlar. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, tüm devlet yasaları her türlü aracı kullanarak evliliğin bozulmasını kösteklerler ve bu yolla eşlerin ayrılmasını güç kullanarak önleyip, asalet senetleriyle milyonların ya da sermaye ile toprağın birlikteliği kadar yararlı olan evliliklerin kopmasından çoğunlukla kaçınmış olurlar...

Böyle olduğu halde burjuva sınıfında aile eğer önüne geçilmez biçimde dağılıyor, canlılığını güvence altına alan bağlar günden güne kayboluyorsa bu, diğer tüm halk tabakalarında da, ailenin sona erişinin aynı kaçınılmaz sürecinin tamamlanmakta olduğuna işarettir. Feodal soyluluğun ailesinin de kendi döneminde tam bir gerilemeye uğradığını, en açık ve en onarılmaz biçimde dağıldığını biliyoruz ve yine aynı dönemde, doğmakta olan soylular dışındaki sınıfın, büyüyen toplumsal gücünü korumak için aile kurumunun bütünlüğünü emin bir savunma aracı olarak gördüğünü ve ailesel geleneklere saygıyla göz kulak olduğunu da biliyoruz. Bugün, belki yalnızca orta ve büyük burjuva aileler dağılıyor, oysa küçük burjuvazide, örneğin köylülükte, aile kuralları canlılığını sürdürüyordur belki de? Burjuvazinin diğer katmanlarında (taba-

kalarında) ailenin dağılmasına neden olan etkilere tamamıyla katlanmak durumunda olan Batı Avrupa köylülüğünden söz etmesek bile, bizim "gerici" Rus köylülüğümüzün aile ilişkilerinde, kaba bir evrim oluşuyor. Yalnızca "büyük" aileden (klan) "küçük" aileye geçiş işlemi ve mülkiyetin bölünmesi işlemi dahi, köylü aile yapısının eski biçimlerinin dağılışının şimdiden apaçık bir kanıtını ortaya koyuyor.

Bilindiği gibi "küçük" aile tamamen farklı ekonomik temeller üzerine kurulur; burada kadın birden daha büyük bir davranış özgürlüğü ve evi yöneten "kadın patron" olarak bağımsızlık kazanma olasılığı elde eder. "Büyük" ailede (klan) kadın diğer kişinin yani aile reisinin isteklerini mekanik olarak yerine getiren büyük kalabalığın öğesidir: İyice belirlenmiş işbölümü olmadığı zaman, kadının hiçbir inisiyatifi olmaz ve boşuna çabalar; aile ekonomisinin zenginliklerine yaptığı katkıyı nicelik olarak değerlendirmek olası değildir; yaptığı çalışmaların (işin) değersiz gösterilmesi, tam bir bağımlılık içinde bulunuşu buradan gelir. "Küçük" ailede ise kadın, daha az çalışmaz ve bazen daha da çok çalışır ama buna karşılık ailesel işletme alanlarının biri veya diğerinin yönetimine sahip olur, işinin niteliği ve niceliği kolayca değerlendirilebilir. Ev ekonomisi, iplik yapımı, dokuma, hayvanların bakımı ve hatta işletme ürünlerinin satışı dahil, kadına dayanır; ve yalnızca en sıkışık dönemde, tarladaki çalışmalarda kocasının yardımcısı durumunda olur. Diğer yandan koca karısının yönetimine karışmak hakkını kendinde görmez. "Küçük Rusya'da" diye yazıyor Aleksandra Efimenko, "özel tarihsel örf ve koşullar sonucu, klan biçimi aile Büyük Rusya'dan çok daha erken gelişti. Çalışmanın, hak ve ödevlerin bölünüşü dikkate değer bir düzeye ulaştı. Koca, karısının işlerine asla karışmıyor, onu, karar verme ve davranmada dilediğini yapması için serbest bırakıyor: 'Bu kadının işi' diyor küçük Rusyalılar." Klan usülü ailenin eski kurallarının hâlâ hüküm sürdüğü Küçük Rusya'da köylü kadının gündelik yaşamı gerçekten, Büyük Rusya'dakinden çok daha fazla katlanılabilir durumdadır.

Kadının "küçük" ailede eriştiği bu görece büyük bağımsızlık, doğal olarak onu, bu biçimdeki aile ilişkilerinin ateşli bir savunu-

cusu yapmakta ve köylü kadın, paylaşmayı sağlamak için yararlanabileceği bütün araçları kullanmaya itilmektedir; burada, dalkavukluk kadar iftira da oyuna girmekte. "Diğer Slav halkları gibi Büyük Rusya halkı da," diye doğruluyor Aleksandra Efimenko, "kadının ortak klan yaşamının yaman bir hasmı olduğunu saklamıyor ve onu eski düzenin gerileyişinin başlıca nedeni olarak görüyor." Bu kesinleme tamamen geçerli olmasa bile yine de karakteristiktir: Klan usulü yaşamın gerileyişinin, kadınların "toplumsal olmayışları"ndan ya da "hırçın mizaçlı" oluşlarından daha derin nedenlerinin bulunduğu açıktır. Önceden de kadınlar kavga ediyordu, ama paylaşmanın genelleşmesine ve "büyük" aileden "küçük" aileye geçişe götüren bu olmadı.

Aile temellerindeki sağlamlık, kırsal yerlerde değişim ekonomisinin yayılmasına karşı düşmanca tavırdan ileri geliyor, bu iyice bilinen bir olgu. Ticari değişime değin dünya akımına henüz köylülüğün kapılmadığı yerlerde, hâlâ kapalı ve doğal eski ekonomi hüküm sürüyor; ailenin eski ataerkil biçimi dokunulmazlığını hiç bozmuyor. Bu durumda aile, her şeyden önce bir ekonomik hücre, yaşamak için zorunlu her şeyin üreticisi, çok önemli, çok büyük, hatta üyelerinin her biri için vazgeçilmez bir hücre olarak kalıyor. Köylü ailesini birleştiren ekonomik bağlar, ailenin dayanıklılığını ve canlılığını garanti ediyor; bu ailede boşanma diye bir şey yoktur. Şu bellidir ki köylü ailesinde evlilik bir "manevi birlik" değildir ve bütünüyle üretim ilişkilerinin gerçek temeli üzerine kurulur. Bizim klan usulü Rus köylü ailemiz, geçmişinin tüm kalıntılarıyla, kadınları köleliğe mahkûm edişiyle, "efendi"nin bütün ev halkı üzerindeki sınırsız iktidarıyla günümüze kadar hiç değişmeksizin hayatta kalabildiyse, bu sadece, bizim köylülüğümüzün XIX. yüzyılın sonuna kadar diğer halkların çoktan aştıkları ve terk ettikleri eski ekonomik ilişki biçimlerini korumuş olmasından dolayıdır.

Bununla beraber, dünyadaki genel mal değişimi akımına kendisini kaptırdığı andan itibaren, ataerkil yaşamın donmuş eski kuralları ve köy ekonomisi sağlamlığını yitiriyor. Aile yaşamının hiç dokunulamaz ve değişmez sanılan manevi kuralları onlarca yıldır

kesinliğini gitgide yitiriyor ve yürürlükten kalkıyor, tıpkı evde yün gömlek dokuma ve kara saban yapımı gibi.

Yukarıda belirttiğimiz ekonomik nedenler sonucu "büyük" köylü ailesinden "küçüğe" geçiş, ailenin gelecekteki sarsıntı sürecini hızlandırmaya yaradı sadece. "Küçük" aileye, kadını yine bütün haklarından yoksun bırakan, aile reisine bağımlı kılan kurallar getirmeye boşuna uğraşan halk adetleriyle yaşam pratiği kaba bir çelişkiye düştü; aynı ekonomik koşullar "küçük" ailede kadına belli bir ekonomik bağımsızlık sağlarken, köylülüğün en geri tabakalarında, zamanaşımına uğramış adetlerle gerçek yaşam ilişkileri arasında bir çatışma doğdu. Köy ortamında "kadın sorunu" ilk kez burada ortaya çıktı.

Aile biçimlerindeki evrimle birlikte köylük yerlerdeki kadınların hoşnutsuzluğu da artmıştır; kadınların manastıra girme dilekle-rinin önemli sayılara ulaşması buna tanıktır. 1855 yılında 7.091 rahibe adayı varken 1902'de bu sayı 32.029'a ulaştı. Köylü kadınlar için manastırın çekiciliği, su götürmez biçimde, köylü aile yaşamının yükünden, sürekli ekonomik eğretilikten ve ezici çalışmadan kurtulma arzularının artışından ileri geliyor. Kırsal yerlerdeki genç kızlar arasında yayılan, "rahibe örtüsü"ne karşı istek de, aynı olayı doğrulamaktadır. Resmi bekârlık andı içen geleceğin rahibeleri, buna rağmen aşkı reddetmiyorlar; aksine, ailede belli bir bağımsızlık elde etmiş olduklarından (kazandıkları para kutsal kabul edildiğinden kimse bu paraya dokunmaya cesaret edemiyordu) duygusal alanda da bu serbestliklerinden yararlanıyorlar. Manastır yaşamında, dinsel yaşamda rahatlama isteği, aynı şekilde kente, "hayatını kazanmak" için sanayi merkezlerine gitme arzusu hep, aile içinde köleleşmekten "gına getirmiş" olan köylü kadınların bilinç gelişimini ifade ediyor. Köylü ailesinin parçalanması, özellikle bizde, Rusya'da, çok sayıda kadının tarımsal iş pazarına gittiği yerlerde hissediliyor.

Bir ücret kazanmak için yüzlerce vers uzağa giden, kent değiştiren mevsimlik işçi kadın; ev hayatının bütün sıkıntılarını uysalca yüklenen, ataerkil yaşamın geleneklerine adanmış, kasabanın olacağa boyun eğmiş "halktan kadını"ndan çok, fabrika işçisinin psi-

kolojisine sahip yeni bir köy kadını tipi yaratıyor. Bu koşullarda, aile de başka bir görünüme bürünmekte, kapalı ve sertleşmiş karakterini yitirerek, hareketli, gerilimli ve giderek kopmaya daha elverişli duruma gelmek üzere, yeni üretim ilişkileri, köyün en geri kalmış köşelerine kadar girerek, eskimiş bir arada oturma (toplu ikamet) şekillerini değiştiriyor. Kapitalizm köylere ulaşarak, yerel tarımsal ilişkilerin tümünün içine işleyerek (nüfuz ederek), yalnız Batı Avrupa köylü ailesinin fizyonomisini değiştirmekle kalmıyor, bizim Rus köylülüğümüzün ataerkil adetlerine de kesin darbeler vuruyor. Köylü ailesinde, çok eski ve sarsılmaz sağlamlığını yıkan derin bir değişiklikler dizisi, yavaş yavaş ama ara vermeksizin tamamlanmakta.

Geriye, çağdaş toplumun en kalabalık katmanı, proleterler sınıfı kalmaktadır. Bu sınıfın ailesinde durum nasıldır? En azından, şimdiki aile yapısının canlılığını güvenlik altına almaya elverişli koşulları bulabilecek miyiz bu ailede? Hatta, bu soru ciddi olarak sorulabilecek mi? Bugün işçide, emek gücünü satan kişide aile ne durumdadır?

İlk belirtileri daha şimdiden gözüken şey, fabrika düdüğünün çağrısına uysalca boyun eğmek ve kendilerini, ruhsuz ama gücünü yerinde, makine denen efendinin yetkisine bırakmak için karı kocanın, dar ve fakir evlerini aceleyle terk etmeye başladıklarıdır. Akşamın geç saatlerine kadar evlerinin dışındadır eşler; çocukların bakımı ve gözetimi Allaha bırakılmıştır; yaşlı ya da çalışma gücünü yitirmiş bir komşunun onlarla ilgilenmesi olağanüstü bir durumdur. Sokak –gürültülü, pis bozuk sokak– işte yavruların eğiticisi, işte proleter çocuklarının ilkokulları... Eğer atölye evden uzaksa öğle yemeği saatinde, yüzüstü bırakılmış evlerine bir göz atmak için bile gelmeye vakit bulamaz anne baba. Ailenin yalnız başına kalabilmesiyle ilgili son kuruntu da, erkek ve kadın kiracılar, hastalar, alkolikler, yaşlılar, çocuklar –evlere usulsüz yerleşenler, yabancılar– curcunasıyla yıkılmıştır. Ayrıca, yakayı bırakmayan yoksulluk ve proleter aileye hırsız tırnaklarını saplamak, onu yırtmak ve darmadağın etmek için çabalayan bin türlü felaket, doymak bilmez gözlerle kol geziyor (hastalık, işsizlik, aile fertle-

rinden birinin ölümü, doğum). Bu koşullar altında evlilik, karşılıklı sevginin sonucu bile olsa, en kısa zamanda dayanılmaz bir boyunduruğa dönüşüyor ve her iki taraf da onu unutma yolunu votkada buluyor...

Kocanın düşük ücreti, sermayenin ucuz ellerine karşı gösterdiği sürekli istek, kadını, kapitalist üretimin açık kollarına itiyor. Ve fabrikanın kapıları çalışan kadının üstüne kapandığı andan itibaren, proleter ailenin kaderi çizilmiş oluyor. İşçi ailesinin yaşamı, yavaş yavaş ve acımasızca ziyan olmaya doğru yol alıyor. Ocak sönüyor, artık aile fertlerinin birleşme merkezi olmaktan çıkıyor.

Milyonlarca, on milyonlarca annenin en temel yükümlülüklerini bile yerine getiremeyecek durumda oldukları zamanda, "aile ocağı"nın ve "anneliğin" kutsal karakteri üzerine burjuvazinin duygusal haykırışları na acıdır, ne büyük küfürdür... Sermayenin kaçınılmaz çağrısı üzerine anneler, daha geceyle gündüzü ayırt edemeyen çocuklarını kucaklarından koparıyor ve uysalca fabrikaların kapı önlerini çiğnemeye geliyorlar. Yayılan kokular ve zararlı gazlarla daha ana karnındaki çocukların şeklinin nasıl bozulduğunu ve sakatlandıklarını, milyonlarca çocuğun ana sütüyle birlikte zehirli maddeler içerek nasıl öldüğünü, tahta izbelerde son anda, kendi kaderine terk edilmiş çocuğun nasıl yanarak kömürleştiğini, ağlamaları ivedi bir emri yerine getirmelerini engellemesin diye anaların kendi öz çocuklarını nasıl yavaş yavaş afyonla zehirlediklerini, bunların hepsini tam ve eksiksiz biliyor burjuvazinin evlilik ve annelik savunucuları. Ama burjuva ikiyüzlülüğünün sınırı yok. Kibrit ya da civa fabrikalarında, cam atölyeleri ya da beyaz üstübeç şekilli bir iskeletle, zayıf bir hayati etkinlikle ya da yalnızca çırpınmalar çekerek ölmek için doğuruyorsa, bundan onlara ne? Kadının sanayide çalışmasında baş döndürücü sömürü sisteminin kaçınılmaz sonucu, çocuk düşürmeler artıyor ve ölü doğuyorsa çocuklar bundan onlara ne? Açlık ve sefaletin aşırı öfkesine tutulmuş anneler, "çocuk alıcılar"a başvurup çocuktan kurtuluyorlarsa, istatistikler çocuk düşürmelerdeki sürekli artışa dikkat çekiyorsa ve bu "cani anneler" arasında yalnızca sevgilileri tarafından terk edilmiş genç kızlar değil, proletaryanın meşru kadınları, ailenin saygıdeğer

anneleri de varsa, bunlardan onlara ne?

Günlük olayların bu apaçık korkunçluğuna karşın, bugünkü ailenin ikiyüzlü burjuva savunucuları, azalmayan bir hayranlıkla, "annenin kutsal rolü" ilahisini okumaya devam ediyor ve anayı çocuğunun beşiğinden uzaklaştırdığı için (yalnızca sözde tabii) kadının profesyonel çalışmasına karşı savaş açıyorlar.

"Kutsal annelik ödevi!" Peki, işçi sınıfı içinde, kadının bugünkü ücretli çalışma koşulları altında, nasıl belli olabilecek kadının bu rolü? Çocuğun sağlığı için vazgeçilmez olan bakım nerede, bebeğin hayatını kurtarmak için zorunlu sağlık koşulları nerede? Özellikle birinci yılda çocuk ölümü, proletarya içinde ürküntü verici sayılara yükseliyor. "Burjuva sınıfında çocukların % 8'i ölürken, diyor Lily Braun, "aynı yaştaki işçi çocuklarının % 30'a yakını ölüyor. Berlin'in zengin Friedrichstadt mahallesinde 1000 süt çocuğundan 148'i ölürken, yoksul Wedding mahallesinde 1000 üzerinden ölen çocuk sayısı 348! [...] Sanayi merkezlerinde, çocukluk çağındaki ölüm oranı, çocuk ölümüyle kadının çalışmasındaki gelişme arasında olan sıkı ilişkiyi gösteriyor."

Tütün sanayii bu bakımdan en zararlı dallardan biri; bu sanayide çalışan işçi kadınlarda ölü doğan çocukların sayısı çok yüksek ve hatta çocuk canlı doğsa bile, nikotin sinmiş anne sütüyle yavaş bir zehirlenmeye uğruyor. Anneleri kağıt sanayiinde çalışan çocuklarda da ölüm oranı pek yüksek; Almanya'da % 48'e varıyor bu oran. Tekstil işçilerinin çocuklarını da aynı yazgı bekliyor; İngiltere'de, iplik işlemede çalıştırılan annelerin bir yaşından küçük çocuklarında ölüm oranı % 22; Almanya'da % 38.

Doğumlarından önce ve sonra yolları üzerine bol bol serpilmiş tüm ölümcül tehlikelerden kurtulmayı başarmışlarsa eğer, proleter ailenin çocuklarını neler bekliyor? Açlık, soğuk, sefalet, öfkeli itip kakmalar, terslemeler, yorgun bir elin vurduğu tokatlar ve sonunda umutsuzluğun kışkırttığı tek bir dilek: "Keşke ölebilsen"; sonra karanlık çıraklık ya da atölye yılları; serbest saatler adına, sokak, sövgülü dövüşler, itip dalaşmalar ve çok çok vuruşlar... İşte bugünkü toplumda, "annenin uyanık gözetimi altında" eğitim denilen

şey!

Geleceğin kolektivist toplumuna ve onun toplumsal eğitim ilkelerine boşu boşuna gözlerini kapayacak burjuvazinin sevecen anneleri, sosyalistleri "ruhsuz" olmakla ve "sevgili küçükler"ini kendilerinden ayırmak istemek barbarlığına bürünmekle boş yere suçlayacaklar; önceden denebilecek tek söz, herhangi farklı bir eğitim biçiminin –yeter ki bugünkü biçimden farklı olsun– milyonlarca genç hayatı kurtaracağıdır. En azından, ne işe gitmeden önce annelerinin yatağa bağladığı şu kara bahtlı çocuklar ne de trajik kazaların yol açtığı alıştığımız şu kurbanlar listesi artık olmayacaktır: Bir çocuk araba altında kalarak ezildi, pencereden düştü ya da havuzda boğuldu... Proleter çocuklarının yaşamı, yaşlarına uymayan biçimde o denli çileden çıkarıcı durumda, o denli barbarca yoksulluk ve acıyla doludur ki, anne babalarını ya da ailelerini yitirmek çoğunlukla iyi gelir onlara. Yardım sevenler ya da devletin kurduğu öksüz yurtları, pek çok hatalı ve bozuk yanına karşın, proleter çocukları için hemen her zaman bir kurtuluş yolu olmaktadır.

"Küçükleri annelerinin kollarından söküp almak" istedikleri bahanesiyle sosyalistlere öfkelenen o sevecen burjuva anneler, burjuva toplum içinde bugün kaç proleter annenin bebeğinin beşiği yanında kalabildiğini itiraf ediyorlar, hem de içtenlikle. Gerçekten, evli kadınlar arasında, çalışma hayatına katılma sayısının durmaksızın artışını görmemek elde değildir. Almanya'da on iki yıl içinde evli kadın işçilerin sayısı 300.000'e yükseldi; 1882'de Almanya'da 100 kadın işçinin 173'ü, 1895'de 215'i evli idi. Son değerlendirmelere göre 1000 kadın işçiden Avusturya'da 450'si, Almanya'da 220'ye yakını, Fransa'da aşağı yukarı 200'ü evlidir; gerçekte bu sayılar çok daha yüksektir; istatistikler, evlilikleri yasa ve kilise tarafından kutsanmış evli kadınlar kategorisi içinde yapılabilir sadece, oysa proletarya içinde serbest birliktelikler gittikçe daha sıklaşmaktadır ve bu birlikteliklerde kadın –kadın olduğu kadar anne olarak da– alışılmış ailesel yükümlülüklerin hepsini üstlenmektedir.

Proleter ailenin maddi güvencesizliği evli kadını fabrikada ça-

lışmaya sürüklüyor ve ücretli iş sistemi var oldukça, sermayenin en ucuz el emeğinin üretime çekilmesinde çıkarı bulundukça, evli proleter kadınların fabrikada çalışmalarında bir azalma olmasından umutlanmamak gerekir.

Alsace-Lorraine'deki iş müfettişlerinin topladığı tanık ifadelerine göre evli kadınların % 82'si başka bir var olma aracı bulamadıkları için sanayi işçisi olarak işe girmişler; Aix-la-Chapelle'de, kurtuluşu olmayan bir sefaletin fabrikalara ittiği evli kadınların oranı daha da yüksek, % 88; Slesvig'de bu oran % 96'ya ulaşıyor. Kadının özgürlüğü (erginliği) ve bağımsızlığının çoğunlukla en azgın muhalifleri olan işveren beyler, kendi öz sınıflarının kadınları söz konusu olduğunda, hayâsız bir bağışıklıkla evli kadının, gönüllerindeki en değerli unsur olduğunu kabul ederler. Oysa, ailenin annesi olan işçi kadın, en yaman ve en çileden çıkarıcı olanları dahil hangi çalışma koşulu olursa kabullenmeye hazır olacak, tahammül edecek, katlanacaktır; yeter ki evine elleri boş dönmesin, yeter ki aç kalmış çocukların yürek parçalayan haykırışlarını işitmesin!...

Fabrika sahibinin beğenisine uygun genç kızlar aşırı bağımsız, aşırı gözüpek ve küstah oluyorlar ve aile yükümlülüğü almış evli kadınlardan çok daha kolayca zararlı düşüncelerin propagandasına gittikçe daha çok kapılıyorlar. Patronların, işyerlerine evli kadın işçileri çekebilmek için bütün nüfuzlarını kullanmalarında şaşılacak bir şey yok. Durum böyle olunca, bir yandan ekonomik zorunluluk kadını hayatını kazanmaya ittiği, diğer yandan kapitalist işletme onu kolları açık kabul ettiği için, proleter ailenin hızla ve karşı konulamaz biçimde tam bir dağılmaya doğru gitmesine asla şaşmamak gerekir.

Ve sonuçta, aile ilkelerinin değişmez ve dokunulmaz olduğunu burjuvazi istediği kadar haykırsın, aile –bugünün kapalı, kendine yeter, dar biçimde bireysel ailesi–, bölünmeye, giderek ölüme mahkûm olacaktır. Aile ocağı toplumun bütün sonof ve tabakalarında sönüyor; hiçbir yapay tedbir de onun sönmekte olan alevini yeniden canlandıramayacaktır...

FUHUŞ SORUNLARI

"Burjuva toplumunda cinsel yaşamın bir yanı evlilikse diğer yanı da fuhuştur. Evlilik madalyonun bir yüzüyse, fuhuş öteki yüzüdür. Eğer erkek evlilikte tatmin olmuyorsa bunu alışıldığı şekliyle fuhuşta arıyor. Evli ama beklediklerini bulamamış erkekler için olduğu gibi, kendi isteğiyle ya da zorunluluktan bekâr kalmış erkekler için de cinsel arzuyu tatmin etmek, kadınlara nazaran çok daha kolaydır."

Herkesin hoşgördüğü, kovuşturduğu ama gizliden gizliye cesaretlendirilen fuhuş, gösterişli ama zehirleyen çiçekler arasında, ailesel erdemlerden geriye kalan ne varsa hepsini yok ediyor. Toplumu bir çeşit çürümüş balçıkla örterek, pis kokulu soluğuyla cinslerin aşka değin birlikteliklerinin temiz sevincini zehirliyor. Günümüzde fuhuş, insanlığın, hatta en büyük manevi çöküntü dönemlerinde bile rastlamadığı dev boyutlara ulaştı.

Yarı dinsel Yunan disterion'larının, Roma'daki hoşgörü evlerinin, "sokak kızları"nın neşeli ya da ortaçağ atölyelerinin ciddi fuhuşunun, reform çağının gizliden gizliye cesaretlendirilen ama açıktan açığa mahkûm edilen utanmazca ahlaksızlığının, XVIII. yüzyılın binlerce havai yosma kızının, bugün uygulanan, kadın vücudunun kaba satışı yanında ne ağırlığı olabilir?

Böylesi bir bulaşıcı hastalık olan fuhuş, çağdaş toplumsal yaşamın havasını zehirleyerek oradan oraya, kentten kente, ülkeden ülkeye yayılıyor. Bütün meslekler, toplumun bütün katmanları onun bozucu etkisi altındalar...

Fuhuşa karşı katmerli ikiyüzlülük burjuvazinin karakteristiğidir ve insanlığın tümünü kapsar gibi görünen bu sorunda bile, burjuvazinin bir sınıfsal görevi olduğu göze çarpar. Gerçekten de fuhuş, çağdaş sınıflı toplumun bu zorunlu uzantısı, şimdiki ailenin

artık yürürlükten kalkmış zorlayıcı biçiminin bir düzeltici unsurudur ve mülk sahibi olmayan sınıfları bütün ağırlığıyla ezmektedir. Onun uğursuz tohumları işte bu karanlık ve iç bulandırıcı yerlerde filizlenmekte, zehirli kökleri en çok proletaryanın vücuduna saplanmaktadır; pis kokulu soluğu toplumun tüm havasını çürütüyorsa da asıl afet haline gelişi, ilk önce işçi sınıfı için söz konusudur. Burjuvazinin alarm zillerini çalmakta acele etmeyişi işte bu yüzden. Eğer parayla satın alınan kadınların büyük kısmı mülk sahibi sınıftan olsaydı, bu sorun karşısındaki davranış çok farklı olacaktı...

Bütün ülkelerin yönetimlerinin fuhuş karşısında anlamı belirsiz tutum takınmalarının nedeni, sınıf açısından bakılarak titizlikle araştırılmalıdır. Kilisenin mahkûm ettiği, toplumun, hatta yasanın cezalandırdığı fuhuş, yalnızca daha az göz yumulmakla kalmamış, devlet tarafından düzen altına bile alınmıştır. Erkeklerin doğal cinsel gereksinimlerinin tatmini için gerekliliği ilan edilen fuhuş, sınıflı toplumun şekillenmesinden beri şu ya da bu biçimde bir "ahlaksızlığa karşı paratoner", "namuslu" burjuvaların erdem bekçisi, aile ilkelerinin garantisi olmuştur. Antik dünyanın, Hıristiyanlık öncesinin fuhuşundan söz etmiyoruz. Fakat ortaçağda, hükümetler ve yüksek görevliler, bir yandan bütün "genelevler"e, "kadın evleri"ne, "Kız evleri" vb.'ne "göz yumuyorlar", öte yandan fahişeyi her türlü aşağılama, ağır sataşma ve işkenceye boyun eğdiren, insanlık dışı yırtıcılığı kabul eden bütün bir yasalar ve kararnameler serisi yayınlıyorlardı. Krallar fahişelerin hizmetlerinin zevkini çıkarıyor, kendi dairelerine kabul ediyor ve onları yönetmek üzere özel memurlar tayin ediyorlardı. Ama bu, aynı zamanda fahişeleri aşağılamalarına, onlara zulmetmelerine, çeşitli biçimlerde alabildiğine acı çektirmelerine ve bazen yüzlercesinin, ya dinsel esrime darbesiyle ya da ikiyüzlü bir pişmanlık anında telef edilmelerine engel olmuyordu. Fuhuşun hizmetlerinden kendileri de bolca yararlanan ve gizlice destekleyen burjuvaziyle kilise, onu açıktan açığa kınıyor ve zulmediyordu. Kullanma hakkından korkunç şekilde yoksun bırakıldığı için haykırarak bunu ifade eden halk, fuhuşa, ruhunun içtepkisinin bütün gücüyle kin besliyor ve bu "utanç

verici sanayi"nin bahtsız kurbanlarını bütün araçları kullanarak yerle bir etmeye çabalıyor; küfürler yağdırarak, taşa tutarak, işkence ederek, öldürerek, hoşgörü evlerini yıkarak onları yok etmeye çalışıyordu. Ancak halk, kadın vücudunun satışına karşı boşuna savaşıyordu, çünkü emek gücünün satılmasını önüne geçilmez hale getiren sınıflı toplum durmaksızın yeni kurbanlar yaratıyordu.

Fahişelerin işkenceleri ve periyodik öldürülmeleri yerine, yasalar ve sert kurallar yardımıyle manevi öldürüşü geçiren çağdaş toplum, ortaçağ canavarlarından pek az uzaklaşmıştır. Konsüllük devrinde, "soylu ve papaz dışındakiler (Tiers Etat)" kendilerine özgü "akılcılık"larıyla ve hukuki savunmadan yararlanarak çıkarlarını koruma eğilimleri dolayısıyla, fuhuşun kamusal düzenlenmesi kuralını ilk kez ilan ettiler. Sağlık-polis gözetimi Fransa'da 1800 yılında kuruldu ve ancak 1802 yılında ilk olarak "sarı kart" verildi.

O zamana değin yalnızca devlet tarafından gözyumulan fuhuş, artık iktidar tarafından da tanınan ve yasallaşan bir olay oldu. Bununla birlikte, alışılmış ikiyüzlülük, eski aile biçimlerinin iflasını ve kapitalist ilişkilerin bulunduğu yerde fuhuşun önlenemez artışını açıkça itiraf etmeye izin vermiyordu.

"Utanç verici sanayi" ile ilgili yürürlükteki bütün Rus yasalarına, bu ikiyüzlü espri işlemiştir. Kadın vücudu ticareti, sermaye mirasçılarının fidanlığı olan burjuva ailesinin korunması yararına cesaretlendiriliyor, ama "resmi ahlak" açısından sert bir biçimde ve hoşgörüsüzlükle mahkûm ediliyor. Burjuva toplumu kendi gözünde "yüksek ahlaki temizliğin" prestijini korumak için, fahişeleri görünüşteki erdemlerini sarsmakla suçlamaya çaba gösterir ve bu mutsuz "sefahatın papaz kadınları"nın varlığını her türlü aracı kullanarak zehirlemeye çalışıyor.

Moskova'da bir Sağlık–Polis Komisyonu kurulması sorunu ortaya çıktığı zaman, ilk önce devlete yarar sağlamak için katkıda bulunmalarının fuhuş evlerine zorla kabul ettirilmesi önerildi. Ancak bu fikir yakışıksız bulunarak terk edildi; "özellikle" yakışıksızdı, çünkü, genel kadınlardan herhangi bir verginin ilk elden alınışı, yasalarımızın ruhuna uymuyordu; zira, devletten sıkılmazlı-

ğın ticaretini yapma yetkisi alınmış gibi olacaktı... Sert bir şekilde, yasayla önüne geçildi bu durumun...

Almanya'da aynı ikilik var: Bir fahişeye ev kiralayan ev sahibi ceza yasası gereğince kovuşturmaya uğrar. Ama "diğer yandan polis, binlerce kadının fuhuş yapmasına göz yummak durumundadır. Fahişeler, kendileri için konulmuş olan sicile yazıldıkları ve kurallara, örneğin periyodik sağlık kontrolüne uydukları andan itibaren de çalışmalarını korumak zorunda. Eğer hükümet fahişeleri kabul ediyor ve dolayısıyle bu sanayii cesaretlendiriyorsa, ev kiralamalarını ve üstelik –düzenin ve halk sağlığının yararına– sanatlarını icra edebilecekleri özel evlerin olmasını da kabul etmelidir. Bir yandan devlet resmen, fuhuşu zorunlu görüp tanıyor; diğer yandan fahişeleri ve fuhuş aracılığını mahkûm ediyor. Ne çelişki! Devletin bu tutumu gösteriyor ki şimdiki toplum için fuhuş, bilmeceler soran ve henüz kendi bilmecesini çözecek duruma gelmemiş bir kişi değildir."

Evet, bugünkü burjuva toplumunun mantığı budur işte!

Toplumsal bir olay olarak fuhuş, çağdaş sınıflı toplumun doğal ürünüdür, ama hepsi bu kadar da değil; fuhuşun kurallarını koyan metinlere de tümüyle sınıf görünüşü emdirilmiştir. "Pratikte ahlak polisinin özenle saygı gösterdiği fuhuşta sınıf ayrımı", diye yazıyor Profesör Elistratov, "bölgesel düzenlemelerde kırmızı bir çizgiyle belirtilmiş gibidir." Yürürlükteki yasalarımız zorunlu kontrolü ve hastanede tutmayı yalnızca "kaldırım" kızları, "şüpheli" kızlar, "alt kat" (yani düşük toplumsal koşullardaki) yosmaları için kabul ediyor. 1890 kararnamelerinin özel koşul koyan 158'inci maddesidir bu; 1763 tarihli eski senato fermanı da aşağı yukarı aynı şeyi söylüyor: "[...] Bununla beraber buyuruyoruz ki, sıkılmazca davranışa kanmış kadınlar için, sorguya çekilmek ve şifa bulmak üzere sürgün cezasına çarptırılmak, yalnızca alt tabakadan olanlar veya serseriler için söz konusudur."

Bu anlamda, İçişleri Bakanının taşra yöneticilerine 17 Ekim 1844'te yolladığı buyrultu (Rusya'nın taşra bölgelerinde fuhuşun gözetimi bugün hâlâ bu buyrultuya göre yapılmaktadır) şimdi da-

ha da açıklık kazanmaktadır: "Kendiliğinden ortaya çıkan şu ki, yararlı mütalaa edebileceğim ölçülere tâbi olabilecek kişiler sadece, yaşama biçimleri, nitelikleri ve diğer sosyal referansları dolayısıyla geçerli olan kişiler olmalıdır". Aynı kural kimi kentlerin özel yönetmeliklerinde de var; ve eğer ayrılıklar bulunuyorsa, bu ve bütün bunlar düzenlemedeki sınıf karakterini açıkça belirtiyor.

Bu düzenlemelerin günahını çeken tamamıyle yoksul sınıfların kadınları; yönetmelikler gibi polis de zengin fahişeler önünde yalnızca nezaketle şapkasını çıkarıyor. "Denilebilir ki gözetim altında tutulanlar her yerde, en az rahat yaşayan fahişelerdir. Görevliler yüksek tabakalarda dolaşan bir fahişenin maskesini düşürmek için yeterince becerikli değildir –ve hatta bazen buna imkan bile yoktur–. Pahalıya ödemek tehlikesi altında, daima kendilerini güç durumdan kurtarmaya hazır ya da en azından onlar için güvence getirecek savunucu kişileri bulurlar. Gözetim ne denli kötü yapılırsa, kültürlü ve rahat ortamlarda o denli az fahişe bulunur. Ek bir işten kurtulsun ve hoşnutsuzluk yaratmasın diye polis, yoksulların ve kaldırımcıların bölgesine kapanır."

"Yüksek seviyeli" fahişe, kökeninde genellikle burjuva sınıfındandır; sağlık–polis gözetiminin uyanık bakışı (!), bu fahişenin üzerinden görmeksizin kayıp geçer, buna karşılık toplumsal durumu yetkililerde güven uyandırmayan kadınlara iki misli dalaşır. İşçi sınıfı kadınlarının kiraladıkları yoksul konutlarda, mutsuzluk ve sefahat öylesine iç içe girmiştir ki, ilk bakışta birini diğerinden ayırmak olanağı yoktur. Ama polis memurunun düşünmeye ne vakti ne de gereksinimi vardır –işini çabuk bitirir ve... sorgusuz sualsiz, sokakta, köşedeki bir lojmanda ya da bir gece barınağında tutukladığı kadın, fahişe olarak mütalaa edilir; polisin görüşüne bakılıp, tıpkı bir ahlaksıza davranıldığı gibi davranılır ve bu kadının barınaksız ya da işsiz olması bir yana, bu ticarete alet olduğunu kanıtlayan hiçbir şey bulunmasa bile, böyle yapılır.

Bütün proleter kadınlar, hele banliyöde yaşayanlar için bugünkü sağlık-polis gözetimi yönetmelikleri, tehlikeli bir gözdağı durumundadır. Kadının "kabul edilebilir nedenler olmaksızın" sokakta olduğu ağır işsizlik dönemlerini bir yana bırakalım, herhangi bir

tatil gününde dahi, lekeleyici bir kontrole boyun eğme tehlikesiyle karşılaşabilir proleter kadın. Kimlik kartının olmayışı ya da diğer herhangi bir rastlantı, durumunu daha da ağırlaştırır ve sonunda işçi kadın çoğu şu iki seçenek önünde bulur kendini: ya, oturduğu yerden atılarak, gözetim altında doğduğu yere gönderilmeyi kabul edecektir ya da sağlık-polis gözetimine boyun eğecektir (ve ancak bu durumda, sağlık komisyonu ona yeni bir pasaport sağlama işini yükümlenecektir). Kuşkusuz bu uygulama yalnızca Rusya'da değil bütün burjuva ülkelerde de var. Doktor Blachko diyor ki, "Kibar fuhuş çevresinin hanımları diye isimlendirilenlerin, polis için bir 'nevi noli me tanqere' (bana dokunmayınız) demek olan zarif fahişelerin hemen hemen hiçbiri kontrole tâbi değildir. Gözetim altında tutulan, hemen her yerde en mutsuz ve hiçbir yeteneği olmayan katmanlardan oluşmuş olan kitledir. Alın yazısı böyle olan kızlar, uysal ve aptalca, her yıl inceleme merkezlerine alışılmış gezintilerini yapar dururlar."

Bugünkü sınıflı toplum, herkesin hoşgördüğü fuhuşu da iki sınıfa bölmenin çaresini buldu. "Yüksek kalite" yani rahat fahişeler sınıfı burjuvazinin eline geçerek ona hizmet eder, belli bir samimiyet ölçüsünde onunla yaşar ve belli bir noktaya kadar ayrıcalıklarını paylaşır oldu. İşçi sınıfında ve yoksul köylülükte, vücut vücuda sürdürülen "düşük kalite" ise köleliğin, aşağılanmanın ve kederin kadehini içiyor, hem de tortusuna varıncaya kadar...

Fuhuşun kaldırılması ve cinsler arasındaki ilişkilerin esenliğe kavuşturulması sorunu, en sıkı ve en ayrılmaz biçimde çalışma ve üretim koşullarına bağlı bir işçi sınıfı sorunudur, yani proletaryanın sorunudur. Bu apaçık.

İŞÇİ SINIFI

Evlilik sorununun ve giderek fuhuş sorununun çözümünün, toplumun diğer sınıf ve katmanları için özellikle psikolojik ve ahlaki yönden bir yararı olabilir; oysa proletarya için bu, hem temel bir yaşam sorunu hem de geleceğini belirleyici unsurlardan biri durumundadır. Fuhuşla ve bugünkü ailenin doğaya aykırı biçimleriyle savaş, diğer bir deyimle, çağdaş burjuva dünyasının sınıfsal durumlarına karşı savaş, doğrudan doğruya proletaryanın genel mücadelesinin bir uzantısıdır ve onun tamamlayıcı bir parçasından ibarettir.

1

(...) Evet, eğer gerçekten fuhuşu ortadan kaldırıcı hareketimiz başarı kazanırsa, fahişeler ordusu daha yavaş artma yoluna girerse, bu sevindirici oluşumlarda feministlerin payı az olacaktır... Kadınlar, feministlerin yapmacık çözümlerine değil, geçerli ekonomik ve toplumsal ilişkilerin değişikliği için savaşan işçi partisine minnettar kalacaklardır. Ekonomik ve tüzel ilişkiler alanında işçi sınıfının kazandığı her yeni zafer sonunda, yüksek yöneticilerin bir zorunluluk diye ortaya koydukları fuhuşun maddi bağımlılığının bir miktar daha azalacağını kesinlikle söylemek olanaklıdır...

Serbest Birlik

Aile, bütün ahlaki gelenekleri ve uygar temelleriyle çağdaş burjuva ailesi, uzun süren bir bunalımın içine girmiştir. Evliliklerin iğretilikleri gittikçe artmakta ve fuhuş endişe verici boyutlara ulaşmaktadır. Bu olguyu hem burjuva feministleri hem de proletarya anlayışını paylaşan kişiler kabul ediyor. Bugün, evlilik yaşamının güçlükleri, az ya da çok, bütün toplum tabakalarının kadınları-

nı bunaltıyor –bu da tartışma götürmez bir olgu–. Sonuçta, feministler ve emekçi kadınlar arasında inceleme yöntemine ve aile sorununun çözümüne değin eğilimlerde bir ortaklaşalığın bulunup bulunmadığını, feministlerin ve bütünüyle proletaryanın çabalarıyla kadının, ağır aile boyunduruğundan kurtulup kurtulamayacağını araştırmak gerekiyor.

Önce, aile ve evlilik ilişkileri alanında feministlerin ne elde etmek istediklerine bakalım.

En sağda, toplumsal durumlarından ötürü büyük burjuvazinin yanında yer alan feministler en öne, birinci sıraya, iki çözüm önerisi koyuyor:

1 – Dinsel nikâhın yerine medeni nikâhın getirilmesi ve böylece boşanmanın kolaylaştırılması,

2 – Eşlerin mallarının ayrılması olanağının, bunun kurumlaşmadığı ülkelerde de sağlanması.

İstenen bu haklar hiç kuşkusuz, orta ve büyük burjuvazinin kadınları için, şu ya da bu biçimde sermayenin temsilcileri olanlar için çok büyük bir önem taşıyor; onlar için bu, bir yandan çocuklarının yasal evliliği aracılığıyla ana ve babanın ortak mallarını korumayı, diğer yandan kocaları karşısında bütün ekonomik bağımsızlıklarını ellerinde tutmalarını sağlayarak, maddi çıkarlarını savunmalarının en iyi aracı olacaktır.

Bizim ilericilerimiz de büyük burjuvazinin temsilcileri olduklarına göre, aile sorunuyla ilgili kendi hak davalarını, aynı düşünüş içinde işlemekten yana oluyorlar. İlerici kadın partisinin programı şunu ilan ediyor: "Ailesel haklar dolayısıyla, evliliği noter mukavelesiyle yapmayı herkes için zorunlu kılmak gerekir. Evliliğin dinsel onayı, serbest seçişe bırakılmalıdır. Boşanma kolaylaşmalı ve kuralları basitleştirilmelidir. Anne babalar çocukları üzerinde eşit yetkiye sahip olmalıdır. Kadın her şeyde erkeğin eşiti olmalı, ailenin artırdığı paranın yarısı onun hakkı olmalı, eğer ailesel nedenlerden ötürü hayatını kazanacak durumda değilse, yasa hükümleri kadını kocasından ekonomik olarak bağımsız kılmayı sağlamalıdır. Yasa hükümleri çocukların, özellikle evlilik dışı doğan

çocukların geniş ölçüde korunmasını aynı şekilde düzenlemek zorundadır."

Mevcut ekonomik ve toplumsal yapının değişmez olduğu görüşünden hareket eden ilericilerin arzuladıkları şey sadece, bugünkü evlilik ve aile ilişkilerine, bu ilişkileri asla kökünden değiştirmeyen bazı düzeltmeler getirmekten ibarettir. Böylece, getirilen düzeltmenin amacı yalnızca, evliliğin yasal bağlarıyla birleşmiş kişilerin karşılıklı ilişkilerini iyileştirmek değil, ailenin bugünkü biçimini daha sağlam ve daha sürekli kılmak olacaktır. Evlilik ve aile, özel mülkiyetten daha az kutsal ve dokunulmaz değildir. Bütün ülkelerin sağ feministleri şiddetle savunurlar bunu, aileyi ve evliliği cinslerin eşitliği ilkesiyle çelişen unsurlardan kurtarmak isterler; böylece de kadınların maddi çıkarlarına büyük zarar vermiş olurlar...

"Sol" feministler soruna başka bir biçimde bakıyorlar. Sol feministlerin, en başta, kültürlü ve bağımsız bir etkinliğe sahip, miras kalmış ya da başka bir şekilde elde edilmiş serveti olmayan ama kazandıkları ücretle yaşam bağımsızlıklarını yaratmış bulunan kadınlar arasından çıktığını unutmamak gerekir. Bu kadınlara göre aile sorunu, toprağa bağlı karakterini kaybetmekte ve hukuki-maddi alandan en üst derecede (par excellence) manevi alana geçmektedir; aile kurumunun, ana babaların mallarının çocuklara geçişini sağlama aracı olarak korunması konusunda, büyük burjuvazinin kadınlarıyla sol feminist kadınlar farklı düşünüyorlar. Düzeltilmiş olsa da, daha kolay boşanma koşulları sağlanmış bulunsa da, evliliğin onlar için hiçbir çekici gücü yok. Onlara göre yasallaştırılmış evlilik, kadın için her şeyden önce yasal kocanın kişiliğinde, kendisini beslemek ve bakmak için durağan birini bulma aracıdır. Oysa bağımsız entelektüelin ekonomik anlaşma anlamındaki evliliğe gereksinimi yoktur; hatta kocasız, yeterince maddi bağımsızlığa sahiptir, kaldı ki bir ilişki kurmak için konulmuş olan bütün düzenlemeler ve yasalaştırmalar bu bağımsızlığı azaltmaktan, ergin burjuvazinin böbürlendiği bu özgürlüğün bir bölümünü kaldırmaktan başka işe yaramayabilir. İşte bunun için, sol feministlerin aile sorunuyla ilgili parolası evlilik yasasında bir reform değil,

"serbest birlik", "serbest aşk" ilkesinin zaferidir. İlk olarak XIX. yüzyılda sosyalistler tarafından ortaya atılan bu parola, bugün hâlâ en özgür feministlerin fazlasıyla beğendikleri slogan durumundadır; hatta bu feministlerin çoğu, kadın sorununun merkezine "serbest aşk"ı koymaktadır. Bu feministler çifte ahlak riyakârlığına karşı açıkça savaş ilan ederek, kudurganlıktan tüyleri diken diken olmuş ve zehir tüküren dar kafalı rahatına düşkün burjuva kitlelerine karşı, gözüpeklikle savaş düzenledi. Kahrolsun, âşıklar arasındaki birliğin resmi düzenlemesi! Kahrolsun törenler ve formaliteler! Serbest onama, işte kadını bunaltan bütün kötülüklerin devası budur! Birlikteliği kutsallaştıran tek bağ, aşktır! Burjuva önyargılarını kendine tasa etmeksizin gönlünün eğilimini izleyebilmek, kadını manevi bağımsızlığa götürecek en emin yol, aile sorununu çözecek tek araç budur işte... Böylece, bütün ülkelerin ilerici burjuva kadınlarının biçimlerini görmüş oluyoruz.

Ve bu çizgiyi, teorik olarak değilse de en azından pratikte bizim aşırı özgür eşitlikçilerimiz de izledi. Ancak, ilginç bir noktaya işaret etmek gerekiyor: Eşitlikçilerimiz, ne hak eşitliği için kurulan Birlik düzeyinde ne de "yönetmelikler" düzeyinde, evlilik ilişkilerinde şöyle ya da böyle bir reformun zorunluluğuna değin tek kelime söylemezler. Hak eşitliği birliği, üyelerini, aslında bağımsız bir işi ve belli bir maddi özerkliği olan kadınlar arasından seçiyor. İlerici parti üyelerinin gördüğü şeyin, yani evlilik sorunu ve evlilik–aile ilişkilerinin düzenlenmesi sorununun eşitlikçiler için aynı önemde olmamasının nedeni belki de budur. Birliğin evlilik sorununa dikkat bile etmediği herhalde açık bir olgudur. Bizim özerk ve bağımsız Rus entelektüellerimiz, ta 60 yıllarından beri evlilik sorununu "herkes kendi için" ilkesine göre ve pratik düzeyde çözme alışkanlığını kazanmışlardır; oysa Batı Avrupalı kızkardeşleri sorunun teorik çözümüyle uğraşıyorlar. Dünyadaki feminist çevrelerin hiçbirinde evlilik ve aile sorunu Rusya'daki kadar az tartışılmaz; ancak, dünyada "serbest birlik" ilkesinin törelere bu kadar geniş biçimde girdiği başka bir ülke de yoktur. Bu olguyu kolaylaştıran hiç kuşkusuz, sürekli güvensizlik ve yarının belli olmayışı duygusuna kapılmış entelektüel proletarya içinde şaşkınlık vere-

cek kadar hızlı bir artış gösteren zoraki göçebelik ve erkekler gibi kadınlarda da yalnızca kendilerine bel bağlama ve dış yardım olmaksızın yaşamın yükünü taşıma alışkanlığıdır.

"Kendi yuvasını kurmayı" reddetmek, özgürlük ve bağımsızlığa alışmak, hangisi olursa olsun zincire tahammül edememek şeklinde ifade edilen orijinal psikoloji buradan geliyor. Entelektüel tabakalar tarafından kabul edilen "törelerin özgürlüğü"ne bağlanma, burjuva gelenek ve önyargılarını horgörme, "evlilik dışı birliktelik" adeti, eski kuralların hâlâ sağlamlığını koruduğu, kadının henüz dünya kapitalist üretim akımına kapılmadığı, geniş iş ve insan etkinliği denizi tarafından alınıp sürüklenmediği köylü ve küçük burjuva ortamlarında sürüp giden bağımlılık ve baskıyla uyumsuzluk halindedir. Ama kapitalizm, eski Rus köy geleneklerinin bu sarsılmaz kalelerini hevesle havaya uçurmakta ve yavaş yavaş, köylü ailelerin, tacirlerin ve küçük burjuvaların dünyayla ilişkilerini kesen, değişmezlikleri içinde donmuş adetlerinin hakkından gelmektedir.

Yabancı edebiyatın bize son yirmi yıl içinde verdiği yeni kadın tipleri –bu "cesur kadınlar" ne değişik ve güzel bir dizi! İşte Grent-Allena'nın düşünerek davranan kadın kahramanı; Reneta Fuchs'un (Wasserman) kışkırtılmış ruhu; genç ve gözüpek Dora Seak (Mckay); bağımsızlığından gururlu, zengin bireyselliğinin üstün değerinin tam bilincinde, kendi tarzında "bekâr kadın" Doktor Lansovelo (bilimin prensesleri)'nun hoş portresi. Bizim Rus edebiyatımız ise, "başkaldıran" güzel kadın ve genç kız tiplerini çok daha az verdi; bu, bizim intelligensiamıza has deneme atmosferinin, benzeri "gözüpeklikler"e çok az yer ayırmasından geliyor. Bu yüzden, Fransız ya da Alman özgür feministleriyle çatışma, bağımsız Rus entelektüelliğinde yıllardan beri âdet haline geldi. Ancak, Rus halkının çok dar bir tabakasının kazandığı özel zaferler, toplumun diğer tabakalarından milyonlarca kadının her gün içinde boğulduğu aile acıları ve deneyler okyanusuyla kıyaslandığında, denizdeki bir su damlacığı gibi kalır... Dolayısıyla, "sınıflar üstü" yönetici rol oynayacağını iddia eden Birlik üyelerinin, hakların eşitliği konusunda, Rusya'daki kadın hareketi içinde evlilik ve aile ilişkile-

rinde reform yapılması konusundaki aldırışsız davranışları tamamen karakteristiktir. Özellikle bizde, Rusya'da, her proleter kadını çok yakından ve en acılı biçimde ilgilendiren bu sorunlar, ciddi "politik militanlar" olarak gözükmek isteyen eşitlikçilerimiz için hiç de dikkate değer bulunmadığından, suskunlukla karşılanmıştır. Evlilik ve annelik konusunda reformlar ilan etmek, Birlik olduğunu ilan eden bu "siyasal örgüt" için çok bayağı bir iştir. Bununla beraber, ailenin yeniden düzenlenmesi, Birliğin acil hak davalarını içermezse, acaba bizim "sol" eşitlikçilerimiz evlilik ilişkileriyle ilgili olarak ortak bir ideali sürdürecekler midir? Ve eğer "evet" diyorlarsa, nedir bu ideal?

Büyüklerin uyarmaları ve diğer engeller olmaksızın "sevmeye casaret etme" hakkına sahip olmak uğruna, toplumu düelloya çağıran birkaç burjuva genç kızın kahramanca savaşı, aile zincirlerinin altında eziyet çeken bütün kadınlara örnek olmalıdır. İşte en özgür yabancı feministlerin göklere çıkardıkları ve bizim ileri eşitlikçilerimizin de paylaştıkları düşünce! Diğer bir deyimle, feministlerin kafasına göre evlilik sorunu, çevre koşullarından bağımsız, toplumun ekonomik yapısındaki değişikliklerden bağımsız olarak, basitçe bireysel ve tek tek kahramanca çabalar sayesinde çözülecektir. Kadının "cesaret etmesi" yeter ve böylece evlilik sorunu kendi kendine çözülür. Ama, daha az kahraman (!) olan kadınlar kuşkuyla başlarını sallayıp şöyle diyorlar: "Öngörüşlü bir yazarın küçük bir sermayeyle, ilgisiz dostlarla ve fevkalade bir çekicilikle çeyizlediği siz roman kahramanları, elverişli bir çevrede bulunuyorsunuz; dünyaya meydan okumak için durumunuz elverişli; ama ne sermayesi, ne yeterli ücreti, ne dostları, ne fevkalade çekiciliği olmayanlar ne yapsınlar?" Ya, özgürlüğe susamış kadının kaygılı bakışı önüne dikilen annelik sorunu? 'Serbest aşk' olanaklı mı? Tek tek ve kuraldışı bir olgu olarak değil, fakat toplumun bugünkü ekonomik yapısı içinde normal bir olgu olarak, herkesçe kabul edilen ve ağırbasan bir ilke gibi gerçekleşebilir mi? Bugünkü evlilik ve aile biçiminin belirleyici unsuru olan özel mülkiyet bilmezlikten gelinebilir mi? Bu bireyci dünyada kadının, analığın bütün yükünün yalnızca kendi üstünde kalmaması için tek garanti olarak bil-

diği evlilik düzenini, çıkarlarına zarar vermeden kaldırmak olanaklı mıdır? İşçilerin karşılaştıkları durumla kadın da karşılaşmayacak mıdır? Lonca yönetmeliklerinin getirdiği engeller kaldırıldığında, patronlar için yeni yükümlülükler konmadığı için, işçiler sermayenin kontrol edilemeyen sultasına teslim edildi ve hoşa giden "sermaye ve emeğin serbest ortaklığı" sloganı, emeğin sermaye tarafından utanmazcasına sömürülme aracı haline dönüştü. Bugünkü sınıflı toplumda, kadını eski aile boyunduruğundan kurtarmayı denemek yerine 'serbest aşk'ı gerçekleştirmek için yapılacak her şey, onun omuzlarına yeni bir yük, çocukların sıkıntısı yükünü de eklemek değil midir? "Kadın için özel uyarlık (muvafakat) pek önemli değildir," diye belirtiyor haklı olarak Bebel, "zira kendi gücü ve kapasitesine uyan bütün iş dallarında çalışarak geçimini sağlayabilir; ancak her iki halde de ezilmiş durumdadır, çünkü ne ekonomik bağımsızlık ne de kolayca evlenme ve boşanma olanağı onu, ekonomik ve toplumsal sömürünün baskısına karşı koruyamaz. Kadının toplumsal durumu (ve özellikle ekonomik durum) bütünüyle bağımsız ve erkeğinkine eşit olmadığı, siyasal haklar her iki cinse eşit olarak tanınmadığı sürece, hakları ve özgürlükleri, yalnızca zenginliği değil maddi ve manevi iktidarı da elinde bulunduran hükümetin ve egemen sınıfların isteklerine tâbi olan bir halk için Anayasa'ların en güzeli ne kadar yararlı olabilirse, evliliğin özel karakteri de kadına o kadar yararlı olacaktır."

"Serbest aşk" ilkesinin belli bir ölçüde gerçekleşebileceği elverişli zemini ancak, toplumsal ilişkiler alanındaki bir seri köklü reform, aile yükümlülüklerini topluma ve devlete geçirecek reformlar yaratacaktır. Şekli ne kadar demokratik olursa olsun bugünkü sınıf devletinin, annenin bütün yükümlülüklerini, giderek genç kuşağın halen bireysel hücre durumundaki ailenin üstlendiği yükümlülüklerini üstüne almayı hazır olduğunu sanmak olanaklı mıdır?

Kadını elastik "serbest aşk" formülünün olumsuz görünümlerinden korumak için zorunlu toplumsal koşulları yalnızca, üretim ilişkilerinde köklü bir dönüşüm yaratabilir. Gerçekte, bugünün koşullarında nice karışıklığın, cinsel törelerdeki nice düzensizliğin bu formül arkasına kolayca saklandığını görmüyor muyuz? Bütün

bu baylar, sanayi toplumunun müteahhitleri ve idarecileri, işten atma tehdidiyle işçi kadınları, kadın memurları ve hizmetçileri kaprislerine boyun eğmeye zorlayarak, kendi tarzlarında 'serbest aşk'tan yararlanmıyorlar mı? Hizmetçilerini baştan çıkaran, gebe kaldığında sokağa atan bu 'patronlar', 'serbest aşk' formülünü uygulamış olmuyorlar mı?

"Ama sözünü ettiğimiz 'özgürlük' bu değil!" diye karşılık veriyor serbest birlik şampiyonları. "Biz aksine, kadın ve erkek için eşit şekilde zorunluluk 'tek bir ahlakın' kurulmasını istiyor, bugünkü cinsel törelerin düzensizliğine karşı başkaldırıyor ve yalnızca gerçek bir aşk üzerine kurulmuş olan serbest birliğin temiz olacağını açıklıyoruz." Oysa düşünmüyor musunuz ki sevgili dostlarım, bugünkü ekonomik ve toplumsal çerçeve içinde uygulamaya konan sizin 'serbest birlik' idealinizin, şekli değiştirilmiş ve bozulmuş olan cinsel özgürlük formülüne fazlasıy!a yakın sonuçlar verme tehlikesi vardır. 'Serbest aşk' ilkesinin, kadına yeni acılar getirmeksizin yürürlükte olması ancak, bugün onu hem kocasına hem sermayeye çifte bağımlı kılan maddi zincirlerden kurtulduğu zaman olanaklı olacaktır. Kadınların bağımsız çalışmaya başlaması ve özerkliği elde edişi, özellikle en iyi ücret ödenen meslekleri uygulayan entelektüellerde 'serbest aşk' için belirli bir olasılığı yarattı. Ancak kadının sermaye karşısında bağımlılığı devam ediyor ve bu bağımlılık emek güçlerini satmaya sürüklenen proleter kadınların sayısı arttığı ölçüde daha ağırlaşıyor. 'Serbest aşk' parolası, ancak açlıktan ölmeyecek kadar para kazanan bu kadınların acıklı talihini düzeltebilecek mi? Kaldı ki, 'serbest aşk' daha şimdiden, işçi sınıfı içinde geniş ölçüde uygulanmıyor mu? Burjuvazinin bu konuda yeniden gürültü çıkarması ve proletaryanın 'ahlak bozukluğunu' ve 'ahlaksızlığı'nı haykırmasından da belli olmuyor mu bu! Ancak, şuna dikkat ediniz: Feministler, özgür 'ergin' burjuva kadınları için evlilik dışı birlikteliklerin yeni biçimlerinden söz ettiklerinde, bunun adı, güzel 'serbest aşk'tır; ama işçi sınıfı söz konusu olduğunda, aynı evlilik dışı birliktelikler için hor görücü 'düzeni bozulmuş cinsel ilişkiler' terimi kullanılır. Bu yeterince karakteristiktir sanırım. Oysa, proleter kadın için ortaklaşa yaşam, ister serbest ister

kilisece kutsanmış biçimde olsun, bugünkü koşullar içinde, sonuçları açısından hep aynı güçlüğü sürdürüyor.

Proleter eş ve anne için, eşlere ve aileye ilişkin sorunun merkezi, ayinsel ya da medeni dış görünüşlerde değil, işçi sınıfı kadınının karşı karşıya olduğu karmaşık ailesel yükümlülükleri belirleyen ekonomik ve toplumsal koşullarda bulunmaktadır. Kuşkusuz, kazandığı paraya kocasının elkoyup koyamayacağını, kendisi istemiyor olsa bile birlikte yaşamaya zorlama hakkına yasal olarak sahip olup olmadığı ve isteği dışında çocuklarını götürüp götüremeyeceğini bilmek, kadın için de önemlidir. Ama, kadının aile içindeki gerçek yerini belirleyen, medeni yasanın bu bölümleri değildir ve zor aile sorununu çözecek olan da bunlar değildir. Birliktelik ister noterce yasaya uygun hale getirilsin, ister kilisece kutsansın ya da serbest onama (rıza) ilkesi üzerine kurulsun, kadınların çoğunluğu için evlilik sorununun keskinliğini yitirmesi, ancak ve ancak, bu bireysel ve dağınık ev ekonomileri sisteminde bugün için kaçınılmaz olan bayağı ev işleri sıkıntılarından toplum onları kurtarırsa, genç kuşağın bakımını toplum üstlenirse, yine aynı toplum analığı korursa ve her çocuğa, en azından yaşamlarının ilk aylarında bir anne verecek düzeye gelmişse olanaklı olacaktır.

Feministler bir fetişe karşı dövüşüyorlar: yasal ve kilisece kutsanmış evlilik fetişi. Proleter kadın ise, evliliğin ve ailenin bugünkü biçimini belirleyen nedenleri ele alıyor ve bu koşulları kökünden değiştirmek için var gücüyle çalıştığı zaman, cinsler arasındaki ilişkilerde bir reformu da kolaylaştıracağını biliyor. Karmaşık aile sorununa yaklaşımda, burjuva ve proleter tutum arasındaki köklü fark işte burada yatıyor.

Çağdaş sınıflı toplumun karanlık tabanı üzerinde, eş ilişkileri ve ailesel ilişkilerde yeni biçimler yaratma olasılığına safça inanan burjuva cephesinin sosyal reformcuları ve feministleri, bu yeni biçimleri ararken güçlüklerle karşılaşıyorlar. Madem ki, bizzat yaşam henüz ortaya çıkarmadı onları, öyleyse neye malolursa olsun icat etmeli! Cinsler arasındaki ilişkiler için kusursuz bir biçim mutlaka mevcut olmak zorunda; hatta bugünkü toplumun zor aile sorununu bile bu biçim çözebilecektir. Ve burjuva toplumu ide-

ologlarının –gazeteciler, yazarlar, gelişmeden yana kadınlar, özgürlük (erginlik) taraftarları– her biri sırasıyla kendi gösterişli ailesini, yeni "evlilik formülü"nü önerip duruyor.

Kimilerine göre evlilik, insan tabiatının ruh ve bedeni kucaklayan eğilimini özgürce ve engelsiz izlemektir; bu, eşit şekilde özgür ve aynı haklardan yararlanan, birbirine karşı hiçbir yükümlülüğü olmayan, birinin diğeri karşısında hiçbir sorumluluğu bulunmadığı iki bireyin birliğidir; bu, yıllarca uzayabilen ya da kısa süreli fakat esrimeye kadar varan bir birlik olabilir. Öz, kişisel heyecanlar dışındaki hiçbir bağın, hiçbir zincirin çiftin her iki üyesi üzerinde ağırlığını duyurmamasıdır.

Diğerlerine göre evlilik, bütün dış bağlardan kurtulmuş ve özgür durumda olsa bile, kapalı aile hücresinin temeli olarak kalmalıdır. Sönmekte olan aile ocağını yeniden canlandırmalı; kuru maddi hesap üzerine iki yabancı bireyin yüzeysel ve ayinsel birliği değil, iki yüreğin, iki bedenin uyumlu ortaklaşalığı üzerine kurulmuş olan, manevi düzeyde dostluk, fizik düzeyde aşk birliği; yeni, özgür ve ideal birlik kurulmalıdır. Bu evliliğin temeli, fiziksel ve manevi duyguların uyumudur. Amacına gelince, ifadenin en geniş anlamıyla sağlıklı bir döl meydana getirmektir.

Günümüzdeki cinsel laubaliliğin sert uyarıcısı, cinsel ahlakın, saf ahlakın saf reformcusu olan ihtiyar Björnson'a (ve ondan sonraki bazı feministler) göre evlilik kutsal bir kurumdur; 'temiz' ve 'günahsız' olup olmadığı ne tartışılabilmeli, ne de tartışılmalıdır. Evlilikten önce cinsel isteklerde salt kendini tutarak yaşamak, erkekler için 25 yaşına, kadınlar için 20 yaşına dek bekâr kalmak, evlendikten sonra eşlerin sıkı sadakati, kelimenin tüm anlamıyla, ayırımsız ve asla hoşgörüsüz tek eşitlik. İşte böyle çözüyor evlilik sorununu Björnson. Bir darbede evlilik birliğine ışık ve neşe getireceğinden ve bu birliğin asla fuhuşla sonuçlanamayacağından bakın nasıl da umutlu! Sömürü dünyasına gelince, dar bir sınıf ahlakının ve sermayenin paylaşılmaz iktidarının egemen olduğu adaletsizliklerle dolu bir dünya, sağ ve esen kalmalıdır onlara göre... Bu toplumda monogami (!), fuhuşun ortadan kalkması(!), cinsel ahlak çizgisini, bütün apaçıklığıyla uzandığı doğrultunun büsbütün

tersine çevirmenin olanaklı olduğuna ilişkin safça inançlar!

Evlilikle ilgili bütün bu formüller ne boş hayal! Bugünkü aile yapımızın karanlık alanı üzerinde sözüm ona, birtakım çözüm yolları! 'Serbest birlik', 'serbest aşk'! Bu formüllerin uygulanabilmesi için her şeyden önce, insanlar arasındaki tüm toplumsal ilişkilerde köklü bir reforma girişmek gerekir; ayrıca, cinsel ahlak kurallarının, bunlarla birlikte bütün insanlık psikolojisinin de temelden köklü bir evrim geçirmesi zorunludur. Bugünkü insan psikolojisi, 'serbest aşk' ilkesini kabul etmeye gerçekten hazır mıdır? Peki ya, en sağlam kafaları bile kemiren kıskançlık? Ya, derinlere dek kök salmış olan, yalnızca bedeninde değil, eşinin ruhu üzerinde bile mülkiyet hakkına sahip olma duygusu? Ya, diğer kişinin herhangi bir kişisel davranışına saygı gösterme yeteneksizliği, sevilen kişiye isterse 'egemen olma', isterse onu 'köle yapma' biçimindeki alışkanlık? Ya, sevdiğimiz kişi bizi artık sevmediği için terk edip gittiğinde, içimizi dolduran o sonsuz yalnızlık duygusuyla ilgili o büyük acı, o bırakılma duygusu? Bütün bu deneyleri geçirdikten sonra 'yalnız' ve bireyci insanın yöneleceği yol neresidir? En iyi halde, sevinçleri, acıları ve dilekleriyle kolektiflik, manevi ve entelektüel çabalarını yöneltebileceği bir 'amaç'tır bu insan için. Ancak bugünün insanı, kolektiflikle kendi arasında kopmaz bağlar kuracak derecede düşünce ve duygu ortaklığı sağlayabilir mi? Kolektif yaşam, onun küçük kişisel zevklerinin yerini alabilecek ölçüde midir? Bizim, bu çelişkiler ve aykırılıklarla dolu dünyamızda, kendine yakın bir gönül dostu bulamayan bir sosyalist, bir kolektivist bile, son derece yalnız hisseder kendini. Yalnızca işçi sınıfında, daha birleşmiş, daha toplumsal düşünüşlü bu insanlar arasında, yeni ilişkileri müjdeleyen, o soluk ışığı fark edebiliyoruz.

Aile sorunu, yaşamın özü gibi, karmaşık, karışık, çok çeşitlidir ve onu çözmeye olanak verecek olan, bizim toplumsal örgütlenmemiz değildir...

Büsbütün nesnel koşullardan bağımsız olarak, proletarya ve kadın kesimi psikolojisinde, eski aile ilkelerinin düzeltilmesine karşı çıkanlar vardır. Hissedilemez biçimde gelişen ama geri dönüşü olmayan şey, kadının, toplumsal üretim sürecine girmesi olgusundan

sonra özgürleştiği, aile ocağından koptuğu ve 'bir güzel günde', özgürlüğe doğru aldığı yola sırtını çevirmesinin artık olanağı olmadığıdır; elbette, ev işlerinin boğucu yükünü yeniden yüklenmeye de gereksinimi yoktur. Bakınız işçi kadının, toplumsal üretime ve giderek sınıf mücadelesine katılan meslek sahibi kadının ruhsal durumu ne de çabuk değişmekte! Kuşaklar boyunca, zor çalışma okulundan ve proleter mücadelesinden geçmiş, 'fabrikanın potasında erimiş' olan işçi kadın, ilk önce bir arkadaş, herkesle eşit bir insan varlığı ve nihayet cinsi bakımından bu cinsin sadece temsilcisi diye kabul edilmeye alışmış olan kadın, bundan sonra bir dizi hukuksal ve sosyal reformla süslenmiş olsa bile, aile boyunduruğunu asla kabul edemeyecektir. Kocası ya da sevgilisinin baktığı bağımlı kadın durumuna dönmeyi istese de, eskisi gibi becerememeyecektir.

Geleceğin evliliği ve ailesiyle ilgili sorun incelenirken, bu önemli öğe sık sık unutuluyor. Sosyalist kadın militanlar bile, toplumsal ilişkilerdeki dönüşümün etkisi altındaki kadın psikolojisinin değişimini yeterince hesaba katmıyorlar. Alman Sosyal-Demokrat kadınlarının dördüncü konferansında, analık sorunu üzerine sürdürülen tartışmalarda, ailenin ve kadına ait ev işlerinin hâlâ savunmasını yapan sesler –tek tük de olsa, bu doğrudur– duyuldu. Ve, işçi sınıfının kadınlarının gebelik ve doğum sırasında korunması sorununun çözümü tartışılırken Magdeburg delegesi, kadının sağlığı ve yaşamıyla birlikte, çocuğunun yaşamını da tehdit eden tehlikelere karşı korunma için alınacak bir tek köklü tedbir olduğunu açıkladı: Ortak mücadele vererek, kadının çalışmaya gitmeye artık gereksinme duymamasını sağlamak üzere, erkeklerin ücretlerini yüksek bir düzeye çıkarmak! Neyse ki konferans, Magdeburg delegesinin görüşünü paylaşmadı. Benimsenip kabul edilen çözüm de, büsbütün karşıt kanıyı savunuyordu.

Üretim koşulları kadını evinden çıkardı, evle ve annelikle ilgili yükümlülüklerini ona; ama aynı darbede, yeni bir insan varlığı da oluştu. Lafargue diyor ki, "Kadınların toplumsal üretime katılmalarından ilk mantıklı sonuçları çıkaranlar işçiler oldu; zanaat ustasının ideali olan 'ev kadını' yerine işçiler, ücretlerin artırılması ve

emeğin özgürlüğü mücadelesindeki 'arkadaş kadın' idealini koydular; kendi idealinin çoktan aşıldığını ve toplumsal ortamın bugünkü koşullarıyla uyum halinde olabilecek biçimde yenilenmesi gerektiğini hâlâ anlamayan sadece burjuvazi!" Burjuva aile ilkelerinden yana olanlar ne denli gücenirse gücensin, kadını geriye 'aile ocağının sevinçleri'ne götürmek için ne denli çaba göstermiş olurlarsa olsunlar, daha engin sevinçleri tatmış olan, bağımsız insan ve değerli bir iş arkadaşı olarak kendi bilincine varmış bulunan kadın, bir tabak mercimek için, aile ocağının dar kabuğu için, özgürleşmiş kişiliğini satmak istemiyor. Bugünkü aile kurallarından yana olanlar boşuna konuşuyor; hâlâ varolan şekliyle kapalı ailenin, son günlerini yaşadığına ve uzlaşmaz sınıflı toplumla birlikte onulmaz biçimde çökeceğine, toplumsal evrimin eğilimi tanıklık ediyor.

Feministlerin önerdiği evlilik formüllerinin en karakteristiklerini inceledik. Bunların arasında hangisidir en kabul edilebilir olanı? Geleneğin cinsler arası ilişkilerinin işçi kitlelerinin bağrında doğmakta olan idealine hangisi en çok yaklaşmaktadır. Ve söz konusu olan genellikle, şu ya da bu evlilik formülünü seçmek, ailesel ilişkilerde farklı kuralları karşılaştırmak mıdır? Aile sorununun çözümü, gerçekte, eşlerin birliğinin olanaklı olan en iyi şeklini yalnızca "hayal etmekten" mi ibarettir? Tarihsel maddeciliğin temel tezlerini kabul eden her kişi bilir ki insanlar, toplumsal yaşam biçimlerini isteklerine göre değiştirmek gücüne sahip değildir; çünkü bu biçimler mantıkça, varolan ekonomik üretim ilişkilerinden ileri gelir. Yapılabilecek tek şey, toplumsal yapıda zaten tamamlanmakta olan evrimin eğilimini yakalamak ve genellikle acısız tamamlanmayan bu dönüşüm sürecinin ritmini çabuklaştırmaktan ibarettir. Gelecekte olanaklı olacak eşler arası ilişkilerin neler olduğunu göstermek isteyen kişi, her şeyden önce bugünkü aile kurallarının evrimini dikkatle izlemek zorundadır. Kapitalizm aileyi yıkıyor, ama üretimin toplumsallaşmasının yürürlükte bulunan süreci, yeni ortak toplumsal yaşam biçimlerinin yaratılışına katkıda bulunacaktır. Ailesel yükümlülükler birbiri ardınca, yavaş yavaş ama geri alınmaz biçimde, topluma ve devlete geçiyor. Yakın zamana dek aile hücresinin zamanaşımına bağlı olmayan nitelikleri

gibi görünen ödevler, şu ya da bu toplumsal kolektifliğin sürekli işleri durumuna geldi. Kendi üstüne kapalı, ayrık bireysel işletmeler, yerlerini, geniş ortak çalışma kuruluşlarına bıraktı ve buralarda onlarca aile için ortak ısıtma, ışıklandırma dışında, ortaklaşa kullanılan mutfak ve yemekhane de var. Kreşler, özel anaokulları ve ilkokullar bunalmış annenin omuzlarından, başa çıkamadığı bir işi, yeni kuşağa sağlam ve akılcı bir eğitim vermeyi sağlama işini aldı. Kreşlerin ve özel anaokullarının güleç, sağlık koruyucu ve manevi esenlikli çevresinde, meslekten eğitimcilerle pedagogların yönetimi altındaki küçükler, işçi lojmanlarının bozuk havasından korunuyor, süt içeceği yerde ekmek kabuklarını kemirmiyor; soğuğa, açlığa, darbelere ve tumturaklı adı "ananın dikkatli gözetimi altında eğitim" olan bugünkü 'eğitim'in kaçınılmaz diğer kötülüklerine karşı korunmuş oluyor. Kuşkusuz bütün bu kreşler, anaokulları, ilkokullar, bugün "yüksek seviyeli hayırseverlerin" ellerindedir, zarar verdikleri sınıfın değil. Kusurlar ve yetersizliklerle doludur bu okullar; dolayısıyla bunlara ancak, gelecekte yalnızca gün yüzügörecek olan değil aynı zamanda mutlaka yeni bir içerik kazanacak ve yeni bir ruha kavuşacak olan toplumsal ortaklık biçimlerinin soluk prototipleri olarak bakılabilir. Yükselen kuşağa yaşamlarının ilk yıllarından itibaren, toplumsallık ve dayanışma ile ilgili değerli eğilimlerle birlikte, dünyayı tek ve bencil "ben"i içinden değil, kolektiflik prizması içinden görme alışkanlığı da aşılanacaktır.

"Sevecen burjuva analara, ellerini çocuklarının eğitiminden çekip, daha vasıflı uzmanlara emanet etmek için adım adım uzaklaştıranın bizzat yaşam olduğunu belirttiğimiz zaman, korkuya kapılıyorlar. Çizme dikmek için bunun çıraklık dönemini geçirmek gerekir, öyleyse çocuk ruhu kadar nazik nesneleri yönlendirmek ve şekillendirmek için analık içgüdüsü yeter mi?" diye yazıyor Clara Zetkin. Bilimsel bilgilerin ve uzmanlıkla ilgili hazırlıkların yerine geçme yeteneği olduğu sanılan bu kör içgüdü yüzünden, ne çok genç başarısızlığa uğramıştır... Yumuşak burjuva anneler, toplumsal eğitimin korkunç görüntüsünü kovar gibi görünme ikiyüzlülüğü yerine, daha iyisi şu soruya yanıt versinler: Bugün gerçekten çocuklarının eğitiminin bütün ağırlığı, yalnızca onların omuzların-

da mıdır? Eğer böyleyse, dadılar, evde devamlı kalan öğretmenler, hizmetçiler, çocuk bakıcıları ve hatta sütanneler nedir? Burjuva kadınlar yürekleri kaldırmadığından, çocuğun istediği tüm can sıkıcı özeni diğer sınıfın, "aşağı" sınıfın kadınlarına bırakıp kurtuluyorlar, hatta bebeğin küçük obur ağzını bile bir yabancının –bir proleterin– memesine verebiliyorlar! Geleceğin toplumu söz konusu olduğu anda, burjuva kadınlar, toplumsal eğitimden sürekli olarak korkarlar. Ama bugün bile, bozuk ve güdük biçimde de olsa, mevcut değil mi toplumsal eğitim?

Burjuva kadınlar, bugünkü aile içindeki rollerinin önemsizliğini kabul etmek istemiyorlar; iyice biliyorlar ki eğer "annenin ödevleri" gibi büyük sözcükler arkasında saklanan gerçek içerik zayıflığını, açık yüreklilikle itiraf ederlerse, kocaları tarafından "bakılan kadınlar" olarak bugün memnunlukla ve burjuva hanımefendileri olarak gurur içinde sürdürdükleri varlığın artık hiçbir manevi ispatı kalmayacaktır...

Eğitim görevinin aileden topluma geçişi aile hücresini perçinleyen son bağları da koparacaktır; yaşlı burjuva ailesi daha da çabuk dağılmaya başlayacak ve çevreleyen atmosfer içinde, geleceğin eşlere değin ilişkilerinin, durmaksızın artan durulukta, ama yine de soluk siluetlerinin çizildiği görülecektir. Bugünün etkilerinden ötürü henüz bulanık olan bu karışık siluetler nelerdir?

Evliliğin bugünkü zorlanmış biçiminin, yerini özgür bireylerin bırakacağını tekrarlamaya bilmem gerek var mı? Özgürlükleri (erginlikleri) için mücadele eden kadınların doyumsuz düşlerinde ifadesini bulan serbest aşk ideali, kolektivist toplumun kuracağı cinsler arasındaki birlik düzenine uygun olacaktır hiç kuşkusuz. Sosyal etkiler o kadar karmaşık, davranışlar o kadar farklılaşmış durumdadır ki, tüm toplum yapısındaki köklü değişiklikten sonra, bu değişiklik potasında şekillenecek olan geleceğin eşler arası ilişkiler biçiminin ne olacağını inceden inceye düşünebilmek, bugün için olanaklı değildir. Ancak, cinsler arası ilişkilerin gözlerimizin önünde tamamlanan yavaş evriminin açıkça tanıklık ettiği şey, dinsel usule göre evliliğin, kapalı ve zorlama ailenin kaybolmaya aday durumda olduğudur.

Feministler zafer ilan ediyor: Zira sonuçta, serbest aşk, serbest birlik idealizminden vazgeçemezdik! Acaba, söz konusu olan gerçekten onların ideali midir? Bu ideal işçi sınıfının içinde, acılı zorunluluğun etkisi ile ve bütün gücü elinde bulunduran ekonomik koşulların baskısı altında doğup olgunlaşmamış mıdır? Yavaş yavaş ama ara vermeksizin, gürültüsüz ve sözsüz, ailesel kuralların evriminin proletarya içinde günden güne tamamlandığı ve biricik yaşayacak ilke olan serbest birlik ilkesi önündeki yolun açıldığı görülüyor.

Zorunluluklar, proleterin mevsimsiz bir evlilik sözleşmesi yapmasına imkân vermez; ücreti, yaşamını sürdürmeye bile yetmezken, aile kurmayı nasıl hayal edebilecektir! Ama gönül beklemez ve isteklerini, ücret seviyesine bakmaksızın açığa vurur. Sonuç, serbest birliktir. Mevcut koşullara göre, bu birliğin sonuçlarının tüm ağırlığı kadına yüklenir, ama proleter kadına en azından şu rahatlığı da sağlar: Erkek onun üzerinde "bey ve efendi" yetkisi uygulayamaz artık. Ve, bağımsızlığına bağlı kalmaya, göreceli özgürlüğüne değer vermeye alışmış olan proleter kadın, gittikçe daha az istekle ailesel külfetlere katlanır ve hâlâ evliliği düşünüyorsa, bu, çocukların bakım giderlerinden bir bölümünü erkeğe taşıtmanın bir aracı olarak gördüğündendir sadece.

Ortaklaşa çalışma temelleri üzerine kurulan ortaklaşa yaşam şekli yayıldığı ölçüde, ailenin ekonomik fonksiyonları gittikçe değerini yitirmekte ve bu evlilikten tamamen manevi bir birliğe geçiş kolaylaşmaktadır. Üstelik, ekonomik koşullardaki değişikliklerin etkisiyle işçi sınıfı psikolojisi de kökünden dönüşüme uğruyor. Bugünkü ekonomik yapı içinde, geleceğin cinsel ahlakının henüz güçlükle görülebilen ilkelerini fark edebilecek bir sınıf varsa eğer, bu, hepsinden önce proletaryadır kesin olarak.

Alabildiğine yaygın bir fuhuşun taşıyıp getirdiği zehire rağmen, proleter ortamdaki cinsekteki insanlığın psikolojisine, ki gözümüzün önünde gelişmektedir, çok daha yakındır. Pek çok kadının yaşamını zehirleyen "çifte ahlak", burjuva ortamlarda oynadığı kesin rolü proleter ortamda asla oynayamamakta ve genç insanları fazlasıyla bozamamaktadır. Kız anne, ikiyüzlü burjuva ahlakı-

nın hâlâ hor gördüğü ve toplumun kovması gereken bir kişi midir gerçekten? Kadının aileye "yabancı kandan bir unsur" sokmayacağının garantisi olan genç kızın bakireliği, mülk sahibi koca için vazgeçilmez olan nitelik, işçi sınıfından değerini yitiriyor; çünkü miras sorunlarının artık hiçbir rolü yok burada ve "geçmişi olan" bir genç kız, "geçmişi olmayan" genç kız kadar kolaylıkla evlenebiliyor, yeter ki gerçekleşmiş bir fuhuş lekesi taşımasın. "İşçi sınıfında" diye yazıyor Dr. Blachko "18 ile 25 yaş arasındaki erkek ve kadınların çoğu, evliliği tasa etmeksizin cinsel ilişkileri sürdürüyorlar. Bu sınıf, serbest aşka asla bir büyük günah gibi bakmadı. Mirasın varolmadığı proletarya ortamında, yasal mirasçı kavramı da gereksizdir; insanlar parasal ya da başka çıkarlardan ötürü değil de temiz gönül eğiliminden ötürü birlikte oluyorlarsa, birlikteliklerinin 'geçerliliğinden' çok daha az tasalanmaları doğaldır. Ve bugün için, hem medeni nikâhın basitleştirilmiş şekli olmadığından, hem de yasadışı anne ve çocukları toplum zor durumda bıraktığından belki de evlilik kurumunun sarsılması, bu toplumsal tabakalarda daha da kuvvetli olacaktır." Burjuva sınıfında karanlık dramların kaynağı ve boşanmaların zorunlu nedeni olan kadın sadakatsizliğini işçiler, kocanın "onuruna" silinmezcesine küfür edilmiş gibi almıyorlar. İşçi, karısının sadakatsizliğine köylüden çok daha kolayca katlanmaktadır; zira işçide, yalnızca manevi unsurlar rol oynamaktadır bu olay üzerine yargıya varmak için; köylüde aksine, kadının sadakatsizliği olgusu, mülk sahibi zihniyeti ve ekonomik düzenle ilişkili bilinçsiz düşüncelerle ağırlaştırılmıştır. Elbette, sınıfsal önyargılarını elden çıkarma yeteneğine sahip olmayan, ama daha özgür törelerin savunucusu olan burjuvalar, işçi sınıfının "serbest" törelerini ya da onların terminolojisine göre "hayvanca, edep dışı" törelerini duyduklarında büyük bir korkuya kapılıyorlar, her zaman olduğu gibi. "Yasadışı olarak kabul edilmiş" çocukların artan sayısı da, istatistikçilerde özel bir korku uyandırmakta. Ve, "yasal ve yasadışı" çocuklar için bürokratik formüllerden vazgeçecekleri yerde, törelerin bozulması üzerine, proletaryanın "ahlak düzeyinin yükseltilmesi" gerekliliği üzerine sızlanmaya veriyorlar kendilerini. Burjuva ideologlarının yedeğinde feministler geliyor;

bu aynı feministler bütün manevi değerlerin gözden geçirilmesini, kendileri için bile isteyenlerdir.

Kuşkusuz, kapitalizmin uğursuz etkisinin, işçi sınıfının dayanılmaz yaşama ve çalışma koşullarının, emekçi erkek ve kadını çevreleyen ortama çok sayıda anormal, ahlak dışı unsuru getirdiği ve proletaryanın ahlak görünümünü silinmez tarzda bozduğu yadsınamaz. Konutların darlığı ve kalabalığı, kadınların içler acısı ücreti, pestilini çıkaran ve ölçüsüzce uzun iş saatleri, yüzüstü bırakılmış çocuklar, kültürel kazanç yoksulluğu; bütün bunlar, fuhuşu, çocuklarda ahlak bozukluğunu, sarhoşluğu, ahlaki kabalıkları cesaretlendiren ve alabildiğine acı veren bir sonuçlar dizisi meydana getiriyor. Oysa bu zehirlenmiş çevrede bile, geleceğin psikolojisini hazırlamaya, burjuva ortamdan daha elverişli bir zemin bulunduğu söz götürmez. Geleceğin daha özgür cinsel ilişkilerinin henüz soluk ve zayıf genç filizlerinin büyüme olanağı ancak burada, işçi sınıfında vardır. Ekonomik hesabı eşlerin birliğinin hemen tamamen dışında bırakan tek sınıf, evliliğin psiko-fizyolojik bir anlaşma, yani tıpkı feministlerin görmek istedikleri gibi bir anlaşma olduğu tek sınıf, proletaryadır.

Bununla birlikte feministler, belki bu noktada da aynı kanıyı paylaşmazlar. Nasıl olur? Onlar, o ergin kadınlar değil mi, yeni ahlakı getirenler; kadınları aile boyunduruğundan kurtarmak için savaşan öncü müfreze onlar değil mi? Burjuva kadınının, toplumsal ve manevi yeni gerçeği getirenin kendisi değil, fakat proleter genç kızkardeşi olduğunu anlaması, çok ama çok zordur; o, kızkardeşe horgörerek ve korur havasında davranmaya öyle alışmıştır ki.... Toplumsal ve ekonomik dönüşüm sürecinin etkisi altındaki işçi sınıfında kotarılan yeni ahlak kuralları, toplumun diğer tabakalarına (katmanlarına) yavaş yavaş yayılmaktadır. Aynen, kendi devirlerinde soylular ve papazlar dışındakilerin (tiers etat), hem koyu ilkeci hem de kabaca nefse düşkün ahlakının, feodal şövalyelerin daha fazla ruhani ama daha az zorlayıcı ahlak kurallarının yerini alması gibi, zamanımızda da işçi sınıfının şekillenmekte olan ahlak bilimi, pek yakın zamana kadar sarsılmaz sanılan burjuva ahlakı üzerinde, yavaş yavaş kendi haklarının zaferini sağlayacaktır. De-

mek ki hâkim ahlak, söz konusu tarihsel dönemin üretim ilişkilerini güçlendirdiği sınıfın bağrında olgunlaşan ahlaktır. Kesin olarak inandıkları şey, kadının ailesel bağımsızlığının meşalesinin gerçekten onların ellerinde bulunduğudur. "Hey!" diye ilk bağıranın kim olduğunu göstermek için onlarla tartışmayacağız, zira bu "hey!" yani "serbest birlik", "serbest aşk", onlar ve bizim tarafımızdan tamamen farklı biçimde yorumlanmaktadır; bir başka yerde bu konuya yine döneceğiz. Şimdilik, bir kez daha önemle altı çizilecek tek şey şu: Eğer kadını aile boyunduruğundan kurtarmak için mücadele etmek isteniyorsa okları, eş ilişkilerinin biçimlerine değil, onları doğuran nedenlere yöneltmek gerekir.

Kadının toplumsal bir örgütü, içinde istediği mesleği seçebileceği ve kendini anneliğe verebileceği ya da yeteneklerini toplumun, sanatın, bilimin hizmetine sunabileceği bir örgütü, genç ve canlı gönül eğiliminin gelenekler ve önyargılar uğruna artık şekil değiştirmeyeceği ve sakatlanmayacağı bir örgütü beklemeye hak kazanabilmesi ancak, sınıf mücadelesini işçi sınıfı saflarında günbegün yürütmesiyle mümkündür. Özgürleşmiş insanlık, gerçekten özgür aşkın, özgür ve sağlıklı bir anneliğin sevincini tanıyacaktır.

"Ancak," diye haykırıyor gerçekçi düşünenler, "bütün bunlar gelecekte, uzun ve karanlık yılların bulutlarıyla örtülü uzak bir gelecekte olacak! Oysa biz, şimdi yaşamak istiyoruz; yalnız gelecek kuşakların mutluluğu için değil bizimki için de çalışmak ve mücadele etmek istiyoruz!" Doğru ve meşru bir hak davası bu! Ancak, sosyalistler dışında kim yanıt verebilir buna? Feministlere başvurunuz; aile boyunduruğunun bütün yükünü çekmesin diye kadının şimdi ne yapması gerektiğini sorunuz onlara; size, hep bildiğimiz nasihatları vermeye koyulacaklardır: "Daha kolay boşanma isteyiniz", "dinsel nikâhın kalkmasını, malların ayrılmasını isteyiniz", "evliliğin dış şekillerini görmezlikten geliniz ve gönül eğilimlerinizi çekinmeden izleyiniz"; ve feministlerin bütün bu arzulanan şeyler çağlayanı önünde proleter kadın, kollarını şaşkınlıkla iki yana açacak, "Sizin bütün bu 'reform'larınızın işçi sınıfı kadınlarının en acil ve en dolaysız çıkarları üzerine zayıf bir yansıması olur ancak!" diyecektir.

Şimdi de, ev ve atölye işlerinin çifte yükünü taşıyarak bunalmış emekçi kadın işçi partisinin, hemen alınacak tedbirler olarak neyi önerdiğine bakalım. Feministlerin tersine parti, bugünkü kapitalist toplum çerçevesi içinde aile ve annelik sorununa köklü bir çözüm sağlamak hayaline kapılmıyor, bunun için elinin altında, feministlerin o kadar cömertçe açıp savurdukları "sihirli formüller" yok. Ama biliyor ki, bir dizi toplumsal ve siyasal tedbirle kadınların ve annelerin ağır durumunu hafifletmek, gelecek kuşağın sağlığını ve hatta yaşamını korumak olanaklıdır. Bu tedbirlerle ilkin, ailesel küçük ekonomik birimleri yıkacak ekonomik sürecin, ev işleri külfetini emekçi kadının bunalmış omuzlarından alarak bu işleri yapabilecek kuruluşlara geçirecek olan sürecin hızlanması kolaylaştırılmış olarak, çocuğun ve annenin çıkarlarını savunmalı, annenin güvenliğini de içeren koruyucu yasa uygulanmasına ileri bir aşama kazandırmalı; ve üçüncü olarak da, genç kuşağın bakımını, aileden devlete ya da bir bölgesel idareye geçirmeye yönelmelidir. Kuşkusuz, hem devletin hem de bölgesel idarenin demokratikleşmiş olması kesin olarak şarttır. Ayrıca kendiliğinden görülen şey, ancak işçi sınıfının genel zaferi sonunda, proletaryanın yaşama düzeyinin yükselmesi ölçüsünde, bu hak davalarının sonuç sağlayabileceğidir. Aksi halde, bu haklardan yoksun kalındığı gibi, evli kadının yükünü elle tutulur biçimde hafifletmeye, ne koruma yasaları ne de analık güvenliği için getirilen hükümler yetecektir. [...]

(*1909-Kadın Sorunlarının Toplumsal Temelleri* Yapıtından)

İKİNCİ BÖLÜM
YENİ KADIN

BEKÂR KADINLAR

Kimdir bu yeni kadın? Var mıdır? Yoksa, heyecan yaratan yenilikleri arama peşindeki modern yazarların yaratıcı hayal güçlerinin ürünü müdür?

Çevrenize bakın, gözlemleyin, düşünün, siz de inanacaksınız ki yeni kadın işte oradadır. Epeydir tanıyorsunuz onu; daha şimdiden, toplum sınıflarının her kademesindeki yaşam içinde ona rastlamaya alıştınız –işçi kadından bilimle uğraşan kadına, gösterişsiz memuriyeden parlak sanatçıya kadar–; daha da şaşırtıcı olan şu: Yaşam içinde yeni kadına daha sık rastlıyorsunuz, ama onun çizgilerini ancak son yıllarda, edebiyattaki kadın kahramanlar aracılığıyla tanımaya başlıyorsunuz. Edebiyat geçmişin kadınını çizmeye, yaşamdan silinen eski tipi ortaya çıkarmaya devam ettiği halde son on yıllar, yeni psikolojideki kadını yeni gereksinmeleriyle, heyecanlarıyla şekillendirdi. 69-70-80'li yıllarının Rus gerçeği, doğmakta olan yeni kadına ne parlak şekiller verdi! Oysa yazarlar görmeden, duymadan, işitmeden, anlamaksızın ve ayırt etmeksizin geçiyorlardı onları... Özlü fırçasıyla bu kadın tipine hafifçe dokunan Turgenyef oldu; ama onda bile, bu görüntüler gerçeğe kıyasla soluk ve zayıftılar. Turgenyef sadece, genç Rus kızına ithaf ettiği düzyazı biçimindeki şiirinde, kutsal eşiği aşmaya cesaret eden kadının çarpıcı yüzü önünde eğiliyordu.

Adları tarih sayfalarına işlenmiş olan kadın kahramanları, adları bilinmeyenlerin uzun dizisi izledi; ki bunlar, allak bullak edilmiş bir kovandaki arılar gibi mahvolmuşlardı. O denli arzulanan geleceğin taşlı yoluna serpilmişti kemikleri. Sayıları her yıl her yerde artıyordu. Ama yazarlar ve şairler gözlerinde kalın bir bant, görmeksizin geçmeye devam ediyorlardı onları. Kadının geleneksel görünüşünün tutsağı durumunda olan yazarın bakışı, yeni gerçeği yakalayacak, kendine maledecek ve onunla kaynaşacak durumda

değildi. Yetkinleşen, gelişen, yeni yollar, yeni renkler ve yeni sözcükler arayan edebiyat; aldatılmış, terk edilmiş, acılı ve zayıf yaratıklar, intikam susuzluğu çeken kadın eşler, baştan çıkarıcı kurbanlık mahluklar, iradesiz, 'anlaşılmamış duygular'la dolu, saf, renksiz, hoş genç kızlar çizmeye inatla devam ediyordu.

Flaubert *Madame Bovary*'yi yazdığı sırada yanında, eti ve kanıyla yaşayan, kendi insan ve dişi 'ben'inin acısını çeken ve onu kanıtlayan George Sand, yaşama gözlerini açan yeni kadın tipinin bu parlak habercisi vardı.

Pervasız gerçeğin, sayıları gittikçe artan yeni kadınları sıkı sıkıya zincire vurduğu sırada Tolstoy, bir *Anna Karanina*'da yüz yıllık köleliğin daralttığı kadın psikolojisini inceliyor, hoş ve zararsız Kitty'nin görüntüsünü işliyordu. Nataşa Rastova'da ateşli kadın doğasıyla ilgileniyordu. XIX. yüzyılın en yetenekli kişileri bile kadın kahramanlarının hoş sevimlilikleri yerine, şekillenmekte olan yeni kadını müjdeleyen ayırt edici nitelikleri koyma gereksinmesi duymadılar. Doğmakta olan tipi suskuyla geçiştirmeyen, sadece son on beş yılın edebiyatı, en yeni yazarlar ve özellikle kadın yazarlar oldu. Eserlerinde onları işlemeden edemediler.

Yeni kadın tipi bugün için, heyecan verici bir yenilik değildir artık; şimdi bu tipe, yalnızca iddialı, günün sorunlarını tartışan 'öncü' romanlarda değil, iddiasız, gösterişsiz bir öyküde de rastlıyorsunuz.

'Yeni Kadın' tipinin bir ülkeden diğerine değişiklik gösterdiği, şu ya da bu toplumsal katmana (tabakaya) ait oluşun ona özel bir damga vurduğu, kadın kahramanın psikolojik çizgilerinin, arzularının, yaşama amaçlarının önemli ölçüde farklılık gösterdiği doğrudur. Ancak, bu yeni kahramanlar ne kadar çeşitli olursa olsun, orada bazı şeyler, 'soy'la ilgili bir şeyler buluyoruz; ve bu sayede geçmişin kadınından derhal ayırt edebiliyoruz onları. Yeni kadınlar, dünyayı farklı şekilde görüyor, farklı şekilde davranıyor, yaşamı farklı biçimde alıyorlar. Çevresindeki yoğun eski kadın kalabalığı içinde yeni kadının yüzünü tanımak için, özel tarih ve edebiyat bilgisine gerek yok. Çünkü, bu yeni çizgilerin neler olduğunu her

zaman hesaba katmıyoruz. Ama açık olan bir olgu var: Bilinçaltında bir yerde daha önceden şekillenmiş olan ölçütümüzün yardımıyla kadın tiplerini sınıflandırıyor, belirliyoruz.

Öyleyse kimlerdir bu yeni kadınlar?

Onlar, romanların mutlu bir evlilikle sonuçlandırdığı hoş ve 'saf' genç kızlar değildir. Kocasının sadakatsizliğinin acısını çeken ya da kocasını aldatmaktan suçlu kadınlar da değil; ne gençliklerinin mutsuz aşkına gözyaşı döken ihtiyar kızlar, ne de yaşamın keder dolu koşullarının ya da kötü yolda olan kendi öz doğalarının kurbanı 'aşkın kadın papazları'dır bu kadınlar. Hayır, bu yeni, önceden bilinmeyen, yaşamın önünde kendine özgü istekleriyle duran bir kahraman tipi, kişiliğini kanıtlayan, kadının devletteki, ailedeki, toplumdaki katmerli köleliğini protesto eden, hakları için mücadele veren ve cinsini temsil eden bir kahraman tipi, 'beşinci tip' kadın kahramandır. Çoğunlukla 'bekâr kadın' adı veriliyor ona.

Yakın geçmişin esas kadın tipi 'kocasının yankısı, yedeği, tamamlayıcısı olan, eş kadın'dı. Yeni kadın bir 'yankı' olmaktan çok uzaktır; erkeğin basit bir 'yansıması' olmayı bırakmıştır. Yeni kadın kendi iç dünyasına sahiptir; genel insan çıkarlarına bağlı olarak yaşar; hem iç hem de dış dünyasında bağımsızdır. Yirmi yıl önce böyle bir tanım ne akla ne yüreğe bir şey ifade ederdi. Genç kız, anne, Helene Kourakine cinsinden sevgili ya da kibar aleminden güzel giyimli kadın, bunların hepsi, açık anlaşılabilir, geçerli akçe olan şeylerdi. Ama yeni kadına ne edebiyatta ne de yaşantıda yer ayrılıyordu. Tarihte, çağdaş kadın kahramanı anımsatan çizgileri bulunan kadınlar, kuraldan bu arızi sapmalar, psikolojik olaylar gibi görülüyordu.

Ama yaşam hareketsiz kalmıyor ve daima daha hızlı bir ritimde dönen tekerleği bir ve aynı kuşağın insanlarını daha şimdiden farklı kavramları kabul etmeye, sözlüklerini yeni kelimelerle zenginleştirmeye zorluyor. Büyükannelerimizin hatta annelerimizin, hakkında hiçbir düşünceye sahip olmadıkları yeni kadın var. Ve gerçek, yaşayan bir olgu durumunda.

Yeni kadınlar, gri giysilere bürünmüş, işçi mahallelerinden sonu gelmez kafilelerle şafak vakti fabrikalara ve imalathanelere, garlara ve tramvaylara doğru yola çıkan milyonlarca kişidir. Yeni kadınlar, sayıları on binlere ulaşan, genç ya da daha şimdiden solmuş, büyük şehirlerdeki hücre-odacıklarında yalnız yaşayan, 'bağımsız evler'in sayısını artıran kişilerdir. Yaşam için sessizce ve kesintisiz mücadele sürdüren, günlerini büro masası başında, telgraf araçları yanında, dükkân tezgâhları arkasında geçiren genç kızlar ve kadınlardır bunlar. Bekâr kadınlar, taze ruhlu, kafaları düşler ve gözüpek projeler dolu, bilim ve sanat tapınaklarının kapılarını çalan, sağlam erkeksi bir yürüyüşle, düşük ücretli bir ders aramak, herhangi bir rastlantı iş bulmak için kenti baştan başa dolaşan genç kadınlardır. Yeni kadını, çalışma masasında oturmuş olarak, laboratuvarda bir deneyi tamamlarken, arşivleri karıştırırken, klinik çalışmasına yetişmek için acele ederken, siyasal bir konuşma hazırlarken göreceksiniz.

Geçmişin kadın kahramanlarına, Turgenyev'in, Çehov'un baştan çıkarıcı, çarpıcı kadınlarına, Zola'nın, Maupassant'ın kahramanlarına Alman ve İngiliz edebiyatının, hatta 1880 yıllarında ve 1890 yıllarının başlarındaki kişiliksiz ve erdemli kadın tiplerine ne kadar az benzemektedir bu yeni yüzler! Yeni kadınları yaşam yaratıyor, edebiyat da yansıtıyor.

Yeni kadın tipinin kahramanları renkli bir kurdele gibi önümüzden geçiyor. Başta, çağdaş gerçeğin kalın dikenli telleri arasında sakin, gururlu, gözüpek adımlarla işçi Mathilde yürüyor. Yaşamın pürüzleri, dikenleri ellerini ve ayaklarını kanatıncaya kadar yaralamış, göğsünü yırtmıştır. Ama bu sertleşmiş, keder ve acılarda yıkanmış yüzde hiçbir yürek titremesi yok; yalnızca derin oyulmuş acı kırışıklıklar var ağzının çevresinde; yenilmez ve gururlu bakışı soğuk bir kıvılcım gibi parlıyor. Her yeni acı, her sevinç parıltısı –işçi ortamında ender rastlanan bir yolcu– dokunmaksızın geçiyor ona. Gururlu, sarsılmaz, yenilmez Mathilde dağın üstünde gri bir şala bürünmüş duruyor. Bir hüzün heykeli sanki. Ama bilinmeyene uzanmış bakışları 'geleceği' görüyor, ona inanıyor. Yaşamla mevsimsiz karşılaşmalara uğramış Mathilde şehre geldiğin-

de, içinde tazelik, gençlik, sağlık kaynıyordu. Fabrika kapılarını çaldı ve sonunda bir atölyeye girdi. Tuğladan canavar bir kurban daha yutmuştu. Ama Mathilde yaşamdan korkmuyordu. Yapayalnız dolaşan genç kıza alaycı talihin sunduğu tuzakları emin ve gururlu adımlarla aşıyor; yaşamın çamuru ve aşağılıklığı onun temiz giysilerine yapışamıyordu. Mathilde sarsılmadan, aydınlık ve temiz kendi insan 'ben'ini, saf bir bilgisizlikle taşıyordu yaşam yollarında. O sadece 'yalnız ve yoksul bir genç işçi'ydi, ama 'olduğu' gibi olmaktan, iç dünyasının gücünden, bağımsızlığından ötürü gururluydu. Ve arkasından, gençlik kadar yumuşak ve aydınlık ilk gönül ilişiği, ilk annelik sevinci geldi. Aşka değin ilk bağımlılık duygusu, yitirilen özgürlük için çekingen başkaldırma ve yaz gibi yakıcı yeni bir tutku dalgası daha. Aşkın acı ve azapları, arzu, sızı, düş kırıklığı ve yeniden annelik, yeniden yalnızlık. Ancak önümüzde terk edilmiş, 'yitmiş' bir genç kız, ezilmiş zavallı bir varlık yoktur. Hayır, gururlu, yalnız yaşayan, kendi içine kapanmış bir kişi, bir annedir bu. Mathilde'nin kişiliği büyüyüp güçlenmekte ve her yeni acı, her yeni yaşam sayfası onun güçlü ve sarsılmaz 'ben'inin daha da açıklıkla ortaya çıkmasına yaramaktadır.

Mathilde'nin yanında yürüyen, sıcaktan ve kötü havadan esmerleşerek çatlamış çıplak ayaklarıyla yavaş yavaş ilerleyen genç kız, Riazanlı Tatyana'dır. Kendi gibi evsiz barksız serserilerle yola çıkar. "Paslanmış hurda yığınında bir bakır parçası"dır o. Bugün ekin biçme zamanında Maykop'ta iş tutar, yarın yine rastlantı arkadaş grubuyla Don üzerinde aylakça dolaşır.

Ufak bir kazanç fırsatı kollayarak rastgele gidiyordur insanlar. Tatyana onlarla birliktedir. Rüzgâr kadar özgür, bozkır otu kadar yalnız. Alın yazısına karşı yüz yüze, göğüs göğüse bir savaş sürdürür kesintisiz, yorulmasız. Dizginsiz alın yazısı silkeleyip sarsar onu; şefkati, sevecenliği Tatyana ve Mathilde gibi yalnız kadınlar için değildir, sadece katılığı vardır onlara karşı. Fakat, yaşamın kırbaç darbeleri altında iki büklüm olmaz Tatyana; ruhunda, taa derinlerde saklı bir düş, temiz yürekli, rüzgâr esintisi bile olmayan yaz günü kadar parlak bir yeryüzü geleceği düşü vardır. Herkesle birlikte gider ve mutluluğunu arar. Ama mutluluk, sanki onunla

alay ediyormuş gibi daima daha uzağa kaçmaktadır. Ve Riazan'ın tatlı, düşsel Tatyana'sı, yaşama ateşle sarılmış olan bu kadın, yeryüzünün ender sevinçlerinin yalnızca kırıntılarını toplar.

Gelip geçen biri ruhuna heyecan verdi mi ağlar, yanıp tutuşur ve tıpkı kendilerine yaşamdan küçücük yeryüzü sevinçleri koparmaya çalışan bekâr, zorunluluktan bekâr kadınlar, göçebe işçiler gibi sadelikle ve içtenlikle kendini ona verir.

Ancak, yaşamını bu gelip geçen kişiye bağlamak istemez: "Benim için değil bu; hayır istemiyorum! Eğer bir köylü olsaydın tamam, ama böylesi, anlamı yok bunun! Yaşam yıllarla ölçülüyor, bir saatle değil."

Ve, tatlı tebessümüyle elveda diyerek gider; düşüncelerle yüklü, sanki dünyada bir tek o varmış ve sanki her şeyi yeniden yaratmayı o üstüne almış gibi, mutluluk düşünü aramak üzere yeniden yola koyulur.

Mathilde ile Tatyana, yaşamın dikenli otlarını ezerek, arzulanan geleceğe doğru uzanan yeni yolu göğüsleri ve elleriyle temizleyerek ilerlerler. Arkalarında, diğer toplum tabakalarının yeni kadınlarının, açılmış yola ulaşmak için hızlanan safları sıklaşır. Böğürtlenlere rastlayıp yaralanırlar, sivri taşlar üzerinde yürümeye alışmamış ayakları yara bere içinde kalır, adımları kırmızı kan iplikçileri bırakır. Ama durmak imkânsızdır; gittikçe daha yoğunlaşan kesintisiz bir kalabalık uzayıp giden yeni yola doğru ilerler. Yorulanlara yazık! Yazık arkaya, uzak geçmişe dönüp bakanlara! Öne doğru atılım yapan sıkı sıralardan yolun dışına atılmışlardır onlar! Eski köleliğin gri şatosunu özleyen bu yenilmişler, başları eğik, yeni yolun kenarından yürürler. Her ulustan, toplumun her katmanından kahraman var bu yeni yolun üzerinde. Önde, sanatından, mücadelesinden gururlu, "Ben kendimin ve kendi gücümle böyle oldum" diyen bir genç kızın, aktris Magda'nın ince silueti beliriyor. Magda, küçük bir taşra kentinin aile geleneklerini aştı; burjuva ahlakına meydan okudu. Baba evinde, "Vatan"ında "günah" işledi, ama gururunu yitirmedi. Magda insan oluşunun değerini biliyor ve kendi kendisi olma hakkını eğilmeden savunuyor.

"Günahının üstünde yükselmek, sizin burada öğütlediğiniz temizlikten daha fazla bir şeydir."

Korkusuz, gözüpek, zeki, ateşli genç kız Olga'yı görüyoruz yeni yolda. Geleneklere bağlı bir Yahudi ailesinden, bir dizi engeli aşarak aldı özgürlüğünü. Büyük bir Avrupa kentine gitti. Entelektüeller "toplumun kaymağınca" seçilmiş bir çevreye girdi orada. Ve kapitalist bir kültür merkezinin renkli yaşamı gözleri önüne serildi. Yaşam için, entelektüellerin işsizliği için, birey ve kadın olarak kendini doğrulama için mücadele etti. Olga, uygar büyük bir kentte binlerce entelektüel genç kızın yaşadığı gibi, yalnız ve çalışkan bir kişi olarak yaşadı. Yaşamdan korkmayan, gözüpek Olga, kişisel mutluluk payını istedi alın yazısından. Sevdiği kişi ona hem yakın hem de yabancıdır. Yaşam çizgileri bir an için çakışır; ama sürekli ortak bir yaşam kurmak, karşılıklı çıkarlarına uymaz. Aşk, yoğun ve çok yönlü yaşamlarının yalnızca bir bölümüdür. Tutku giderek solar ve söner, aşk da ölür. Ayrılırlar. Ve yine gördüğümüz terk edilmiş bir genç kız değil, zehirli şarap kadehinden içmiş bir kişidir. Olga, seçtiği erkekten daha güçlüdür. Hüzünlü, aşk acılarıyla dolu saatlerde Olga'ya koşar bu erkek, tek sadık dosta koşar gibi. Aşk hikâyesi, Olga'nın olaylar ve mücadelelerle zenginleşmiş karmaşık yaşamı içinde, sadece 'ikinci derecede bir olay'dır.

Yeni kadınlar kalabalığında güzel başını dik tutarak, güvenli adımlarla ilerleyen Lansovelo da vardır. Yaşam onun için bilim ve tıp deneyleridir. Klinik odaları, onun aynı zamanda hem tapınağı hem de evidir. Değer kazanmış ve bu değerini erkek meslektaşları da kabul etmiştir; evlenme tekliflerini tatlılıkla ama kesinlikle reddeder. Sevdiği, onsuz edemeyeceği eser için özgürlüğe, yalnızlığa ihtiyacı vardır. Ağırbaşlı giysiler, iş saatlerine bölünmüş bir yaşam, hastaları için mücadele, teşhis doğru çıktığında kendine güvenin zaferi. Bu "ergin (özgür) kadın" tipi, okuyucuda soğuk bir rüzgâr etkisi yapar. Ama birden, bayan doktor tamamen başka bir tarzda, rastlantıyla gözlemlenmiş bir sahne gibi belirir. Tatildir, bir doktor 'dostu'yla kırda dinlenmektedir. Giysileri hafif ve parlak, gülüşü neşelidir; 'ilişkisi'ni gizlememektedir ve Paris'te bu arka-

daşıyla oturmayışı, meslekdaş olmaları dolayısıyla böylesinin her ikisi için de daha 'elverişli' olduğundandır sadece.

Sırf ateş, sırf tutku olan yaman Therese'i, ağırbaşlı doktoru koşarak geçerken görüyoruz. Avusturyalı bir sosyalist, ateşli bir propagandacıdır o.

Hapiste yatmıştı, bütün yüreğiyle parti için çalışıyordu. Ama tutku dalgasına yakalandığı zaman, yaşamın gülen parıltısını hiç yadsımaz, kadın erdeminin soluk mantosuna ikiyüzlülükle bürünmez, seçtiği erkeğe elini uzatır ve birkaç haftalığına, aşk sevincini, aşk enginliğini tatsın diye giderdi. Yavanlığını fark ettiğinde pişmanlık duymaksızın, acısızca bırakır ve yeniden işine koyulurdu. Erkek arkadaşlarının çoğunluğu için olduğu gibi, Therese için de aşk, yalnızca bir dönem, yaşam yolu üzerinde kısa süreli bir duraktır. Yaşamın amacı, içeriği partidir, düşüncedir, propagandadır, çalışmadır.

Düşünceli ve sakin diğer bir yeni kadın, 'bekâr' tipin ilk Rus kahramanlarından biri olan Agnes Petrova da aynı yolu izliyor. Hem yazar hem de yazı kurulu sekreteridir; yani 'her şeyden önce bir iş kadını'dır Agnes. Çalıştığı, bir düşünceye ya da bir fikir oluşumuna kendini kaptırdığı zaman, onun için başka hiçbir şey, hiç kimse yok gibidir sanki. "Bunu paylaşmasını bilmiyorum ve bu yüzden de özgürlüğüm gerekli bana; bu özgürlüğü hiçbir aşk için terk edemem." Ama aynı Agnes, yazı kurulundan dönüp iş giysilerini rahat bir ev giysisiyle değiştirdiğinde, kendini 'sadece kadın' olarak duyumsamak ve erkek üzerindeki çekici etkisini duymaktan hoşlanır. Aşkta, yaşamın içeriği ve amacını değil, erkekler gibi, "dinlenme, şiir, ışık" arar sadece. Ama kendi üstünde, kendi 'ben'i üstünde hükmetme yetkisini, hatta sevdiği erkeğe bile asla tanımaz.

"Herhangi bir eşya gibi erkeğe ait olmak, iradesini, kalbini vermek, zekâsının ve güçlerinin tümünü onun mutluluğuna adamak, eğer bilinçli olarak ve sevinçle yapılıyorsa, bir kadını mutlu edebilir kuşkusuz. Ama yine de sormak gerekir, bütün bunlar niye tek bir kişi için olsun? [...] Yok eğer amaç kendini unutmaksa, ben

bunu daha ziyade, tek bir kişi için, ona iyi yemekler hazırlayarak ve sakin bir uyku sağlayarak değil, ama diğer onlarca mutsuz kişi için yaparım." Ve Miadlev, Agnes'in özgürlüğüne kastetmeyi denediği, aşkını onunla işi arasına koyduğu zaman Agnes, ilişkilerine artık kopmuş gözü ile bakar ve yolları ayrılır.

Daha az olgun bir kadın, acelesiz, biraz tereddütle Agnes'i izlemekte; Vera Nikodimovna'dır bu. Vera, eski kuşaktandır ve çağın yeniliğini henüz az benimsemiştir. Bir 'geçmiş'i vardır ve 'müthiş alelade' bir biçimde biten bu geçmiş, ruhunda karanlık izler bırakmıştır. Aklı başında ve oldukça soğuk Vera'yı erkeğin kollarına iten şey, yalnızca fizyoloji değildir. "Bunun ne kadar az tatmin edici olduğunu, basit bir kendini koyvermeden ne derece farklı bulunduğunu kimse bilemez" diye itiraf ediyor, genç kız arkadaşına. Evet, başka bir şey söz konusuydu burda... Ama neydi bu? Annelik susuzluğu mu? Yoksa, en zeki kadınları bile tehlikeli bir olta gibi yakalayan, kendine yakın bir ruh arama gereksinmesi mi? O tarihten itibaren Vera'nın çevresi arzulu erkeklerle doludur. Onlara yaklaşmaktan sakınır ama yine de geçmiş kuşaklardan miras kalan bir alışkanlıkla umut verir: Özelliği 'çekiciliği'dir. Ancak artık özgürlüğüne sıkıca bağlıdır ve salon flörtleri dışında Vera bir iş ve düşünce kadını, bir kişiliktir.

Şimdi önümüzden geçen, hüzünlü gülümseyişiyle verimli Mari'nin tatlı görünümüdür. Arkasından, yıpranmış ayakkabıları ile yere vurarak, yiğit savaşçı küçük Tanya koşar, iş bulmak için. Arkalarından, bir başka bekâr kadın görünümüyle, bilgisiz, çirkin gülüşlü Anette gelmektedir. Kaba saflığıyla Anna, Sanjar'ın bu kadın kahramanı, yeni yoldan geçmeye koyulur. El ele tutuşmuş, Mira, Lidya ve Nelly gelir arkadan. Her birinin kendine özgü bir şeyi, dişilikle ilgili olanın dışında kutsal bir şeyi vardır. Küçük Lidya'da bile, hayli belirsiz olduğu halde, kendini gösterme ve özeniş bulunur. Aşk söz konusu olduğu, kadın doğasının istekleri ortaya çıktığı zaman, duygularla ilgili eski korkuyu hissetmeyen bu genç kızların tümü, yasak eşiği aşarlar. Ve işte o zaman, yaşamın bol zincirli ağına yakalanırlar, yaşam içinde aşk, bir başlangıç melodisidir sadece.

Hoş renklerle boyanmış nice ruhu gözümüzü okşayan varyete aktrisi Renee, engelleri dikkatle kollayarak yürür. Düşleri kırılıp yüreği yaralandıktan sonra kocasını terk etmiş, o güne dek ait olduğu dünyaya kafa tutmuştu. Onun yaşamı şimdi, sanat, dans ve yarattığı pandomimlerdir. Serseri, yorucu, emek isteyen bir yaşamdır bu. Yeni maceralar aramaz, onlardan kaçar; yüreğinin aldığı yara çok derindir; kişisel arzuları sadece özgürlük, bağımsızlık ve yalnızlıktır. Oysa, uzun bir iş gününün sonunda, tek başına kaldığı dairesinde şöminenin yanında oturduğu bir sırada Renee, yalnızlık melankolisinin donuk bakışlarla odaya girdiği ve koltuğunun arkasına yerleştiği duygusuna kapılır.

"Yalnız yaşamaya alıştım" diye yazar günlüğünde, "ama bugün, kendimi çok yalnız hissediyorum. Evet bağımsız ve özgürüm... ve... korkunç derecede yalnız." Bu yakınmada, tanıdığı ve bildiği sesleri çevresinde duymaya, duyduğu şefkati hissetmeye alışmış eski kadından bir şeyler yok mu? Ve Renee, yolunun üzerine çıkan bir büyük aşkın yükselen dalgalarına bırakır kendini. Ancak tutkuyla körleşmez, çözümlemeye alışık kafası karışmaz.

"El atılan yalnızca duygularım oldu," diye itiraf eder melankolik bir tavırla, Renee yine kendine döner. Aradığı şeyi vermemiştir yeni aşk; sevgilisinin kollarında da eskisi gibi yalnızdır. Ve 'serseri' Renee, aşkından kaçar; çünkü bu aşk, onun ince aşk isteklerinden öylesine uzaktır ki!

Terk ettiği kişiye yazdığı veda mektubu, çağdaş kadın üzerine, yaşam içindeki kadın ruhunun yeni istekleri üzerine bir belge niteliğindedir.

Yeni yol üzerinde şimdi, Benett'in kahramanı olan bir kadın yazar var. Esrime ve hayranlıktan doğan bir gönül bağı büyük bir müzisyenin kollarına atar onu, ama bu tutku yalnızca kendisini bulmasını, kendini kanıtlamasını, yazar yeteneğini açığa çıkarmasını ve yaşam karşısında daha sakin, daha düşünerek, daha bilinçli bir davranış göstermesini sağlar. Nitekim yeniden âşık olduğunda, kendini, değmez ve kesinlikle düşmüş zanneden eski İngiliz romanlarının kadın kahramanları gibi büyük bir korkuya kapılıp kaç-

maz, karşılaştığı kimseye tebessümle yaklaşır.

Alaycı zekâlı, meraklı ve tutkulu Maya hızla fırlar yeni yola. Başından geçen bütün olaylar, kişiliğinin gelişimi içinde, kendini arayışının evrelerinden başka bir şey değildir: Bağımsızlık için ailesiyle birlikte sürdürdüğü savaş, ilk kocasından ayrılması, doğulu bir kahramanla kısa bir beraberlik, psikolojik karmaşıklıklarla dolu ikinci evlilik ruhunda, 'eski' kadınla, kendinde yaşayan 'yeni' kadın arasında ateşli bir mücadele, yeniden kopma, yeniden arayış. Maya sonunda, kişiliğinin sembolü olan iç dünyasının 'sesi'ne saygı duymasını bilen, değerini kabul eden ve yaşamı boyunca düşlediği, iç dünyalarda özgür bir aşk birliğini yaratan erkeğe rastlar. Maya'nın yaşamı psikolojik karmaşıklıklar ve olaylarla doludur; ancak, eski zamanların kadınını paramparça edecek şeyler, sevilen erkeğin ihaneti, iki kocadan ayrılma, Maya için, kendini daha iyi inceleme, daha iyi anlama olanağını veren 'ders' niteliğinde olmuştur sadece. Goethe'nin öğüdünü bilinçsizce izledi o: Yaşama her gün yeniden başlamak, sanki yaşam da yeniden başlıyormuşçasına... "Hiçbir şeyin yıkamadığı güçlü ve yiğit iradem kurtardı beni. Bilinçsiz koruyucu iradem koruyucu bir melek eli gibi, yaşam içinde yön verdi bana" diyor Maya.

Ve bununla birlikte, geçmişin epeyce kalıntısı vardır onda. Bağımsız, iç yönden özgür yeni kadın çoğunlukla, atadan kalmış, 'kocanın gölgesi', 'yankılayıcısı' olma eğilimiyle mücadele etmektedir. İç dünyasında bile sevdiği erkeğin beğenisiyle 'uyum sağlamak' için, seçtiği kişinin idealindeki çizgide kendini 'düzeltmek' için gösterilen temiz ve bilinçli çabaları iyi biliyoruz. Sanki, kendi kendine bir değeri yokmuş, sanki kişiliği yalnızca erkeklerin ona karşı tutumlarıyla ölçülecekmiş gibi. Bu, hatta George Sand gibi o kadar görkemli, parlak, gönül alıcı bir kişiliğe sahip olan ama bazen oturduğu yeri hayranı Musset ile birlikte terk eden, bazen soğuk siyaseti deneyen, artistik yaratıcılığın yıldızlı dünyasından hemen vazgeçiveren kadınların atadan kalma çizgisidir. Ama George Sand'ın güçlü kişiliği bu deyimleri sınırlıyordu. Öyle bir an geliyordu ki, George Sand kendini yitirmeye başladığını hissediyordu. İşte o zaman birdenbire bütün heybetiyle doğruluyor ve

dizginsiz ilişkisini kesiyordu. Ruhunda böyle bir karar olgunlaştığında hiçbir şey onu durduramıyor, hiçbir güç hatta kendi öz tutkusunu bile bu güç kişiliğin iradesini kırma yeteneğine sahip olamıyordu. Kapalı bir sonbahar günü Aurore Dudevant (George Sand'ın takma adı) sevgilisiyle son ve kısa bir karşılaşma için evden çıktığında, ilişkiyi koparma kararını daha önceden almış bulunuyordu ve bu karşılaşmanın kararını değiştirmeye gücü yetecek-ğinden endişelenmemize yer yoktu. Evre aşılmış, bu ikinci derecedeki olayın noktası konulmuştu artık.

Meisel Hess'in Maya'sı, kuşkusuz George Sand'dan daha küçük daha zayıftır. Ama onda da, sevgilisinin arzusuna uymanın sınırları vardır ve kendini yadsıma, silme ve aşk içinde erime gibi atadan kalma eğilimler, daha önceden gelişmiş, belirlenmiş insan kişiliğine gelip çarpmaktadır. Maya da doğrulmayı ve 'iç dünyasının sesini' kurtarmak için gitmeyi biliyor...

Binlerce yılın şekillendirdiği, kaderin "ona efendi diye verdiği" erkekle benzeşme yeteneğinden kurtulmak, bugünün kadını için ne kadar zor! Sevgilisinin hatırı için, aşk adına bile olsa kendini yadsımanın bir cinayet olduğuna, kadının kendini inandırması ne kadar güç...

Maya'nın yanında sağlam adımlarla, güçlü sağduyulu Outa yürüyor. Outa aktristtir; bütün yaşamını, her şeyin üstünde gördüğü 'ben'inin değerini vermeye adamıştır. Sanat bile, güçlü kişiliğini daha geniş ve değişik biçimde geliştirme, açığa çıkarma aracı olduğu için önemlidir. Burada, kadının yüz yıllık alçalması, kendi için olma hakkından vazgeçmesine karşı doğal bir tepki söz konusudur.

Güçlü ve ateşli bir ihtiras, soğuk bir sağduyu, derin bir bencillik ve ender bir aktris yeteneği Outa'yı karanlık bir köşeye iter. Kişisel mutluluğun, Klodt'un sonsuz sevgisinin yanından umursamazlıkla geçer. Kendi aşkına değer verir çünkü, aynaya bakıyormuş gibi kendi yansımasını seyretmek hoşuna gider. Umutsuzluğa düşen, soğuk ilgisizlikten dolayı azap çeken Klodt, sonunda aldatır onu; Outa ağlar, ama bu ağlayış onuru kırılan bir kadının değil,

bütün bakışları üzerinde toplayan, hayranının bir rakibe uğruna terk etme cüretini gösterdiği bir aktrisin ağlayışıdır. Onu hıçkırtan, aşağılanmış aşkı değil yaralanmış gururudur. Outa sonuna kadar kendine sadık kalır. Gönül soğukluğunu ve kendi 'ben'ine hayranlığını yaşamı boyunca sürdürür. İnce ve zeki Outa'yı, sanat anlayışıyla 'büyük' ama yaratıcı sıcaklığı eksik Outa'yı, tasasız ve ateşli bir küçük kızın yenmesi, büyük artistler yaratan "kutsal ateş"ten yoksun oluşu yüzünden değil midir?

Yeni yoldaki kalabalığın içinde diğer bir artist, yaşamın başarısızlığa uğrattığı Tanya'yı görüyoruz. Tanya evlidir, hem de üç kez evlenmiştir, ama Maya gibi 'bekâr kadın' tipindedir. Onların iç fizyonomileri böyledir çünkü. Resmen kocası olan kişiyle aynı çatı altında yaşarken bile Tanya, evvelce olduğu gibi özgür, bağımsız bir kişi olarak kalıyor. Kocası onu dostlarına karısı olarak, genç kız soyadını söylemeksizin tanıştırdığı zaman, kaşlarını çatıyor. Her ikisi de kendi dünyasında yaşıyor: kadın sanat dünyasında, erkek bilim... Sağlam manevi bağlarla bağlı, ama karşılıklı olarak özgürlüklerine engel olmayan iki iyi arkadaşın oluşturduğu bir çift bu.

Bu parlak atmosferi, güzel bir erkek olan Stark'a karşı Tanya'nın tamamen fiziksel ve kör tutkusu bozuyor. Tanya, manevi görünümünü, 'ruh'unu değil, ilk karşılaşmadan itibaren onu kendine çeken "ölümsüz erkeği" seviyor Stark'ta. Bir Anya, Manya ya da Liza'nın, "Ama ruhun, ruhunu vermiyorsun sen!" diye alışılmış yüze vurmalarına sadece şaşkınlıkla yanıt veren erkeklerin, hem de ateşlilikle seven kadın için yaptıkları gibi, onun manevi görünümünü bir yana bırakıyor. Tanya'nın Stark'a karşı davranışında erkeğe özgü bir şey var. Kişilik olarak Tanya'nın Stark'tan daha renkli, daha güçlü ve daha büyük olduğu hissediliyor. Çıplak bir tutkunun tatmin edemeyeceği kadar insancıl, çok az da 'dişi'dir Tanya; Stark'a olan tutkusunun ruhunu zenginleştirmediğini aksine yoksullaştırdığını, kuruttuğunu anlıyor sonunda. Tanya, kocasına karşı sadakatsizlik düşüncesinden çok, tutku sarhoşluğunun zayıfladığı saatlerdeki bilinçten, böyle bir aşkla onun yaşamı demek olan metotlu, sabırlı çalışma arasındaki uyumsuzluktan acı çeki-

yor. Tutku, gücünü ve zamanını kemiriyor, yaratıcı özgür çalışmaya engel oluyor. Böylece Tanya, kendini ve yaşam içinde onun için en değerli olan şeyi yitirmeye başlıyor. Ve çekip gidiyor, kocasına dönüyor; bunu bir 'görev' olduğu, acıdığı için değil, kendine karşı olan sevgisinden ve kişiliğini kurtarmak istediğinden yapıyor. Stark'la birlikte, kendini yitirecekti. Stark'tan olan çocuğuyla birlikte çekip gidiyor. Gittiğinde, tutkusu hâlâ sönmüş de değildi. Eskiden, Tanya gibi davranma yürekliliğini gösterecek roman kahramanları var mıydı?

Tanya, yeni psikolojik tipteki ilk kadınlardan biri olan İbsen'in Ellida'sıyla aynı seçimi yapıyor. 'Deniz adamı', Ellida'dan kendini izlemesini istediğinde ve kocası ona tam bir seçme özgürlüğü tanıdığında Ellida kocasının yanında kalır. Kalır, çünkü böylece iç özgürlüğünü koruduğunun bilincindedir ve 'Deniz adamı'yla gitmiş olsaydı bu özgürlüğünü yitireceğini bilmektedir. Bir kadın için en korkunç tutsaklık olan ihtiras tutsaklığıyla ve kalbin elleri arasında tutan kişinin gücüyle tehdit edildiğini anlamıştır Ellida.

Sağlam karakterli, uyanık fikirli ve gösterişsiz Jozefa, yeni yolun kenarlarını örten böğürtlen çalılarını elleriyle ayırarak ilerliyor. Burjuva ortamının kadınları için ekonomik bağımsızlık yolunu hazırlıyor; özgür mesleklere doğru yol gösteriyor. Uyanmakta olan kadına örnek, ince ve ihtiraslı Christa Rouland, geniş açılmış iri gözlerle dünyayı sorguya çeken, 'yeni gerçeği' arayan, ilk olarak kendinin bilincine varan kadının bu enfes manevi görünümü, kararsız adımlarla izliyor yolu. Özlü sözü şu: "Ben benim, sen sensin; biz yalnızca aşkta tekiz."

Yuçkeviç'in, gözleri 'yeni gerçeğe' henüz kapalı kadın kahramanı Helene ruhunun trajedisini, büyük kederini saklayarak, utangaç biçimde yürüyor yolun kıyısında. Bu ne 'bekâr' ne de gerçekten yeni bir kadın; yeni ve eski kadın tipinin çizgileri karışık bir düğümle bağlı onda. Ölümsüz dişi, renkli ve güçlüdür Helene'de. Candan, sevecen ve iyi yüreği hem kadınlara ilişkin çelişkilerin hem de kölelik yalanlarının sıkıntısı içindedir; fakat bir yandan da, karşı gelen, arayış içinde olan kafası durmadan soru sormaktadır. Böylece Helene yeni kadın tipinin de örneklerinden biri oluyor.

Yuçkeviç onu tatlı renklerle çizmiş, görüntüsüne ihtiyat ve sevgi katmış. Bu hassas kadın ruhunu tek bir sözcükle bile kırmaktan korkmuş sanki.

Yeni kadınlar kalabalığı içinde, Renata Fuchs'u, içinden geçip geldiği utanç ve çamur denizinde ruh temizliğini korumasını bilen bu 'asi ruh'u ayırt edebiliyoruz. Yüzü, görkemli bir sükunete gömülmüştür; genç kızın kollarında bir çocuk, geleceğin 'yeni insan'ı sessizce durmaktadır. Onun yanında, kahraman Grent Allena küçük kızını, bu aşk çocuğunu, yasal biçimi geriletmeyi 'ispatlayan' bir birliğin çocuğunu gururla elinde tutmuştur. İşinin başından aşkın olduğunu gösteren hareketlerle Maria, kimya laboratuvarına doğru hızla koşmaktadır; tebessümü aydınlıktır, yaşam uyumunu bulmuştur. Başı dik, fahişe Mylada, çevresindeki yaşam çamuru içinde 'kutsal görev'ini sürdürür... "Güzel görünmeye özenen dişi" maskesi altına saklanan sosyalist-devrimci Anna Siemenova öz tutkusunu aşarak ilerler. İngiliz öğrenci Fanny insanların önyargılarıyla alay ederek hafif adımlarla, yaşam dikenlerine hafif elbiselerini takmamaya dikkat ederek yürür gider. Diğer bir yüz, uzak kuzeyli bir öğrenci olan Anna Mahr'dır.

Bjoerson'un, Jonas Lie'in, Jakobsen'in, Löffler'in kahramanları da yeni yolda yürümeyi denerler. Tedirginlikle dolu Jenny, eski kadına ait sesin ruhunda yankılanışını istiyormuşçasına tereddütlüdür yürürken. Annelik, ona artık ağırlık olmaya başlayan ilişkileri daha fazla güçlendirmesin diye, beklediği çocuğun babasını terk etmiştir, Nagrodskaya'nın Tanya'sı gibi. Ama, eski kadına ait ses geçmişi hatırlatır, unutulmuş duygu ve kavramları yeniden canlandırır. Jenny durur, arkasına bakar ve yıkılır.

Uyanan, 'başkaldıran' ve arayan yeni kadın yüzleri yanından geçmektedir durmadan.

Christophe'a karşı duyduğu acıma hissiyle karışık aşkıyla, bir diğerine karşı tutkusuyla, ateşli mizacı, doymak bilmez artist ihtirasıyla, demir gibi iradesi, duygusu ve ince duygusuyla Françoise Houdon'un tatlı ve hoş siluetini görüyoruz şimdi. Arkasından, çabaları dengeli olan, sakin 'zafer'inin içinde 'yeni gerçeğin' bulun-

duğundan habersiz emekçi Cecile'in canlı ve o denli gerçek tipi geçiyor. Süfrajet Julia France; Rus mülteci Marie Antine, Amerikan vatandaşlığına geçerek durumunu güven altına alan Yahudi genç kız; ve Rikarda Huch'in, Gabriele Reuther'in, Sarah Grand'ın, kibar Marcel Prouost'un bütün kadın kahramanları geçiyor sırayla.

Bu kadınların sayısı hayli kabarıktır ve bu kısa deneme içinde hepsini anmamız mümkün değildir. Ancak apaçık görünen, pek çok yeni kadının var olduğu, her gün yenilerinin katıldığı, hatta tefrika edebiyatına bile olağan bir biçimde girdikleri, yaşamın yeni kadın tipini yorulmaksızın yarattığı ve şekillendirdiğidir.

Yeni kadın, kendisiyle birlikte, özgürlüğünden ötürü hırçınlıkla geri çevrilebilen bazı yabancı şeyleri de getiriyor. Yeni kadına bakarken annelerimizden, ninelerimizden tanıyıp sevdiğimiz çizgiler arıyoruz. Fakat önümüzde, geçmişi örten bütün bir heyecan, duygu ve yeni gereksinimler dünyası yükselmektedir. Anlamıyoruz, nerdeyse hayal kırıklığına uğruyoruz. Hani hoş kadınsal itaat, geçmişteki yumuşaklık? Nerede, evlilikteki alışılmış 'uyma', kendini hatta değersiz bir erkek önünde bile silme, yaşam içindeki üstünlüğü erkeğe bırakma yeteneği?

Önümüzde, özel iç dünyasıyla bir insan, bir kişilik, hem de kendisini kanıtlayan bir kişilik var. Bu, köleliğin paslanmış zincirlerini kıran kadındır.

II

Ancak, 'yeni kadınlar' arasına katılmayı sağlayan karakter çizgileri, yeni duygular, psikolojik özellikler nelerdir?

Eski kadının tipik özelliklerinden biri, aynı zamanda hem süsü hem kusuru olan şey, duygu üstünlüğü idi. Kadını varoluşu için etkin mücadeleye çağıran çağdaş gerçek, ondan, duygularını yenme bilimini öğrenmesini istiyor ve toplumsal nitelikteki bir alay engel de kadını, çok dayanıksız olan ve pek kolaylıkla direnci kırılan düşüncesini, iradesiyle güçlendirme yeteneğini kazanmaya zorluyor. Kazandığı hakları koruyabilmek için, erkeğinkinden çok daha de-

rin bir eğitim çalışmasını kendi üzerinde tamamlamak zorundadır kadın. Ilse Frapan'ın romanındaki Josefa, karanlık düşüncelerin, ağır sıkıntıların baskısı altındadır. Yaşam yükü altında zayıf omuzları iki büklüm olmuştur. Eski kadınların yaptığı gibi hıçkırmak, kendi haline ağlamak, acısına teslim olmak isteyecekti belki de. Ama iş –klinikteki, saat be saat düzenli işi– beklemiyordu. Ev işi yapmak ya da çocukların giysilerinin onarılması gibi, arzuya göre çalışmak mümkün değildi. Josefa, erkekler için alışılmış olan, geçmişin kadınınınsa tanımadığı çabayı kendi üzerinde uygulamak zorundaydı: Özel yaşamını duvar arkasına saklar gibi saklamak ve saati çaldığında işinin başında olmak.

Mathilde, ateşli aşkından kalan tek şeyin, sevinç kaynağı olan çocuğunun ölümünü görür. Ama mesleği onu atölyeye sıkıca bağlar ve alışmış parmakları iplikleri koparmadan çalışmaya devam eder.

Çağdaş gerçek her kadının mutlaka, bir zanaatı, bir mesleği, dışarda bir işi, disiplini, eski kadınlarda ancak ender bulunabilecek sağlam bir irade gücü olmasını istemektedir.

Kıskançlık, güvensizlik, saçma 'kadın intikamı', eski kadının tipik özellikleri değil miydi? Kadın ruhu ile ilgili hemen bütün facialarn temeli kıskançlık duygusu olmuştur. Kuşkusuz kıskançlık, erkek için de bir faciadır. Nitekim Otello'su için Shakespeare, ne disiplinli, uygar bir İngilizi ne de ince zekâlı bir Venedikliyi seçmiş, tutkularının sıkıntısı içinde bir Mağripli seçmiştir.

Duygularına karşı bu bağımlılığı kadını, rakibine karşı nefretini en aşırı biçimlerde ifade etmeye götürmüş, en aşırı seviyedeki 'köle' karakterinin yüzeye çıkmasına neden olmuştur. Kadın kahraman rakibine karşı her iftira zehrini boşaltmayı eksik etmemiştir.

Yeni kadınlar, aşklarının mülkiyeti üzerinde hak iddia etmiyorlar. Kendilerine ait duygu özgürlüğüne saygı isterken bu özgürlüğü diğerleri için de kabul etmeyi öğreniyorlar. Çağdaş romanlar dizisinde kadın kahramanın rakibine karşı davranışını gözlemlemek özellikle ilginçtir. Zaçyağı ve iftira yerine diğer kadına, rakibe karşı anlayışlı incelikle dolu bir davranış buluyoruz burada. Ses'te

böyledir. Maria ve sevdiği erkeğin ilk karısı sadece birbirlerinden nefret etmemekle kalmazlar, ortak bir dil bile bulurlar. Ve birçok noktada birbirlerine, her ikisinin de sevdiği erkekten daha yakın olduklarını açığa vururlar. Maya, 'erkek' tarafından rakibinin küçük düşürülmesine ağlar. Ve sevilen erkek, rakibi olan kadını, sevecenlikten uzak, kendine 'yasal olarak' ait bir eşya gibi aldığı zaman o kadının duyduğu acıları öğrendiğinde, kendisini de aşağılanmış hisseder. Maya, 'kadın' olarak küçük düşmüştür. Çünkü o, dar bireysel sınırların ötesinde duygulanmayı bilir; geçmişteki kadının bilmediği kolektiflik duygusu, arkadaşlık, daha şimdiden onun şahsında belirmiştir.

Ve aynı Maya'nın, ikinci kocasının saçma, yararsız ihaneti karşısındaki davranışı da karakteristik değil midir? Bayılmaz, skandal yaramaz. Kaçar, kocasının ilk karısından olan çocuklarının yasaklarına doğru koşar. Uyuyan bu küçük başlar onun kederini silip atarlar. Tek başına oturduğu evine geri döner. Üşümüştür, ateş yakar, bir şala sarınır ve ilginç bir kitap okumaya zorlar kendini. Böylece en hızlı bir biçimde kendinden kaçacak, zorunlu dengeyi yeniden bulacaktır.

Krado'nun *Yaşamın Sizleri Arasında* romanındaki İrina, Vicor'un eski ilişkisini yalnızca kabul etmekle kalmaz, rakibine karşı incelikle dolu davranışı da ondan ister. Oysa Victor, İrina'nın geçmişini öğrendikten sonra hakarete uğramış erkek üslubuyla, "Benim sıra numaram kaç, bilmek istemiyorum, sıradakiler çok mu?.." diye sorar. Victor öncü bir erkektir, yazardır ama 'kafasız'dır, yeni yaşam gerçeğine doğru ellerini uzatmasından başka ilginç yanı olmayan, gösterişsiz İrina'dan daha fazla hem de...

Yeni kadında 'kıskanç dişi', daima artan biçimde 'kadın-kişi' tarafından yenilmektedir.

Çağdaş kadının diğer tipik bir çizgisi, Ellen Key'in yazılarında sık sık canlandırdığı çizgi, erkeğe ilke olarak koyduğu daha büyük isteklerdir. Beyi ve efendisi olan kişi eski kadını, yüzyıllar boyunca hem kendini hem de fakir küçük manevi dünyasını özensizlikle mütalaa etmeye alıştırmıştır. Kadın, zayıflıkları ve üzüntüleri kar-

şısında erkeklerin bağışlayan tebessümlerine katlanmış, düşündüğü ve duyduğu şeylere karşı erkeğin dikkatsizliğine boyun eğmiştir. Bugün bile, kadını, en içten yakın oldukları anlarda dahi anlamayı bilebilen erkeklere çok seyrek rastlandığını görmek şaşırtıcı değil midir? Aile facialarının esas nedeni daima, kadın 'ben'ine karşı bu denli yüzeysel ve savsaklayıcı davranıştır.

Tecrübeli Don Juan'lar 'anlama' komedisini ikiyüzlülükle oynayarak, daha açıkyürekli bir kocanın özen göstermeyeceği kadının önemsiz 'ben'ine karşı âşıkmışçasına dikkat göstermek suretiyle, onun yalnız vücuduna değil ruhuna da sahip oluyorlardı. Ancak Don Juan'lar gelip geçiciydiler ama yasal bey kalıcıydı ve kadın, yüzyıllar boyunca, yaşama uyarak kendi öz gereksinmelerini ve isteklerini azaltıp durdu.

Yüzükleri ve küpeleri veren, çiçekleri ve bonbon şekerlerini getiren 'o'ydu. Demek ki, seviyordu. Ve eğer zorba ve kabaysa, birçok yasaklar koyuyor ve bazı istekleri için zorluyorsa, bu onun hakkıydı. Kalbinin efendisi olmasından geliyordu bu hak!

Çağdaş kadın titizdir; kişiliğine, iç dünyasına, 'ben'ine saygı duyulmasını arzular ve ister. Zorbalığa da dayanamaz. Maya'nın sevgilisi, konserlerde şarkı söylemesini yasakladığı ve itaat etmediğini öğrendiği zaman, onu 'cezalandırmaya', tam iki hafta mektup yazmamaya karar verir ve böylece kendisiyle ilgili bütün duyguları öldürür Maya'da. Kalbini özgürce vermiş kadını 'cezalandırmak'?

İç dünyadaki özgürlüğü korumak için verilen mücadelede, ilkçağ efsanelerindeki kadınları, eski zamanların kadınlarını anımsatan bazı şeyler var. "Arzun yerine geldi, ama karın olan beni yitirdin" der Rosamunde, kral olan kocasının yüzüne karşı; çünkü öldürdüğü babasının kafatasından içmeye zorlamıştır karısını. Ve Rosamunde'nin ağzından çıkan basit bir tehdit değildir; o ana kadar tutkuyla sevdiği kocasını öldürür.

Çağdaş kadın, eski kadına en ağır gelen şeyden çok daha fazlasını bağışlayabilir: Erkeğin kendisine maddi varlık sağlayamaması, dış görünüşte kadını önemsememesi, hatta sadakatsizliği gibi; ama

manevi 'ben'ine, ruhuna karşı savsaklayıcı bir tutumu asla unutmayacak, kabul etmeyecektir. Eğer dostu "onu anlamıyor"sa, aralarındaki ilişkiler değerinin yarısını yitirir yeni kadının gözünde.

Kadın hakkında ne düşündüğünü sorduğunda sevgilisi, Christa Rouland'a önce alayla yanıt verdiği, daha sonra da bayağı ve harcıalem olan düşüncelerini ifade ettiği zaman Christa, istemeyerek ondan uzaklaştığını hisseder. Christa'nın kalbini manevi 'ben'i için gösterdiği ilgiden dolayı kazanmış olan kişi, bu soru karşısında onun başka şeyler işitmek istediğini anlamayacak kadar 'sağır' nasıl görünebilir? Elde etme durumundan sonra erkekte meydana gelen bu değişikliği hiçbir yeni kadın affetmez, Christa da Frank'ı affetmedi; gözüpek ilerleyişi, düşünce bağımsızlığı dolayısıyla sevdiği kadında 'kutsal' araştırma ateşini söndürmeyi denemiştir Frank; candan bağlılık göstererek onu arzu ve zevkinin basit bir nesnesi haline getirmeye çabalamaktadır. Christ Rouland'ı kendi manevi uğraşları dünyasına çekmeye çalışan, ortak bir etkinlik düşleyen aynı Frank'ın nasıl ondan ayrılarak kendi entelektüel dünyasında yaşamaya başladığını şaşkınlıkla gözlemler. Artık, ortaklaşa bir etkinlikten söz edilemez. Nitekim, Christa'nın susamışçasına katıldığı çalışma anlarında bile, Frank, Christa'da yalnızca kadın, ne kadar ince ve zeki olursa o kadar daha çekici hale gelen bir kadın görür. Christa'nın aklı, onunla birlikte düşünme ve yükselme yeteneği yalnızca, nefsine değin zevk atılımlarını kamçılamaktadır adeta. Mutsuz bir şekilde sanki elinden bir definesi çalınmış gibi uzaklaşır Christa. Yeni kadın 'dişi'ye yapılmış hakareti affedecek, ama kişiliğine karşı gösterilmiş basit bir dikkatsizliği bile unutmayacaktır. Vera Nikadimovna'nın sözünü ettiği seçkin bir manevi yapıdan istenen de aynı şeydir: "Kadında" diye düşünüyor Vera, "zekâ, 'iyi kalitede' olanı bile, ancak ikinci sırada bir rol oynar. Onda esas olan, manevi temeldir. Bu manevi temel gittikçe gelişir, incelir, keskinleşir. Giderek aşırı derecede hassas ve titiz oluruz. Erkeklerde ise aksine bu manevi temel katı billur haline gelir ve ancak zayıf bir şekilde gelişir. Bizi mutsuz kılan da budur işte. Erkekler bizi hırçınlaştıran şeyin ne olduğunu çoğunlukla anlamazlar."

Kadının kişiliksiz dişiliğinden dolayı değil, 'Ben'inin manevi içeriğinden dolayı sevildiğini görme gereksinimi, elbette, kendi benliğinin birey olarak bilincine varması temeli üzerinde gelişti. *Anna'nın Notları* adlı kitabının birçok yerinde Nadejda Sanjar, "Kadın vücuduma lanet ediyorum, çünkü bende başka, daha değerli şeyler de olduğuna dikkat etmeyişiniz onun yüzünden" diye yazıyor. Ve bu protestoyu şu ya da bu biçimde, her milletten kadın kahraman tekrarlıyor. Gorki'nin Tatyana'sını sade ruhu bile, onu basit bir zevk aracı haline getirmek isteyen davranışına karşı çıkmıştır.

"Beni elde edecekti... Ve istemiyorum, böyle olamam; yüreksiz, bir kedi gibi... Siz hepiniz ne kabasaba yaratıklarsınız..."

Kadının kişiliği inceldiği ölçüde kendini daha fazla 'insan' hisseder ve dolayısıyla arzu edilen kadının arkasında, uyanan bir kişiliğin olduğunu fark etmeyi, yüzyıllar boyunca şekillenmiş olan anlayıştan ötürü, bilmeyen erkeğin küçük düşürmesi daha da şiddetli olur kadın için.

Erkek karşısında artan istekler, çağdaş roman kahramanı pek çok kadını, erişilmez idealin acılı arayışı içinde bir tutkudan öbürüne, bir aşktan diğer bir aşka gitmek zorunda bırakır: Tutku ve manevi yakınlığın uyumu, aşk ve özgürlüğün uzlaşması, arkadaşlık ve karşılıklı bağımsızlığın birliği; erişilmez ideal budur. "Hiç terk etmek istemeyeceğin bir erkeği bulmaktan daha çok arzu ettiğim hiçbir şey yok" diye yazıyor, yorulmak bilmez arayıcı Maya. Ve 'gezginci', dostuyla ilişkisini kesiyor, sırf daha tam, daha eksiksiz bir aşk ortaklaşalığına ait önüne geçilmez idealini yaşattığı için. Tanı ve uyumlu aşkın bu saf arayıcılarının tümünü aldatıyor bugünkü gerçek. Aşk bağlarını koparıyorlar, düşlerini yeniden aramaya koyuluyorlar. Bugün aradıkları şeyin ancak uzak gelecekte, aşk birliği içinde ilk yerin arkadaşlık ve özgürlük olduğu düşüncesini özümlemiş insanlar, ruhu yenilenmiş insanlar için gerçekleşebileceğini unutuyorlar.

Eski kadın kişisel bağımsızlığı değerlendirmeyi bilmezdi. Bir de, bilse bile ne yapabilecekti bununla? Eski tipte bir kadın için,

terk edilmiş bir eş ya da bir sevgiliden daha acınılası, daha güçsüz ne olabilirdi? Erkeğin terk edişi ya da ölümüyle kadın, yalnızca maddi varlığını değil biricik manevi dayanağını da yitiriyordu. Yaşamla yüz yüze gelme gücü olmayan eski kadın, yalnızlıktan korkuyordu, dolayısıyla, yararsız ve hoş olmayan bağımsızlıktan ilk fırsatta vazgeçmeye hazırdı.

Yeni kadın yalnızca bağımsızlıktan korkmamakla kalmıyor, ona, ailesinin, kendi aile ocağının ve aşkın sınırlarını hayli aşan çıkarları ölçüsünde, daima daha fazla değer vermeyi de öğreniyor. Vera Nikadimovna için, erkeğe karşı maddi bağımlılık içinde olmaktan daha ürkütücü hiçbir şey yoktur: "Ah, eğer erkeğe bağımlı olsaydım, onlardan birini kocam olması ve bana bakması için seçmek zorunda olsaydım, en büyük mutsuzluğum olurdu bu," diyor bir kadın dostuna. Ruhunun sahibi ve efendisi bir "koca"sı olmak! Bir mahkûma sonunda özgürlüğü için kaçmayı başartan büyük korkunun kaynağının mahpushane olması gibi, Vera'ya korku veren düşünce de bu işte... "Böyle bir köleliği asla kabul etmeyecektim... Bir gün, benzeri bir durumu yaşadım...." "–Yani evlendiniz mi?" "– Hayır evlenmedim, ama bir hikâyem ve tutkum oldu."

Yeni kadın, yasal olmayan evlilikte bile zincirlenmiş gibi hissediyor kendini. 'Eski' erkeğin, hâlâ canlı olan anlayışı, dış zincirlerin sağlamlığından vazgeçmeyerek yeni manevi ilişkiler yaratıyor.

Fakat yine kahramanlar, sevdikleri erkeğe onları dıştan bağlayabilecek her şeyden kaçıyorlar, gittikçe artan bir inatla. Erkeğe karşı maddi bağımlılık, erkeğin emin desteği olmaksızın yaşama güçsüzlüğü eski tip kadını, aşk bağlarını sağlamlaştırmaya çabalamak zorunda bırakıyordu her şeyden önce. Ancak o zaman kendini güvenlik altında hissediyordu. Oysa, yaşamın maddi yükünü tek başına taşımak zorunda olan yeni kadın, formaliteler karşısında ya olumsuz ya da umursamaz bir tavır alıyor. Aşk ilişkilerine belirli bir biçim vermek için hiç acelesi yok. Sevdiği erkekle ilişkilerinin biçimi üzerine "bu bir yasal birlik mi yoksa geçici bir aşk bağı mı?" diye soran dostuna yanıtında 'gezginci' Renee sadece omuz

silkiyor ve "Biz? Biz birbirimizi inceliyoruz sadece!" diye kesip atıyor. "Ya gelecek?" - "Oh! Margo, geleceği sevmiyorum!"

Şimdiye dek kadın kahramanların çoğunda yaşamın temel içeriği aşk duygusuna indirgeniyordu. Aşk, maddi yoksunluklarla dolu bir yaşamı bile renklendiriyor ama eksikliği, tersine, kadın yaşamını soluk, boş ve fakir hale getiriyordu; ne dış zenginlikler, ne şöhret, ne de annelik sevinci kadın için, yitirilmiş mutlu bir aşkın yerini tutamıyordu.

Eğer gönlü boşsa, yaşamı da boş gibi geliyordu kadına. burada, eski kadınla erkek arasında büyük farklılık vardı. Erkekte, gönül yaşamının yanında, daima özel bir etkinlik alanı oluyor ve kadın bekleyiş içinde eridiği sırada, 'o', erkek kadının bilmediği, anlamadığı başka bir dünyada kaderine karşı mücadele veriyordu. Tutkuyla beklenen erkeğin işinden döndükten sonra, kendini tamamen 'kadın'a adamak yerine çantasından kâğıtlar çıkarması, herhangi bir toplantıya yetişmek ya da bir kitaba gömülmek için yemeğini atıştırmak üzere acele etmesi yüzünden ne çok psikolojik dram doğmuştur. Kadın, anlamaksızın bakar kocasına ve gönül yoluyla sitem eder; diktiği bluzu onun için elinden bırakmış, yemek pişirmeyi yarıda kesmiş, çocukların yatmasını sağlamıştır... Sonunda salt onunla kalsın, işi, çalışmayı ve politikayı unutsun diye. Bütün toplum tabakalarının kadınları, erkeğin anlayışsızlığı oluşturan da erkeğin ilgilendiği, kendilerine yabancı bir dünyada, aile yuvasından hayli uzakta geçen şeylerdi. Aynı şikayet, bir idarecinin karısında olduğu gibi işçinin karısında da vardı.

Kadının, "Yine lanet toplantına gidiyorsun!" hakareti, ister işçi ister bankacı olsun bugün bile, kocaya eşlik ediyor sık sık.

Kadının ufku ancak, toplumsal yaşam hareketine daha geniş biçimde katıldığı, ekonomik yaşamın işleyişinde etkin çalışması olduğu ölçüde genişliyor. Kadının dünyası demek olan evin duvarları yıkılıyor, önceleri kendisine büsbütün yabancı ve anlaşılmaz gelen ilgi alanları içine bilinçsizce giriyor.

Aşk, yaşamının içeriği olmaktan çıkarak erkeklerin çoğunluğunda olduğu gibi ancak ikinci derecede bir yere sahip olmaya

başlıyor artık. Kuşkusuz yeni kadında da, yaşamın öyle dönemleri vardır ki aşk ve tutku, ruhunu, aklını, yüreğini ve iradesini dolduruyor; yaşamı ilgilendiren bütün diğer şeyler soluklaşıp geriye itiliyor. Böyle anlarda yeni kadının da, eski kadınlarınki kadar keskin dramları, sevinçleri ve acıları olabilir elbette. Ama, yeni kadın için tutku, aşk yaşamın ancak bir bölümüdür. Aşkın gerçek içeriği, kadının yararlandığı "kutsal şey" şudur: sosyal düşünce, bilim, yetenek, yaratıcı çalışma. Ve bu eser, bu amaç yeni kadın için, bütün gönül sevinçlerinden, tutkunun tüm zevklerinden genellikle daha önemli, daha değerli, daha kutsaldır.

Eski güzel zamanların kahramanlarında bulunmayan çalışmaya yönelik yeni davranış işte buradan kaynaklanır. Benett'in kadın kahramanı, sevdiği erkekle ilk kez konuşmaktadır. Ve ertesi gün sabahtan gelmeyi teklif ettiğinde, aşkına ve mutluluğuna karşın, adeta ürkerek erkeği durdurur: "Ama öğleden önce değil!" -"Öğleden önce değil mi? O niye?"

"Şaşırmıştı. Oysa beş yıldan beri kendi kendimin efendisi olmaya alışmıştım. Zevklerim, alışkanlıklarım, özel yaşama tarzım düzenliydi. Öğle saatinden önce hiç kimseyle görüşmezdim. Üstelik ertesi gün, tam da ertesi gün, pek çok işim vardı. Sabahımı boşa harcatmaya mı gelecekti bu adam? Derin bir kuşku uyandı içimde özgürlüğüm, bağımsızlığım için."

Seven kadının psikolojisinde yeni bir belirti değil midir bu? Arzu edilen bir buluşmayı bir sevinç başlangıcını kendi iradesiyle geciktiren ve bunu yalnızca sabah yazı yazmaya alışık olduğu için bu yitirilmiş, çalışmadan alıkonulduğu saatlere acıyacağı için yapan bir kadın! Sevilen kişiye verilmiş aşk saatleri eski kadının gözünde hiç yitirilmiş olabilir miydi? Nagrodskaya'nın romanındaki Tanya, Stark'la balayını geçirirken, işsiz güçsüz kaldığının bilincinde olduğu için azap çekiyordu. Bitmemiş yağlıboya resmi bakıyordu ona.

"Bugünü kendime ayırmaya karar verdim, gelmemesi için rica edeceğim Stark'a" diye söz verir. Ama Stark (eski romanlarda bu rol kadına düşerdi), gücenir ve protesto eder: Kaprisli bir çocuk se-

siyle, "Bütün bir gün sensiz olmak mı?" diyor. "Seni rahatsız etmem, uslu uslu duracağım." - "Sanatından nefret etmeye başlıyorum" diyor daha ilerde, "Haddinden fazla etkili bir rakip bu."

Tanya bu kez de bırakır, ama özensiz çalışmanın vicdan azabını çeker. Eğer çalışması eksik kalıyorsa, aşk sevincinin bütünlük ve dinginlik içinde olması olanaklı değildir onun için.

"Bugün çalışıyorum," diye yazıyor Tanya, "mutluluk doluyum. Oburcasına, zevkle, sabahın ilk saatlerinden beri hemen hemen hiç ara vermeden çalışıyorum." O günün bilançosu aydınlık ve neşe doludur. Kişinin bir süre için tutku sarhoşluğuna kendini bıraktığı ve sonra yeniden kendini bulduğu hissediliyor. Tanya paleti elinde, çalışırken uykudan uyanmış ve birdenbire fark etmiştir ki, onun ve Stark'ın dışında, esrimeye kadar varan tutku havasının dışında, renkler, sevinçler, güzellikler ve acılarla dolu bütün bir dünya vardır. Tanya birdenbire dostu Weber'i hatırlar, onun gidişini, uzun bir yokluktan sonra, 'eve' dönen bir gezginci gibi yeniden hisseder. Biraz erkeksi tavrıyla tutku sarhoşluğundan kurtulup terk edilmiş çalışmasına döndüğünde rahat bir soluk alan bağımsız varlığının, kendi bireyselliğinin değerini yeniden hisseden bir kadını, eski tipler arasında bulabilir misiniz!

Eski kadın için en büyük acı, ihanet ya da sevilen erkeğin yitirilişiydi. Yeni kadın içinse bu, kendinin yitirilişi; sevilen kişiye, aşk mutluluğuna adanmış kendi öz 'ben'inin inkârıdır. Yeni kadın, yalnız dış zincirlere değil bizzat 'aşk tutsaklığına' da başkaldırıyor. Bizim dönemimizin şekli bozulmuş psikolojisinin sevgililere zorla kabul ettirmek istediği zincirlerinden korkuyor. Aşk dalgaları içinde tamamen erimeye alışmış olan kadın, hatta yeni kadın, duygu gücünün yalnızca, erkeğin 'yankısı' olma şeklindeki atasal eğilimi uyandıracağından, onu kendini yadsımaya, işinden, eğiliminden, yaşam amacından uzaklaşmaya zorlayacağından korktuğu için, aşkı daima kaygıyla karşılıyor.

Bu, aşkta hak sahibi olma mücadelesi değildir artık, dış görünüşüyle özgür bile olsa duygunun 'manevi tutsaklığı'na karşı bir protestodur. İç özgürlük ve bağımsızlık ile aşkın altüst edici gücü-

nü bağdaştırmayı henüz öğrenmemiş olan bizim geçiş dönemimizdeki kadınların 'başkaldırışı'dır bu.

Eski kadın aşktan uzaklaştıkça karanlık, yaşamının, içeriği yoksul dünyasına gömülüyordu; oysa yeni kadın, aşk tutsaklığından kurtulduğundan neşeyle ve biraz da şaşkınlıkla doğruluyor. "Tutku sarhoşluğunun geçtiği güvencesi doğduktan sonra, artık düşünce köleliği yok!" diye haykırıyor Krido'nun kahramanı, zafer kazanmış gibi; artık ne acı ne can sıkıntısı ne korku; artık özgürdür, kalbi yaralanmış değildir, çünkü sevdiği adam birdenbire uzaklaşmıştır ruhundan. Ve İrina, "Yabancı bir ruhun onu çekip alması için zorlandığı zaman, gücünün ve enerjisinin azaldığını biliyor ve bunları yeniden kazandığında zevk duyuyor; zira öz gücünün böyle baskı altında oluşu ona daima bir alçalma, aşağılanma duygusu veriyor ve bundan dolayı, bu gücünün yeniden uyanışıyla neşeleniyor."

Yabancı bir düşüncenin tutsaklığından kurtulmak "sevişmenin keskin ve yıkıcı çocukları" olan acı ve sıkıntılardan kurtulmak, yeniden 'kendi' olmak, kendini bulmak! Yeni kadın için ne büyük mutluluk, eski kadınların bilmediği ne büyük sevinç heyecanı bu! Erkek, kadın yaşamında işgal ettiği yerden çıktığında, başarısızlığa düşmemeyi sağlamak için, kadının ruhunda önemli bir değişiklik, entelektüel yaşamında güçlü bir zenginleşme, kendi öz değerlerinde büyük bir birikim gerekti. Apaçık bir şey bu, çünkü ruhunda kişiliğini yaratan gereksinim ve ilgi birikimi olduğu sürece kadının yaşamı, sadece aşka indirgenemez; ayrıca, kadının manevi özellikleriyle değil, yalnızca ve yalnızca burjuva mülkiyet ahlakının istediği kadınsal erdemlerle ölçüldü. Kadının manevi görünüşünü 'cinsel temizlik,' cinsel erdem tayin ediyordu. Cinsel ahlak yasasına karşı günah işlemiş olan kadın bağışlanmazdı. Romancılar, diğerlerinin 'günah' işlemesine izin verip, tercihli kahramanlarını düşüşten özenle korurlardı; tıpkı, aynı şeyi yapan ve manevi değerlerini yitirmeyen erkekler gibi.

Çağdaş roman kahramanları olan yeni kadınlar, cinsel erdemin geçerli yasal yasaklarına genellikle uymazlar ve buna karşın, ne yazar ne de okuyucu bu kahramanları 'kusurlu tipler' olarak mütalaa etmez.

Sudermann'ın ateşli Magda'sına, her ne kadar bu genç kız 'günah' işlemişse de, hayran kalıyoruz. Kauptmann'ın Mathilde'i heyecan veriyor bize, illegal bağıntıları ve değişik sevgililerinden çocukları olduğu halde.

Erkeklerin çoğu için de durum aynı değil mi? Ve bununla birlikte 'saygı duymaya' devam etmiyor muyuz onlara?

Biz farkında olmasak bile, psikolojimizde bir değişiklik oldu. Şimdi oluşmakta olan yeni ahlakı kabul ediyor ve elli yıl önce bir genç kız ya da kadın için vazgeçilmez bir 'ödev' olan şeyi (evlilik) bugün, ne soruşturmaya ne de özüre asla gereksinimi olmayan bir olgu gibi düşünüyoruz. Yaşadığı devirde George Sand, serbestçe seçtiği sevgilisi için yasal kocasını terk etmiş olan kadının hakkını savunmak zorundaydı. Grant Allan, hatta yakın zamana kadar kız anneyi korumak durumundaydı, ikiyüzlü İngiltere'de. Ama, kadın bağımsız olduğu, babasına ya da kocasına bağımlı olmaktan kurtulduğu, toplumsal mücadeleye erkekle yan yana katıldığı ölçüde eski ölçüt kullanılmıyor artık. Manevi 'insan' karakterinin ve duyguların kadında derece derece birikimi sonunda, kadının yalnızca cinsin temsilcisi olarak değil, bir kişi olarak da değerlendirilmesi gerektiğini öğreniyoruz; kadını yasal döl verme güvencesi sağlayan dişilik diye gören eski değerlendirme, kendiliğinden kayboluyor...

Başlangıçta, bu ölçüyü yalnızca 'büyük ruhlar' için uygulamayı öğrendik; gerçekten, sanatçıların, yetenekli kişilerin, cinsel ahlakın yürürlükteki kurallarına karşı gelişlerini hoşgörüyle karşılıyorduk.

"Ama neden bu haklar yalnızca 'seçme katmanlar' için var olsun da diğerleri için olmasın?", diye soruyor Bebel haklı olarak. "Eğer Goethe ve George Sand -her ne kadar daha pek çokları aynı şekilde hareket etmişlerse de, biz yalnızca bu ikisini alıyoruz- gönül arzularına göre yaşamaya cesaret etmişlerse, Goethe'nin aşk maceraları, kadın ve erkek hayranlarını, saygılı heyecanlarla bir oturuşta okuyup bitirdikleri ciltleri dolduruyorsa, Goethe ya da George Sand'da bizi büyüleyen şeyi, diğerlerinde niye mahkûm edelim?"

Şimdi artık, bir Saralı Bernhardt'ın elini sıkmayı ya da yaşamı-

nı özgürce sürdürüyor diye tiyatro temsiline gitmeyi reddederek ikiyüzlülere sadece gülüp geçeriz. Ama, 'basit ölümlüler (faniler)' söz konusu olduğunda, kişiliğe değer vermede, özgür ve bekâr kadına karşı takınılacak tavırda tereddüt ederiz. Bununla birlikte, bu kadınlara geçmiş ahlak ölçülerini uygulamayı gerçekten hayalimizden geçiriyorsak, çağdaş edebiyatın en insancıl ve en güzel kadın görünümlerinden vazgeçmeliyiz.

Meryem Ana'nın lekesiz temizliğine saygıyla eğitilmiş olan eski kadınlar, erdemlerini korumak için çaba harcarlar ve doğal beden gereksinimlerini açığa çıkaran duygularını gizleyip göstermemeye çalışırlardı; yeni kadının ayırt edici çizgisi, kendini doğrulama(kanıtlama)sıdır, yalnızca birey olarak değil aynı zamanda cinsin temsilcisi olarak da. Yeni kadının en canlı belirtilerinden biri, cinsel ahlakın dar sınırlarına karşı başkaldırmasıdır.

Ve doğaldır bu; çünkü geleceği anneye, kadına borçluyuz. Kadında fizyolojik yaşam, ikiyüzlü ifadelerin aksine erkektekiyle ölçülmeyecek kadar büyük bir rol oynamaktadır. Duygu özgürlüğü, 'onun' çocuğunun babası olabilecek sevilen erkeğin seçimi özgürlüğü, 'çifte ahlak' fetişizmine karşı savaş, yeni kadınların sessizce gerçekleştirdikleri program işte budur. Eski kadının tipik çizgisi, 'saflık maskesi'ni, ten gücünü feda ettiğini belirtmesidir. Kadın doğasından vazgeçmez yeni kadın, gerçeğin ona, hayli kıskançlıkla verdiği yaşamda ve 'yeryüzü' sevinçlerinden kaçmaz. Yeni kahramanlar evlenmeden anne sevinçlerinden kaçmaz. Yeni kahramanlar evlenmeden anne olurlar, kocalarını ya da sevgililerini terk ederler. Aşk şanslarının değişimiyle, yaşamları zenginleşebilir. Bu durum onları ne kendilerinin ne yazar ne de çağdaş okuyucunun gözünde 'yitirilmiş yaratıklar' haline getirir. Mathilde'nin, Olga'nın, Maya'nın özgür ve açık yürekli aşk hikâyelerinin öz töreleri vardır, ve belki de Puşkin'in Tatyana'sının pasif erdeminden ya da Turgenyev'in Lisa'sının korkulu ahlakından daha tamdır bu töreler.

İşte budur yeni kadın. Abartılmış duygulanma yerine disiplin; boyun eğme ve kişiliksizlik yerine özgürlük ve bağımsızlığa değer verme; sevdiği erkeğin görüntüsüne girmek ve onu yansıtmak için

saf çabalar yerine kendi bireyini kanıtlama; ikiyüzlü temizlik maskesi yerine yeryüzü sevinçlerindeki haklarını isteme; sonunda, aşk hikâyelerini yaşam içinde sınırlı bir yere koyma; yeni kadının uğraşları bunlardır. Önümüzde duran, erkeğin gölgesi durumundaki dişi değil, kendinde bir kişilik olan yeni kadındır.

III

Peki, kimdir bu yeni kadınlar? Yaşamın onları yaratışı nasıl oldu?

Yeni kadın, kapitalist ekonomi sisteminden doğmuştur. Yalnız (bekâr) kadın -bir rastlantı olarak değil, belirli bir biçimde tekrarlanan gündelik olgu, kitle olgusu olarak- fabrika makinelerinin cehennemi ulumalarıyla ve atölyelerin işbaşı sirenleriyle doğdu. Hatta son yıllarda, kapitalist büyük üretimin şüphe götürmez zaferlerinin etkisi altında oluşan üretim şartlarındaki uçsuz bucaksız dönüşüm sonunda, kadınlar da var olma savaşında ortamın gerçek koşullarına uymak zorunda kaldı. Esas kadın tipi, insanlığın ekonomik gelişimiyle dar bağımlılık içindedir. Ekonomik koşulların değişimi ve üretim ilişkilerinin evrimiyle, kadının psikolojik görünümünde de bir değişme olmuştur. Yeni kadının, tip olarak, gözükebilmesi ancak, ücretli kadın emek gücünün niceliksel artımıyla mümkündür.

Yarım yüzyıl önce, kadının ekonomik yaşama katılışı, kuraldan sapma gibi, eşyanın tabiatına karşı geliş gibi mütalaa ediliyordu. İleri düşünceli kafalar, hatta sosyalistler, kadını ocağına geri getirmek için özel çareler arıyordu. Bugünse yalnızca, önyargılara ve en koyu bilgisizliğe saplanmış olan gericiler, uzun zamandan beri aşılmış ve bir kenara fırlatılmış olan bu istekleri hâlâ ileri sürüp dururlar.

Yarım yüzyıl önce uygar ülkelerde, nüfusun çalışan kademelerinde on binler, ençoğu da yüz binlerle kadın sayılıyordu. Bugün çalışan kadın nüfusundaki artış, erkeklerdeki artışı geçmektedir. Bugün, yüz binlerce değil milyonlarca kadın emek gücünden yararlanmaktadır uygar ülkelerde. Milyonlarca kadın, erkekler gibi, emek pazarında saflarını sıklaştırmakta, binlerce kadın ticarette ça-

lışmakta, yüz binlercesi bir meslek sahibi olarak bilime, sanata hizmet etmektedir. İstatistiklere göre Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da 60 milyona yakın kadın, emekçi sınıfına kayıtlıdır. Bağımsız kadınlar ordusunun, böylesine tarihin şimdiye dek henüz görmediği büyük yürüyüşüdür bu. Ve bu ordunun yüzde 50'den çoğu bekâr kadınlardan, yani var olma savaşında bütünüyle öz çabalarına dayanan, kadınların eskimiş alışkanlığını izleyip 'besleyici'ye sırtını dayamayan kadınlardan oluşmaktadır.

Yüzyıllar boyunca kadını eve, besleyici erkeğe bağlayan üretim ilişkileri, onu zincirleyen paslı demirleri birdenbire çözüyor ve zayıf, uyum sağlayamamış durumdaki kadını, önünde açılan dikenli yola doğru iterken, yeni bir düğümle, sermayenin ekonomik bağımlılığı düğümüyle de kuşatıyor. Yoksunluklar ve açlık darbesi altında, sığınma olanağının tümünü yitirmekle tehdit edilen kadın, kendini baba ya da koca desteği olmaksızın yalnız başına kanıtlamayı öğrenmeye mecbur kalıyor. Kadın, dönüşüme uğrayan var olma koşullarına hızla uymaya, eski zamanın büyükannelerinin öğrettiği "manevi gerçekleri" vakit geçirmeksizin yeniden gözden geçirmeye zorlanmıştır. Yaşam yolu boyunca taşıdığı manevi yükün yararsızlığının farkına varmıştır şaşkınlıkla. Yüzyıllar boyunca kafasına işlenmiş olan kadına özgü erdemlerin -pasiflik, itaat, yumuşaklık- tamamen gereksiz, yararsız ve hatta zararlı olduğu ortaya çıkmıştır. Katıgerçek başka erdemler istemektedir; etkinlik, sağlamlık, karar, sertlik gibi; yani şimdiye dek erkeğin tekelinde mütalaa edilmiş 'erdemler'. Alışılmış aile korumasından yoksun, yumuşacık yuvadan yaşam ve sınıf kavgası alanına atılmış olan kadın silahlanmak, yaşamın sert ve anlaşılmaz istekleri ortamında hızla zırhlanmak zorunda kalmıştır. Yeni varoluş koşullarına bu aceleci uyum içinde kadın, erkeklere özgü 'gerçekleri', daha yakından incelendiğinde yalnızca burjuva sınıfının olan bu 'gerçekleri,' çoğunlukla eleştirmeksizin kavramış ve benimsemiştir.

Çağdaş kapitalist gerçek, kendine özgü düşünce biçimi dolayısıyla, erkeğe eski kadınla ölçülemeyecek kadar daha yakın bulunan bir kadın tipini, örsünde dövmeye çabalıyor gibidir. Bu yakınlaşma, kadının ekonomik ve toplumsal yaşama katılışının doğal ve

kaçınılmaz sonucudur. Kapitalist dünya ancak, eski kadın erdemlerini söküp atmayı başarmış ve erkeğe özgü, yaşam için kavga felsefesini özümlemiş olan kadınları bağışlıyor. 'Uyumsuzların' yani eski tipteki kadınların, çalışanların saflarında yerleri yoktur. Dolayısıyla, çeşitli toplumsal katmanların (tabakaların) kadınları arasında bir cins 'doğal ayıklanma' gözlemleniyor: 'Çalışan kadınların' saflarında daima en güçlüler, en dayanıklılar, en disiplinliler bulunuyor. Zayıf, edilgen doğalı olanlar aile ocağına bağlı kalıyorlar ve eğer maddi gereksinimleri onları, yaşam seline atmak üzere koparıp alırsa, ya 'legal' ya da 'illegal' fuhuşun bulanık dalgasına kapılıyorlar, ya akıl evlenmesi yapıyor ya da sokağa düşüyorlar. Çalışan kadınlar, çeşitli toplum tabakalarının temsilcilerinin oluşturduğu, öncü kadınlardır. Ama bu öncü'lerin çok büyük çoğunluğu, bağımsızlıklarından ötürü gururlu Vera Nikadimovna'lardan değil, gri şallara bürünmüş milyonlarca Mathilde'den, sefaletin yeni dikenli yollara ittiği çıplak ayaklı Riasanlı Tatyana'lardan oluşmaktadır.

Yeni kadının, kendi bilincine varmış güçlü bireylerin kahramanca çabalarının ürünü olduğunu düşünenler hâlâ varsa, ciddi olarak yanılıyor bu kişiler. Çünkü bu, bireysel irade sorunu değildir; yeni kadını yaratan ateşli Magda'ya da kararlı Renate örnekleri olamaz. Kadın zihniyetinin, ruhsal ve duygusal iç yapısının dönüşümü, her şeyden önce ve özellikle toplumsal derinliklerde meydana gelmekte, açlık kırbacı altındaki işçi kadının, varlığını kökten dönüşüme uğratan koşullara uyması orada oluşmaktadır. Bu Mathilde'ler ve Tatyana'lar sorunları çözmüyorlar; aksine bütün güçleriyle geçmişe tutunuyorlar ve yeni yolda ilk adımlarını atmaları yalnızca, tarihsel zorunluluğun ve üretim güçlerinin yasalarına kendilerine karşın baş eğdikleri içindir. Kucak açan aile ocağının, sakin ve alçakgönüllü aile sevinçlerinin hayaliyle yaşayıp, hüzünle ve beddua ederek dolaşıyorlar yeni yolda. Ama arkadaş safları gittikçe sıklaşmakta ve kadınlar dalgası onları daima geçmişten daha fazla uzaklaştırmaktadır. Boğucu çevreye uymak, kendi yeri için, yaşama hakkı için, savaşmak gerekmektedir. Taştan canavarın egemenliği altında işçi sınıfının kadını, kendinde, bağımsız bi-

reyinin bilincinin doğup güçlendiğini görüyor ve kendi gücüne olan inancı büyüyor. İşçi kadın, yeni ruhsal ve manevi karakterleri güçlü biçimde ve derece derece kazanıyor. İşçi sınıfının temsilcisi olan işçi kadın için vazgeçilmez ve kaçınılmaz şeylerdir bunlar. Ve daha da temelde olan, iç yapıdaki bu dönüşüm sürecinin yalnızca kadın bireylere değil, geniş halkalar halinde daima daha yaygınlaşarak kadın kitlelerine ulaşmasıdır. Bireysel irade, işçi sınıfının kadınlarının milyonlarcasının yeni varoluş koşullarına uymak için gösterdikleri çaba içine gömülmüş, kaybolmuştur. Kapitalizm burada da büyük bir etkinlik gösteriyor: Yüz binlerce kadını aile yuvasından, beşiğinden koparıp alarak, itaatkâr ve edilgen yapıları, kocasına boyun eğen köleleri, öz hakları ve çıkarları için savaşan bir orduya dönüştürüyor; başkaldırışı uyandırıyor, iradeyi eğitiyor. Kadının kişiliği sağlamlaşıyor, kanıtlanıyor.

Bireyselliğin tek başına yenilmez gücü olabileceğine inanacak işçi kadına yazık! Sermayenin arabası onu kaçınılmaz bir biçimde ezecektir. Yalnızca savaşçıların sıkı safları bu arabayı yolunu değiştirmeye zorlayabilecektir; bunun için kişilik ve hak bilinçliliğine paralel olarak yeni işçi kadında, diğer toplum katmanlarının yeni kadınlarında ancak zayıf olarak gelişen duygular, yani kolektiflik duygusu, arkadaşlık duygusu doğmakta ve güçlenmektedir. Çalışan kadınları iki ana toplumsal sınıfa keskin çizgiyle ayıran temel duygu, düşünce ve heyecan alanı işte buradadır. Geçmişteki kadınlardan 'niteliksel ayrılık'ı. Farklı toplumsal katmanların yeni kadınları arasında bağı kuran şey, eski kadından niteliksel ayrılıksa ve çalışanlar safına geçiş aynı şekilde bütün kadınlarda bağımsızlığı geliştiriyorsa da, sınıf farklılığı, kişilikleri güçlendirme ve ruhsal dünyaları genişletme suretiyle, çeşitli toplum tabakalarının kadınlarını daima artan biçimde birbirinden uzaklaştırıyor. Emekçi kadınlar sınıf uyuşmazlığını, sınıf savaşını yalnızca şöyle bir duymuş olmak için öğrenen eski tip kadınlardan çok hem de çok daha büyük bir açıklıkla duyumsuyorlar. Evinin eşiğini aşmış, toplumsal çelişkilerin gücünü bütünüyle kendi üzerinde denemiş, sınıflar kavgasına etkin olarak katılmak zorunda kalmış emekçi kadın için açık ve parlak bir sınıf ideolojisi, varoluş için verdiği savaşta silah

kadar önem kazanmış oluyor. Kapitalist gerçek Gorki'nin Tatyana'sı ile Nagrodakska'nın Tatyana'sını kesin olarak ayırıyor; bu gerçek yüzünden atölye sahibi, sevgili komşusunun hizmetçisi gibi gördüğü bir işçinin karısı olan işçi kadından çok fazla uzaklaşmış buluyor kendini ideolojisi dolayısıyla; bu gerçek, çalışan kadınlar arasında toplumsal uzlaşmazlık duygusunu keskinleştiriyor. Yeni tipteki kadınların bu kategorisi için tek ortak nokta, eski kadınlardan niteliksel ayrılık ve yeni kadını belirleyen özellikler. Her ikisi de 'başkaldırma' aşamasından geçiyor; her ikisi de kişiliklerinin kanıtlanması için mücadele ediyor; birileri bilinçli şekilde 'ilke' dolayısıyla; diğerleriyse ortaklaşa olarak, basit tarzda, zorunluluk olduğundan.

Ancak, işçi sınıfı kadınlarında, haklarının, kişiliklerinin kanıtlanması için mücadele, sınıf çıkarlarıyla uyum halinde olmasına karşılık, diğer toplum katmanlarının kadınları bir engelle karşılaşıyorlar: Kadın tipinin yeniden eğitilmesine düşman olan kendi sınıflarının ideolojisi engelidir bu. Burjuva ortamında 'Kadının başkaldırması' çok daha keskin bir karaktere bürünerek daha göze çarpan biçimlerde ifade ediliyor. Ve o ortamda yeni kadının manevi dramları, proleter kadınlarda olduğundan daha canlı, daha renkli, daha karmaşık oluyor. İşçi ortamında, yeni kadının şekillenmekte olan psikolojisiyle sınıf ideolojisi arasında keskinleşmiş çatışmalar yoktur ve olamaz. Biri ve diğeri, şekillenmekte, olmakta olan süreç içinde iç içe bulunmaktadır.

İç dünyasında özgür ve bağımsız olan yeni kadın tipi, işçi ortamının, sınıf çıkarı doğrultusunda hazırlamakta olduğu ahlaka başa baş gelir. Toplumsal misyonunu tamamlamak için işçi sınıfının, edilgen kadın erdemlerine sahip, evliliğin ve ailenin kişiliksiz kölesine değil, her türlü köleliğe başkaldırmış bir ferde, bilinçli, etkin, kolektifliğin ve sınıfının bütün haklarından yararlanan bir üyeye gereksinimi var.

Yeni, bağımsız kadının psikolojisi, kendi döneminin geri kafalı kadınlarınınki üzerinde yansır: Çalışanlar topluluğu içindeki kadınlarda yaşamın şekillendirdiği çizgiler, diğerleri tarafından da derece derece kazanılır. Emekçi kadınlar henüz azınlıktaysa bunun

ne önemi var! Ne önemi var, onlardan birine karşılık iki hatta üç eski tip kadın bulunuyorsa! Emekçi kadınlar, belli bir dönemi niteleyen kadın biçimini belirliyor, yaşama önayak oluyorlar.

Yeni kadınlar kabul edilmiş manevi ve cinsel değerleri yıkarak henüz yeni yola girmemiş kadınların ruhunda eski kuralların sağlamlığını sarsıyor. Kadını, kendi dünya anlayışı içinde tutsak kılan dogmalar, ruhu üzerindeki hâkimiyetlerini yitiriyor.

Emekçi kadınların etkisi, kendi varlık sınıflarının çok ötesine uzanıyor. Zeki eleştirilerini çağdaşlarına "bulaştırıyor", eski putları kırıyor, yaşadıkları "gerçekler"e karşı kadın kuşakların isyan bayrağını yükseltiyorlar. Bağımsız yeni kadınlar, kendileri özgürleşirken, edilgen ve geri kalmış kızkardeşlerinin yüzyıllar boyunca zincire vurulmuş düşüncesini de özgürleştiriyorlar.

Yeni kadın edebiyata girmiştir, ama eski ahlak yapısındaki kahramanları oradan kovalamaktan henüz uzaktır; aynı şekilde kadın (birey eski kadın), erkeğin yankısını henüz uzaklaştıramamıştır. Bununla birlikte, eski tipteki kahramanların, yaşama yeni kadın tarafından getirilmiş ayırt edici nitelikleri ve psikolojik çizgileri, gittikçe daha fazla benimsediklerini gözlemliyoruz. Bize 'yeni bir tip' verme gibi bir niyetten büsbütün uzak olan söz sanatçıları, kahramanlarını iradeleri dışında, öyle duygu ve çizgilerle donatıyorlar ki, bunların daha önceki edebiyat dönemlerinin kahramanlarına özgü olmasına olanak yok. Özellikle çağdaş edebiyat, geçiş dönemine ait kadın tipleri, yani aynı zamanda hem eski hem de yeni kadının çizgilerine sahip kahramanlar yönünden zengindir. Kaldı ki, oluşumunu tamamlamış yeni tipteki kadınlarda bile yeni değerlere dönüşüm, geçmişin duygu ve geleneklerine boğulmuş olduklarından, hâlâ zor bir süreç içinde oluşuyor. Yüzyılların gücü, yeni kadının ruhu üzerinde bile hâlâ büyüktür. Soydan kalan duygular yeni heyecanları durduruyor ve zayıflatıyor; zamanaşımına uğramış anlayışlar, özgürlüğe doğru yol alan kadının düşüncesini bugün bile zincire vuruyor. Kadın ruhunun derinliklerinde eski ve yeni, aralıksız düşmanlık halinde bulunuyor. Dolayısıyla çağdaş kahramanlar, iki cephede mücadeleyi yürütmek zorundalar: Dış dünyaya karşı ve anneleri, büyükannelerinden miras kalmış öz eğilimlerine karşı.

"Yeni fikirler bizim içimizde doğdu bile," diyor Hedwig Dohm, "ama eskiler henüz ölmedi; her ne kadar yeni kadının entelektüel formasyonuna, irade gücüne sahip olduksa da, geçmiş kuşakların kalıntıları bugün de güçlü.

Ekonomik ve toplumsal varlığının yeni koşullarına uyan kadının zihniyetinin yeniden eğitimi, derin ve heyecan verici bir mücadele olmaksızın yapılamaz. Bu doğrultudaki her adım, eski kahramanların asla bilmedikleri çatışmalara yol açar. Ve bu çatışmalar kadın ruhunda açımlandıkça, yazarların bakışlarını yavaş yavaş üzerine çekmeye başlamıştır, sanat için ilham kaynağı olarak. Kadın derece derece, erkek ruhundaki trajedinin nesnesi olmaktan, öz trajedisinin öznesi olmaya dönüşmektedir.

(1918, *Yeni Ahlak ve İşçi Sınıfı* yapıtından)

ANNA AHMATOVA: YENİ KADININ OZANI

Sovyet Rusya'daki çok sayıda kız öğrenci ve emekçi kadın gibi sizin de niçin "asla komünist olmadığı halde" Anna Ahmatova'yı çekici ve ilginç bulduğunuzu bana soruyorsunuz, genç dostum ve kavga arakdaşım! "Bize yabancı bir düşünceyi" yaşayan yazarlara karşı merakın, gerçek biçimde proletaryaya özgü bir dünya anlayışıyla bağdaşmaması gerekli değil mi? sorusu zihninizi uğraştırıyor.

Şimdi bu soruyu derinlemesine inceleyelim. Ve düşüncelerimizi aydınlatmak için örnek olarak, yeğ tuttuğunuz şairi alalım.

Önümde Anna Ahmatova'nın üç küçük beyaz kitabı var: *Tespih, Beyaz Uçuş ve Anno Domini.*

Bunlara göz gezdirdikten sonra size hemen baştan şu yanıtı verebilirim ki, Ahmatova, hiç de ilk bakışta sanılabileceği gibi bize o kadar 'yabancı' bir kişi değildir. Bu üç küçük beyaz kitapta, bugünün kadınının, bizim geçiş dönemimizin, insan psikolojisinin baştan başa elden geçirilişinin, iki kültür (biri burjuva, diğeri proleter), iki ideoloji arasındaki ölesiye mücadelenin canlı, bildik ve yakın ruhunun titreyişi ve çarpıntısı duyumsanmaktadır. Anna Ahmatova, günü geçmiş olan ideolojiden değil, yaratılmakta olandan yanadır.

Ahmatova, sayıları pek çok olan ve eski kültürün büyük yazarlarının daha önceden en az bir kez söyledikleri ve üstelik bu ikinci kuşak temsilcilerinden çok daha güçlü ve parlak olarak söyledikleri şeyi nakarat gibi yinelemekten hoşnut olan 'şair bayanlar'dan biri değildir. O, eser yaratıyor ve yaratıcı ozan olarak sanata ve giderek insan ruhunun anlayışına, kendisinden önce en büyük burjuva ozanların söyleyemedikleri şeyleri getiriyor.

Ahmatova genellikle 'kadın' türküsü değil, yaşam yolunu ça-

lışmasıyla bulan yeni yapıdaki kadının türküsünü söylüyor.

Yaratıcı sanaçı Ahmatova, kadın ruhunun heyecanlarını erkek psikolojisi prizması içinden geçirmiyor; kadın için söyledikleri, isteyerek çalışan ve iki devrin dönemecinde bulunan kadınların hemen tümünün içlerinde duyumsadıkları şeydir. Yükselmekte olan sınıfın duygu ve düşüncelerine yaklaşırken Ahmatova'nın kullandığı gerçek, bugünün emekçi kadınlarında, yeni bir kültürün uyanışıyla doğan, yaşamın yeni bir anlam kazanışının kaynağını meydana getiren duygu ve heyecanların resmedilmesi gerçeğidir; siz ve arkadaşlarınız bu yüzden onun üç küçük beyaz kitabını seviyorsunuz.

Çalışan (emekçi) insanlık öz ideolojisini kurmak için yeni bir kültür yaratırken, yaşamın olay ve sorunlarını tek yanlı olarak, burjuva toplumun yaptığı gibi yalnızca erkek bakış açısından gözönüne alamaz ve almamalıdır. Olayları yalnızca erkeklerin algılamalarına dayanarak anlamamalı ve yargılamamalıdır. Özellikle de, dünyamız kadar eski olan cinsel sorunlar, yani Ahmatova'nın kitaplarında ana konu ve sizin şaşkınlığınızın nedenlerinden biri olan bu 'aşk gizemi' konusu.

Burjuva toplumunda kadın ne toplumsal planda ne de iş planında bağımsız bir varlıktı. Bunun için de ne nesnelere bakış biçimi ne de psikolojisi gözönüne alınıyordu. Ne kültüre ne de felsefeye, kişisel hiçbir yenilik getiremiyordu.

İşçi sınıfının yükselen sınıf ideolojisi, her iki cinsin de çıkarlarını, dileklerini, duygu ve görüşlerini üstüne aldığı için, başka şeyler istiyor; emek isteyen ortaklaşa toplumsal yaşam, içinde birinci olması gereken kadın faktörünü dışarda bırakarak yeni bir kültür kuramaz. Buna karşılık, hiç kuşkusuz, yüzyıllardan beri gelişmiş olan kadın düşünüşünün özellikleri, bir sıra sorunun tümüne -analık, aşk, sanatsal yaratıcılık, iş seçimi gibi- farklı yöntemlerde yaklaşmak zorunda bırakmaktadır kadını. Yükselen sınıfın ideolojisi, her iki cins tarafından işlenerek geliştirilmiş bütün ruhsal ve manevi değerleri hesaba katabilmelidir.

Ancak kadına, yeni kültürün temelinin atılmasında düşecek

olan yeri verebilmek için, her şeyden önce, kanıların ve anlayışların bu geçiş, bu dönüşüm evresinde, çalışan kadınlar kitlesinin ruhunda meydana gelen değişimin ne olduğunu bilmek gerekir. Bu anlamda, Anna Ahmatova'nın üç küçük kitabı tartışma götürmez şekilde yararlıdır. Siz genç arkadaşımın sorusu, beni bu yazarı daha derinlemesine incelemeye zorladığı için de sevinçliyim. Anna Ahmatova, belki bize, yalnızca, kadın ruhunda saklanan gizemleri aydınlatmakta, kadındaki 'aşk gizemi'ne bağlı heyecanları keşfettirmekte yardımcı olacak. Ama içinde bulunduğumuz kaba değişim döneminde bunun da önemi var. Çünkü bugün için insanlık tarihinin en büyük devriminin cinsler arasındaki ilişkilerde olduğunu ve proletarya ideolojisinin, burjuva kültürü içinde çözülemez durumdaki bu 'gizem'in çözümünü elinde bulundurduğunu unutmamak gerek.

Şüphesiz Anna Ahmatova konünist değildir; kendini tamamlamış, savaşçı, yaratıcı, militan olan bu kadın tipinin, bağrında acımasız bir mücadele örsü döven işçi sınıfı için, bir yabancı, bir bilinmez olarak kılışının nedeni de budur. Kendilerini ilgilendiren durumlarda şu ya da bu biçimde aşk sorununu çözmüş olan kadınlar, Eros'un gücü ve bugünkü değişim evresinde kendilerini bekleyen tehlikeler karşısında korunmayı bileceklerdir. Bu korunma silahı, kolektiflik bağlarıdır. Ancak, çok mudur bu 'yeni kadın' tipleri? Çoğunluk, kadınların büyük çoğunluğu ya burjuva kültüründen artakalan şeylerin etkisi altındadır ya da, en iyi halde, 'paylaşma çizgisi' üzerindedir. Yalnız köylü kadınlar, işçi ve küçük memur karıları değil, 'parti üyesi' olan kadınların pek çoğu da burjuva ideolojisi ilkelerine göre yaşıyorlar. Bunlar henüz 'paylaşma çizgisi' üzerinde bile değillerdir.

Aşkta olduğu gibi yaşamda da, annelerimizi besleyen dağarcıktakileri kullanıp duruyorlar. Dolayısıyla, Ahmatova'nın küçük kitapları onların ne kafalarına ne de yüreklerine sesleniyor. Ama işçi kadınlar -tek tek birkaç kadın değil, geniş işçi kadın kitleleri-, öğrenci gençlik, her alanda çalışan kadınlar 'paylaşma çizgisi' üzerindedir.

Proletarya öncülüğünü yürekten benimseyenlerin sadece çok

küçük bir katmanı içinde bu yeni tip arkadaşı, güçlü kişilikli militan kadınları görmek olanaklı. Bununla birlikte, burjuva kültürünün kalıntılarının oluşturduğu ruhsal ve manevi kölelik izlerinin tümünün bu kadınlarda kaybolduğu kanısını kimsenin paylaşamayacağını sanırım.

Kendini kolektifliğe bağlı hissetme, sınıfının idealleri için savaşa katılma sevinci, yeniden kurmak ve yaratmak ateşi, iyi yapılmış bir işten duyulan gurur, öz güçlerine güvenme, bütün bu duygular, kuşkusuz, çalışan kadından daha fazla proleter kadının ayırt edici özellikleridir. Kadın ancak, sınıfının etkin yaşamına girerek bu duyguları ve dilekleri öğrenmeye başlıyor. Yüzlerce, binlerce yıl boyunca kadın, yalnızca 'erkeğin gölgesi', eki, hayali olduğu düşüncesiyle beslendi. Durum böyleyken, bugün, devrim çanı çalıp onu da savaşa katılmaya çağırdığında kadın, kendine güvenme eksikliğini sürdürüyor ve kolektiflik için 'öz değerine' inanamıyorsa, erkekten destek arıyor ve erkeğin aşkıyla kendi 'ben'ini doğrulamayı istiyorsa buna şaşılabilir mi?

Yine de devrim, kadın zihniyetinde izler bırakmadan geçmiş değildir. Devrimin önemli yıllarında kadın, bağımsız ve sosyal kolektiflik içinde eşit haklara sahip bir kişi olarak tanınacağı yeni bir 'varoluş' olanağını yakalar gibi oldu. Devrim, kadını o zamana dek asla bilmediği bir düzeye yükseltti, çalışma arkadaşıyla aynı sıraya koydu, akla uygun olduğu için hak eşitliğini tanıdı ona. Geçmişte eşi benzeri olmayan bir ilerlemeydi bu. Kadının binlerce yıllık varlığının tüm temelleri sarsıldı. Kendi 'ben'inin kolektiflik içindeki yerinin ve az önceki efendisi ve beyiyle yani erkekle olan ilişkilerinin bilincine varma olgusu, bu zor olgu, ruhunda tamamlandı. Kadın, yaşamın gerisinde kalmamak, geri plana itilmemek ve var olmak uğruna verilen savaşta ezilmemek için, burjuva ideolojisinin pörsümüş değerlerini hiç zaman kaybetmeden söküp atmalıdır. Ve ilk işi, karşı cinsle ilişkilerini ele almak olmalıdır. Ya burjuva ideolojisinin davranış kurallarına boyun eğecek ve 'erkeğin yanında' yani etkin kolektif yaşamın dışında kalacak ya da yeni bir dil ve cinsler arasında yeni ilişkiler yaratacaksın

Devrimin beş yılı kadında, artık yalnızca ailesi, kocası ve ço-

cukları için değil, kolektif yaşam için de gerekli olduğu bilincini yarattı ve güçlendirdi; bu değişim dönemi kadını, erkek karşısında, tekil biçimde de olsa, isteyen ve az 'uzlaşır' hale getirdi. O daha şimdiden, burjuva ideolojisiyle beslenen kadının yetindiği şeyle, yani sevilen kişinin düşünce ve duygularının 'yansıması' olmak, onun aynası, gölgesi, tamamlayıcısı olmakla yetinemiyor. İstiyor ki ruhsal ve manevi iç yaşamını sevdiği kişiye yansıtabilsin. Sadece sevmek ve sevilmek yetmiyor artık. Kadın aşkta da, proleter ideolojisinin işlediği bir kolektifliğin tüm üyeleri arasındaki ilişkilerin temelini oluşturan arkadaşlığın, aynı karşılıklı kabul edişin kurulmasını istiyor, hem de içgüdüsüyle, kendiliğinden istiyor bunu. Çalışma kasırgasının kolektif yaşama doğru çekip götürdüğü geniş kadın kitlelerinin ruhunda büyük bir devrim tamamlanmakta.

Aynı şeyi, işçi sınıfının büyük erkek kitlesi için söylemek, şimdilik mümkün değil. Cinsler arasındaki ilişkilerde temel değişiklik önce kadınların ilgisini çekti, erkekleri ise sadece dış görünüşüyle ilgilendirdi. Emek ortaklaşalığıyla sürdürülen yaşam içine kadının girmesini erkekler, koca ya da 'arkadaş' olarak sakıncalı buldu. Sakıncalar da şunlardı: Kadının işi dolayısıyla soğuk akşam yemeği, dikilmemiş düğme, kadın bir delege toplantısına gittiğinde 'çocuklara bakma' zorunluluğu... Oysa bunlar sadece can sıkıcı, orta halli bir erkeğin kafasını henüz allak bullak etme riski olmayan, sağlam olmaktan uzak dış unsurlardı. Erkek, başka ruhsal ve manevi ilgileri olan yeni tipte bir kadınla ne ölçüde işi olacağını henüz hesaba bile katmamıştır. Oysa köprülerin altından çok sular aktığını, kadının değil yalnız efendisinin hizmetçisi olmak, bu durumu vicdanıyla da kabul ettiği devrin çoktan yıkıldığını da daha bilmiyor.

Erkek kadını hep, ya tensel gereksinimleri doyurmaya yarayan bir 'hoş araç' gibi ya da karısı, yani, yasal ve sadık gölgesi gibi görüyor.

Kadın dostu ve arkadaşının ilgi duyduğu şeyleri gözönüne almanın, eğer aşkını, bağlılığını, dostluğunu yitirmek istemiyorsa kadınla içtenlikle uyum sağlama saatinin artık geldiğini hesaba

katmamaktadır. Kadın, gereksinim ve duygularını yeni ideolojiden alırken, cinsler arası ilişkilere hâlâ, burjuva kültürünün zamanaşımına uğramış kalıntılarını getiriyor. Çatışma (anlaşmazlık) kaçınılmazdır bu durumda.

Ahmatova'nın üç küçük kitabının özünü şekillendiren de işte bu çatışmadır. Siz ve arkadaşlarınız, daha şimdiden, az çok bu çatışmayla karşılaştınız, burjuva kültürünü aşmak isteyen işçi sınıfı kadınları üzerine ağır bir baskı yapan da yine aynı çatışma.

Sadece aşk türküleri söylediği halde, Ahmatova'nın dizelerini işte bunun için seviyorsunuz genç arkadaşım. Ahmatova'nın her sayfası, kadın ruhunu anlatan bir kitap gibidir. Dizeleri öyle açık, öyle doğru, öyle yakalayıcı özgeliktedir ki, dizelerinin bir teki bile, çağdaş yazarların çoğunun kalın psikolojik romanlarından daha çok şey verebilmektedir.

Şu iki ana tema, şiirlerinde leitmotiv gibidir: Kadının insan 'ben'ini erkeğin bilmemesinin sonucu olan aşk çatışması anlaşmazlığı; aşk uyumunda beceriksiz oluşun ve etkin yaşama katılışın sonucu olarak kadının kendi iç dünyasındaki çatışma.

Ahmatova'nın "Akşam" şiirini hatırlayınız. Âşık kız, sevdiği kişiyle ilk gecesini geçirir. 'Sevdiği kişi' onu ilginç bulmuştur ve yanındadır...

Yeni kadının ruhunda oluşan karmaşık işleyişten haberi olmayan bir şair, bu ilk buluşmayı pembe renklerle tasvir ederdi: "Bakışındaki zafer kazanmış sevinç", "mutluluk solukları"... Oysa kadın, gözbebeği olan kişinin, onun gerçek insan 'ben'inin bilincinde bile olmadığını duyumsattığı zaman, hangi "zafer kazanmış sevinç"ten söz edilebilir? Sevdiği ve kendisini seven kişi, kadında bireysel olarak farklı, ve sonuçta toplumsal bakış açısından değerli olan şeyi değil de yalnızca cinsi, yani genellikle dişiliği dolayısıyla herkesle ortak olan şeyi görüyorsa ne olacak? Burjuva kültüründen artakalan uğursuzluklar aşk ilişkilerini zehirliyor; ruhun dikkatli kulağıyla gözbebeği gibi sevdikleri kişinin iç dünyasının sesini dinlemeyi bilen erkek çok azdır. Hatta sınıf savaşının ön saflarında olanlar arasında bile. Erkeklerin çoğunluğu için kadın,

"Adem'in kaburgasından oluşmuş Havva"dır sadece...

Oysa kadın, gönlünün seçtiği kişiden onu görmesini, onu bir insan varlığı ve tamamen tek başına bir kişilik olarak olduğu gibi kabul etmesini bekliyor. Ve sonunda çatışma kaçınılmaz oluyor. Ahmatova'nın "Akşam"ında, kabarma ve patlamalarla beliriyor bu.

Bahçede, müzik var. İlk buluşmadır bu, ama bu müzik ifade edilmez bir keder yığınıdır sanki. Seçtiği erkek, kadında tamamlanmakta olan şeylerin hiçbirini fark etmemiştir; iç çekişlerine sağır, tek ve sağlam 'ben'ine karşı da kördür. Onu 'kadın' yapan şeyden başkasını görmemektedir:

Ancak bir kediye ya da kuşa böyle bakılır,

Levent gibi bir amazona bakış da işte böyledir (...)

Ve bahçede çalan kemanların sesinde, o kadar beklenen ilk buluşma saatiyle ilgili acı bir alay vardır sanki:

Gök kutlansın bundan,

Onunla ilk kez yalnızsın sen (...)

"Erkek doygunluğu" dolayısıyla körleşmiş olan, sevdiği ve onu seven kişi kadında, kendisininkine eşit bir yaratıcı gücün var olduğunu, yaşam hazinesine manevi veya maddi değerler katmaya onun kadar yetenekli olduğunu görmediği, görmek istemediği zaman, kadının üzüntüsü daha da dokunaklı oluyor. "Demek ki İlk Defa Buluşuyoruz" isimli şiirinde Ahmatova, hafifliği ve tasasızlığıyla dostunda derin yaralar açan ve bunları bile fark etmeyen âşık erkeğin saf bencilliğinin bütün örtüsünü kaldırıyor.

Her ikisi de şair, her ikisi de yaratıcıdır, şiirsel yaratım her ikisi için de yaşamın özüdür adeta.

Ama, yaratma hakkını yalnızca kendine ayıran erkek, kadında her şeyi sevmekte ve kabul etmektedir. Ancak, kadının varlığının açıkça temelini oluşturan şeyin dışında olmak koşuluyla...

Yazdan söz ediyordu, ve diyordu ki,

kadın için şair olmak, bir saçmalıktır sadece (...)

Ve uzun zamandan beri acı çektiren, işkence eden, aşk sevinci-

ni karartan bu düzensizliğin korkunç gerçeğinin şimşekleri birdenbire çakıveriyor gözleri önünde. Erkek, kadında 'esas' olanı yani onun şair olduğu olgusunu ne görüyor ne de görmek istiyor idiyse, kadında sevdiği nedir o zaman? Sadece 'dişiliği' mi?

Dış etkilerden, keskin bir acıyla gittikçe daha çok etkileniyor kadın. Artık onun için, erkeğin söylediği yaralayıcı sözler hep, "yüce krallık sarayı ile Pierre ve Paul Şatosu" anısına bağlanmaktadır...

Kadın ruhunda tamamlanan şeye karşı sağır ve kör olan erkek "delice şarkıların sonuncusunu" söyler ona. Ne yazık ki kadın için ok yaydan çıkmıştır artık. Pek çok buluşmadan herhangi biri, onun için 'sonuncu' olur...

"Loş Örtü Altında Birleşen Eller" şiirindeki de aynı uyumsuzluk acısıdır. Yararlanma bittiğinde sıra kadına gelmiştir ve düzeni bozuk bir aşkın tüm acılarını, bütün acı gerçeklerini, gevşekliği yüzünden, âşık ama kadın ruhunun gerçek sesine sağır kaldığı için açtığı yaraların tümünü erkeğin yüzüne haykırmıştır. Acılar ve işkencelerden başka hiçbir şey getirmeyen bu âşkın, karşısındakinin iç dünyasının kabul edilmediği bu esenliksiz duygunun üzerine bir çarpı işareti çekmekten başka çıkış yolu kalmamıştır.

Anlama yeteneğinden yoksun durumda ve onuru kırılmış erkeğin bu sözlerden anlayabildiği tek şey kadının artık onu sevmediğidir!

Sallanarak çıkıp gitti
Dudaklarında acılı bir gülüş vardı (...)

Ama, birden, söylediklerinin onulmazlığına kapılıp, yüreğini güçsüz hisseder kadın. Onu durdurmalı, alıkoymalıdır! Erkek anlamamıştır, ama o sevmektedir ve istediği tek şey kabul edilmesidir.

Trabzana dokunmaksızın indim.
Kapıya kadar koştum arkasından, ve
Soluğum kesilene dek bağırdım: "Hayır, hayır
Gülmek içindi yalnızca! Eğer gidersen, ölürüm ben." (...)

Öldürücü bir umutsuzluk doldurur kadının gözlerini. Oysa sevilen erkek bu çağrıda, sadece bir tek şey görmüştür: 'erkek gücünün' kabul edilmesi. Ve onu seven kadın üzerindeki üstünlüğünün tamamen bilincinde olarak, tam bir sağduyuyla, ama kıyasına yaralayıcı küçük bir cümle dökülür ağzından!

Sakin ama korku veren bir tebessümle güldü

Ve bana "ceryanda kalma," dedi.

Yarın (erkek buna inanmıştır) saçma kadın 'hevesleri'ni tamamıyla unutacaktır; erkek yeniden 'bey'i ve 'efendisi' olacaktır onun.

Kadın, erkeğin arkasından hemen koşacak ve alışılmış "eğer gidersen ölürüm"ünü diyecek idiyse, gerçekten davranış töresine aykırı bu kötü sözleri ona söylemeye neden gereksinim duymuştu? Farklılık şundaydı ki, kadının onun gidişine bakışındaki tek düşüncesi bir kez daha, hiçbir şey anlamadığıydı.

Cinsel ilişkiler alanında henüz burjuva kültür duvarını aşmamış olan erkek, âşık olduğu kısa dönemde sevdiği kadının ruhsal görünümünü fark edecek ve anlayacak durumda değildir. Doğan aşkın sarhoşluğu geçtiğinde erkek yeniden kendisiyle dolar, kadını bütün olarak, tüm insansal boyutları içinde görme özelliklerinin tümünü yitirir.

Beni yine yaralayacak mısın

Son bir kez daha,

Ellerimi görmediğini söyleyerek

Ne ellerimi, ne gözlerimi!

der Ahmatova'nın "Günaydın! Şu Hafif Mırıltıyı Dinle..." şiirindeki kadın.

Erkeğe, sevdiği kişiye doğru ilerlerken yine de sakınmaktadır kadın, içten kasılmış durumdadır. Anlaşılmamanın neden olacağı yeni yaralardan, ruhsal 'ben'inin kötü görülmesinin yol açacağı yeni manevi acılardan korkmaktadır. Oysa erkek, sadece kendi kendisiyle doludur. Kadına gereksinimi, ancak kendi öz kişiliğinin bir aynada yansıması gereksinimindendir. Oysa önünde duran ve

kolları açık kar kitlesinde daha şimdiden "beyaz Kuşu" uyandırdı.

"Beyaz Kuş"un kalbi çarpıyor, kanatları titriyor, hesaba katılsın istiyor. Ve bu, burjuva kültürüyle beslenmiş olan erkeği rahatsız etmekte, sıkmakta. İçinde bulunduğumuz geçiş döneminin kadınları da, kişiler ve emekçiler olarak değerlerin tümünü henüz bilmiyorlar.

Kadınlar, emekçiler ortaklaşalığının kolektifliğe hizmet; ikincisinin, özel olarak her kişiye, o kişinin sizde uyandırdığı yakınlık ve dostluk derecesi ne olursa olsun, hizmet olduğunun tam bilincinde değiller henüz; geçiş döneminde seven ve sevilen kadın, aşkın gücü karşısında, kendi insan haklarını kararlılık ve sağlamlıkla her zaman savunmayı bilemiyor.

Erkek, çoğunlukla yenendir görünüşte. Oysa, Ahmatova (ve en ilginç, en önemli olan şey de buradadır) bize, kadın ruhundaki gizemi ve yeni dünya anlayışının tohumları olan gizli işlevi gösteriyor. Gereksinim ve çıkarları dolayısıyla ortaklaşalık içi çalışmaya itilen ya da kolektif yaşama karşı ödevinin bilincinde olan ve ruhunda uyanmış "beyaz kuş"u taşıyan kadın, bu "beyaz kuş" olmadan barış ve mutluluk bulamaz artık. Kolektif yaşamın kaçınılmaz sesi onu hizmete çağırmasaydı, "beyaz kuşu"nu hesaba katmayabilir, erkeğin basit bir yansısı olarak kalabilirdi. Ama, artık bu çağrı sesini duydu.

Kadın yine de "beyaz kuşu"nu boğabilir bazen ve sevdiği erkeğe "Onun için ağlamayacağına" söz bile verebilir, ama o sesin tanıdık ve çekici çağrısını her yerde, her zaman duyacaktır. Burjuva alışkanlıklarının boyunduruğu olmasaydı kolektif yaşama getireceği katkılar, düşüncesi ve "beyaz kuş"un anısı kadında, yalnızca yaşam sevincini değil, aşk sevincini de öldürür:

Yüreğim taş kesildi.

Bir kişinin diğerine boyun eğmesi, diğerinin hatırı için kendi 'ben'ini budaması üzerine temellendirilen sevgi (aşk) ilişkisi, burjuva kültürünün kurduğu cinsler arası ilişkilerin korkunçluğunun ürünleridir. Mutluluğun bütünlüğünü garantileyen ve aşk çiçeğinin büsbütün açmasını olanaklı kılan tek şey, karşılıklı tanımadır (kabul etme).

Ahmatova'nın bir başka şiirinde de aynı düşünce var:

Her zaman gizemli, her zaman yenisin

Ve her gün daha bir bağlılıkla istiyorum seni (...)

Seçtiği kişiye yaranmak için kadın, 'ben'ine karşı uygulanan aşırı şiddete tahammül ediyor, gülme ve şarkı söylemesinin (diğer bir deyişle sevdiği kişi üzerinde kendi yaşamını kurmasının) yasaklanmasını bile kabul ediyor. Fakat bu boyun eğiş, 'aşk sevincini' asla artırmıyor kadında, ona mutluluk getirmiyor. Aksine bu, kişiliksizleştirme sonunda, tatmin olamamanın kederinin bitmeyeceği bilinci, 'işe yaramaz iyi' bir kişi, yararsız bir kişi olmanın bilinci doğuyor kadında.

Böylece, toprağa ve göğe yabancıyım,

Yaşıyor ve şarkı söylemiyorum artık (...)

Kendini yalnız, toprağa (kolektiflik) ve göğe (iş, yaratım) yabancı hissetmekten daha büyük acı, daha büyük keder olabilir mi?

Âşk, hayranlık uyandıran bir sevinç kaynağı, bir 'yaşam bayramı' olma yerine 'demir ve ateş' felaketi oluyor. Bir hapishaneye "boğucu bir hapishaneye" dönüşüyor.

Emekçilerin yeni toplumunun yaşam yöntemi zamanla sağlamlaştıkça, proletarya zihniyeti her alanda galip geldikçe kadın, kolektif yaşamın efendisi ve örgütleyicisinden başka bey ve efendi olmadığını kesinlikle anlayacaktır.

Yeni alışkanlıklar ve yeni kolektiflik duyguları zamanla, erkek psikolojisindeki burjuva kültürünün beslediği kendini tatmin kuralının köküne kazma vurduğunda, örgütlü emekçi insanlığın bir üyesi olan kadından 'beyaz kuş'unu boğmasını istemek aklına bile gelmeyecektir artık. Kadında seveceği ve değer vereceği şey aynı cinsin bütün diğer bireylerinde ortak olan dişilik değil, işte bu beyaz kuş olacaktır.

Ahmatova'nın açıklıkla altını çizdiği ve sizi, onun küçük kitaplarını okurken ağlatan üzücü aşk anlaşmazlıkları, işte, ancak o zaman ortadan kalkacaktır. Ama yine de, tam tatmin olmadığınızı sandığım için, şu soruyu sormanızı bekliyorum: Bütün bunlar 'ola-

cak'! Tamam. Ama ya şimdi, bugün? Nedir şimdinin çıkış yolu?

Kendimizi proleter dünya anlayışına tamamen bırakarak Ahmatova'nın dizelerini, küçük kitaplarını yeniden okursanız, bu sorunun cevabını, hem kendiniz hem de diğer pek çokları için, o kadar canlı biçimde bulacaksınız ki!

İki kültürün, iki dünya anlayışının savaşı döneminde aşk, pek şık olarak 'manevi hapishane'ye dönüşüyor kadın için.

Peki ama, nedir aşk? Bu, bütün diğer heyecanlarımız gibi, kesin ve önüne geçilmez psikolojik yasalara bağımlı olan, belli bir ruh halidir. Bu yasaları bilmek gerekir ve o zaman, 'aşk hapishanesinden' çıkış yolu kendiliğinden belirecektir. Yaşam da esenliğe kavuşacaktır böylece.

Burjuva kültürüyle beslenen kadın, kişiliğinin aşk adına silinişini tümüyle kabul edebilirdi. Çünkü kendini belli edebildiği, niteliklerini gösterdiği tek alan kocası ve çocuklarına olan aşkıydı.

Eski kültürün kadını, ailesi dışında hiç kimsenin gereksinim duymadığı 'ben'ini bastırabilir, boğabilir ve gene de mutlu olabilirdi. İşçi sınıfının kadını ise kolektif yaşamın kurulması mekanizmasında küçücük bir çark bile olsa, gönlünce seçtiği kişinin ondaki 'beyaz kuş'u boğmasını asla affetmeyecektir; çünkü kendi değerinin bilincindedir.

Âşk, insanın iç dünyasında manevi hoşnutsuzluk ve zehirli damlalar haline geldiği zaman, önüne geçilmez biçimde solmaya mahkûmdur.

Erkek, 'beyaz kuş'unu boğarak, kadını kendine daha sağlam bağlayacağı sanısındadır, gerçekte bu davranış kadının iç dünyasında erkekten kopmasını kolaylaştırmaktan başka işe yaramaz. Hoşnutsuzluktan dolayı yıkılan aşk, kadının bu hapishaneden kaçışını kolaylaştırır.

Ahmatova'nın belki de en güzel dizeleri, karşılıklı anlayıştan yoksun, ve gerçek arkadaşlık düşüncesine dayanmayan bir aşkın zincirlerinden kurtulan kadının hayranlık verici sevincine ayırdıklarıdır.

Sesim belki zayıf ama, irademhayır,

Âşksız, dirilmiş hissediyorum kendimi (...)

Hapishaneden kurtulmak için verdiği mücadele ve düzen bozukluğunun çektirdiklerinden berelenen yüreği hâlâ kanlıdır, sesi hâlâ zayıftır ama yaşama, çalışma ve yaratma iradesini yeniden kazanmıştır. Ve bu irade güçlüdür. Daha şimdiden dünya artık aşk heyecanlarının dar çemberine kapanıp kalmamaktadır onun için.

Uykusuzluk başka hastalara gitti

Sönmüş küller artık üşütmüyor,

Ve benim için, burulmuş saat akrebi

Öldürücü bir çivi değil artık. (...)

Denilebilir ki kadın, karanlık ve boğucu yeraltından, temiz ve özgür havaya çıktı; dünyanın enginliğini, onu "aşk sevinçleri ve acılarının" kapalı çemberi dışına, yaşama çağıran seslerdeki güzelliği ve çeşitliliği görmeye başladı.

"Akıllıca ve Sade Yaşamayı Öğrendim" şiiri, varlığını aşkın dar çemberi dışında tutma sevincini dile getiriyor. Âşk hapishanesinden kaçan kadın yeniden 'dizeler yazabilir', yaşamı dinleyebilir, yaratabilir.

Ve eğer kapımı çalmaya gelirsen

Sanırım duymayacağım.

Âşk hapishanesi aşkı öldürdü. Ve aşkla birlikte, diğerinin ruhu, kişiliği üzerindeki egemenliği de kayboldu.

Artık kıskanılmamak

Ne güzel şey.

diye haykırıyor Ahmatova, aşk hapishanesinden kurtuluşunun artık tamamlandığını söylediği neşeli bir bentte.

Ve artık hiç kimse,

Sabaha dek mum yakmaya zorlamayacak (...)

Âşkın bitişiyle birlikte, bozukluğun tüm acıları, 'beyaz kuş'un boğulmasından doğan tüm sızılar da bitti. Bir süre önce kadın 'kal-

binin efendisi'ne karşı başkaldırdığında, sessiz bir kendine acımanın ötesinde hiçbir şey hissetmiyordu bundan.

Ağlıyor musun? Oysa tekine bile değmem

gözyaşlarının (...)

Âşk hapishanesinin zincirleri kırıldı (acısız değil, herhalde) ve kadın artık, 'beyaz kuş'uyla birlikte neşeyle selamlıyor yaşamı; bu yaşamın bağrında çalışanlar toplumu örgütünde 'ben'ini yaratıcı biçimde gösterebileceği kolektifliğin yaratıcı gücü içinde kendi güçlerini eritebileceği bir yerin kendisine ayrıldığını da biliyor.

Özgürsün - Özgürüm.

Dünden çok daha iyi olacak yarın.

Sevdiğine hoşçakal derken, hoşnutluğunu şöyle gururlu bir duyguyla itiraf ediyor:

Harika bir bahçede hüküm sürmeye gidiyorum.

Ot uğultuları ve peri haykırışlarıyla dolu olan.

Proleter ideolojisinin kurtarıcı kadehinden içmiş olan kadının beklediği şey yalnızlık ve hiçlik değil, yaşamın kolektif yaratıcılığının "harika bahçesinde" çalışmadır.

Henüz tam sağlamlaşmamış kolektiflik bilinciyle ve erkeğin burjuva kültürüyle beslenmiş kendine yetme duygusuyla dokunan aşk sorunu, geçiş döneminin bugünkü koşullarında işte böyle çözümleniyor.

Ahmatova'nın "Sevimli Gezginci" şiirinde anlattığı erkek 'ejderha' ancak emek ortaklaşalığının bir üyesi olan kadının taşıdığı 'beyaz kuş'un değerini kabul ettiğinde yenilmiş olacaktır. Daha şimdiden kolektif yaşama katılmış olan bir kişideki 'beyaz kuş'un değerini kabul ettiğinde yenilmiş olacaktır. Daha şimdiden kolektif yaşama katılmış olan bir kişideki 'beyaz kuş'un öldürülmesinin cezasız kalamayacağını, arkadaşlarımızın ve özellikle genç emekçi arkadaşlarımızın bilmesi ve anlaması gerekir. 'Beyaz kuş'u yıkarken 'ejderha', kendini yeniden yapayalnız bulma tehlikesini göze alıyor demektir.

"Öyleyse aşk hapishanesinden kaçmak, ya da diğer bir deyimle sevilen kişiden kopmak, bugünkü aşk 'sorununun' çözümü müdür?" diye üzülerek soracaksınız; "Ya en güçlü olan gönülse eğer, ne yapmalı?" diyeceksiniz.

Bugün için kültürel değişimin karmaşık koşullarında aşk sorununun çözülebilmesi acısız, umutsuzluk çığlıkları olmaksızın derin gönül yaraları almadan olmuyor. Hem tek kuruluş yolu aşk hapishanesinden kaçmak değildir; bir başka yol, kadınların çoğunluğu için belki daha zor olan bir başka yolda vardır: Arkadaşına, 'beyaz kuş'u yaralamadan ama aksine 'ejderha'sını öldürerek var olmayı öğretmek.

Seven erkek, kadın için aşk çemberi dışında bir o kadar değerli başka bir dünyanın var olduğunu, kadın kalbinin altın ipliklerinin yalnızca ona doğru uzanmadığını, kadını kolektif yaşama manevi yönden bağlayan başka bağların da olduğunu açıklıkla anlayacağı zaman, işte o zaman sizin yaşam arkadaşınız 'kendi arzularını' aşmayı, proletaryanın dünya ve yaşam anlayışının yeni biçimine göre kendi psikolojisini baştan başa elden geçirmeyi ve yeniden kurmayı bilecektir. Ve o andan başlayarak, kadın arkadaşındaki 'beyaz kuş'u kabul etmeyi öğrenecektir.

Ahmatova'nın kadına değin bütün bu heyecanları, tüm incelikleri belirtmeyi bilmesinden dolayı sizce nasıl değerli olduğunu ve kendinizi ona ne denli yakın bulduğunuzu yazıyorsunuz bana, genç arkadaşım, artık sevmeyen bir erkeğin büsbütün dış görünüşteki sevecenlik ve yalnızlığının kadını ne büyük acıyla yaraladığını hatırlıyorsunuz.

Gerçek sevecenlik üzerine yanılmayacak artık,

Sakindir kadın. (...)

Ahmatova'nın mutluluğu gerçekleştirmenin değil gelmekte olan sevincin bekleyişi içindeki ruhun neşesinin türküsü olan dizelerine hayran kalıyorsunuz. Haklısınız! "Sevinçten Boğulmamak İçin Seher Vakti Uyanmak" şiiri bu heyecanı anlatan, bir klasik eserdir adeta. Büyük bir gerçekçilikle tümüyle kadına özgü bir başka çizgiyi de Ahmatova yakaladı diyorsunuz, ve bu bana aykı-

rı gelmiyor: Kadında güzelliğinin beğenisi, bu güzellik seçtiği kişinin gözlerinde okuduğu hayranlıkta yansıdığı ölçüde var olmaktadır.

Bu olmazsa, kendi öz güzelliğiyle yapacak bir şeyi yok kadının.

Özenle ördü saçlarını

Sanki yarına hazırlıyordu onları (...)

Oysa yarın (ertesi gün), kalbinin seçtiği erkek gelmeyecek ve örgüleri hiçbir işe yaramayacaktır. Ahmatova'nın kadın psikolojisinde incelikle yakaladığı gerçek ayrıntılar işte buradadır. Ancak, kadın ruhunun bu ikinci derecedeki çizgilerini gösterdiği için mi seviyorsunuz acaba Ahmatova'yı genç dostum? Kuşkusuz hayır!

Onu sevmeniz, 'beyaz kuş'un haklarını savunduğu ve küçük kitaplarında, kadının yeni insanlık tapınağına giden yoldaki zor arayışlarının altını çizdiği içindir.

Ahmatova'nın en parlak, en uyarıcı ve sevinçli dizelerinin daima, kadının yalnız olduğu, aşkın sevinç ve sınamalarının dışında bulunduğu zamanlarda ve sade bir biçimde çalışırken duyduğu heyecanları anlatan dizeler olduğuna işaret ediyorsunuz. Ahmatova'nın kadını dopdolu bir yaşam sevincini, yalnızca sevdiği erkeğin kollarında olduğu zaman değil, güç bir işi tamamladığı, özünü ve gücünü kolektif eserin hazinesine taşıyıp götürdüğü zaman da "Ormandan Çıkarken" şiirinde Ahmatova, çalışma mutluluğun kaynağıdır, diyor. Ve anımsatıyor bize:

Ey, kış manzaralarının gizemli uzaklıkları

Ey, güzel çalışma ve tatlı yorgunluk. (...)

Kalbin seçtiği değil ama gerçek arkadaş ve dost olan kişiyle uyumlu birlikteliği, ruhu, diğerine 'boyun eğme'yle yoksullaştırmak yerine daha canlı, daha zengin kılan birlikteliği tamamlayan çalışmanın, güç artıran neşesidir bu.

Hoş ve tasasız bir dostluk

Yaklaştırdı esin perilerimizi,

Âşktan habersiz genç kızlar gibiydik (...)

Siz ve dostlarınız Ahmatova'yı açıkça bir abla gibi seviyorsunuz, çünkü türküsünü söylediği kadın evliliğe ve aileye bağlı çıkarların çemberinden kurtuldu; çünkü yaşamının içeriği aşkta kapanıp kalmadı, çünkü göğsünde daha şimdiden 'beyaz kuş'u taşıyor. Bir tek eksiği, çalışmayla, yaratımla ve kolektif yaşama katılışıyla bir yaşam bayramı olan aşkı uzlaştırmayı bilecek ölçüde mücadeleye girip çıkmamış olmasıdır. 'Ejderha'ya aşkta da karşı çıkmayı henüz bilmiyor kadın, aynı şekilde erkek de, kadındaki 'beyaz kuş'u değerlendirmeyi beceremiyor. Ama, kadın gittikçe daha dik tutmakta başını. Emek kolektifliğine katıldığı sürece, yaşam arkadaşının dengi oluyor ve az önceki, beyi ve efendisine gittikçe daha sık şu sözleri söyleyebiliyor artık:

Sana boyun eğmek? Deli misin sen!

'Beyaz kuş'u olan kadının aradığı şey, sadece bir koca değil bir yaşam arkadaşıdır. İşçi sınıfı ideolojisi geniş kitlelere daha derinlemesine işledikçe, Ahmatova'nın küçük beyaz kitaplarında yazdığı aşk anlaşmazlıklarına daha az yer kalacaktır. Karşılıklı anlayış üzerine, arkadaşların birbirine özenişi, uyum içindeki ruhların duygulu birlikteliği üzerine 'aşk hapishanesinin' değil, aşk sevincinin kanatları gerilecektir.

Burjuva kültürü erkekte 'ejderha'yı besleyip güçlendirirken kadında da beyaz kuşu öldürmüştü. Emekçi insanlığın kültürü ise, kadının kendi isteğiyle aşağılanmasının kalkmasıyle birlikte, eski bir sorun olan cinslerin uzlaşmazlığı sorununun da ortadan kalkmasını sağlayacak zorunlu koşulları yaratacaktır.

'Ejderha' yok olacaktır. Yenen ise, kolektif yaşam içinde her kadının ve her erkeğin yaratıcı çalışması ve 'beyaz kuş' olacaktır.

(1923, *Malodaya Guardiya* dergisindeki bir makale)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AŞK

SINIFLAR SAVAŞI VE CİNSELLİK

Aşk ve Yeni Ahlak

Rusya'da, cinsel sorunlara ilgi duyulmaya başlandığı 1910 yıllarında Almanya'da Greta Meisel-Hess'in *Cinsel Bunalım* adlı psikolojik bir incelemesi yayınlandı. Kamuoyunun pek de ilgisini çekmedi bu kitap: Karin Michaelis'in *Tehlikeli Yaş* adlı romanı, büyük bir sanat değeri olmamasına, gözüpekliği edebi 'kibar dil'in gereklerinin izin verdiği ölçülerin ötesine geçen bir atılım yapmamasına karşın Meisel-Hess'in eserini hak edilmemiş bir gürültüyle gölgeledi. Meisel-Hess'in kitabı, bu kitaptan kısa bir süre önce yayınlanmıştı. Üzerindeki yargılar, "Kitap yetenekle yazılmış, ama bilimsel değil" şeklinde oldu. Ve kitapla yalnızca entelektüeller, Alman toplumunun 'kaymağı' ilgilendi; kimi hayranlık dolu alkışlarla, kimi ıslık ve küfürle karşılandı. Gerçeği içtenlikle araştıranların kaçınılmaz yazgısıydı bu.

Meisel-Hess'in kitabında bir dizi bilimsel niteliğin -bir inceleme yöntemi, sistematik bir yöntem- eksik olması, daha önceden söylenmiş olanları yer yer tekrarlaması, düşüncelerinde tam bir kararlılık bulunması, yaptığı işin (eserin) değerini asla azaltmaz.

Bir tazelik esintisi yükselmekte kitaptan; gerçeğin araştırılışı, kadının yaşam bilgisi yönünden zengin, titreyen ruhunda yansıyan canlılık ve ateşlilik var. Meisel-Hess'in düşünceleri yeni değildir; şu anlamda ki, bu düşünceler her an çevremizdedir ve bizim bütün manevi ortamımız onlarla zaten doygun halde.

O herkesin, kendisi için derin derin düşündüğü, acılı yaşam sorunlarını inceliyor; düşünen her erkek, *Cinsel Bunalım*'ın sayfalarında yazılı sonuçlara, şu ya da bu yoldan ulaştı; ama içimize işlemiş olan ikiyüzlülüğe boyun eğerek, ihtiyar ölü putun önünde (burjuva ahlakının) hep birlikte, eğilmeye devam ediyoruz. Me-

isel-Hess'in değeri, Andersen Masalları'ndaki çocuğunkiyle aynıdır: O, dingin bir cesaretle topluma, "Kralın gömleği yok!" diye haykırır gibi, çağdaş cinsel ahlakın boş bir kurgu olduğunu haykırma gücünü göstermiştir. Gerçekte, erkeğin cinsel yaşamını düzenleyen ahlak kurallarının yalnızca iki amacı, iki yönelişi olmak gerekir: 1- İnsanlığa, sağlam, normal olarak gelişmiş bir döl sağlamak, soyun yararına cinsel seçmeye yardımcı olmak; 2- İnsan psikolojisinin incelmesine, dayanışma, arkadaşlık ve kolektiflik duygusu ile zenginleşmesine katkıda bulunmak. Sadece mülkiyet çıkarlarına hizmet eden bugünkü ahlak, bu görevlerin ne birini ne de diğerini yerine getiriyor. Çağdaş cinsel ahlakla ilgili karmaşık yasanın tümü, ender olarak aşka dayanan çözülmez monogamik ailesiyle bir yandan, geniş bir şekilde yaygınlaşmış fuhuş kurumunu getiriyor, diğer yandan değil soya esenlik ve iyileştirme getirmek, aksine, "cinsel seçmeyi ters yönde" kolaylaştırıyor.

İnsanlığı sürekli bir soysuzlaşmaya yöneltiyor çağdaş ahlak, gecikmiş evlilikler ve çocuk yapmaya en uygun dönemin zorla geriletilmesi; soy açısından "yararsız" olan fuhuşa başvurma; döl için o kadar önemli bir unsur olan "aşk esrimesi"nin akıl evliliklerinde, yasal ve çözülmez evliliklerde bulunmayışı; "kadınlığın en güzel örnekleri"nin, erkekte cinsel heyecanları uyandırmaya en etkili olanların kısır fuhuş için ayrılması; "aşk çocukları"nın, soyun çoğu en değerli, en sağlam, en parlak bu yasa dışı ürünlerinin ölüme mahkûm edilişi vb. Hâlâ yürürlükte olan ahlakın, insan soyunu doğrudan doğruya çirkinleştirmeye, alçaltmaya, fiziksel ve manevi olarak yozlaştırmaya götüren sonuçları bunlar işte.

Meisel-Hess'in, cinsel ahlak ile "soyun sağlığı" görevlerini uyumlu hale getirmek yolundaki girişiminin, gerçekten büyük değeri var. Ve bu girişim özellikle tarihsel maddecilik anlayışından yana olanlar için ilginçtir. Emekçi genç kuşağı savunma, ana ve çocuğun korunması, fuhuşa karşı ve sosyalist programların diğer hak davaları için mücadele, esas olarak, kelimenin en geniş anlamıyla "soyun sağlığını" korumaya yöneliktir.

Gündemde, cinsel ahlaktan dokunulmaz 'şartsız emir' saygınlığını söküp almak, onu, pratik yaşam gereksinimleri ve insanlık

öncülerinin istekleriyle uyarlı hale getirmek görevi vardır ve bu görev bütün sosyalistlerden eni konu düşünülmüş ve bilinçli dikkat istemektedir, hem de titizlikle; Meisel-Hess'in bu sorunla ilgili fikirleri çok değerlidir. Ancak bu özel bölüm üzerinde, kısa bir deneme çerçevesinin dışına çıkmamak için daha fazla durmayacağız. Dolayısıyla, cinsel sorunun diğer bölümünün araştırılmasında, Meisel-Hess'in şu soruya verdiği, aynı derecede değerli ve ilginç yanıtları incelemekle yetineceğiz. Cinsel ahlakın bugünkü kuralları, hiç değilse ikinci görevi yerine getirebiliyor mu? Dayanışma ve arkadaşlık duygusu olarak insan psikolojisinin zenginleşme kaynağı olabiliyor mu?

Meisel-Hess, cinsler arası beraberliğin üç temel biçimini, yasal evlilik, serbest birliktelik ve fuhuşu sistematik bir çözümlemeye tâbi tuttuktan sonra, kötümser ancak kaçınılmaz bir tümdengelime ulaşıyor ve bu da, kapitalist düzende bütün bu biçimlerin engin insancıllığı olan ruhlar ortaklaşalığı umudunu, sürekli ve sağlam bir mutluluğa varma umudunu kırarak, insan ruhunu kirlettiği ve şeklini bozduğudur.

Yalnızca, insan psikolojisinde temelden bir dönüşüm, bu psikolojinin "Âşk Potansiyeli" yönünden zenginleştirilmesi, yasak kapıyı açabilir; aşktan, gerçek yakınlıktan ve sonuçta mutluluktan pay alan cinsler arası ilişkilere götürebilir ancak. Ve bu da, sosyoekonomik ilişkilerde temelden bir dönüşümü kaçınılmaz olarak gerektirir.

Nelerdir yasal evliliğin (medeni nikâh) temeldeki kusurları, karanlık arafları? Yasal evliliğin temelinde aynı derecede yalnız iki kural var. Bir yandan çözülmezlik (bozulmazlık) ve diğer yandan "mülkiyet" yani eşlerin her birinin diğeri üzerindeki mutlak sahipliği düşüncesi.

Evliliğin çözülmezliği tüm psikoloji biliminin tersine, uzun bir yaşam boyunca insan psikolojisinin değişmezliği düşüncesine dayanıyor. Çağdaş ahlak erkeği, ne pahasına olursa olsun "mutluluğunu" bulmaya zorluyor; bir çırpıda ve yanılmaksızın, sanki ona ait olan milyonlarca çağdaş varlık arasından, kendisininkiyle

uyum halinde olan ruhu, evlilikte mutluluğun tek sigortası olan bu ikinci 'Ben'i bulup çıkarmaya zorunlu kılıyor erkeği. Ve eğer bir insan özellikle kadın, idealinin arayışı içinde ise, hayal kırıklıklarının sivri dikenleriyle yüreği yırtılarak yolunu arıyorsa çağdaş ahlak anlayışıyla biçimi bozulmuş olan toplum, bu mutsuz kişinin yardımına koşacak yerde, onu mahkûm etmek için, öç alan öfkeli bir kadın gibi izlemeye koyuluyor. "Mutluluk, yani toplumsal baskı unsuru". İşte bizim cinsel ahlakımızın narin çiçeği. Zihinleri mülkiyet çıkarlarıyla uğraşan (ama bireysel mutlulukla uğraşmayan) bugünkü toplum, "aşk beraberliğinde" doğru dürüst bir değişikliği, cezaya çarptırılabilecek kadar büyük bir hakaret olarak nitilindiriyor. "Oysa" diye belirtiyor Meisel-Hess "evlilik bir apartmana benzer: Kötü köşeleri (yanları) ancak tutulduktan sonra gözükür. Pek doğaldır ki, kullanışsız ve kusurlu evleri sık sık değiştirmek zorunda kalmak 'Kaderin Can Yakıcılığı'dır bir bakıma, ama kendini kusurlu döşenmiş bir yerde kalma zorunda görmek, daha da kötüdür. Uzun bir insan yaşamı boyunca birlikteliklerde değişiklik," diyor Meisel-Hess, "kişinin evrim süresi içinde, toplum tarafından normal ve kaçınılmaz olarak kabul edilmesi gereken bir olgudur."

Yasal evliliklerin çoğunluğunun, anlaşmayı imzalayanların birbiri hakkında sadece en bulanık düşüncelere sahip oldukları tam bir 'bilgisizlik' içinde kurulduğu düşünülürse, 'çözülmezlik' daha da saçma görünür. Yalnızca, eşlerden biri diğerinin psikolojik yapısı hakkında hiçbir şey bilmiyor değil, eşlerin her ikisi de mutluluğun gerçekleşmesi için zorunlu olan fizik yakınlığın, bedensel uyumun aralarında var olup olmadığından da habersizdirler. "Ortaçağda geniş ölçüde uygulanan deneme geceleri" diyor Meisel-Hess, "yakışıksız bir saçmalık olmaktan uzaktır." Başka toplumsal koşullarda, soyun yararı için, bireylerin mutluluğunun sağlanması için, yurttaşlık hakkı bile olabilir bunlar.

Mülkiyet düşüncesi, eşlerden birinin diğeri üzerindeki 'mutlak sahiplik' hakkı, yasal evliliği zehirleyen unsurdur. Gerçekte, ortada çok büyük bir anlamsızlık vardır. Gönülleri yalnızca ender noktalarda birbirine yaklaşabilen iki varlık, karmaşık 'ben'lerinin her

yönüyle birbirine uymaya zorlanmaktadır. Sahipliğin mutlak oluşu, eşlerin sürekli olarak birlikte kalmalarına götürür ve her ikisi için de sıkıcıdır. Artık 'kendine ait zaman', kendine özgü irade yoktur. Hatta sık sık, ekonomik bağımlılığın baskısı altında 'kendine ait bir köşe' bile bulunmaz. Sabırla sürdürülen birlikte oluş sahip olunan nesne karşısında kaçınılmaz 'istekler', ateşli bir aşkı bile umursamazlığa dönüştürür, dayanılmaz ve bayağı sürtüşmelere neden olur. Gerçekten, en temiz aşk bağlantısının nazlı bahar çiçeğini, çok dar bir ortak yaşamın soldurduğu olgusu konusunda, Meisel-Hess ile aynı fikirde olunmayabilir; derin ve çözülmez bir gönül bağının hoş kokulu meyvelerini toplamaktan umutlanabilmek için, diğer kişinin ruhuna karşı ne denli 'ölçülü davranma', ne denli derin bir sevgiyle dolu sıcaklık birikimi gerekir değil mi?

Yasal evlilikteki çözülmezlik ve mülkiyet öğelerinin insan ruhu üzerinde zararlı etkisi vardır. Çünkü dış zincirlerle bağlı olduğu yaşam arkadaşı ile bağlılığı korumak için, çok az ruhsal çaba yetmektedir. Yasal evliliğin bugünkü biçimi, ruhu yoksullaştırmış ve insanlık için Tolstoy'un derin özlemini duyduğu "büyük aşk"ın tamamlayıcı unsurlarının birikimine hiçbir katkısı olmamıştır. İnsan psikolojisi üstelik, cinsel birlikteliğin başka görünümü olan fuhuşla daha da şekli bozuk hale getirilmiştir.

Gönül işinin meslek derecesinde aşağılatılmış olmasından daha korkunç ne olabilir?

Fuhuşa bağlı toplumsal sefaleti, fiziksel acıları, hastalıkları, soyun biçimsizliklerini ve yozlaşmalarını bir yana bırakıp yalnızca, fuhuşun insan psikolojisine etkisi sorunu üzerinde duralım. Zoraki satma ve yabancı okşayışlar satın alma kadar ruhu kurutan başka hiçbir şey olamaz. Fuhuş, gönüllerdeki aşkı söndürür. Fuhuş, normal insan düşüncelerini bozar, ruhu yoksullaştırır ve zehirler. Yaşanmış duyguların getirdiği, kişiliği zenginleştirerek geliştiren coşkulu aşk duygusu yeteneğini, bu en değerli şeyi alıp götürür. Kavramlarımızı bozarak, insan yaşamının temel unsurlarından biri olan eylemini, çeşitli ruhsal heyecanların kesin bağdaşma noktası olan bu eylemi, utanç verici, aşağı, kabaca hayvansal bir şey gibi görmeye götürür. Satın alınan okşamalardaki heyecan yoksun-

luğunun yarattığı psikolojik boşluğun, özellikle erkek psikolojisi üzerinde, acınacak yansımaları vardır: Gerçek cinsel esrimeyi yücelten (değerini artıran) tüm ruhsal unsurların eksik olduğu fuhuşa alışmış olan erkek, dar ve yavan bir psikolojiyle ve ancak 'indirgenmiş' gereksinmelerle yaklaştırmayı öğrenir. Kadının itaatkâr ve zoraki okşamalarına alıştığından, kadın ruhunda oluşan birçok ayrıntıyı atlamak için hiçbir çabada bulunmaz artık; kadın duygularını 'işitmekten' ve bu duygulardaki ayrıntıları yakalamaktan vazgeçer. Hoşgörü evlerinde şekillenen bu yalınkat erkek psikolojisi, ne çok kadın dramının doğmasına yol açmıştır! Fuhuşun karanlık kanatları, 'özgürce seven' kadının başı üzerinde kaçınılmaz olarak açıldığı gibi, safça âşık ve dolayısıyla sezgili ve istekli evli kadınınki üzerinde de açılır. Cinsel eylemde, uyumlu ve güçlü bir tutkunun kesin uzlaşmasını arayan kadınların aşk sevinçlerini, çekinmesizce zehirler.

Normal kadının aşk birlikteliğinde aradığı, bütünlük ve uyumdur; fuhuşun şekillendirdiği erkek ise aksine, aşk heyecanlarının çeşitli titreşimlerini büsbütün silip atarak yalnızca soluk ve tek biçimli fizik arzusuna boyun eğer ve sonuçta her iki tarafta da sadece tatminsizlik ve manevi açlık duygusu kalır. Karşılıklı anlayışsızlık büyür ve kadının bireysellik düzeyi yükseldikçe cinsel bunalım daha keskinleşir. Fuhuş, kesinlikle tehlikelidir, çünkü etkisi, kendi özel alanının bir hayli dışına yayılmaktadır.

"İnsanlığın fizyolojik yozlaşması sorunundan, cinsel hastalıklardan, soyun fizik olarak zayıflamasından söz etmesek bile" diyor Meisel-Hess, "ruhsal içtepileri karartan, aşk bilincini kirleten ve bozan, kadın ve erkeğin birbirini gittikçe daha az anlamalarına, aldatma olmaksızın karşılıklı sevmeyi gittikçe daha az bilmeye neden olan psikolojik etkeni, yine de düşünmek gerekir."

Ancak üçüncü şekil olan serbest birliğin de, birçok karanlık yanı var. Bu birlik biçiminin yetersizlikleri, yansıyan niteliklerinden ileri geliyor. Bugünkü erkek serbest birliğe bir yandan yasal evliliğin, diğer yandan fuhuşun karanlık uçurumunun ürünü olan, yanlış ve sağlıksız bir ahlak anlayışının bozduğu psikolojiyi getiriyor. Serbest aşkın önünde kaçınılmaz iki engel var: bireysel dünyamızın özü olan zamanın eksikliği.

'Sevmeye' vakti yoktur bugünkü erkeğin. Rekabet, var olmak için çetin mücadele; ister küçük bir parça ekmek için isterse çıkar ya da kariyer için olsun dizginsiz bir kovalama zorunluluğu ilkeleri üzerine kurulmuş bir toplumda, istekli ve narin Eros'a (Âşk Tanrısı) saygının yeri yoktur. Aspasie (Perikles'in güzelliği ve zekâsıyla ünlü sevgilisi-çev.) güllerle dolu yatağında aşk sevinci 'dostlarını' boşuna bekleyecektir artık; kuşkusuz, manevi düzeyi ona layık olmayan kaba bir erkekle yatağını paylaşmaya izin vermeyecek, ama 'manevi yönden asil' olan bir erkeğin de Aspasie ile geçirecek zamanı olmayacaktır!

Meisel-Hess yaygın bir olayı belirtiyor haklı olarak: Bugünün erkeği aşk-tutkusunu, karşılaşabileceği 'en büyük mutsuzluk' gibi, esas işlerinin gerçekleşmesine karşı bir engel olarak görüyor.

Bu temel işler şunlar: elverişli bir durumun, bir sermayenin, güvenlikli bir mevkinin, bir şöhretin vb. elde edilmesi. Erkek, yaşamı içinde 'en önemli' olan şeyden onu ayırabilecek olan güçlü ve samimi bir aşk ilişkisinden korkuyor. Kaldı ki serbest birlik, yaşamın tüm karmaşıklıkları içinde, yasal evliliğin ya da satın alınan ve geçiveren okşayışların istediğinden çok daha fazla zaman ve manevi güç istiyor.

Yalnızca buluşmalar bile, 'işler' için o denli değerli olan saatleri yutuyor. Ve salt aşk ilişkilerinin birleştirdiği çifti tehdit eden binlerce şeytan var; bir rastlantı, ani bir uyuşmazlık yetiyor ve ilişki kopuveriyor.

Serbest aşk, bugünün koşullarında ya ayrılmayla ya da yasal evlilik biçimine dönüşerek son buluyor.

"Güçlü ve bilinçle, aşkı hayati görevleriyle bütünleştirmeye yetenekli erkek henüz yok" diye düşünüyor Meisel-Hess. İşte bu yüzden biz, (bugünün erkeklerinin) vakitlerini ağır işlere veren keselerinin bir metres tutmayı ya da kadına karşı görevini ona 'adını vererek', yasal bir ailenin yükünü üstlenerek yerine getirmeyi tercih ettiklerini görüyoruz...

Ancak, özellikle bağımsız çalışarak yaşamlarını sürdüren (gelişmiş ülkelerde bu tür kadınlar % 30 - 40 oranındadır) kadınlar da

aynı ikilem önünde bulunuyorlar: ya aşk ya meslek. Çalışan kadının durumunu karmaşık hale getiren ek bir faktör de var: annelik. Gerçekler, bir yandan aşk ve annelik, diğer yandan meslek ve gönül eğilimi arasındaki kaçınılmaz çatışmanın varlığına inanmak için, dikkate değer kadınların yaşam hikâyelerini izlemek bile yeter. Bekâr bağımsız kadın bu yüzden, serbest aşk mutluluğu terazisine yalnız gönlünü değil sevdiği işi de koyar ve istekleri artar: Fedakârlığının karşılığında erkekten, büyük bir ödün, 'en büyük armağan' olacak olan ruhunu ister.

Serbest birlik 'içdünya ile ilgili ödev' bilincinin yokluğundan yakınır; karmaşık toplumsal ilişkiler içinde serbest aşktan yana olanların sandıkları gibi, insanlığı cinsel bunalım çıkmazından bu birliktelik biçiminin kurtaracağını düşünmek için hiçbir neden yoktur. Zira bu kurtuluş ancak ve ancak, temel bir psikolojik eğitimle, insanlığın manevi içeriğini koşullandıran toplumsal temellerin tümünün dönüşümü sonucunda gerçekleşebilecek olan bir eğitimle olanaklıdır.

Meisel-Hess'in belirttiği sosyal politika alanındaki tedbirler ve reformlardan hiçbiri, özde yeni şeyler değildi. Bunlar, bütünüyle sosyalist programın hak davalarını karşılamaktadır: Kadının ekonomik bağımsızlığı, ana ve çocuğun geniş ölçüde korunması ve güvenliği, ekonomik temele dayanarak fuhuşla mücadele, dinsel nikâh yerine kolayca kaldırılabilecek medeni nikâh, yasal ve yasal olmayan çocuklar diye bir kavramın bile bırakılmaması, toplumun sosyalist bir temel üzerinde yeniden kurulması. Sosyalistlerinkinin benzeri olan bu hak davalarını ortaya koyuşundan ibaret değildir Meisel-Hess'in değeri. Çok daha özde olan şey, cinsel gerçekle ilgili dikkatli araştırmasında, bir sosyalist militan olmamasına karşın, cinsel bunalımı çözemeyecektir. Yüksek kavrayış yeteneği ve sezgi metodu ile Meisel-Hess de aynı tümevarıma ulaşmıştır. Cinsel ilişkiler alanındaki ruhsal şekillendirme ve eğitim konusunda toplumun tüm dikkatinin bu noktada toplanması gerektiğini anlamıştır.

Meisel-Hess'in belirttiği anlamda cinslerin birliği -karşılıklı derin bir kavrayış, ruh ve beden üzerine kurulu birlik-, insanlığın

gelecekte de ideali olacaktır. Çünkü 'büyük aşk' üzerine kurulan evlilikte, bu 'büyük aşkın' kaderin seçtiği birkaç kişiye verilen ender bir armağan olduğunu da unutmamak gerekir. Büyük aşk, parlak ışınlarıyla yaşamımızı güneş gibi aydınlatan bu güçlü büyücü, sihirli değneğiyle ancak pek az kalbe dokunur; milyonlarca insan, büyülerinin tanrısal gücünü hiç bilmemiştir. Öyleyse, ne yapacaktır bu mirassızlar? Kendilerini, aşksız evliliğin soğuk kollarına mı bırakacaktır? Yoksa fuhuşa mı? Ya da şimdiki toplumda olduğu gibi, kıyıcı bir ikilemin, ya büyük aşk ya cinsel açlık ikileminin karşısında mı kalacaklardır?

Meisel-Hess şu yeni yolu araştırıyor: Büyük aşkın eksik olduğu yerde onun yerini 'oyun-aşk' alır. Büyük aşkın tüm insanlığın bir parçası olması için, güç fakat yüceltici bir 'aşk okulu'ndan geçmek zorunludur. 'Oyun aşk' da, insan psikolojisinde 'sevgi potansiyeli' birikimi aracı olarak, bir tür okuldur.

Meisel-Hess'in o denli büyük umutlar beslediği bu oyun-aşk nedir öyleyse?

Tüm insanlık tarihi sürecinde farklı biçimlerde oyun-aşk vardı. Bu duygunun başlıca unsurlarına, Antik Yunan'da hafifmeşrep kadınla 'dostu' arasındaki ilişkilerde, Rönesans devrinin kibar fahişeleri ile 'koruyucu sevgili'si arasındaki kusursuz aşkta, kuş kadar özgür ve bilinçsiz yosma işçi kızla öğrenci 'arkadaşı' arasındaki aşka değgin dostlukta, kolayca rastlayabiliriz. Evet bu, trajik yüzlü, yiyip bitiren, bütünüyle ve mutlak sahipliği isteyen Eros değildir, ama fizyolojik eyleme indirgenmiş kaba bir cinsellik hiç değildir. "Dar düşünülmüş bir psiko-fizyoloji çerçevesi içindeki aşk, oyun-aşk olmayacaktır" diye yazıyor Meisel-Hess.

Oyun-aşk titizdir. Yalnızca karşılıklı sempatiye dayanarak birbirine yaklaşan, birbirlerinden yaşam gülücüğünden başka bir şey beklemeyen insanlar, ruhlarına işkence edilmesine ve bunun cezasız kalmasına izin vermeyecek, kişiliklerinin silinmesine ya da iç dünyalarının bilmezden gelinmesine razı olmayacaklardır. Kişilerin birbirine karşı çok daha dikkatli, nazik, inceden düşünülerek davranmalarını isteyen oyun-aşk, bugün için tüm aşk duygularının

belirtisi olan temelsiz bencilliği derece derece unutturacaktır insanlara. "Diğerinin ruhuna karşı dikkatli davranış, tüm sempati duygularını uyararak sevgiyi, duyarlılığı, inceliği geliştirir."

Ayrıca oyun-aşk, sahip olmanın 'mutlaklığı' temel görüşünden hareket etmediği için, yalnızca kendi 'ben'lerinin diğerine yük olmayan, aksine yaşamı daha duru hale getiren bölümünü vermeye alıştırır insanları. İnsanların böylece en üst derecedeki temizliğe ulaşabileceğini, bütünüyle kendini vermeyi ancak derin duygu ve sabırla öğrenebileceklerini düşünüyor Meisel-Hess.

Bugün için, hepimizde bulunan aşırı eğilim, diğerinin tüm kişiliğine "ilk öpücükten hemen sonra" kastetmek, henüz hiç gereksinimi olmasa bile ruhumuzun yükünü "tamamıyla" ona taşıtmaktır. Oysa, sadece büyük aşkın kutsallığının bazı "haklar"a sahip olduğunu unutmamak gerekir.

Oyun-aşk ya da aşka değgin dostluğun başka üstünlükleri de var; insanı aşkın yıkıcı belirtilerine karşı koruyor, bireyi köleleştiren, ezen tutkuya dayanmayı öğretiyor. "Oyun-aşk bireyin korunmasına diğer bütün aşk biçimlerinden daha fazla katkıda bulunur," diyor Meisel-Hess. Oyun-aşkta, tutku dalgaları arasında kişiliğin yitişi, bu en büyük günah yoktur. Çağdaş insanlık, diğerinin 'ben'ini daima yutma açlığındaki bir tutkunun gölgesinde yaşıyor. Yeryüzü sakininin âşıkça kendini beğenmişliklerine, Mars sakininin (Lasswitz'in romanı) verdiği yanıt şöyle: "Duyguların kanatlı oyunlarıyla, tutkunun köleleştirici gücüne yenilmem, özgürlüğümü yitirmem ve seninle birlikte yeryüzüne inmem gerekecekti. (...) Belki daha büyük ve daha güzeldir yeryüzünüz, ama onun ağır havasında ölürdüm ben. Yürekleriniz de havanız gibi ağır. Oysa ben, sadece Numa'yım."

Bizim dönemimizi belirleyen, "sevme sanatı"nın yokluğu. İnsanlar açık, parlak ve kanatlı denecek kadar hafif ilişkileri oluşturmayı kesinlikle bilmiyorlar; aşk dostluğunun değerinden haberleri yok. Bizim için aşk, ya gönül paralayan bir trajedi ya da beylik bir vodvildir. İnsanlığı bu çıkmazdan çekip çıkarmak, onları güzel, parlak günlerde ve ağır sıkıntılar olmaksızın yaşamayâ alıştırmak

zorunludur. İnsan psikolojisi, ancak aşk dostluğu okulundan geçtikten sonra, karanlık yanlarından temizlenmiş büyük aşkı karşılamaya elverişli olabilecektir. Her aşk (pek tabii, hoyrat fizyolojik eylem söz konusu değil) insan ruhunu değil yoksullaştırmak, aksine zenginleştirir. Esenlik dolu ve zengin sevme yeteneği olan insan kalbi, diyor Meisel-Hess, yenildikçe küçülen bir ekmek parçası değildir, "aşk, harcandıkça artan bir güçtür. Daima daha derinliğine, daima daha sık ve daima daha fazla fedakârlıkla sevmek, işte büyük gönüllerin çetin yolu." Bizzat aşk büyük bir yaratıcı güçtür; onu duyan kişinin ruhu gelişir ve zenginleşir, ilham eden kişininki gibi.

Âşk olmasaydı, insanlık kendini havada, yeteneksiz, zavallı hissedecektir. Hiç kuşkusuz insanlık, gelecekte de aşka saygı duyacaktır. Bugün bile insan, mücadele etmek, yaşamak, çalışmak ve yaratmak için, kendini 'kanıtlanmış', 'kabul edilmiş' olarak duyumsamayı gerektirir. Sevildiğini duyumsayan kimse, kabul edildiğini (tanındığını) da duyumsuyor demektir. En üst düzeydeki yaşama sevinci işte bu bilinçten doğar. Ama 'ben'in bu kabul edilişi, kaba yalnızlığın sürekli tehdit eden hayali üzerindeki bu zafer, kesin olarak ancak fizyolojik arzunun kaba doyumu ile elde ediliyor, bugün için. "Bu açlığı dindirecek tek şey, sevilen varlıkla tam bir uyum duygusudur." Tam bir sevinci yalnızca büyük aşk verebilir. İnsan ruhundaki aşk potansiyeli birikimi ne denli az, toplumsal ilişkiler ne denli sınırlı, insan psikolojisi dayanışma duyguları yönünden ne denli yoksul ise, aşk bunalımları da o kerte keskindir.

Bu aşk potansiyelini artırmak, büyük aşkı kabul edebilecek şekilde insan psikolojisini eğitmek ve hazırlamak, aşka değgin dostluğa düşen görev işte budur.

Oyun-aşk açıkça, büyük aşkın yerine geçmektedir; ancak, bunu 'yetersiz' bulanlar olacaktır. Bu durumda, diye yanıtlıyor Meisel-Hess, bu kişiler çevrelerine bir göz atsınlar ve aşkın bugün ne ile yer değiştirdiğini görsünler: Büyük aşk kılığına girmiş fuhuş! Nice sonsuz ikiyüzlülük, ne çok cinsel yalan birikimi var bu alanda! Yaşam içinden şöyle bir örnek alalım. İki nişanlı var ve arzuları aynı, ama haykırıyor katı ahlak: "Henüz değil". Ve nişanlı er-

kek, okşamalarını arzulamayan ama kendini vermek zorunda olan fahişeye gidecektir. Onu seven nişanlısı ise yasal yetki kâğıdını beklemek durumundadır o sırada. Üçüncü bir kişiyi, duruma hepten yabancı olan birini tenlerinin hizmetine sokmak yerine, sevinci birbirinde arayan, aynı arzunun ittiği bu iki varlıktan, daha doğal, daha ahlaki nasıl olunabilir? Fuhuş, sosyo-ekonomik temel unsurlara ilaveten, onu belirleyen ve insan ruhuna derin olarak işlenmiş bir psikolojik faktörü de taşıyor: Ruhun ve geleceğin özgürlüğüyle ödemek zorunluluğu olmadan, iç dünyasına yabancı olunan varlığa bütün 'ben'ini vermek gereksinmesi duymadan, aşk gereksiniminin tatmini. Bu doğal aşk içgüdüsüne de bir yer ayırmak gerekir. Her beceriksiz aşığın boynuna evlilik halkası geçirilemez. Dolayısıyla aranan yolu oyun-aşk gösterebilir. Meisel-Hess "Ve eğer samimi olarak isteniyorsa, ahlak ikiyüzlülüğü ve cinsel yalan bir kenara atılabiliyorsa, kültürel evrimin yüksek derecelerine ulaşmış insanlık için, böyle bir çıkış yolu olasılığını yadsımaya götürecek hiçbir neden yoktur." Gerçekten, bir sıra toplumsal reform gerçekleştikten sonra (Meisel-Hess, manevi plandaki tümdengelimleri için vazgeçilmez koşul olarak altını çiziyor bunların), iki varlığı birbirinin kollarına iten aşk esrimesinde caniyane olan bir şey bulunabilir mi?

Ayrıca, aşka değgin dostluğun sınırları oldukça genişleyebilir de. Çekicilikle, özgür sempatiyle birbirine yaklaşmış olan iki insanın, birbirlerini 'bulmaları' olasılığı hayli fazladır ve bu oyundan büyük bir aşk doğabilir. Demek ki yalnızca objektif koşulları yaratmak söz konusudur.

Meisel-Hess'in tümdengelimleri ve pratik hak davaları nelerdir?

En başta toplum, cinsler arasındaki birliğin tüm şekillerini kabul etmeyi öğrenmelidir; ancak, soya zarar vermemek ve ekonomik etkenin boyunduruğu ile belirlenmiş olmamak koşuluyla. İdeal, yine monogamik (tek eşli) evlilik olarak kalıyor, ama bu kez, büyük aşk üzerine temellenmiş olacak ve 'değişmez', donmuş olmayacaktır bu evlilik. İnsan psikolojisi ne denli çeşitliyse, değişiklik o denli kaçınılmazdır. Evliliğin temel şekli, 'art arda gelen tek

eşli evlilik' olmalıdır. Âşka değgin dostluk sınırları içinde, aşk birlikteliğinin çeşitli görünümleri de bulunabilir.

Meisel-Hess'in ikinci hak davası, analığın kutsallığının yalnızca sözde değil uygulamada da kabul edilmesidir. Toplum, kadının yaşam yolu üzerine, olanaklı olan her türlü 'yardım istasyonu'nu koymak zorundadır. Ve bunu yaşamının en ağır döneminde onu manevi ve maddi olarak desteklemek için yapacaktır.

Sonunda, yaşam yoluna giren genç kıza verilen manevi donatım, daha özgür ilişkilerin "onu yıkacağı korkusu" uyanmasın diye, yeniden ve mutlaka gözden geçirilmelidir.

Çağdaş eğitim, kadının yaşamını aşk duyguları içine hapsetmek eğilimindedir. 'Kırık kalpler', umudunu yitirmiş, ilk fırtınada yıkılan kadın yüzleri buradan geliyor. Çok yönlü kapılarını kadının önüne açmak, yüreğini dayanıklı kılmak, iradesini sertleştirmek gerekir. Âşkı, yaşamının temeli gibi değil fakat yalnızca kendi gerçek 'ben'ini açığa çıkarmanın bir aşaması, bir aracı gibi mütalaa etmesini ona öğretmenin zamanıdır. Bir aşk anlaşmazlığından, ezilmiş kanatlarla değil, ama daha güçlü bir yürekle çıkmasını erkek gibi, o da öğrensin. "İstendiği anda geçmişi bırakıp atmak ve yaşamı sanki yeni doğmuş gibi karşılamak", işte Goethe'nin özlü sözü. Ve daha şimdiden ışık parlıyor, şimdiden yeni kadın tipleri, yaşam hazineleri aşka sınır tanımayacak kadar zengin kadınlar gelişiyor. Âşk duyguları alanında, kayıklarını yaşam dalgalarının yönetmesine izin vermiyorlar; düzen, yaşam savaşı içinde sertleşmiş iradelerinin yani denenmiş bir pilotun ellerindedir. Ve "bir geçmişi var onun!" ünlemini, aydın şöyle yorumluyor: "Ne tuhaf alın yazısı geçmişi olmamak!"

Şüphesiz, bu kadınlara alışmak için vakit henüz çok erken; kuşkusuz, daha mükemmel bir toplumsal örgütlenmenin ürünü olacak yeni cinsel çağ hemen yarın başlamayacak ve bezdirici cinsel bunalım bir dokunuşta çözümlenmeyecek; yerini geleceğin ahlakına hemen bırakmayacak. Ama yol bulundu; arzulanan çıkış yeri tüm genişliğince açıldı, uzaktan görünüyor...

Meisel-Hess'in kitabı bize, cinsel ilişkilerin ve psikolojik

dramların karmaşık labirentinde Aryan'ın ipini veriyor. Geriye, Meisel-Hess'in tümdengelimleriyle yükselen sınıfın temel ödevlerinin karşılaşmasını yapmak, ayrıntılarını ayıklamak, bazı küçük yanlışları kaldırmak ve bu alanda da -cinsler arası ilişkiler ve aşk psikolojisi alanı- ilerlemekte olan ve kaçınılmaz zafere ulaşacak yeni kültürün, protürünün tohumlarını ayırt etmeyi denemek kalıyor.

CİNSLER ARASI İLİŞKİLER VE SINIFLAR SAVAŞI

Bugünkü insanlığın aklını ve yüreğini karıştıran yığınla sorun arasında cinsel sorun, hiç kuşkusuz ilk sıralarda yer alır. Efsane 'adaları'ndan başka her yerde, her toplumda, cinsler arası ilişkiler sorunu gittikçe daha ateşli ve acılı bir karakter kazanmakta. Bugünkü insanlık, hem keskinleşmiş hem de uzayıp gitmesinden, daha elverişsiz ve hastalıklı hale gelmiş bir bunalım, bir cinsel bunalım geçirmekte.

Uzun insanlık tarihi boyunca, cinsel sorunların toplum yaşamında bu ölçüde merkezi bir yer aldığı; cinsler arası ilişkilerin, sanki büyülü gibi milyonlarca insanın azap çeken bakışlarını üzerinde topladığı; her alandaki yığınla sanatçıya ilham kaynağı olan cinsel dramların bu denli bitip tükenmez olduğu başka bir devir belki de bulunamaz.

Bunalım ne denli uzarsa, o denli süreğen bir karaktere bürünmekte; bugünkü duruma çıkar yol bulunamayışı bir o kadar artmakta ve insanlık, bu "uğursuz sorun"un çözümü olabilecek her türlü çarenin daha kızgınca üstüne atılmakta. Ancak, her yeni deneme, cinsler arasındaki ilişkilerin karmaşık yumağını bir kat daha dolaştırmaktan başka işe yaramıyor: İnatçı düğümü çözmeyi en sonunda başartacak olan tek gücün yine bulunamadığı görülmekte. İnsanlık, korkuyla ve umutsuzlukla bir uçtan diğerine atılıyor, ama cinsel sorunun sihirli dairesi kapalı kalmaya devam ediyor.

Tutucu kesim, "eski güzel zamanlara dönmek, ailenin eski temellerini yeniden kurmak, cinsel ahlakın geleneksel kurallarını pekiştirmek gerekir" diye karar veriyor. "Zamanaşımına uğramış cinsel ahlak yasasının tüm ikiyüzlü yasaklarını yıkmak zorunludur; yararsız olan ve rahatsızlık veren bu köhne düşünceleri ıskartaya çıkarmanın zamanıdır... Cinsel sorunun tek yasa koyucusu, herke-

sin bireysel bilinci, bireysel iradesidir", burjuva bireyciliği yandaşlarının dedikleri de bu. "Cinsel sorunların çözümü ancak, temelden ele alınarak düzeltilmiş bir ekonomik ve toplumsal yapının kurulmasıyla olanaklı olacaktır", diyerek güven verenler de sosyalistler; ama bütün bu geleceğe havalelerden anladığımız, henüz bizim bile yönetici ipi elimizde bulundurmadığımızdır.

Gerçekten, düğümü çözecek sihirli ucu bulup çıkarmak, en azından yerini belirtebilmek mümkün müdür, daha bugünden?

Bu araştırmanın yöntemini, bizzat insan toplumlarının tarihinde, çıkarları ve eğilimleri dolayısıyla karşıt sınıfların ve çeşitli toplumsal grupların kesintisiz mücadelesinin tarihinde bulacağız. İnsanlık, koyu bir cinsel bunalım evresini ilk kez geçirmiyor; cinsel birlik alanında, bugün geçerli olan öğütlerdeki açıklık ve parlaklığın, yeni manevi idealler dalgasıyla silinmesi ilk kez olmuyor. İnsanlık, özellikle koyu bir cinsel bunalımdan Rönesans ve Reform devrinde de geçti; asaletinden gururlu, paylaşmasız egemen olmaya alışmış feodal aristokrasiyi güçlü bir toplumsal yer değiştirme geriye itti ve yeri, genişleyerek ve güçlenerek büyüyen yeni toplumsal güce, yükselen burjuvaziye bıraktı. Ortak ekonomisiyle, dediğini yaptıran kast kurallarıyla üyelerinin bireysel iradesini yutan ve aristokrat yaşamın bağrında doğmuş olan feodal toplumun cinsel ahlak yasası, şekillenmekte olan burjuva sınıfının cinsel ahlak yasasına, bu yeni ve hasım yasaya çarptı. Burjuvazinin cinsel ahlak ilkesi, feodal yasanın temel ahlak ilkelerine kökten karşıydı: Kast ilkesi yerine katı bir bireyselleştirme ilkesi konarak, küçük ailenin kapalı sınırları ortaya çıktı; ortaklaşa ekonomi için olduğu kadar bölgesel ekonomi için de karakteristik olan 'işbirliği' faktörü yerine, rekabet faktörü belirdi. Kast yaşamının her evresinde bulunan toplumcu düşüncenin son kalıntılarını, bireyselleştirilmiş, tekleştirilmiş özel mülkiyetin zafer kazanan ilkesi silip süpürdü. Yaşamın karmaşık laboratuvarı, eski kuralları yeni kalıba dökünceye ve hiç değilse şeklen bir uyuma varıncaya kadar duruma uyma yollarını arayan insanlık, yüzyıllar boyunca, düşünce açısından son derece farklı iki cinsel yasa arasında sendeleyip durdu.

Bununla birlikte, canlı ve renkli bu kargaşa döneminde, tüm

keskinliğine rağmen bu cinsel bunalım, bugünkü kadar tehdit eder bir karakter taşımıyordu. Çünkü, özellikle Rönesans'ın büyük günlerinde, can çekişmekte olan ortaçağ toplumunun içeriği yoksul yaşamını canlı renklerle dolduran yeni manevi kültürün parıldayan ışıklarının olduğu bu yeni çağda, cinsel ahlak bunalımını göreceli olarak sadece küçük bir toplum kesimi duyumsuyordu. Zamanın, nicelik olarak en önemli toplum katmanını oluşturan köylülüğün bu bunalımdan etkilenmesi köy yerinde yüz yıllık uzun bir süreçte ekonomik temellerin dönüşüme uğraması ölçüsünde, ekonomik ilişkilerde evrimin gerçekleşmesi ölçüsünde ve ancak dolaylı yoldan oldu. Toplumun üst tabakalarında ise aksine, karşıt eğilimli iki toplumsal dünyanın kesin savaşı veriliyordu; hasım iki anlayışın idealleri ve kuralları çarpışıyordu; artan ve tehdit eden cinsel bunalımın kurbanları bu katmanlarda beliriyordu. Yeniliklere karşı olan, durağan temelli köylülük, geçmiş çağların denenmiş gelenek sütunlarına sağlamca dayanmaya devam ediyor, geleneksel cinsel ahlakın donmuş yasasını ancak, aşırı bir zorunluluğun baskısı altında ekonomik yaşamının dönüşüme uğrayan koşullarına göre değiştiriyor, yumuşatıyor ve uyduruyordu. Burjuva toplumuyla feodal toplum arasındaki sert mücadele döneminde cinsel bunalım 'haraç veren tabaka'ya dokunmuyordu ve eski dayanaklar ne denli çok yıkılırsa, köylülük dededen kalma geleneklere sanki daha sağlamca sarılıyor gibiydi. Başları üzerinden geçen ve bastıkları toprağı bile sarsan sonu gelmez fırtınalara rağmen köylülük, ve özellikle Rus köylülüğü, yüzyıllar boyunca, cinsel ahlak yasasının temel kurallarını ilkel durumunda korumayı başardı.

Bugünkü tablo ise farklıdır. Bu kez, cinsel bunalım köylülüğü korumuyor artık. Bu, 'ne sıra ne derece' tanıyan öyle bir bulaşıcı hastalık ki, saraylar ve villalardan işçilerin adeta istif edildiği semtlere atlıyor, sakin burjuva evlerine giriyor, tek başına yaşayan Rus köylerinden geçiyor, kurbanlarını, Avrupa'daki bir burjuva villasından olduğu gibi, işçi ailenin nemli mahzeninden veya köylünün dumana boğulmuş kulübesinden de seçebiliyor. Cinsel bunalıma karşı "ne savunma ne kilit" var. Bu bunalıma yalnızca, varlıklarını maddi yönden güvenlik altına almış olan toplumsal taba-

kaların tutulduklarını sanmak büyük bir hatadır. Cinsel bunalımın bulanık dalgaları hep artarak işçi konutlarının eşiğini taşıyor. Ve burjuvazinin incelmiş dünyasında, psikolojik anlaşmazlıklara dönüşen dramlar, orada acılı bir keskinliğe bürünüyor.

Cinsel bunalım yalnızca "mülk sahibi' olanların çıkarlarına dokunmakla kalmamış, bugünkü proletarya kadar önemli bir toplumsal tabakayı da aynı şekilde yakalamıştır. Açık bir şey bu. Buna karşın bu temel ve acı veren sorunun bu kadar büyük bir ilgisizlikle karşılaşması gerçekten anlaşılmaz ve affedilmez bir şeydir. Geleceği kurmak için yaptığı atılımda işçi sınıfına düşen pek çok önemli görev arasında, hiç kuşkusuz, cinsler arasında en esenlikli, en mutlu ilişkileri kurmak da var.

İşçi sınıfının temel ödevlerinden birine karşı, bu affedilmez ilgisizliğimiz nereden geliyor öyleyse? Ortak bir çaba gerektirmiyor diyerek cinsel sorunu 'aile işleri' rafına ikiyüzlülükle kaldırmamızı nasıl açıklamalı? Cinsler arası ilişkiler ve bu ilişkileri düzenleyen ahlak yasasının işlenerek düzeltilmesi, sanki tarihsel akışın bütünü içinde toplumsal mücadelenin değişmez faktörlerinden biri olarak gözükmemiş gibi; cinsler arası ilişkiler, belirli bir toplumsal grup ile hasım toplumsal sınıflar arasındaki mücadelenin çıkış noktasını sanki temelden etkilememişler gibi!

Şimdiki insanlık dramı sadece, cinsler arasındaki birliğin kullanılagelen şekillerinin gözlerimizin önünde parçalanmasına dayanmıyor, yeni yaşam biçiminin bilinmeyen, gerçekleşmesi henüz olanaklı olmayan geleceğe ait ideallerinin özlemine de dayanıyor. Kapitalist mülkiyet yüzyılının, şiddetli sınıf savaşlarının ve bireysel ahlak döneminin insanları olan bizler, uğursuz ve altedilmez bir manevi yalnızlığın gölgesinde yaşıyor ve hâlâ düşünüyoruz... Uçsuz bucaksız, kalabalık, baştan çıkarıcı ve gürültülü şehirlerin ortasındaki bu yalnızlık, dostlar ve arkadaşlar arasındayken bile duyumsanan yalnızlık, bugünün insanını, hastalığa kadar varabilen bir susamışlıkla diğer cinsten bir kişiye ait olan 'kardeş ruh' kuruntusuna götürüyor. Yalnızlığın koyu karanlıklarını, hiç değilse bir süre için, kovmanın sihirli gücüne, yalnızca aşkın sahip olduğu sanılıyor.

Belki hiçbir zaman, hiçbir devirde manevi yalnızlık, bu denli acılı bir keskinlikte olmadı, bugünkü kadar durdurulmaz biçimde duyumsanmadı.

Oysa başka türlü olması da olanaklı değildir. Uzaktan ufacık bir ışık parlıyorsa, gece daha karanlıklaşır.

Kolektifliğe, diğer bireylere hâlâ zayıf bir şekilde bağlı olan çağdaş bireycilerin gözleri önünde, yeni bir ışık parlıyor: Cinsler arası ilişkilerin, kör durumdaki fizyolojik etkenin yerine yaratıcı etkeni, arkadaşlık dayanışmasını geçirerek dönüşümü. Bugün varolan bireysel mülkiyet ahlakı, gittikçe daha boğucu oluyor. Cinsel ilişkileri eleştiren çağdaş insan, zamanaşımına uğramış dış biçimlerin ve yürürlükteki ahlak yasasının çok daha ötesine gidiyor. Çağdaş insanın yapayalnız ruhu, bu ilişkilerin özünden yenilenmesini istiyor, çağdaş bireycilerdeki soğuk manevi yalnızlık hayaletini kovabilecek olan büyük aşkı, bu tek canlandırıcı ve yaratıcı gücü şiddetle arzu ediyor. Cinsel bunalımın koşullanmasının dörtte üçü sosyo-ekonomik dış ilişkilerden geliyorsa, dörtte biri de, mutlaka, egemen burjuva ideolojisinin büyük bir özenle işlediği, inceltiği, bireysel psikolojimizden gelmektedir. Alman yazar Meisel-Hess'in dediği gibi, çağdaş insanlık gerçekten 'aşk potansiyeli' yoksuludur. Her iki cinsin temsilcilerinin birbirini arayışı, diğeri vasıtasıyla, diğerinin aracılığıyla fiziksel ve manevi zevklerin en büyük kısmını kendine ayırmak içindir. Âşık ya da nişanlı erkek, sevilen kadında oluşan psikolojik durumu, duyguları ancak pek az düşünür.

Yüzyılımızın ayırt edici özelliği olan kaba bireycilik, belki de hiç bir alanda, cinsler arası ilişkiler alanında olduğu kadar açıklıkla ifade edilmez. Manevi yalnızlıktan kaçan insan, pek seyrek bulunan bir mutlulukla ısınmak, manevi yakınlık ve anlaşma için, sevmenin ve diğer bir ruh üzerinde hak iddia etmenin yeteceğini safça hayal eder. Biz bireyciler, değişmez biçimde 'ben'imize tapmamız yüzünden kabalaşmış olan ruhumuzla sanıyoruz ki, en büyük aşkı ruhumuzun hazinelerini vermeden, yani karşılıksız yakalayabiliriz!

Sevilen varlığı, paylaşmasız, bütünüyle hak diye istiyoruz, oysa aşkın şu en basit formülüne saygı duyma yeteneğine bile sahip değiliz: Diğerinin ruhuna yaklaşırken en büyük saygıyı göstermek. Cinsler arasında daha şimdiden beliren ve tam özgürlük, eşitlik ilkesiyle gerçek dayanışma ilkesi, bu iki yeni ilke üzerine kurulan yeni ilişkiler, bu formülü derece derece kafamıza sokacaktır. Oysa şimdi, manevi yalnızlığın soğuk etkisine insanlık hâlâ boyun eğiyor ve yeni varoluş koşullarının şekillendireceği dayanışma duygularının tüm insan ilişkilerine gireceği bu en güzel çağın, henüz sadece düşünü kurabiliyor. İnsan psikolojisinde temel reform olmadan, 'aşk potansiyeli' artmadan cinsel bunalım çözülmez. Ancak bu ruhsal reform, sosyo-ekonomik ilişkilerimizin sosyalist temeller üzerinde kökten ve bütünüyle yeniden örgütlenmesine bağlıdır. Bu "eski gerçek"in dışında, çıkış yolu yoktur.

Gerçekte, şimdiki insanlığın denemekte olduğu bütün birlik biçimlerine rağmen, cinsel bunalım asla hafiflemedi. Tarihte bu kadar çeşitli birlik biçimi görülmedi: Bir yanda durağan ailesiyle çözülmez evlilik ve yanında geçici özgür birliktelik; evlilikte gizli eş aldatma ve genç kızın sevgilisiyle ortak yaşamı; 'yoz' evlilik, iki, üç ve hatta dört eşli karmaşık evlilik biçimi ve bütün bunlardan başka, bütün çeşitleriyle fuhuş. Nihayet köylüde, küçük burjuvada, bireyci burjuva ailesinin dağılma kurallarıyla alt gelenek kalıntılarının karışımı içinde, eş aldatmanın ayıplanması ve kayınpederle gelini arasında karı-koca yaşamı, genç kız için özgürlük ve daima anı 'çifte ahlak' yan yana. Bugünkü birliktelik biçimleri çelişkili ve karmakarışıktır; ahlak ilkelerinin sağlamlığı inancını koruyan insanın, bu çelişkiler içinde yolunu bulmayı, birbirini yıkan uzlaşmaz tüm manevi öğütler arasında çözüm aramayı nasıl başardığı, doğrusu sorulmaya değer. Alışılmış "yeni ahlaka göre yaşıyorum" doğrulamasının da bir değeri yoktur. Çünkü, bu 'yeni ahlak' henüz biçimlenme sürecindedir. Şimdilik görev, şekillenmekte olan ahlakı belirtmek, bugünkü çelişkili cinsel kuralların kaosunda, yükselen devrimci sınıfın düşünce biçimine başabaş gelen ilkelerin sınırlarını yakalamaktan ibarettir.

Bugünkü psikolojinin temel yanlışı olan aşırı bireyciliğe, derin

saygı payesine ulaşmış ben-merkezciliğe ek olarak, cinsel bunalımı ağırlaştıran diğer iki tipik psikolojik etken daha var: diğeri üzerinde mülkiyet hakları düşüncesi ve cinsel alanla birlikte, yaşamın tüm alanlarında, cinsler arası eşitsizlik önyargısı. Burjuva sınıfının kendi üstüne kapalı ve tümüyle özel mülkiyet temeli üzerine kurulmuş bireysel aile ideali ile oluşan ahlak yasası, eşlerdeki dokunulmaz mülkiyet düşüncesini özenle işledi. Bu düşüncenin insan psikolojisine aşılanmasıyla, burjuvazi yetkinliğe ulaştı. Evlilikteki mülkiyet anlayışı şimdi, cinsel ilişkilerin aristokratik yasasından çok daha ötelere uzanıyor. Fakat ilkelerine uygun olarak evrim geçiren uzun tarih dönemi boyunca, kocanın karısı üzerindeki mülkiyeti (kadının kocası üzerinde mutlak mülkiyet hakları yoktu) sadece fiziksel yönden sadık kalmak zorundaydı ama, gönlü kendine aitti.

Senyörler bile eşlerine, platonik âşıklar edinme, şövalyelerin ve saz şairlerinin 'hayranlığını' kazanma hakkını tanıyordu. Kadının yalnızca fizik 'ben'ine değil 'ruhsal ben'ine de sahip olma ideali, sevilen varlığın ruhsal ve manevi dünyası üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmayı kabul eden ideal bütünüyle, toplumsal egemenliği için verdiği mücadele evresinde dengesini ve gücünü güvence altında tutan ailenin temellerini pekiştirmek amacıyla, burjuva sınıfınca şekillendirilmiş ve işlenmiştir. Ve biz bu ideali yalnızca miras olarak devralmadık, onu sarsılmaz 'mutlak' ahlak diye ilan etmeye de hazırız! Mülkiyet düşüncesi, yasal evlilik sınırlarının bir hayli ötesine uzanmış, en 'özgür' aşk birlikteliğine kadar giren, kaçınılmaz bir faktördür. Bugün, özgürlüğe karşı büyük 'teorik' saygılarına âşıklar, sevilen kişideki fizyolojik sadakat bilinciyle asla yetinmiyorlar. Yalnızlığın tehdit edici hayalini içimizden kovalım diye, gelecekteki insanlık için anlaşılmaz olacak olan bir yırtıcılık ve incelik yoksunluğuyla, sevilen varlığın ruhuna zorla dalarak onun en gizli ruhsal 'ben'i üzerinde haklar istiyoruz. Çağdaş âşık, fiziksel bir sadakatsizliği manevi olandan çok daha kolayca affedecektir: Ve kendi özgür birliğinin sınırları dışına savrulan manevi bölümleri affedilmez bir hırsızlık olarak görecektir.

Bu konuda, üçüncü kişiye karşı saf ve değişmez kabalıkları

varmış âşıkları. Şaşkınlık veren şu olguyu kuşkusuz hepimiz fark etmişizdir: Aralarındaki uygunluğu ancak anlayacak kadar zamanları olmuş iki sevgilinin her biri, vakit geçirmeksizin, diğerinin daha önceki kişisel ilişkileri üzerinde hakkı olduğunu kabul ettirmeye, diğer kişinin en özel, en kutsal yaşamına girmeye davranıyor. Daha dün birbirine yabancı olan, yalnızca ortak aşk heyecanlarıyla birbirine bağlanmış iki varlık, diğerinin ruhu üzerine elini koymak, bu bilinmeyen, gizemli, geçmişin silinmez görüntülerini taşıyan ruhu istediği gibi kullanmak, oraya kendi eviymiş gibi yerleşmek için acele ediyor. Birleşmiş çiftin bu karşılıklı sahiplik düşüncesi, belki de artık hayret bile etmeyeceğimiz fakat o kadar anormal olan şu olgudan çok daha uzaklara yayılıyor: Genç eşler daha dün kendi özel yaşamlarını sürdürüyordu; oysa bugün, biri diğerinin mektuplarını açıyor, yalnızca birine yakın olan üçüncü bir kişinin mektupları, böylece ortak mülkiyet oluyor. Böyle bir 'içli dışlılık' ancak, denenmiş bir dostluk, uzun ortak yaşam süresinde kazanılan gerçek bir manevi birliktelik varsa düşünülebilir. Oysa burada yapılan şey bu içli dışlılığın dalavere ile yer değiştirilmesidir; iki insan arasındaki fiziksel yakınlığın, manevi varlık üzerinde de mülkiyet hakkını içermeye yeterli bir neden olduğu şeklinde çarpıtılmış bir düşüncesinin ürünü olan bir yer değiştirmedir bu.

Çağdaş insan zihniyetini bozan ve cinsel bunalımı artıran ikinci etken, cinslerin eşitsizliği, cinslerin haklarının eşitsizliği, psikofizyolojik heyecanlarının değerindeki eşitsizlik anlayışıdır. Burjuva aristokrat yasalarına özgü olan çifte ahlak, yüzyıllar boyunca erkek ve kadın psikolojisini öyle zehirledi ki, bu zehirden kurtulmak, burjuva ideolojisinden miras kalan, eşlerin mülkiyeti ile ilgili düşüncelerden kurtulmaktan daha da zor.

Cinslerin eşitsizliği anlayışı, psiko-fizyoloji alanında bile, özdeş bir eylem için cinse bağlı olarak, çoğunlukla farklı ölçüler uygulamaya zorluyor. Burjuva cephesinin "en ileri düşünceli," yürürlükteki ahlak yasasının buyruklarını uzun süreden beri aşmış olan insanı bile, bu noktada bir davranışın erkeğe ya da kadına ait olmasına göre, farklı yargılara vardığını kolaylıkla gözlemleyecektir. Şu kaba örnek bunu göstermeye yeter: Bir burjuva entelektüelinin,

bir bilgin, bir politikacı ya da sosyal etkinliği olan bir erkeğin, tek kelimeyle bir 'kişilik sahibi'nin aşçı kadınla ilişki kurduğunu ('hayli yaygın bir olay') ve hatta onunla yasal bir evlilik yaptığını düşününüz. Bu olay, söz konusu 'kişilik sahibi' burjuva toplumunun davranışını değiştirecek, onun ahlak nitelikleri üzerine en ufak bir gölge düşürecek midir? Elbette ki, hayır! Şimdi, başka bir durumu düşününüz: Saygı duyulan bir burjuva kadını -profesör, doktor, yazar- bir uşakla ilişki kuruyor ve 'skandal' yetmiyormuş gibi, birlikteliğini yasal evlilikle de sağlamlaştırıyor. O zamana kadar saygı duyulan kadının bu eylemi karşısında burjuva toplumunun davranışı ne olacaktır? Pek doğaldır ki, 'horgörü'yle karşılayacaktır onu. Ve şuna da dikkat edin: Eğer, üstelik kocasının (uşak yani) hoş bir dış görünüşü ya da başka 'fiziksel avantajlar'ı varsa, durum daha da ağırlaşacak, "nerelere kadar düştü bu kadın!" yargısına varacaktır ikiyüzlü burjuvazi.

Burjuva toplumu, fazla bireyselce seçim yapan kadını affetmez. Bu da bir çeşit atadan kalma kuraldır; kast törelerinden miras kalan geleneği sürdüren burjuva toplumu, kadının seçim yaparken derece ve sıraları, aile öğütlerini ve aile çıkarlarını hesaba katmasını istemektedir. Kadını aile hücresinden özgürleştirmeyi, onu ailesel erdem ve ödevlerin kapalı dairesi dışında, kendine özgü bir kişi olarak nitelendirmeyi bilmez.

Kadının koruyuculuğu yönünden çağdaş toplum, eski düzenden daha da ileriye gitmiştir; kadına sadece evlenme öğüdü vermekle kalmamış, yalnızca ona 'yaraşır' insanları sevmesini de öğütlemiştir. Oysa, entelektüel ve manevi düzeyi yüksek erkeklerin, kendi değerlerini hiçbir şekilde karşılamayan değersiz ve boş bir kişiyi yaşam arkadaşı olarak seçtiklerini görüyoruz. Ve bu olayları, üzerinde bile durmaksızın normal koşullar gibi alıyoruz: Olsa olsa, "dostlarının, herhangi bir Durand ya da Dupont'un bu denli tahammül edilmez bir kadınla evlenmesine, acıdıklarına" tanık oluyoruz. Ama kadın söz konusu olduğunda, sitemle bağırıyoruz: "X... ya da Y... kadar önemli bir kadın, böyle değersizin birini nasıl sevebildi... Bu X... ya da Y...'nin zekâsından şüphelenmek gerekir gerçekten!"

Nereden geliyor bu çifte ölçüt? Onu belirleyen nedir? Bu kesinlikle, insanlığa yüzyıllar boyunca aşılanan, cinslerin değer eşitsizliği düşüncesinin, bizim zihniyetimize organik olarak girmesinden ileri geliyor. Kadını, psiko-fizyolojik heyecanlarından bağımsız bireysel yetenekleri ve kusurlarıyla bir kişilik olarak değil, ama yalnızca erkeğin bir yedeği gibi değerlendirmeye alıştık. Koca ya da sevgili olan erkek, kadının üzerine yansıtıyor ışınını; kadının ruhsal ve manevi yapısını belirten gerçek unsur diye mütalaa ettiğimiz, kadının kendi özü değil, yansıttığı erkektir. Erkek kişiliğinin evrime uğratılması sürecinde toplum, cinsel alanla ilgili eylemlerinden peşinen soyutluyor onu. Kadının kişiliği ise aksine, cinsel yaşamıyla sıkı sıkıya bağlı olarak değerlendiriliyor. Bu değerlendirme tarzı, yüzyıllar boyunca kadının oynadığı rolden ileri geliyor; ve bu temel alandaki değerlerin yeniden gözden geçirilmesi ancak derece derece yapılıyor ya da daha çok öneriliyor. Bu yanlış ve ikiyüzlü anlayışı hafifletmeye katkıda bulunacak tek şey, kadının ekonomik rolündeki değişim ve bağımsız çalışma yoluna girişi olacaktır.

Aşırı bir ben-merkezcilik, eşlerin birbiri üzerinde mülkiyet hakları düşüncesi, psiko-fizyolojik alanda cinslerin eşitsizliği anlayışı, çağdaş psikolojiyi bazen bu üç temel etken, cinsel sorunun çözümüne götüren yolu tıkamaktadır. Bu büyülü halkayı açan anahtarı insanlık ancak, psikolojisinde ince heyecanları biriktirdiği zaman, ruhunda 'aşk potansiyeli' arttığı, evlilikte ve serbest birliktelikte özgürlük anlayışı gerçekten sağlamlaştığı, cinsler arasındaki ilişkilerde geleneksel eşitsizlik ve bağımlılık anlayışı üzerinde arkadaşlık ilkesi zafer kazandığı zaman, ancak o zaman bulabilecektir. Psikolojimizde yeniden bir temel eğitim olmaksızın cinsel sorun çözümsüzdür.

Ancak, böyle bir önkoşul, temelsiz bir ütopya değil midir ve bunu idealist hayalcilere bırakmak gerekmez mi?

Peki, deneyiniz öyleyse insanlığın 'aşk potansiyeli'ni yükseltmeyi! Bilinmeyecek kadar eski zamanlardan beri, Buda ve Konfiçyüs'ten İsa'ya kadar bütün ulusların bilgeleri, bu göreve kendilerini adamadılar mı ve bununla birlikte insanlığın bağrında aşk po-

tansiyelinin arttığı söylenebilir mi? Cinsel bunalım sorununu böyle iyi dilekli kuruntulara indirgemek, sadece güçsüzlüğünü itiraf etmek ve sihirli anahtarı aramaktan vazgeçmek anlamına gelmez mi?

Acaba böyle midir? Psikolojimizin, cinsel ilişkiler alanında yeniden temel bir eğitime tâbi tutulması, asla gerçekleşmeyecek, yaşam pratiğinden o denli uzak bir şey midir gerçekten? Oysa şimdi tam tersine, güçlü toplumsal ve ekonomik yer değiştirmenin açıkça yapıldığı bu anda, duygu alanında, yeni yaşam ilkelerinden doğan ve daha yukarda belirtilen isteklerle uyum halindeki koşulları gözlemiyor muyuz?

Burjuvaziyi ve onun sınıf ideolojisini, cinsel ahlakla ilgili bireyci yasasını tahttan indirerek ilerleyen bir diğer sınıf, yeni bir toplumsal grup var. Yükselen bu öncü sınıf, kendi toplumsal görevlerine sıkı sıkıya bağlı olan cinsler arası yeni ilişkilerin tohumlarını da bağrında taşıyor, zorunlu olarak.

Sosyo-ekonomik ilişkilerin gözlerimizin önünde oluşan karmaşık evrimi, kadının toplumsal yaşam içindeki rolüyle ilgili tüm kavramlarımızı altüst ederek, burjuva ahlak temellerinin tümünü param parça ediyor ve sonuçta, çelişkili gibi görülen iki olgu getiriyor.

Bir yandan, dönüşüme uğramış toplumsal ekonominin yeni koşullarına uymaya çalışan insanlığın, ya eski biçimleri yeni içerikle doldurarak korumaya eğilimli çabasını (çözülmez, katı şekilde monogamik ama fiilen eşlerin özgürlüğünü kabul eden evliliğin, dış biçimini koruma) ya da aksine, burjuva evliliğinin ahlak yasasının bütün unsurlarını taşıdığı halde, yeni biçimlerin kabulüne eğilimli çabasını ("serbest" eşlerin birbiri üzerindeki mülkiyet hakları ilkesinin yasal evliliktekinden daha geniş anlamlar olduğu serbest birliktelik biçimi) gözlemliyoruz. Diğer yandan, cinsler arasındaki yeni birlik biçimlerinin, dış görünüşleri dayandıkları fikirler kadar belirgin olmayan yeni biçimlerin, ağır ama güçlü belirişini görüyoruz. İnsanlık bu yeni idealleri kuşkuyla yokluyor. Belirgin sınırlar, geleceğin kalelerini almakla yükümlü proletaryanın

görevlerine onları sıkı sıkıya bağlayan karakterisik çizgiler henüz eksik olduğu halde, bu idealleri kabul ettirmek için onları yakından incelemek yetecektir. Çelişkili cinsel kurallar labirentinde, cinsler arasında geleceğin daha esenlikli ilişkilerinin, insanlığı cinsel bunalımdan kurtarmayı vaat eden ilişkilerin filizlerini bulmak isteyen her kişi, incelmiş bireyci psikolojileriyle birlikte "kültürlü" semtleri terk etmeli; işçilerin dar konutlarında kapitalizmin ürünü olan karanlığa, korkunçluğa, göz yaşlarına ve beddualara karşın fışkırmaya başlayan canlı kaynaklara göz atmalıdır.

Ve orada, zor ekonomik koşulların baskısı ve sermayenin dizginsiz sömürüsünün boyunduruğu altındaki işçi sınıfında, az önce sözünü ettiğimiz şu ikili süreç dikkati çekecektir: Varolan gerçeğe pasif uyum ve aktif karşı koyma. Kapitalizmin yıkıcı etkisi, işçi ailesinin tüm temellerini paramparça ederek proletaryayı, içgüdüsel olarak çevre koşullarına uymak zorunda bırakır. Ve cinsler arası ilişkiler alanında, diğer toplumsal sınıflarda meydana gelenlere benzer olaylar dizisine olanak verir. Düşük ücret baskısı altındaki işçinin evlenme yaşı, sürekli olarak ve kaçınılmaz biçimde yükselir. Eğer, yirmi yıl önce işçinin ortalama evlenme yaşı yirmi iki ile yirmi beş arasında sanılıyor idiyse, bugün ancak otuz yaşlarına doğru bir aile kurmaktadır proleter. Ve kültürel gereksinimleri geliştikçe işçi, kültürel yaşam ritmini izlemek, tiyatroya, konferanslara gitmek, gazete okumak, özgür zamanını sendikal mücadeleye, politikaya ya da sevdiği bir işe -sanat, edebiyat vb. - adamak olanaklarına daha çok değer vermekte, evlenme yaşı da o ölçüde ilerlemektedir. Ancak, fizyolojik gereksinimler kese hesabına girmez; savsaklanamaz, unutulmaya bırakılamaz. Bekâr işçi, burjuva bekârının yaptığı gibi fuhuşa yönelir. Bu tür olaylar, işçi sınıfının, varlığının elverişsiz koşullarına pasif uyumu alanıyla ilişkilidir. Başka bir örnek verelim: Bir işçi evleniyor. Ancak, önünde hep aynı engel var, ücretlerin düşük düzeni işçi ailesini, burjuva ailelerin yaptığı gibi doğumları düzenleme zorunda bırakıyor.

Çocuk (evlat) öldürmelerin yaygınlaşması, fuhuşun artması hep tek ve aynı düzenin olgularıdır; işçiyi çevreleyen cehennemi gerçeğe pasif uyum araçlarıdır. Ve bu süreçte, proletarya için ayırt

edici olan hiçbir şey yoktur; aynı uyum, dünya ölçüsündeki kapitalist evrim sürecine girmiş tüm sınıf ve katmanlar için de söz konusudur.

Ayrım çizgisi ancak, aktif ve yaratıcı ilkeler işin içine girdiği yerde, artık bir uyum değil, ama baskı yapan gerçeğe karşı tepki gösterildiği yerde, yeni ideallerin doğduğu ve açığa vurulduğu, cinsel ilişkilerin yeni bir düşünceyle çekingen denemelerde şekillendiği yerde başlıyor. Bu aktif tepki süreci ancak, işçi sınıfı içinde oluşabilir.

Bu, diğer sosyal sınıf ve tabakaların özellikle, toplumsal varoluş koşulları nedeniyle işçi sınıfına en yakın durumda olan burjuva entelektüellerinin yükselen işçi sınıfının derinliklerinde yaratılıp geliştirilen yeni unsurları almadığını belirlemez. Cinsler arasındaki birliğin ölmekte olan ve bundan ötürü de güçsüz biçimleri içinde, yeni bir yaşamın müjdesini veren içgüdüsel arzulu burjuvaziyi, işçi sınıfının kendi içinde taşıdığı bu yeni güçler alıp götürüyor. Ancak, ne idealler ne de proletarya tarafından derece derece işlenen cinsel ahlak yasası burjuva sınıfının esas isteklerini karşılamamaktadır. İşçi sınıfının gereksinimlerinden doğan cinsel ahlak bu sınıfın toplumsal mücadelesinin bir aracı olunca, burjuvazinin 'yenilikler' diye gördüğü şeyler toplumsal egemenliğini kesin olarak yıkmaktan başka bir işe yaramıyor. Bunu bir örnekle aydınlatalım.

Burjuva entelektüellerin çözülmez evlilik yerine medeni nikâhın daha kolay çözülebilen, daha serbest bağlarını koymaya kalkışması, burjuvazinin toplumsal dayanıklılığı olan tekeşli- mülk sahibi ailenin vazgeçilmez temellerini sarsmıştır.

İşçi sınıfı için aksine, cinslerin birliğinde daha çok esneklik ve daha az sağlamlık tamamen uyum halindedir. Ve hatta bu durum doğrudan doğruya işçi sınıfının temel ödevlerinden ileri gelir. Evlilikte bağımlılık faktörünü inkâr, burjuva ailenin son yapay bağlarını da koparır. Oysa, bir sınıfın üyelerinden birinin diğerine bağımlılığı faktörü, aynen mülkiyet faktörü gibi, proletarya psikolojisine temelden aykırıdır. Devrimci sınıf, üyelerinden birini, ayrı

ve tek bir aile hücresine değil her şeyden önce sınıfın çıkarlarına hizmet etme ödeviyle yükümlü bağımsız temsilcisini 'bağlamak'ta yarar görmez. Ailenin ve sınıfın yararları dolayısıyla sık sık çıkan çatışmalar -örneğin grevlerde,. mücadeleye katılmada- ve bu durumlarda proletaryanın uyguladığı manevi ölçü yeni proleter ideolojisinin temelini belirler, hem de yeterince açık bir biçimde.

Saygı duyulan bir maliyecinin şirketin kritik bir anında, ailesinin çıkarı için sermayesini çektiğini düşünün. Burjuva ahlakının bakış açısına göre bu eylemin değerlendirilişi bellidir. "Aile çıkarları" birinci sırada (planda)'dır. Şimdi bu görüş açısıyla karşılaştırmak üzere, arkadaşlarının aksine, ailesini açlıktan kurtarmak için grev sırasında çalışmaya giden bir grev kırıcısına karşı işçilerin davranışını alınız. Burada sınıf çıkarları birinci sıradadır. Şimdi de, aşkı ve ailesine karşı fedakârlığı sayesinde karısını, ev ilişkilerinin dışındaki tüm ilişkilerden uzaklaştırmayı ve onu kesin olarak çocuklarının ve mutfağının bakımına bağlamayı başarmış bir burjuva kocayı gözönüne getiriniz. Bu durumda burjuva yargısı, "ideal bir aile kurmasını bilen ideal bir koca" olacaktır. Oysa sınıf bilincine sahip fakat karısının bakışlarını toplumsal mücadeleden çevirmeye çabalayan bir üye karşısında işçilerin davranışı ne olacaktır? İşçi sınıfı ahlakı, bireysel mutluluğun ve ailenin hesabına, evin duvarları dışında açılan yaşama kadının katılmasını isteyecektir. Kadını eve bağlamak, aile çıkarlarını birinci sıraya koymak, eşlerin birbiri üzerinde mutlak mülkiyet hakları olduğu düşüncesini yaymak, bütün bunlar işçi sınıfı ideolojisinin, dayanışmanın, arkadaşlığın temel ilkesini bozan, sınıf toplulukları zincirini kıran eylemlerdir. Bir kişinin diğer bir kişiye sahip olması anlayışı, tek ve aynı bir sınıfın üyelerinin bağımlılığı ve eşitsizliği düşüncesi, proletaryanın temel ilkesi olan arkadaşlığın özüne ters düşer. Yükselen sınıfın ideolojisinin temeli olan bu ilke, proletaryanın cinsel ahlakı ile ilgili, şekillenme halindeki yeni yasaya rengini vermekte ve onu belirlemektedir: Bu ilke yardımıyla insan psikolojisi, mülkiyet duyguları yerine dayanışma ve özgürlük duygularının, eşitsizlik ve bağımlılık yerine arkadaşlık duygularının birikimi doğrultusunda dönüşüme uğruyor.

Ekonomik evrimin bir önceki döneminin maddi kültüründen farklı bir maddi kültürden doğan ve yükselen her yeni sınıfın, insanlığın bütününü, bu sınıfa özgü yeni bir ideoloji ile zenginleştirdiği eski bir gerçektir. Cinsel ahlak yasası da bu ideolojinin bütünleyici bir parçasıdır. Bütün bunlara karşın, "proleter töre bilimi" ve "proletaryaya değgin cinsel ahlak" sözlerinin sarf edilmesi yeterlidir, şu beylik yapıştırılması için: Proletaryaya değgin cinsel ahlak bir üst yapıdır sadece, ekonomik temelin tümü değişime uğramadıkça ona yer olamayacaktır! Oysa tarih deneyi bize öğretiyor ki, bir sosyal topluluğun ideolojisinin ve dolayısıyla da cinsel ahlakının özümlenmesi, bu topluluğun karşı toplumsal güçlere karşı mücadele sürecinde oluşuyor.

Yükselen sınıfın görevlerine yanıt veren, bu sınıfın engin derinliklerinde yaratılmış yeni manevi değerler yardımıyla bu sınıf, mücadelede toplumsal durumunu pekiştirebilir; hasım toplumsal gruplar üzerindeki iktidarını görkemli bir biçimde kazanabilmesi ancak, yeni ilkeler ve yeni idealler yoluyla olabilir.

İşçi sınıfının özgür çıkarlarının ürünü olan temel ahlak ölçütünü araştırmak ve onunla, doğmakta olan cinsel ilkelerin uyumunu sağlamak ödevi işçi sınıfı ideologlarına düşüyor. Ancak toplumsal derinliklerde oluşan, yeni gereksinimlerden, yeni idealler ve biçimlerden oluşan yaratıcı süreci kabul ettikten sonra, ancak yükselen öncü sınıfın cinsel ahlakının temellerini engellerden kurtardıktan sonradır ki, cinsler arası ilişkilerin çelişkili kaosu içinde yol bulmak, cinsel sorunun dolaşık yumağını çözmek olanaklı olacaktır. Bunu anlamanın zamanı gelmiştir. Yükselen sınıfın temel görevleriyle uyumlu hale getirilmiş cinsel ahlak yasasının, bu sınıfın mücadele içindeki durumunu güçlendiren etkili bir araç olabileceğini anımsamanın da zamanıdır. Bunu bize tarih deneyi öğretiyor. Hem, işçi sınıfının çıkarları, sosyalist düzen ve cinsler arasında daha tam, daha mutlu yeni ilişkiler için bu araçtan niye yararlanılmasın?

(1918, *Yeni Ahlak ve İşçi Sınıfı* Yapıtından)

PROLETARYA İDEOLOJİSİ VE AŞK

1- Topluma Değğin Ruhsal Etken Olarak Aşk

Proletarya ideolojisinin 'aşk'a hangi yeri uygun gördüğünü soruyorsunuz bana, genç arkadaşım. Sizi şaşırtan şey, emekçi gençliğin bugün, emekçiler topluluğunun karşılamak zorunda olduğu büyük işlerden daha çok "aşkla ve ona bağlı tüm sorunlarla" uğraşmasıdır. Eğer böyleyse (uzaktan, yargılamak zor benim için), bu olaya bir açıklama arayalım, belki o zaman, şu ilk soruya daha kolayca bir yanıt bulabiliriz: İşçi sınıfı ideolojisinde aşkın yeri nedir?

Sovyet Rusya'nın iç savaşta yeni bir evreye girdiğinden şüphe yok; devrimci cephe, burjuva ve proleter olmak üzere iki ideolojinin, iki kültürün savaş alanına geçmiş bulunuyor. Bu iki ideolojinin, iki bağdaşmazlığı gittikçe daha açık görülüyor; kökten farklı bu iki kültürün uyuşmazlığı gittikçe daha keskinleşiyor.

Siyasal ve ekonomik alanda sosyalist ilkelerin ve ideallerin zaferiyle, aynı zamanda, dünya anlayışında, duygularda, çalışan insanların ruhsal yapısında da bir devrimin tamamlanması kaçınılmazdır. Daha şimdiden yaşam karşısında, toplum, iş, sanat, 'yaşam kuralları' (yani ahlak) karşısında yeni bir davranışı gözlemek olanaklı. Cinsler arası ilişkiler, bu yaşam kurallarının bütünleyici kesimidir. Manevi cephedeki devrim, emekçi topluluğun beş yılda insan zihniyetinde başlattığı büyük dönemeci taçlandırmaktadır.

Ancak, iki ideolojinin mücadelesi ne denli şiddetliyse, kapsadıkları alan da o denli büyüyor; sayıları durmaksızın artan 'yaşam bilmeceleri', yani yalnızca işçi sınıfı ideolojisinin doyurucu bir yanıt verebileceği sorunlar da, insanlığın önüne dikiliyor kaçınılmaz şekilde. Bu sorunlar arasında sizin sorduğunuz da var: "Aşk bilmecesi", başka bir deyişle cinsler arası ilişkiler sorunu, bizzat insanlık kadar eski olan bir sorun. İnsanlık, tarihsel gelişiminin farklı

evrelerinde bu sorunu farklı biçimde çözmeyi denedi. Anahtarlar değişiyordu ama "bilmece" olduğu gibi kaldı. Döneme, sınıfa, zamanın düşüncesine bağlıydı bu anahtarlar.

Yakın zamanlarda Rusya'da, iç savaşın azgınlığı ve çürümeye karşı mücadele yıllarında, pek az insan bu bilmeceyi kendine tasa ediyordu. Çalışan insanlık gündelik diğer duyguların, diğer denemelerin ve tutkuların sıkıntısı içindeydi. Her kişinin, arkasında kör ölümün pusu kurduğu, sorulan tek sorunun, "Bugün de kim yenecek?" olduğu bu yıllarda, aşk acıları ve işkenceleriyle ciddi olarak kim uğraşacaktı? Devrim yani ilerleme mi ya da karşı devrim yani gerileme mi? Sorun buydu. Ürküntü veren büyük devrimci ayaklanmanın önünde, kanatlı tatlı Eros (Aşk Tanrısı) yaşam alanından kaybolmalıydı ürkerek. Aşkın 'coşku ve işkenceleri'ne ayıracak zaman ve manevi güç eksikti. Ve bu, insanlığın topluma değgin ruhsal enerjisinin korunması yasasıydı. Genellikle bu enerji, daima tarihsel anın ana amacına yöneltilmiştir. Bir zaman için duruma, yalanın yalın sesi, -üretimin biyolojik içgüdüsü, karşı cinslerin birbirini çekmesi- egemen oldu. Kadın ve erkek, kolaylıkla, çok daha sıkıntısız ve eskisinden çok daha kolayca birleşiyor ve ayrılıyorlardı. Büyük ruhsal anlaşmazlıkları olmaksızın birleşiyor ve ne gözyaşı ne de acı olmadan ayrılıyorlardı.

Aşk coşkusuz oldu,

Ayrılık da acısız olacak.

Fuhuş gerçekten kayboldu, ama karşılıklı yükümlülük olmadan, aşk heyecanlarının süsü olmaksızın saf haldeki üretim içgüdüsüyle harekete geçirilen özgür cinsel ilişkilerin sayısının da açıkça arttığı görülüyordu. Bazıları korktular bundan. Ancak bu öyle bir olguydu ki, o yıllarda cinsler arası ilişkiler başka bir biçimde olamazdı. Birlik ya sağlam şekilde denenmiş arkadaşlık duygusunun, o anın ağırlığıyla da pekiştirilmiş olan uzun bir dostluğun temeli üzerinde sürüp gidiyordu ya da diğer sıkıntıların arasında tamamen biyolojik bir gereksinimin doyurulması için ve hemen arkasından her iki tarafın (kadın ve erkek) kendi esas, ana eylemleri olan devrimde, sıkıntılı bir duruma girmesinler diye kurtulmakta acele ede-

cekleri geçici bir biçimde oluşuyordu.

Kolayca meydana çıkan ama çok çabuk geçen saf üretim içgüdüsü, ruhsal ve manevi köklerden yoksun bu cinsel çekim, bu 'kanatsız Eros', ruhsal ve manevi düzenin her cins heyecanının ince ağı ile dokunmuş istekli 'kanatlı Eros'tan yani aşktan daha az manevi gücünü alıyordu bireyin. "Kanatsız Eros" beyaz geceler yaratmıyor, iradeyi yumuşatmıyor, zekânın soğuk etkinliğine karışıklık getirmiyordu. Çalışan insanlığın üzerinde, devrim çanının sonu gelmez çağrısı gürlediği saatte, savaşanlar sınıfının 'kanatlı Eros'un etkisi altında kalmaya hakları yoktu. Mücadele içindeki kolektiflik üyeleri için, kıyıda köşede kalan, devrim için doğrudan doğruya bir yararı olmayan sınamalarda manevi güçlerini harcamanın sırası değildi. "Çift" üzerine kurulu, tek bir kişiye yönelen bireysel aşk, çok büyük bir manevi enerji tüketimi istiyordu. Oysa işçi sınıfının, yeni yaşamın kurucusu olan bu sınıfın çıkarı, yalnızca maddi olanaklarını çok tutumlu bir şekilde harcamakta değil ve fakat her kişinin ruhsal ve manevi enerjisinden kolektifliğin ortak ödevleri gereğiyle tasarruf etmekte de yatıyordu. Bu yoğun devrimci mücadele döneminde 'kanatlı Eros'un bizzat kendisinin de yerini, daha az istekli üretim içgüdüsüne 'kanatsız Eros'a bırakışının nedeni budur.

Ama bugün tablo değişti. Sovyetler topluluğu ve onunla birlikte bütün emekçi insanlık, göreceli ve geçici bir dinlenme dönemine girmekte. Kazanılan, elde edilen, yaratılan her şeyin bilincine varma ve bunları kullanma döneminin, bu karmaşık dönemin başlangıcında bulunuyor. Yeni yaşam biçimlerinin kurucusu olan proletarya, her toplumsal ve manevi olaydan ders almayı bilmek, her olayı anlamak, bilincine varmak ve yenebilmek, onu sınıfının öz korunma silahlarından biri yapmak zorundadır. Yalnızca maddi ürün yaratma yasalarının değil, manevi davranışı düzenleyen yasaların da elde edilmesinden sonradır ki proletarya, ihtiyar burjuva alemi karşısında tepeden tırnağa silahlanmış olacaktır. Çalışan insanlığın sadece savaş ve çalışma cephesinde değil, kültür cephesinde de galip geldiği söylenebilecektir.

Rusya'da devrimin üstün geldiği ve sağlamlaştığı şu anda, insa-

nın bütünüyle devrimci savaş atmosferinde artık bulunmadığı şu anda, geçici olarak yedek parça dükkânına atılmış bulunan sevecen 'kanatlı Eros' haklarını kullanmaya yeniden başlıyor.

Bugün için Sovyetler topluluğunun yaşamında, ruhsal ve manevi gereksinimlerde bir ilerleyişin, bilgilenme isteğinin, bilim, sanat ve tiyatro sorunlarının çekiciliğinin ortaya çıktığı söz götürmez. Sovyet toplulukları çerçevesinde, insanlığın manevi zenginliklerinden yararlanmayı hedef alan bu dönemeç, kaçınılmaz olarak aşk heyecanlarını da içeriyor. Cinsel psikoloji için, aşk bilmecesi için dinçleşen bir ilgi var. Az ya da çok herkes, yaşamın bu yanıyla ilgileniyor. Şu son yıllarda "Pravda"nın baş yazılarından başka bir şey okuyamayan sorumlu emekçilerin, 'kanatlı Eros'un türküsünün söylendiği edebi nitelikli küçük kitapları, protokolleri ve raporları ellerinden düşürmediklerini şaşkınlıkla gözlüyoruz...

Nedir bu? Tepki midir? Yoksa, devrimci eserin bir gerileme belirtisi mi? Bunların hiçbiri değil. Burjuva düşüncesinin ikiyüzlülüğünü bozguna uğratmanın zamanı geldi. Açıkça itiraf etmek gerekir ki, aşk, sadece doğanın zorlayıcı bir faktörü, biyolojik bir kuvvet değil aynı zamanda toplumsal bir faktördür. Aşk, derinlemesine toplumsal bir heyecandır özünde. Nitekim insanlık evriminin her kademesinde, farklı şekiller ve farklı görünüşlerdeki aşk, toplumun manevi kültürünün bütünleyici bir parçası olarak göründü. Aşkın 'özel bir iş' olduğunu ilan eden burjuvazi bile aşkı, sınıf çıkarlarına en iyi hizmet eden yola yöneltmek için manevi kurallarını kullanmayı biliyordu.

İşçi sınıfı ideolojisi ise, aşka değgin heyecanın, kolektifliğin yararına kullanılabilen (diğer herhangi bir psiko-sosyolojik olay gibi) bir faktör olarak önemini haydi haydi hesaba katmalıdır. Aşkın "özel" bir olay, sadece birbirini seven iki "gönül"ün işi olmadığına, kolektiflik için değerli bir bağlanma ilkesini kapsadığına şu olgu tanıklık eder ki, tarihsel gelişiminin her evresinde insanlık onun, ne zaman ve hangi koşullarda "yasaya uygun" (yani o anın kolektiflik çıkarlarına yanıt veren) ve ne zaman "suçlu", yasaya aykırı (yani toplumun amaçlarına ters düşen) olduğunu belirleyen kuralları yasal olarak koymuştur.

2- Tarihsel Kaynaklar

Toplumsal varlığının ilk evrelerinden beri insanlık, yalnızca cinsler arası ilişkileri değil aşkı da özünde düzenlemeyi üstlendi.

Klan toplumlarında ahlak, kan bağlarıyla belirlenen aşka en üst erdem payesini veriyordu. O devirde aile ve klan, sevdiği erkek için kendini feda eden kadını kınayacak, ama buna karşı, kız ve erkek kardeşler arasındaki duygu bağlarını erdem diye yüceltecekti. Eski Yunanlılara göre Antigone, hayatını tehlikeye atarak çağdaşlarının gözünde kahraman görünümü kazanmak için erkek kardeşlerini gömdürttü. Çağdaş burjuva toplumu, bir kız kardeşin (kadın eşin değil) böyle bir davranışında yalnızca 'tuhaflık' bulacaktır.

Oymakla (boy) ilgili kuralların egemen olduğu ve siyasal yapının ilk embriyonlarının şekillendiği devirde, aynı oymağın iki üyesi arasındaki dostluk, en büyük saygınlığa erişen bir aşk biçimi idi. Bu yüzyıllarda, basit akrabalık ilişkileri evresinden henüz çıkmış zayıf bir toplumsal ortaklaşalıkta, üyeleri sağlam olarak birleştirebilecek manevi ve ruhsal düzeydeki bağları bulup çıkarmak son derece önemliydi. Bu amaca en uygun gelen duygu cinsler arasındaki aşk değil, ama 'aşk dostluk'tu. O zamanlar ortaklaşalığın (kolektiflik) çıkarları, insanlığın bağrında eşler arasındaki ruhsal ve manevi bağların değil, fakat oymağın üyelerini, oymağın ve kentin yöneticileri ve koruyucularını birleştiren bağların çoğalmasını ve pekişmesini gerekli görüyordu. 'Dostlar arasındaki' aşk kutlanıyor, karı kocaya değin aşktan çok daha üstün görülüyordu. Castor ve Pollux'ün şöhreti, vatan için gösterdikleri başarıdan daha çok karşılıklı sadakatleri ve sarsılmaz dostluklarından ileri geliyordu. Karısını seven koca, yerini, tercih edilen dosta ya da 'dostluk' bağları kurması gereken konuğa bırakmak zorundaydı, 'dostluk' (ya da onun görünümü) uğruna.

Antik dünyada dostluk, "dosta ölünceye kadar sadakat" yurttaşlık erdemlerinden sayılıyordu. Kelimenin çağdaş anlamıyla aşk, o devrin ne dramatik yazarlarının ne de şairlerinin pratik olarak dikkatini çekmiyor ve hiçbir rol de oynamıyordu. O zamanın egemen ideolojisi aşkı, toplumun önem kazanmasını sağlamayan dar bi-

çimdeki bireysel heyecanlar sırasına kaldırıp koyuyordu; evliliğe gelince o, aşk üzerine değil akıl üzerine kuruluyordu. Aşka ancak, diğer eğlenceler yanında yer veriliyordu; kente karşı tüm yükümlülüklerini yerine getiren bir kentlinin hak edebileceği bir lükstü o. Burjuva ahlakı çerçevesi dışına çıkmayan bir aşk söz konusu olduğu sürece, burjuva ideolojisine göre değerli bir nitelik olan "sevmeyi bilmek", insanın "erdemleri" ve nitelikleri belirlenirken antik dünyada gözönüne alınmamıştı. Yalnızca dostluk duygusuydu önemsenen. Başarılarını tamamlayan ve yaşamını bir dost için tehlikeye atan erkek, bir kahraman olarak kabul ediliyor ve davranışı 'ahlak erdemleri' arasında yer alıyordu. Sevdiği kadın için yaşamını tehlikeye koyan erkek ise tersine, kınanıyor hatta hor görülüyordu. Paris'in güzel Helen için aşkını anlatan efsaneler, bu aşkın Truva Savaşı'na neden olan bir hata olduğunu ve sonuçta evrensel bir 'umutsuzluğun' doğduğunu söylerler.

Antik çağın ahlakı, derebeylik devrindeki durumun aksine, başarılar ilham eden bir aşkla izlenmeyi saygıdeğer bir örnek olarak bile ileri sürmezdi. Antik dünya, o zaman henüz zayıf olan toplumsal örgütlenmenin sağlamlaşmasını, heyecan bütünlüğünü ve oymağın üyeleri arasındaki manevi bağları pekiştirmeye elverişli duygu bütünleşmesini, yalnızca dostlukta görüyordu. Kültür gelişiminin daha sonraki evrelerindeyse tersine, dostluk bir manevi erdem olarak gözönüne alınmayacaktır bile. Bireysellik üzerine, rekabet ve öfkeli bir istek yarışçılığı üzerine kurulmuş olan burjuva toplumunda dostluğun, manevi bir faktör olarak yeri yoktur. Kapitalizm çağı dostluğu, bir 'duygusallık' gösterisi gibi, burjuva sınıfının amaçları karşısında mutlak olarak yararsız ve hatta zararlı bir ruh zayıflığı gibi mütalaa ediyor. Dostluk alay konusu oluyor. Bugün New York'ta ya da Londra'da, Castor ile Pollux horgören bir tebessümden başka bir şey uyandırmaz. Derebeylik toplumu da dostluğu, insanlarda işlenecek ve cesaretlendirilecek bir yetenek olarak almıyordu.

Feodal egemenlik, asil, soyu sopu olan ailenin çıkarlarının titizlikle korunuşuna bakıyordu. O devirde erdemleri belirleyen şey toplum üyelerinin karşılıklı ilişkilerinden çok, soy üyelerinin soy

ve onun gelenekleri karşısındaki ödevleriydi. Evliliği bütünüyle aile çıkarları belirliyor ve bu çıkarları önemsemeksizin karısını seçen genç erkek (genç kızın hiçbir özgür iradesi yoktu) sert bir mahkûmiyete uğruyordu. Derebeylik devrinde kişisel düzeydeki bir duygu ya da eğilimin, aile çıkarlarının üstünde yer alması kabul edilmiyordu, böyle davranmak 'günah' işlemekti. Derebeylik toplumunun kavramlarına göre aşk ve evlilik hiçbir zaman birbirine tastamam uyan şeyler değildi.

Bununla birlikte, derebeylik döneminde duygu hatta aşk duygusu geri plana atılmadı; aksine, insanlık tarihinde ilk kez o zaman bir yurttaşlık hakkı olarak kabul edildi. Sert çileciliğin, katı ve hoyrat örflerin bulunduğu bir devirde, en güçlünün zorba ve hak sahibi olduğu bir zamanda aşkın böyle kabul edilmesi, ilk bakışta tuhaf gözüküyor. Ancak, aşkın toplumsal yasaya uygun ve hatta arzu edilen bir olay olarak kabul edilmesine götüren nedenlere daha yakından bakılırsa, bu kabul edişi belirleyen şey açıkça görülür.

Bazı hallerde ve belirlenmiş bazı koşullarda aşk, daha düşük bir manevi düzeyde, daha az coşkuluyken başaramayacağı bir dizi işi tamamlamak için âşık erkeğe, itici bir güç olmaya elverişli olabilirdi. Diğer taraftan şövalyelik, savaş alanında, üyelerinin her birinden çok yüksek ve tamamen kişisel yetenekler, cesaret, dayanıklılık, gözüpeklik vb. istiyordu.

Savaşın kaderini tayin eden, bölüklerin örgütlenişinden ziyade, katılanların kişisel yetenekleriydi. Erişilmez bir "gönül kadını"na âşık olan şövalye, "yiğitlik mucizelerini" daha kolaylıkla yaratıyor, iki kişilik çarpışmalara daha istekle atılıyor, sevdiği güzel uğruna canını daha kolayca feda ediyordu. Âşık şövalye biricik sevgilisinin beğenisine ulaşabilsin diye 'ayırt edilme' arzusu duyuyordu ve bu arzu özendiriyordu onu.

Şövalye ideolojisinin bu olayı önemsemesi, feodal düzenin sınıf çıkarları için çok yararlı bir durumun aşkta bulunduğunu görmesindendi; bununla birlikte, duygunun kendisini hayli sınırlı bir çerçevede tuttu. O yüzyıllarda karı koca aşkına ne değer verildi ne de övüldü. Feodal şatolarda ya da Rus boyarlarının evlerinde yaşa-

yan ailelerin iç bağlantılarının sağlanmasında bu aşkın hiçbir rolü yoktu. Toplumsal faktör olarak aşkın önemsenmesi ancak, bir şövalyenin başkasının karısına âşık olup, dövüşmeye gitmeye ya da diğer şövalyece başarılar kazanmaya zorunlu olduğu zaman söz konusuydu. Kadın ne denli erişilmezse şövalye onun tarafından kabul edilmek için o kadar dayanmalı ve dolayısıyla, kastı tarafından değer verilen yetenekli ve erdemlerini de (yılmazlık, dayanıklılık, sebat, yiğitlik vb) aynı ölçüde geliştirmeliydi.

Genellikle her şövalye kesinlikle erişilmesi en zor olan kadını, ya süzerenin karısı ya da çoğunlukla kraliçeyi gönlünün kadını olarak seçiyordu. Bedensel doyum olmaksızın, şövalyeyi kahramanca başarılara sürükleyen, onu yiğitlikte mucizeler yaratmaya iten, böyle bir "platonik aşk"tı. Bu aşk taklit edilmeye değen ve 'erdem' diye yargılanan biricik şeydi. Şövalyeler, çılgınca sevgilerinin konusu olarak hemen hiçbir zaman bir genç kızı seçmiyorlardı. Derebeylik ölçeği içinde genç kız, şövalyenin üstünde ne denli yüksek bir toplumsal düzeyde olursa olsun, şövalyenin ona verdiği aşkı evliliğe götürebiliyor ve böylece şövalyeyi başarıya iten psikolojik uyandırma gücü kaçınılmaz olarak kayboluyordu. Oysa feodal ahlak kabul etmiyordu bunu; çilecilik idealiyle (cinsel eğilimlerde kendini tutmak) aşkın ahlak erdemi seviyesine yükselişinin birlikte varoluşu da buradan geliyordu. Aşkı bütün tensel görüntülerinden, tüm 'günah'lardan temizleme, onu biyolojik temellerinden büsbütün ayrılmış soyut bir duygu haline dönüştürme çabası içindeki şövalyeler korkunç sapıtmalara kadar varıyor, 'gönüllerinin kadını' diye asla görmedikleri bir kadını seçebiliyorlardı. "Tanrının annesi, Meryem Ana" (...) biricik sevgilileri sayılıyordu.

Feodal ideoloji aşkta her şeyden önce, her şövalye için vazgeçilmez olan yetenekleri güçlendiren bir uyarıcılık görünüyordu; 'platonik aşk', şövalyenin düşüncelerinin kadınına hayranlığı, şövalyelik düzeninin çıkarlarına hizmet ediyordu: Derebeyliğin gelişme devrinde aşkla ilgili görüşü belirleyen de işte buydu. Tensel bir ihanet ya da cş aldatma yüzünden karısını manastıra kapatmak ve hatta ona işkence etmek gibi bir tedirginlik duymamış olan şö-

valye, eğer karısını başka bir şövalye 'gönlünün kadını' olarak seçerse bundan çok hoşlanıyordu ve eşinin 'gönül dostları', kavalyeler edinmesine asla engel olmazdı.

Ama, platonik aşkı bu denli yüceltip, ululaştırmasına karşın derebeyliğin şövayle ahlakı, evlilikte ya da cinslerin diğer birliktelik biçimlerinde aşkın egemen olmasını asla istemezdi. Aşk başka, evlilik başka şeydi. Feodal ideoloji bu iki kavramı kesinlikle birbirinden ayırıyordu. Ancak daha sonra, XIV'üncü ve XV'inci yüzyıllarda, yükselen burjuvazinin ahlakı bunları birleştirdi. Bundan dolayıdır ki ortaçağda, aşka değgin heyecanların aşırı inceliği yanında, cinsler arası ilişkilerde akıl almaz bir töresel kabalık da bulunur. En yasal karı kocalıkta olduğu kadar evlilik dışı cinsel ilişkilerde de aşkın getirdiği güzelleştirme ve canlılaştırma bulunmadığı için, söz konusu olan açıkça fizyolojik düzeyde bir eylemdi.

Kilise görünüşte, ahlaksızlığa (sefihliğe) karşı ikiyüzlüce gürlüyordu, ama lafta 'platonik aşkı' cesaretlendirirken uygulamada, kabaca hayvansal cinsel ilişkileri hoş tutuyordu. Düşüncelerinin kadının simgesini asla terk etmeyen, onun adına en tatlı dizeleri yazan sonuçta ondan tek bir tebessüm almak için yaşamını tehlikeye atan falan şövalye, tam bir iç huzuruyla burjuva genç kızlarının ırzına geçiyor ya da köyün en güzel kızını zevki için zorla şatosuna getirmek üzere kâhyasına emir veriyordu. Şövalyelerin karılarına gelince, onlar da kendi yönlerinde, delikanlılar ve saz ozanlarıyla ten zevklerini, kocalarından gizlice tatmayı ihmal etmiyor, derebeylik kadınının 'uşak takımı'nı tüm horgörüşüne karşın, hoşlandıkları bir hizmetçinin okşamalarını bile geri çevirmiyorlardı.

Derebeyliğin sona erişi ve doğan burjuvazinin çıkarlarının belirlediği yeni yaşam koşullarının ortaya çıkışıyla yavaş yavaş, cinsel ilişkiler konusunda yeni bir ahlak idealinin şekillendiği görülüyor. Burjuvazi 'platonik aşk'ı kaldırıp atarak, o zamana dek maskaraya çevrilmiş beden isteklerini savunmayı üstüne alıyor ve birlikteliği, fizik kuralla manevi kuralın aynı anda varoluşunu, aşk kavramına da getiriyor. Burjuva ahlakına göre aşk ve evlilik, şövalyelik devrinde olduğu gibi asla birbirinden ayrılmamalıdır; tersine, evlilik, geleceğin eşlerinin karşılıklı gönül eğilimleriyle belirlen-

melidir. Kuşkusuz burjuvazi, 'çıkar' dolayısıyla bu manevi buyruğu pratikte bozuyordu, ama aşkın evliliğin temeli olarak tanınmasının derin sınıfsal kökleri vardı.

Feodal rejimde ailesel bağlar asil ailenin ve klanın geleneklerinin yetkisiyle sağlamlaştırılmıştı. Evlilik gerçekten çözülmezdi; evli çiftin üzerinde kilise emirlerinin, aile reisi velayetinin, gelenek gücünün ve süzeren iradesinin ağırlığı vardı.

Burjuva ailesinin oluşum koşullarıysa büsbütün farklıydı; bu ailenin temelini oluşturan, soy sopun zenginliklerinin ortak mülkiyeti değil, sermaye birikimiydi. Bu durumda, aile, zenginliklerin canlı koruyucusuydu; ancak, birikimin hızlanması için, baba ve kocanın kazandığı servetin 'tasarrufla', akıllıca hesap yaparak harcanması, diğer bir deyişle, kadının yalnızca 'iyi bir ev kadını' değil, fakat gerçekten eşinin iş arkadaşı ve dostu olması da önemliydi burjuva sınıfı için. Kapitalist ilişkiler ve burjuva toplumu kurulurken ailenin sağlam olabilmesi ancak, iyi bir ekonomik yönetim yanında, zenginliklerin birikimi işiyle ilgili tüm aile üyelerinin ortaklaşa çalışmasıyla olanaklıydı. Ve bu elbirliği, eşler ve aynı şekilde çocuklar ve anne babalar arasındaki gönül bağları ve ruhsal bağlar ne denli güçlü olursa, o denli mükemmel bir şekilde gerçekleşiyordu.

XIV'üncü yüzyılın sonuyla XV'inci yüzyılın başını kapsayan bu dönemin yeni ekonomik yaşam tarzı, yeni bir ideoloji doğurdu. Aşk ve evlilik kavramları yavaş yavaş değişti. Reformcu Luther ve Rönesans-Reform döneminin (XV ve XVI'ncı yüzyıllar) diğer bütün düşünürleri, işadamları, aşk duygusunun kapsadığı toplumsal gücü kusursuzca yakalamayı ve değerlendirmeyi bildiler. Aileyi, burjuva toplumunun temelini oluşturan bu ekonomik birimi sağlamlaştırmak için, aile üyeleri arasında bir gönül anlaşmasının gerekliliğinin bilincinde olan yükselen burjuvazinin devrimci ideologları, yeni bir aşk ahlakı ideali yarattılar: biri tensel diğeri ruhsal iki temel öğeyi birleştiren aşk. Papazların bekârlığına karşı savaş açan devrin reformcuları, şövalyelerin 'platonik aşkı'yla, âşık şövalyenin aşka değgin şüphe götürmez isteklerini, tensel arzularını doyurma umudu olmaksızın engelleyen bu aşkla acımasızca

alay ediyorlardı. Burjuva ideologları ve reformcular, vücudun normal gereksinimlerini yasaya uygun kabul ediyorlardı. Oysa feodal toplum aşkı, bir tarafta salt cinsel eylem (evlilikte ya da nikâhsız karıkocalıkta) ve diğer tarafta 'asil', platonik aşk (şövalyenin 'gönlünün kadını'na olan aşkı) diye ikiye bölüyordu. Burjuvazinin ahlak ideali aşk kavramı içine, gönül bağlılığı kadar cinslerin normal çekiciliğini de koyuyordu. Burjuvazi bunları birleştiriyordu: Aşkı ve evliliği eşanlamlı iki kavram haline getiriyordu. Burjuvazi pratikte açık açık ve çok sık olarak bu öz idealinden sapıyordu; ancak, derebeylikte evliliklerin, karşılıklı gönül eğilimi sorusu bile doğmaksızın yapılmasına karşın burjuva ahlakı, çıkar evliliği durumlarında bile eşlerin, birbirlerini gerçekten sevdikleri izlenimini iki-yüzlülükle vermelerini istiyordu.

Derebeyliğin evlilik ve aşk geleneklerinin ve görüşlerinin kalıntıları günümüze dek ulaştı; burjuva ahlakı ile geçinip gidiyorlar. Hükümdarlık ailelerinin ve çevrelerindeki yüksek aristokrasinin düzeni bugün hâlâ bu görüşlere göre kuruluyor. Bu ortamlarda, karşılıklı gönül eğilimi dolayısıyla kıyılan bir nikâh 'komik' ve beceriksiz olarak mütalaa ediliyor. Genç prens ve prensesler hâlâ, aile geleneğinin artık hükmü kalmamış buyruklarına ve politik hesaplara boyun eğmek, yaşamlarını ömür boyu sevmedikleri birine bağlamak zorundalar. Tarihte, XV'inci Louis'nin oğlu ikinci nikâhı için sunak önüne götürüldüğünde, şefkatle sevdiği ve ölmüş olan ilk karısı için döktüğü gözyaşları henüz kurumamıştı.

Evliliğin, ailesel ve ekonomik düşüncelere bağımlılığı köylülükte de vardır. Köylü ailesiyle kentlerdeki sanayi burjuvazisinin ailesi arasındaki fark, her şeyden önce birincinin bir ekonomik iş ve üretim birimi olmasıdır. Ekonomik çıkar ve hesaplar köylü ailesini öyle sıkı sıkıya, öyle sağlam birleştirmektedir ki, manevi bağların rolü ancak ikinci derecededir. Ortaçağın zanaatçı ailelerinde de, evlilik yapmak için aşk söz konusu değildi. Zanaatçılara değgin toplum sistemde de aile bir üretici birimdi ve bağlantıları çalışma üzerine kurulmuştu. Ne zaman ki aile yavaş yavaş üretim birimi olmaktan tüketim birimi olmaya dönüşüyor ve aynı zamanda birikmiş sermayenin gardiyanı oluyor, evlilikte aşk ideali ancak

o zaman burjuva sınıfında gözükmeye başlıyor.

Ancak, ailesel geleneklere karşı gelerek, 'platonik aşk' ve çileciliği toptan alaya alarak ve aşkın ailenin temeli olduğunu ilan ederek, birleşecek olan iki 'âşık kalbin' haklarını koruyan burjuva ahlakı, buna karşın aşkı dar biçimde sınırlı tutuyordu. Aşkın yasaya uygun görünüşü ancak evlilikle olanaklıydı.Yasal evlilik dışındaki aşk, ahlak dışıydı. Bu ideali tamamen ekonomik düşüncelerin belirlediği kendiliğinden anlaşılıyor: evlilik dışı doğan çocuklar arasında sermayenin dağılmasına engel olma isteği. Burjuva ahlakının tamamı, sermaye birikimini güven altına alma arzusu üzerine kurulmuştu. Aşkta ideal, toplumdan ayrık tutulan aile hücresinin rahatını ve zenginliğini artırmak için birlikte özen gösteren evli çiftti. Ailenin ve toplumun çıkarları karşı karşıya geldiğinde, burjuva ahlakı, ailenin tarafını tutarak sorunu kesip atıyordu (Örneğin, kaçaklara karşı yasadan değil kesinlikle burjuva ahlakından gelen bağışlayıcı tutum; alacaklılarının yıkımına yol açan, ama bunu ailesi için yapan borçluların manevi yönden aklanmaları vb.). Kendine özgü çıkarcılığıyla burjuvazi, aşkı da, bu duygu ve heyecanı da evlilik mayasına, aileyi sağlamlaştırmaya yarayan bir araç haline dönüştürerek kullandı.

Şüphesiz aşk duygusu, burjuva ideolojisinin ona ayırdığı sınırlar içinde yerini bulamadı. Yansımasını, burjuva sınıfının ürünü olan yeni bir edebiyat biçiminde yani romanda bulan aşk anlaşmazlıklarının doğup üredi̇ği ve gittikçe çoğaldığı görüldü. Aşk, yasaya uygun karı koca ilişkilerinin kabul etmeye zorladığı dar sınırların dışına her an taşıyor, bazen serbest birliktelik biçiminde, bazen de burjuva ahlakı tarafından mahkûm edilen ama uygulanan eş aldatması biçiminde gelişiyordu. Burjuva aşk ideali, nüfusun en kalabalık kesimi olan işçi sınıfının gereksinimlerine yanıt vermez. Emekçi intelligentsia'nın yaşam biçimini de karşılamaz. Kapitalizmin yüksek derecede geliştiği ülkelerde cinsel sorunlara ve aşk sorununa ilgi, bu eski ve zorlu bilmeceyi çözmeyi sağlayacak anahtarın araştırılması buradan gelmektedir: Cinsler arasındaki ilişkileri nasıl geliştirmelidir ki bu ilişkiler, mutluluğun tümünü yüceltirken, kolektiflik çıkarlarıyla çelişkili duruma düşmesin?

Aynı sorun bugün, Sovyet Rusya'nın emekçi gençliğinin önüne yeniden konulmuş bulunuyor. Aşk ve karı koca ilişkileri idealinin evrimine kısa bir göz atış, aşkın asla ilk bakışta sanılabileceği gibi, bir 'özel iş' olmadığını anlamanıza yardımcı olacaktır, genç arkadaşım. Aşk, uzun tarih süreci boyunca insanlığa, içgüdüsel olarak kolektifliğin yararına kılavuzluk etmiş olan değerli bir psikososyal etkendir. "Yeni insanlığın, toplumsal ilişkiler içinde aşka ayırması gereken yer nedir?" sorusunu anlamak, Marksizmin bilimsel metoduyla donatılmış, geçmişin deneylerinden yararlanan insanlığa, emekçi insanlığa aittir. Öyleyse sonuçta, egemenliği için savaşan sınıfın çıkarlarına cevap verecek aşk ideali ne olmalıdır?

3- Aşk ve Arkadaşlık

Emekçilerin yeni toplumu, arkadaşlık ve dayanışma ilkesi üzerine kurulmuştur. Ancak, nedir dayanışma? Bu sadece çıkar birlikteliğinin değil, çalışanlardan oluşan kolektifliğin üyeleri arasında görülen ruhsal ve manevi bağların da bilincidir. Dayanışma ve ortaklaşa çalışma üzerine kurulmuş bir toplumsal yapı, bu toplumda ileri derecede gelişmiş bir "aşk potansiyeli", yani insanların gerçek sempati duygularına sahip olmalarını da ister. Bu duygular olmadan, dayanışma sürekli olamaz. İşte bunun için proletarya ideolojisi, işçi sınıfının her üyesinde, sınıf arkadaşlarının acıları ve gereksinimleriyle ilgilenme duygusunu, diğerinin isteklerine karşı ince bir anlayışın, kolektifliğin diğer üyeleriyle olan bağlarda derin ve kavrayışlı bir bilincin doğması ve pekişmesi için çaba harcar. Ancak bu sempati, ilgilenme, davranış inceliği duygularının hepsi tek ve ortak bir kaynaktan, dar cinsel anlamda değil, ama kelimenin en geniş anlamında sevme yetisi kaynağından doğar.

Heyecan olarak aşk, bir bağlantı öğesi ve giderek düzenleyici bir öğedir. Aşkın büyük bir bağlantı gücü olduğunun tamamen bilincindeydi burjuvazi ve bunu hesaba katıyordu. Bundan dolayı burjuva ideolojisi, aileyi sağlamlaştırsın diye, "eşlere değgin aşk"ı bir erdem diye ilan etti; burjuvazinin gözünde "iyi bir aile babası" olmak, erkek için büyük ve değerli bir yetenekti.

Proletaryanın da kendi açısından, cinsel ilişkiler alanında olduğu kadar geniş anlamda da aşkın, karı kocaya ya da aileye değgin değil ama kolektif dayanışmanın gelişmesine ilişkin bağların güçlenmesinde oynayabildiği ve oynaması gereken psiko-sosyal rolünü hesaba katmaması olanaksızdır.

Öyleyse nedir işçi sınıfının aşk ideali? Proletarya ideolojisinin, cinsler arası ilişkilerin temeline koyduğu duygular ve heyecanlar nelerdir?

Şimdiye dek şunu belirtmeye çalıştık ki genç arkadaşım, her devrin kendi aşk ideali var; kendi çıkarına göre her sınıf, aşk ahlakı kavramına kendi sınıfının öz içeriğini koymak istiyor. Kendisiyle birlikte ruhsal ve manevi alanda daha zengin insani heyecanlar getiren her kültür aşaması, Eros'un kanatlarını kendine özgü renkleriyle yeniden boyuyor. Ekonominin ve toplumsal yaşamının gelişinin art arda gelen aşamalarıyla, aşk kavramının içeriği değişti; aşk duygusuna oluşturucu kısımlar olarak giren heyecanlardaki kimi ayrıntılar, diğerleri köreldikçe daha güçlendi.

İster aşağı ister yukarı düzeyde olsun, cinsli tüm hayvanlara özgü yalın bir biyolojik içgüdüden, üreme içgüdüsünden kalkarak aşk, insan toplumunun binlerce yıldır süren varlığı boyunca gittikçe daha karmaşıklaştı, durmaksızın yeni ruhsal ve manevi heyecanlar doğurur oldu.

Biyolojik olay olarak başlayan aşk, psiko-sosyal bir etken halini aldı. İnsanlığın gelişiminin ilk evrelerinde cinsel ilişkileri belirleyen üreme biyolojik içgüdüsü, ekonomik ve toplumsal güçlerin etkisi altında, birbirine yüz seksen derece zıt doğrultuda iki yozlaşmaya uğradı. Bir yandan, sosyo-ekonomik ilişkilerin korkunç baskısı altında ve özellikle kapitalizmin egemenliğinde, üreme amacındaki normal cinsel içgüdü, cinsler arasındaki normal çekicilik, esenliksiz ten isteği haline dönüşerek yozlaştı. Cinsel eylem, kendiliğinden bir amaç, 'bir ek zevk' sağlama aracı haline, tenin zararlı uyarılmasıyla, aşırılıklarla, kötüleşmelerle kızışan bir ten isteği haline dönüştü. Eğer bir erkek bir kadına bağlanıyorsa bu kesinlikle, sağlıklı bir cinsel eğilim onu bu kadına doğru kuvvetle çektiği

için değildi artık; tersine hiçbir cinsel gereksinim duymaksızın erkek yine de, varlığı kendisinde cinsel bir çekicilik uyandıracak ve ona böylece nasıl olursa olsun cinsel eylemle zevk verecek bir kadın arıyordu. Fuhuş işte bunun üzerine kuruldu. Eğer kadının hazır bulunuşu beklenen uyarmayı yapmıyorsa, duyguları körleşmiş erkek, her türlü ahlak bozukluğuna başvuruyordu.

Cinsler arasındaki aşkın özünde bulunan biyolojik içgüdünün, bu içgüdüyü ilk kaynağından çok uzaklara götüren esenliksiz ten isteklerine doğru sapmasıdır bu.

Diğer yandan, toplumsal yaşamın ve kültürel değişmelerin binlerce yıllık sürecinde cinslerin fizik çekiciliği, ruhsal ve manevi heyecanlardaki tüm katmanlaşmalarla zenginleşir. Bugünkü şekliyle aşk, ilk kaynağı olan üreme biyolojik içgüdüsünden uzun süreden beri kopmuş ve hatta onunla sık sık açık çelişki haline giren son derece karmaşık bir ruh haline dönüşmüştür. Aşk bir birikim, tutku, dostluk, hayranlık, alışkanlık, duygu ve heyecanların, diğer çok sayıdaki ayrıntıların birikimidir. Böyle birçok ayrıntı ve bizzat aşk karmaşası varken, doğanın sesi olan 'kanatsız Eros' (cinslerin fizik çekiciliği) ile 'kanatlı Eros' (evi heyecanlarla karışmış tensel çekicilik) arasında bağ kurmak gittikçe zorlaşmaktadır. İçinde fizik çekiciliğin zerresi bulunmayan aşk-arkadaşlık, -bir dava ya da bir düşünce için manevi aşk, kolektiflik için kişisiz aşk- bütün bu olaylar aşk duygusunun biyolojik temelinden ne denli ayrıldığına, ne kadar "ruhsal"laştığına tanıklık ediyor.

Ancak dahası var... Aşk duygusunun çeşitli meydana çıkış biçimleri arasında apaçık bir çelişkinin, bir mücadele başlangıcının doğduğu da sık sık görülüyor. 'Sizce değerli olan bir dava' için aşk (demek ki sadece bir dava değil ama kesin olarak, sizce 'değerli' olan bir dava) gönlünüzün seçtiği erkek ya da kadın için duyduğunuz aşkın yanında zorlukla yer buluyor: Kolektiflik için duyulan aşk, karı koca ve çocukları için duyulan aşkla mücadele etmek durumunda kalıyor. Aşk-dostluk, aynı andaki aşk-tutku, karı koca ile çelişki halindedir. Bir durumda ruhsal uyum egemen olur, bir diğer durumda tensel uyum aşkın temelini meydana getirir.

Aşk çok şekilli ve çok bağlantılı oldu. Kültür evrelerinin binlerce yıl boyunca çeşitli aşk ayrıntılarını geliştirip vurguladığı bugünün insanının, aşk heyecanları alanında hissettiği şey, bu gereğinden çok geniş, giderek doğru olmayan ve 'aşk' denen sözcüğün içinde asla yer bulamıyor artık.

Burjuva ideolojisinin ve kapitalist-burjuva yaşam biçiminin egemenliği altında, aşkın çok şekilli karakteri, acı veren ve çözümsüz bir dizi psikolojik dramın doğmasına yol açtı. Aşkın bu çok şekilli karakteri, XIX'uncu yüzyılın sonundan beri psikolog yazarların gözde konusu haline geldi. 'İki kişi için aşk' hatta 'üç kişi için olan aşk', burjuva kültürünün üstün kavrayışlı temsilcilerinin çoğunu, 'gizem'iyle öyle uğraştırdı ki allak bullak etti. 1860 yıllarında Rus düşünürü ve politika yazarı A. Herzen *Yanlış Kimde?* adlı romanında, bu ruh karmaşıklığını, duygunun bu ikiye bölünüşünü aydınlatmayı deniyordu. *Ne yapmalı?* adlı toplumsal hikâyesinde Çernişevski de bu sorunun çözümünü ele alıyordu hevesle. En büyük İskandinav yazarları Hamsun, İbsen, Bjömson, Heidenstam duygudaki bu anlam belirsizliği, aşkın bu çok yönlü görünümü üzerinde sık sık durdular. Geçen yüzyılın Fransız yazarları bu sorunla en az bir kez ilgilendiler; Maeterlinck gibi bizden uzak bir yazar kadar, sosyalizme yakın düşünceleri olan Romain Rolland'ı da bunlar arasında sayabiliriz. Goethe ve Byron gibi şiir dehâları ve George Sand gibi cinsel ilişkiler alanında gözüpek öncüler de bu karmaşık sorunu, bu 'aşk gizemi'ni, yaşamlarının pratiğinde çözmeyi denediler, diğer birçok büyük düşünür, şair, siyaset adamı gibi. *Yanlış Kimde?* romanının yazarı Herzen de kişisel deneyimler yaptı... Bugün hâlâ, 'aşktaki anlam belirsizliğinin gizemi'nin ağırlığı, burjuva düşüncesinin sınırları içinde çözüm anahtarını boşuna arayan çok sayıda 'sade' insanın omuzlarına bastırmakta. Oysa bu anahtar, proletaryanın elleri arasındadır. Bu karmaşık sorunu yalnız emekçi yeni insanlığın ideolojisi ve yaşam biçimi çözebilir.

Burada, aşkın anlam belirsizliğinden, 'kanatlı Eros'un karmaşıklıklarından söz ediyoruz; ancak bu anlam belirsizliğini, bir erkeğin birçok kadınla ya da bir kadının birçok erkekle olan cinsel

ilişkileri (Eros hesapta yok) durumlarıyla karıştırmamak gerekir. Duygunun yer almadığı çokeşlilik (poligami) hoş olmayan, zararlı bir dizi sonuç getirebilir ama (organizmanın vakitsiz tükenmesi, bugünkü koşullarda cinsel hastalıkların artma tehlikesi vb.) bu türlü bağlar, ne denli karışık olurlarsa olsunlar, 'ruhsal dramlar' yaratmazlar. 'Dram'lar, çatışmalar, aşkın çeşitli ayrıntılarıyla, çeşitli açığa çıkış biçimleriyle yüz yüze olunduğu zaman başlar. Bir kadın, 'tüm gönlünce' falan erkeği seviyordur; düşünceleri, dilekleri, istekleri uyum halindedir; ama tensel yakınlık gücü onu karşı konulmaz şekilde başka bir erkeğe doğru çekmektedir. Bir erkek, falan kadın için özenle dolu bir sevecenlik duygusu, özenle dolu bir ilgi duymaktadır; oysa diğer bir kadında 'ben'inin dilediği şeylerin en iyisi için anlayış ve destek bulmaktadır. Eros'un tamamını ikisinden hangisine vermelidir? Ve eğer varlık bütünlüğü her iki bağın da var olmasıyla gerçekleşiyorsa, niye ruhu yaralamak ve sakatlamak zorunda olunsun?

Burjuva toplumda aşkın ve duygunun bu sürekli ikiye bölünüşü, önüne geçilmez acılara yol açmaktadır. Binlerce yıllık mülkiyet ilkesi olduğu kanısını işleye işleye öğretti insanlara. Burjuva ideolojisi aşkın, karşılıklı duyulan aşkla birlikte, sevilen kişinin gönlüne tamamıyla ve paylaşmasız sahip olma hakkını verdiği düşüncesini insanların kafasına soktu. Bu ideal, aşktaki bu tekelcilik, elbette eşler arasındaki 'eksiksiz ve tekelci aşk' denen burjuva idealinden ve yerleştirilen karı koca birlikteliği şeklinden ileri geliyordu. Ama böyle bir ideal, işçi sınıfının çıkarlarına uygun düşebilir mi? Proletarya ideolojisi görüş açısına göre önemli ve özlenen şey, aksine, insan duygularının daha zengin, daha çeşitlendirilmiş olması değil midir? Emekçilerin toplumsal kolektifliklerini sağlamlaştırmayı sağlayacak olan ruhsal ve manevi bağların bu karmaşık ve birbirine geçmiş ağının gelişmesini, güçlenmesini kolaylaştırabilecek etken, tam olarak, ruhun çeşitli bağlantıları ve düşüncenin çeşitli görünüşleri olmasında saklı değil midir? Böylece ruhtan ruha, gönülden gönüle, düşünceden düşünceye gerili ipler ne denli artarsa, dayanışma düşüncesi o denli kökleşecek, işçi sınıfı idealinin, arkadaşlık ve birliğin gerçekleşmesi o denli kolay ol-

mayacak mıdır? Aşkta tekelci olmak, aşkla 'tamamen özümlenmiş' olmak, proletarya ideolojisinin görüş açısına göre, cinsler arası ilişkiler için yönetici ideal olamaz. Tersine, proletarya için kanatlı Eros'un çok şekilli ve çok yönlü olduğunu keşfetmek, ikiyüzlü burjuva ahlakı tarzında büyük bir öfkeye, manevi bir hoşnutsuzluğa götürmez onu. Proletarya bu olayı (ki karmaşık toplumsal nedenlerin sonucudur) kendi sınıf ödevlerine, bir mücadele anında ya da sosyalist toplumun kuruluşu sırasında, yanıt verecek doğrultuya yöneltmek için çaba harcar.

Aşk çok şekilli olsa bile, bu aslında, proletaryanın çıkarlarıyla çelişkili değildir. Tersine, daha şimdiden şekillenmekte ve işçi sınıfının bağrında billurlaşmakta olan cinsler arası ilişkilerdeki aşk idealinin zaferini kolaylaştırır. Söz konusu olan açıkça, aşk-arkadaşlıktır.

İlk peygamberler devrinin (ataerkil) insanlığı, aşkı, babadan hısımların bağlantısı biçiminde ortaya koyuyordu. Antik kültürde her şeyin üstünde aşk-dostluk vardı. Feodal toplum ideal sırasına, şövalyenin "platonik" aşkını, evlilikten kopmuş ve tensel doyumla hiçbir bağı olmayan aşkı çıkarıyordu. Burjuva ahlakının aşk ideali, karı-koca aşkı, yasaya uygun çift idi.

İşçi sınıfının, ortaklaşa çalışmadan ve bu sınıfın üyelerinin, kadın ve erkek, düşünce ve irade dayanışmasından ileri gelen aşk ideali elbette, biçimde olduğu gibi içeriğinde de diğer kültür dönemlerine özgü aşk kavramlarından ayırt ediliyor. Öyleyse, nedir aşk-arkadaşlık? Bu, proletarya egemenliği için verilen mücadele atmosferinde hazırlanan çetin işçi sınıfı ideolojisinin, tatlı ve titreyen 'kanatlı Eros'u cinsel ilişkilerden acımaksızın kovma eğiliminde olduğuna işaret etmiyor mu? Kesinlikle hayır. İşçi sınıfı yalnız 'kanatlı Eros'u yok etme eğiliminde olmamakla kalmıyor, aksine, aşkın psiko-sosyal güç olarak değerinin kabul edilmesi için yol da açıyor.

Burjuva kültürünün ikiyüzlü ahlakı, Eros'un alacalı ve pırıltılı kanatlarının tüylerini acımaksızın yoluyor ve onu yalnızca 'yasaya uygun çiftleri' görmeye gitmek için zorluyordu. Burjuva ideolojisi

evlilik dışında yalnızca tüyleri yolunmuş ve kanatsız bir Eros'a, satın alınan (fuhuş) ya da çalışan (eş aldatma) okşamalar biçiminde anlık cinsel çekiciliğe yer veriyordu.

İşçi sınıfı ahlakıysa tersine, daha şimdiden billurlaştırmaya başladığı ölçüler içinde, cinsler arası aşk ilişkilerinin alabileceği dış biçimleri açıkça bir yana bırakıyor. Proleter sınıfın görevleri bakımından, aşkın uzayan ve yasallaştırılan bir biçim alması ya da yalın bir şekilde, geçici bir bağlantıda ifade edilmesi tamamen farksızdır. İşçi sınıfı ideolojisi, aşkta biçimsel bir sınırın zorla kabul edilmesini istemez. Buna karşılık daha şimdiden başlayarak, aşkın içeriği ile, iki cinsi bağlayan duygu ve heyecan ayrıntılarıyla yakından ilgilenir. Ve bu anlamda, işçi sınıfı ideolojisi "kanatsız Eros"u (ten istekleri, fuhuş yardımıyla bencil tensel tatmin, cinsel eğilimin "kolay zevk" tarzında kendiliğinden amaç lehine dönüşmesi), burjuva ahlakının yapmadığı kadar sert ve acımasızca kovuşturacaktır. 'Kanatsız Eros' işçi sınıfı çıkarlarına ters düşer. Birincisi, kaçınılmaz biçimde aşırılıklara ve bunun sonunda insanlığın çalışma enerjisini düşürmekten başka bir işe yaramayan fizik tükenişe götürür. İkincisi, ruhu yoksullaştırır ve böylece ruhsal ve 'sevgi duyguları' ile ilgili bağların gelişmesini, güçlenmesini köstekler. Üçüncüsü, alışıldığı biçimiyle cinsel ilişkilerde hak eşitsizliği üzerine, kadının erkeğe bağımlılığı, erkeğin kendini beğenmişliği ve kabalık üzerine kuruludur ve bu da arkadaşlık duygusunun gelişmesini frenler. 'Kanatlı Eros' ise tamamen ters yönde davranır. Kendiliğinden bellidir ki, 'kanatlı Eros'un özünde de 'kanatsız Eros'takinin aynı olan cinslerin çekimi bulunur, ancak farklılık, diğer bir kişiyi seven kişide, yeni kültürün kurucuları için vazgeçilmez olan duyarlılık, incelik, diğerine yardım etme arzusu gibi çizgilerin uyanmakta ve meydana çıkmakta oluşundadır. Burjuva ideolojisi, insanın bu yeteneklerini sadece gönlünün seçtiği erkek ya da kadına karşı, başka bir deyişle, tek bir kişiye karşı göstersin istiyordu. Proletarya ideolojisi için önemli olan her şeyden önce bu yeteneklerin insan varlığında uyanması, gelişmesi ve sadece gönülce seçilen kişiyle olan ilişkilerde değil, kolektifliğin tüm üyeleriyle olan ilişkilerde de gösterilmesidir. Aşk duygularındaki ince-

lik, tutkunun sıcaklığı ya da manevi uyum vb. gibi ayrıntılardan hangilerinin 'kanatlı Eros'ta üstün olduğunu bilmek, proletarya için pek önemli değildir. Onun önem verdiği tek şey, ayrıntılar ne olursa olsun, aşkın arkadaşlık duygusunu güçlendirme ve geliştirme için zorunlu olan ruhsal ve manevi unsurları içermesidir.

Karşılıklı hakların, aşkta dahi tanınması, diğerinin kişiliğini hesaba katma yeteneği, karşılıklı sağlam bir destek, diğerinin gereksinimleri için dikkatli bir özeniş ve yürekten ilgi, çıkarlar ya da dilekler ortaklaşalığına bağlılık... İşte aşk-arkadaşlık ideali budur; ve proletarya ideolojisi, burjuva kültürünün "tekelci" karı-koca aşkının yıpranmış ideali yerine bunu işleme yolundadır.

Proletaryanın, egemenliğini kurmak ve sağlamlaştırmak için verdiği mücadelenin ağır sorumluluklar ve güçlükler dönemindeki ideal, aşk-arkadaşlıktır. Ancak hiç şüphe yok ki, sosyalist toplum bir gerçek olduğunda aşk, yani 'kanatlı Eros', tamamen yenilenerek bizim hiç tanımadığımız bir görünümde ortaya çıkacaktır. O zaman, yeni toplumun tüm üyeleri arasındaki 'sevgi bağları' gelişmiş ve sağlamlaşmış, 'aşk gücü' çok daha artmış olacak, aşk-dayanışma, burjuva toplumunda rekabetin ve özgül aşkın oynadığı role benzer bir motor rolü oynayacaktır. Düşünce ve irade ortaklaşalığı, bireysel kendini beğenmişliğe üstün gelecektir. Burjuva toplumunda insanların, aşk ve evliliğin dolambaçlı yollarıyla sık sık kaçmaya çalıştıkları 'soğuk manevi yalnızlık' kaybolacaktır; çok sayıda ve değişik bağ insanları, gerçek ruhsal ve manevi ortaklaşalıkta birleştirecektir. Geçmiş yüzyılların insan belleğine gömdüğü cinsler arası eşitsizliğin ve erkek karşısında kadının bağımlılığının her biçimi iz bırakmaksızın yok olurken, insan duyguları, toplumsal bilincin gelişimi yanında denge unsuru olacaktır.

Ruhsal ve heyecan planında kolektiflikten yana olan bu yeni Eros sevinçli bir birlik ve çalışan, yaratıcı bir kolektifliğin tüm üyeleri arasındaki kardeşlik temeli üzerinde, insan sevincini kat kat artırmaya elverişli bir duygu olarak şerefli yerini alacaktır. Nasıl olacaktır bu değişmiş, yeni Eros? En becerikli imgeleme yetisi bile, şimdilik, portresini çizmekte güçsüzdür. Ama açık olan şu ki: Yeni insanlık, dayanışma bağlarıyla daha sağlamca bağlandıkça

yaşamın, yaratıcılığın, insan ilişkilerinin tüm alanlarında ruhsal ve manevi bağlantı daha yüksek düzeyde olacak ve aşka, sözcüğün bugünkü anlamında daha az yer kalacaktır. Bugünkü biçimiyle aşkın kesin yanlışı, 'seven gönüller'in düşünce ve duygularını özümleyerek âşık çifti, kolektifliğin geri kalan kısmından koparması ve tek başına bırakmasıdır. 'Âşık çift'in bir kenara konulması, bütün üyelerinin çıkarları, görevleri ve dileklerinin karmaşık bir ağ oluşturacağı bir kolektiflikten bu manevi ayrılık, sadece gereksiz değildir, aynı zamanda psikolojik olarak gerçekleşmesi de olanaksızdır. Bu yeni dünyada cinslerin kabul edilen normal ve özlenen birlik biçimi belki, esenlikli, özgür ve doğal (ne aşırılık ne de bozukluk olmadan) cinsel çekicilik, 'biçim değiştirmiş Eros' üzerine kurulacaktır...

Ama şimdilik, iki kültürün dönemecindeyiz henüz. İki dünyanın, ideolojik cephe dahil tüm cephelerde verdiği zorlu mücadele ile birleşen bu geçiş döneminde proletaryaya ancak, en hızlı biçimde ve tüm olanakları kullanarak 'sevgi duyguları'nın birikimini kolaylaştırmak yarar sağlar. Bu dönemde cinsel ilişkileri belirleyen ahlak ideali, erkeklerde olduğu kadar kadınlarda da, çıplak cinsel içgüdü değil, fakat aşk ve arkadaşlık heyecanlarındaki büyük çeşitliliktir. Oluşmakta olan yeni proleter ahlakının kesin isteklerine yanıt vermek için bu heyecanlar, şu üç temel ilkeye dayanmalıdır:

1- Karşılıklı eşitlik (ne erkeğin kendini beğenmişliği ne de kadının kişiliğini bozan aşk köleliği olmadan);

2- Diğerinin haklarını tanıma; eşin gönlüne ve ruhuna paylaşmasız sahip olma iddiasını kaldırma (burjuva kültürünün yarattığı ve sürdüğü mülkiyet duygusu);

3- Arkadaşlara karşı özenli daranış, değerli varlığın ruhsal hareketlerini dinleme ve anlama elverişliliği (burjuva kültürü bu özenişi aşkta yalnızca kadından istiyordu).

Ama işçi sınıfı, 'kanatlı Eros'un (aşk) haklarını ilan etmekle birlikte, kolektiflik üyelerinin birbirlerine karşı sevgilerinde daha kaçınılmaz bir duyguyu da getiriyor: Kolektiflik bağları daha güçlü, daha çok ve daha organik olmalıdır. Burjuva ahlakı her şey kolektiflik için olsun istiyor.

Ancak, "pekâlâ" dediğinizi işitiyor gibiyim, genç dostum. Sağlam bir arkadaşlık düşüncesi temeli üzerine kurulan aşk ilişkilerinin, işçi sınıfının ideali olduğunu kabul edelim. Ama bu ideal, aşkın bu yeni 'ahlak ölçüsü' de sırası geldiğinde aşk heyecanlarının üzerine ağır elini bastırmayacak, 'ürkek Eros'un yumuşak kanatlarını örselemeyecek, sakatlamayacak mıdır acaba? Aşkı, burjuva ahlakının zincirlerinden kurtardıktan sonra, yeni zincirlere mi vuracağız yoksa?

Evet, haklısınız genç dostum. Aşk ve eşler arası ilişkilerde burjuva 'ahlak'ını reddeden proletarya ideolojisi için, kendi sınıfına özgü ahlakı, cinsel ilişkilerde yeni düzeni getirmek ve işlemek kaçınılmazdır. İşçi sınıfı ideolojisi, çıkarlarına daha iyi yanıt verebilmesi için sınıfsal duygularını belirli bir doğrultuda eğitiyor; burada da, duygulara bazı zincirlerin konulmasını istiyor. Burjuva kültürünün uydurduğu ve geliştirdiği aşkın söz konusu olduğu yerde proletaryanın, burjuva oluşumlu Eros'un tüylerini yolacağı da söz götürmez. Ancak, aşk duygusunu görevleriyle uyum haline getirmek için, cinsler arası ilişkilere de kendi damgasını vuruyor diye işçi sınıfını yermek, geleceğe, doğru bakmayı bilmemek demektir. 'Kanatlı Eros'un eski tüyleri yerine, yükselen sınıfın ideolojisi, şimdiye dek hiç görülmemiş güçte, güzellikte ve parlaklıkta yenilerini koymayı bilecektir. Açıktır bu. Unutmayınız ki genç dostum, aşk, insanlığın ekonomik ve kültürel temelleriyle birlikte kaçınılmaz olarak değişiyor ve dönüşüme uğruyor.

Eğer aşk ilişkilerinde kör, özümleyici ve istekli tutku, gücünü yitiriyorsa, sevilen kişiye 'daima' bağlanma şeklindeki bencil arzu ve mülkiyet duygusu zayıflıyorsa, erkeğin kendini beğenmişliği ve kadının kendi 'ben'inden akıl almaz biçimde vazgeçişi kayboluyorsa, bütün bunlara karşılık aşkta diğer değerli çizgilerin geliştiği görülecektir. Kişinin başkasına karşı saygısının, onun haklarını önemseme yeteneğinin güçlendiği, karşılıklı ruh inceliğinin geliştiği, aşkı yalnızca öpücük ve okşamalarla değil, eylem birliğiyle de, irade birliğiyle de, ortak eserle de ifade etme isteğinin arttığı görülecektir.

Proletarya ideolojisinin işi, Eros'u sosyal ilişkilerden kovmak

yerine onu, yeni oklarla süslemek, yeni ve büyük bir ruhsal güç olan dayanışma ve arkadaşlık düşüncesiyle cinsler arasındaki aşk duygusunu eğitmektir.

Aşk sorunlarına karşı emekçi gençliğin artarak gösterdiği ilginin, bir "gerileme" belirtisi olmadığının şimdi artık açıklığa kavuştuğunu umarım, genç dostum. Şimdi aşkın, yalnızca proletarya ideolojisinde değil, genç emekçiler arasındaki canlı ilişkiler içinde de olması gereken yeri kendiniz bulabileceksiniz.

(1923, *Moldavye Guardiye* Dergisinden)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İLK DENEYLER

YARININ TOPLUMU

(...) Emekçi anneler tasalanmasın; geleceğin toplumunun, çocuğu ana babasından almaya, bebeği anne kucağından ayırmaya hiç niyeti yok.

Aileyi yıkmak için şiddet yollarına başvurmayı da düşünmüyor. Hiç ilgisi yok bunlarla! Geleceğin toplumunun amaçları bunlar değil... Peki, bugün gördüğümüz nedir? Eski aile dağılmakta; aileyi aile olarak tutan dayanak durumundaki ev işlerini yavaş yavaş geride bırakmakta. Ev bakımı örneğin, zorunluluk olmaktan çıktı. Ya çocuklar? Proleter anne babalar onlara özen gösterecek durumda değildir ki zaten; ne maddi varlıklarını ne de eğitimlerini güven altına alamıyorlar. Hem anne babaya hem de çocuklara aynı ölçüde acı veren bir durum bu. Şu halde geleceğin toplumu, işçi kadın ve işçi erkeğin önüne çıkarken şöyle diyebilmeli: Gençsiniz, birbirinizi seviyorsunuz. Mutluluk herkesin hakkı. Öyleyse yaşayın kendi yaşamınızı. Mutluluğu savmayın ve kapitalist toplumda sizin için gerçek bir zincir olmuş olan evlilikten korkmayın. Genç ve esenlikli olan sizler özellikle, işçi vatana yeni emekçiler, yeni vatandaşlar vermekten korkmayın. Emekçiler toplumunun yeni emek güçlerine gereksinimi vardır; doğan her yeni bebeği selamlar o. Çocuğunuzun geleceğinden de endişe duymayın, o ne aç ne de soğukta kalacak, kapitalist rejimde olduğu gibi kendi kaderine terk edilmiş, hele mutsuz, asla olmayacaktır. Geleceğin toplumunda emekçi devleti çocuk dünyaya gelir gelmez ana ve çocuğun beslenmesini, ivedilikle bakıma alınmasını sağlayacaktır. Çocuk beslenecek, eğitilecek ve geleceğin toplumunun özenli bilgilendirmesine tâbi olacaktır. Ama bu toplum, küçüğün eğitimine katılmak isteyen annelerden çocuklarını almayacaktır. Çocukların eğitimiyle ilgili yükümlülükleri geleceğin toplumu kendi üstüne alacak, fakat babalık sevinci ile annelik tatmini, bunları anlayabilen ve du-

yabilenlere bırakacaktır. Dolayısıyla bütün bunlara, şiddet yoluyla ailenin yıkılması ya da çocuğun anneden zorla ayrılması demek olanaklı mıdır?

Eski ailenin zamanını doldurduğunu, geleceğin devletinin onu canlandırmak için yapacak bir şeyi olmadığını söylemeye bile gerek yok; devlet için zorunlu olmaktan çıktı; aksine emekçileri, daha verimli, ayrıca ciddi bir işten yararsızca saptırıyor bugün. Aileye düşen çocukların eğitimi işi, gittikçe daha fazla kolektifliğe geçtiği için, burjuva aile biçimi eski önemini bu yönden de yitiriyor. Ama bu eski ailenin yıkıntıları üzerinde, kadın ve erkek arasında tamamen başka ilişkilerin var olduğu yeni bir biçimin yükseldiği görülecek, hem de pek yakında. Bu biçim, duygu ve arkadaşlık birliği, geleceğin toplumunun ikisi de özgür ikisi de bağımsız ikisi de emekçi olan üyeleri arasındaki birlik biçimi olacak. Kadınlar için ev hizmeti yok artık! Aile içinde eşitsizlik yok! Eğer kocası terk ederse, kollarındaki çocuklarıyla desteksiz ve yardımsız kalma korkusu yok artık kadın için. Geleceğin kent kadını artık kocasına değil işine bağımlı olacak. Onu besleyen erkeği değil, kendi işçi kollarıdır. Çocukların kaderi için yüreği sıkılmayacak artık. İşte bu andan sonra evlilik, birbirine güvenen ve birbirini seven iki ruhun yüce ortaklığı haline dönüşecektir. Bu ortaklık, emekçi her erkek ve her kadına en mükemmel sevinç ile birlikte, hem kendilerinin hem de çevreleyen yaşamın bilincinde olan kişilerin ulaşabilecekleri en büyük tatmini vaat ediyor. Arkadaşlık düşüncesini güçlü bir şekilde taşıyan "Serbest Birlik", geçmişin karı-koca köleliğinin yerini alacak. O zaman, çalışma koşulları bir kere dönüşüme uğradıktan, emekçilerin maddi güvenlikleri bir kere arttıktan sonra, kilisede kutlanan evlilik -çözülmez denen ama aslında kötü bir kurnazlıktan ibaret olan evlilik- yerini, hem sevgili hem arkadaş olan kadın ve erkeğin serbest, samimi birlikteliğine bırakacaktır. Ve aynı hamlede, fuhuş denen diğer utanç verici afet, aç işçiyi yakalayan ve insanlığı lekeleyen bu korkunç kötülük de ortadan kalkacaktır. Bu kötülüğü, yürürlükteki rejime, özel mülkiyet kurumuna borçluyuz(!) Bu kurum yıkıldıktan sonra, sıra, kadın alışverişinin yok olmasına gelecek...

Dolayısıyla, işçi sınıfının kadınları, bugünkü aileyi yok olmaya mahkûm gibi görmekten acı duymasınlar. Bunun yerine, kadını ev hizmetinden özgür kılacak, annelik yükünü hafifletecek olan yeni toplumun ve nihayet adına fuhuş denen şeyin son bulduğunu görecekleri toplumun ilk ışıklarını selamlasınlar, daha iyi işçilerin kurtuluşunun büyük eserini yaratmak için mücadeleye çağrılan kadın, yeni kentte eskinin farklılaştırmalarının yeri olmayacağını anlayabilmelidir: "Bunlar benim çocuklarım, tüm annelik özenim ve sevgim onlar içindir. Şunlarsa senin çocukların, komşu çocukları; onlar hiç ilgilendirmez beni. Benimkiler bana yetiyor!" Bundan böyle, toplumsal rolünün bilincinde olan emekçi anne, benimkiler, seninkiler diye ayrım yapmayacak seviyeye ulaşmalı, yalnızca bizim çocuklarımız olduğunu aklından çıkarmamalıdır.

Emekçiler devletinin cinsler arasında yeni bir ilişki biçimine gereksinimi vardır. Annenin çocuğuna karşı olan dar ve tekelci sevgisi, büyük proletarya toplumunun tüm çocuklarını kucaklayacak şekilde genişlemek zorundadır. Kadının köleliği üzerine kurulan çözülmez evlilik yerine, güçlü aşk ve karşılıklı saygı ile dolu, hak ve yükümlülükleri eşit kişilerin birliği doğacaktır. Bireysel ve bencil ailenin yerine, evrensel büyük işçi ailesi güçlenecek, bu aile içindeki erkekler ve kadınlar her şeyden önce kardeş ve arkadaş olacaktır. Yarının toplumu için öngörülen kadın-erkek ilişkileri işte böyledir. Bu yeni ilişkiler insanlığa, eşlerin gerçek toplumsal eşitliğinin zenginleştirdiği bütün aşk sevinçlerini, kapitalist rejimin bezirgân toplumunun bilmediği sevinçleri sağlayacaktır.

Geleceğin toplumunun parolası şudur: Esenlikli ve gelişen çocuklar, duyguları ve sevgilerinde özgür, yaşam sevinçlerine düşkün güçlü gençlik!

Bireye hak ettiği mutluluğu sağlamaya daha elverişli, daha kusursuz, daha doğru bir insan toplumunu yeniden kurma işine inançla ve cesurca girişmek üzere, eşitlik, özgürlük, özgür aşk adına kadın-erkek bütün işçileri, tüm köylüleri göreve çağırıyoruz.

(1918'de kaleme alınmış bir makaledir.)

GÜNDELİK YAŞAMDA DEVRİM

Yeni ekonomik sistem, savaş komünizmi yıllarında gündelik yaşamı, töreleri, insanların düşünce ve kanaatlerini değiştirme rolünü de oynadı.

Görmeyi ve gözlemlemeyi bilen herhangi bir kişi, gündelik yaşamın gözümüzün önünde değiştiğini kabul eder. Birkaç yıldır, yani işçilerin efendi olmalarından bu yana, kadının yüzyıllık köleliği kökünden kazındı. Emekçiler cumhuriyeti bir yandan kadının üretici çalışmaya katılmasını sağlarken, diğer yandan da, gündelik yaşamı yeni temeller üzerinde düzenlemeye çabalıyor ve insanlara kolektiflikle ilgili alışkanlıklar, bakış açıları ve kavramlar öğretiyor.

Gündelik yaşamda değişiklik, özellikle açık bir biçimde devrimin ilk yıllarında, savaş komünizmi döneminde belli oldu. Eski geleneklerin, eski yaşam tarzının temelleri gürültüyle uçup gitti. Ve iç savaşın sunduğu cephelerdeki yaylım ateşi çatırtılarıyla, ülke ekonomisinin durmadan artan bozukluğunun ağırlığı altında, yeni bir yaşam tarzının mükemmel bir açıklıkla kurulduğu görüldü.

Yeni komünist üretim sisteminin esaslarından biri, sadece üretimin değil ve fakat tüketimin de örgütlenmesi ve denetimidir. Tüketimi düzenlemek, tüketimin de örgütlenmesi ve denetimidir. Tüketimi düzenlemek, tüketicileri gözönüne almak demektir. Ne var ki ,ülkenin tüm ürünlerini ve zenginliklerini eşit olarak dağıtmak şeklinde değil de, yeni esaslara göre kurulmuş bir tüketim örgütlenmesi ile.

İşçi ve köylü devletinin özenle ele aldığı ilk şey, elden geldiğince sağduyulu ve akılcı, titiz ve tutumlu bir tüketim düzenlenmesini gerçekleştirmek oldu. İlk olarak, kolektif beslenme düzeni bu amaca yanıt verdi.

Genel yoksulluk ve açlıkla mücadele edebilme, sefaletimizi ve yedek eksikliğimizi hesaba katarsak, hiç değilse belli bir ölçüde, bir tek bu yolla, yani tüketimi toplumsal, kolektif şekle dönüştürerek olanaklı oldu.

Zorunlulukların baskısı altında emekçiler cumhuriyeti, 1918 ilkbaharından itibaren bütün kentlerde kolektif beslenme ilkesini kabul etti. Aile ekonomisinin yerini belediye kantinleri ve genç çocuklar için bedava yemek dağıtımı aldı. Şüphesiz, yoksulluğumuz ve besin maddeleri yönünden kıtlık içinde oluşumuz kolektif beslenmeyi köstekledi ve uygulanmasını geniş ölçüde engelledi. Aletler geliştirildi, merkezden halka besin maddeleri ulaştırmak için kanallar yerleştirildi. Ama buralara konacak maddeler eksik kalıyordu...

Ülke sefalete indirgenmişti, kıtlık hüküm sürüyordu. Ayrıca, emperyalist güçlerin inatçı ve kin dolu kuşatması, diğer ülkelerden gelen malların merkezi halk mağazalarına kadar ulaşmasını engelliyordu. Ama yine de, kantinlerin bütün kusurlarına, kalite düşüklüğüne, yemeklik malzeme eksikliğine, olanın da kötü kullanılmasına karşın kolektif beslenme, kent halkında gündelik yaşamın bir unsuru olduğu düşüncesini yerleştirdi. 1919-1920 yıllarında Petrograd halkının yüzde 90'ı kolektif beslenmeye kayıtlıydı. Moskova'da halkın yüzde 60'ından fazlası düzenli olarak kantinlere gidiyordu. 1920'de kolektif beslenme kurumları çocuklar dahil 12 milyon kentliye, şu ya da bu biçimde, hizmet ediyordu. Bu tek olgunun bile 'gündelik yaşam'da ve kadının var oluş koşullarında hatırı sayılır bir değişiklik yarattığı açıktı. Kadın için annelikten daha da köleleştirici olan mutfak, ailenin varolması için zorunlu olmaktan çıkmıştır. Şüphesiz, geçiş döneminde yine önemli bir rol oynadı; çünkü o zaman burjuva kalıpları henüz büsbütün dışarda bırakılmamış, ekonomik temellerin kökünden değişimi sağlanamamıştı. Bununla birlikte, bu geçiş döneminde bile aile ocağı ikinci plana geçmeye başladı; yoksulluk, düzensizlik ve açlık dolayısıyla belediye kantinleri istenen düzeye ulaşamadıkları için kolektif beslenmenin tamamlayıcısı, destekleyicisi oldu aile ocağı. İşçi kadın, kantinde hazır bulduğu yemeğin ona kaç saat tasarruf ettirdiğini

hesaba katmaya başladı ve hoşnutsuzluğu varsa, bu, yemeklerin besin değerinin düşük ve yetersiz oluşundan, dolayısıyla ister istemez 'ek yemekler pişirmek' zorunda kalmasındandı. Eğer kolektif beslenme çok iyi olsaydı, yine ocağının başına geçmek isteyen heveslilerin bulunacağı şüpheliydi... Çünkü burjuva toplumda kadın eğer kocası-besleyicisine ziyafet çekmek için kendini sıkıntıya sokuyor idiyse, bu, aslında, erkeğin açıkça 'besleyici olmasındandı'. Oysa işçi devletinde kadın bağımsız bir kişi ve vatandaş olarak kabul edildiğinden, kocalarının sevgisini kazanmak için mutfakta saatlerce uğraşmaya hevesli olmaları pek olanaklı değildi. Dolayısıyla erkekler karılarını, iyi hamur yoğurabildikleri için değil, değerli olan şeyleri, kişisel yetenekleri ve insan benleri için sevmeyi ve değerlendirmeyi öğrenmelidirler... "Mutfak ve evliliğin birbirinden ayrılması", devletle kilisenin ayrılmasından daha az önemli olmayan, en azından kadının tarihsel alın yazısı yönünden büyük bir reformdur. Kuşkusuz, savaş komünizmi yıllarında bu ayrımın sadece taslağı hazırlanabilirdi; ama yine de önemli olan, emekçiler cumhuriyetinin bir yandan yeni ekonomik şekillerin genel gelişim çizgisini sınamaya başlarken bir yandan da ekonomik, en akılcı, gerek çalışma gerek yakıt ve gerekse besin maddeleri yönünden en az harcama gerektiren kolektif beslenmeye başvurmuş olmasıydı.

Emekçiler cumhuriyetinin düzenlediği yeni konut koşulları da, gündelik yaşamın ve giderek kadının varlık koşullarının değişimini aynı şekilde etkiledi. Rusya'da ortak lojmanlar, ailenin tümü için yapılan evler, yalnız oturan kişiler için özel konutlar büyük bir yaygınlık kazandı. Ortaklaşa kullanılan lojmanların sayısı hiçbir ülkede bizimki kadar yüksek değildir. Herkes ortak konutlarda oturmak istemektedir. Ve bu istek, XIX'uncu yüzyılda Fourier kurallarını izleyen ütopyacıların yaptığı gibi 'ilke' yüzünden, inanma yüzünden değil, sadece bu ortak konutlarda yaşamak çok daha kolay, çok daha elverişli olduğu içindir. Özel evlerden daha iyi donatılmıştır ortak konutlar; elektrik ve yakıt sağlanmıştır. Sıcak su deposu ve merkezi mutfağın bulunduğu ortak konut sayısı az değildir. Temizlik işini meslekten olanlar yapar. Bazı toplu konutlarda ortak çamaşırhane, kreş ya da çocuk bahçesi bulunur. Yaşam pa-

halılaştıkça, yakacak yokluğu ve düzensizlik daha keskin biçimde kendini duyumsattığından, ortak konutlarda yerleşme arzusu daha ağır basmaya başlamıştır. Özel evlerde oturanlar, ortak konut sakinlerine imreniyorlar. Ortak konutlara aday olanların listesi ara vermeksizin uzayıp gidiyor.

Kuşkusuz, ortak konutlar henüz özel evlerin yerini almaktan uzaktır; kentlerdeki halkın büyük çoğunluğu, bireysel yerleşim ve ev ekonomisi koşullarında yaşamaktan hâlâ hoşnutlar. Fakat yine de, ev ekonomisinin biricik yaşam düzeni olmaktan çıkması, ileriye doğru atılmış büyük bir adımdır. Ailelerin ve yalnız durumdaki kişilerin ortak konutlara yerleşmek istemeleri zor ekonomik koşulların baskısıyla olsa bile, burada önemli olan, en elverişsiz durumlarda bile bu evlerin daha şimdiden bir dizi avantaj sağladığıdır. Ve elbette ki, üretimde bir ilerleme olduğu, ortak konutlar daha yüksek düzeye ulaştığı zaman bu kişiler, daha az ekonomik ve kadından büyük işgücü harcaması isteyen özel aile ekonomisiyle rekabet söz konusu olduğunda, rahatlıkla toplu konutları destekleyeceklerdir. İş ve aile arasında uyum sağlamak zorunda olanlar özellikle kadınlardır ve dolayısıyla, ortaklaşa kullanılan konutların sağladığı avantajların tamamıyla bilincindedirler. Toplu konutla, bu emekçi kadınlara en büyük iyilik yapılmıştır. Ev işlerini meslek edinen kişiler, ortak mutfak, merkezi çamaşırhane ve evin elektriğe, yakıta, sıcak suya kavuşmasının sağlanmasıyla emekçi kadın, güçlerinden tasarruf etmektedir.

Çalışan her kadın bugün, tek bir şey arzu ediyor: Bu evlerin sayısı olanaklar elverdiği kadar artsın, ev ekonomisinin verimsiz ve yıpratıcı bütün yanlarını kesinlikle kapsasın. Hiç kuşkusuz, bugün hâlâ geçmişe, inatla bağlı kalan kadınlar vardı; bunlar için varlık, tamamen mutfak ocağının çevresinde kuruludur. Bakımları yasal kocaları tarafından garanti edilmiş bu tip kadınlar ortak konutlarda bile bulunur ve yaşamlarını kapkacağa adamanın yollarını araştırır dururlar... Ama gelecek onlardan yana değildir. Emek kolektifliği için yararsız olan bu kişileri tarih, kaçınılmaz olarak geleceğin toplumu ekonomik cephede sağlamlaştıkça, kaybolmaya sürükleyecektir. Bugünkü geçiş döneminde, devrim deneyimimizin doğrula-

dığı şey, ortak konutların sadece şehir ekonomisi yönünden konut sorununu en akılcı biçimde çözüldüğü değil, inkâr edilemez biçimde, aile ile mesleki çalışmayı bağdaştırmasını sağlayacak koşulları yaratarak çalışan kadınların yaşamının kolaylaştırdığıdır.

Farklı gereksinimlere, farklı beğenilere yanıt veren değişik tipteki ortak konutlar arttığı ölçüde, aile ekonomisinin zayıflaması, gederek kaybolması kaçınılmazdır ve bu doğaldır da; özel lojman sınırları içine kapalı bu bireysel ekonominin kaybolması, bugünkü burjuva aleminin temel ilişkilerini de zayıflatacaktır. Bir tüketim ünitesi olmaktan çıkan aile, bugünkü biçimiyle var olmayacaktır artık... Özgürleşecek, serpilip gelişecektir. Ama bu kanıt, bireysel ekonomisi, küçük ve bencil dünyası olan burjuva ailesinin taraftarlarını korkutmasın; kolektif tüketimin zaferi ne yazık ki henüz çok uzaklarda... Kapitalizmden sosyalizme geçiş ve işçi sınıfının egemenliği döneminde, toplumsal tüketimle özel aile ekonomisi biçimleri arasında çetin bir mücadele sürmekte. Bunlardan birincisinin zaferini hızlandırmayı ancak, halkın bu konuyla doğrudan doğruya ilgili kesimi olan emekçi kadınların, soruna bilinçli şekilde yaklaşmaları sağlayabilir.

Sovyetler Birliği'nde lojman ve çözümleri konusunu içeren istatistik verileri henüz çok azdır. Bununla birlikte, daha savaş komünizmi yıllarında bile, ortak konutların kent ekonomimizde, ek kentlerde önemli bir rol oynadığını rakamlar kanıtlıyor: Şöyle ki, 1920 yılında Moskova'da, 23 bin ev arasında 8 bin ortak konut ve bekâr evi bulunuyordu, yani evlerin yüzde 40'ı ortak konut durumundaydı. Demek ki, kuruluşunun ilk yıllarından başlayarak, emekçiler cumhuriyeti, üretimi ve ekonomi sistemini kökten değiştirirken, kadının üretici olmayan ev işlerinden derece derece ama geri dönülmez bir biçimde uzaklaşması için zorunlu olan koşulları da yaratmaya başladı. Ancak, ev işlerindeki üretici olmayan çalışmanın azalması, kadının özgürleşmesi sorununun görünümlerinden sadece biridir.

Onu eve bağlayan, aile içinde köleleştiren ve daha hafif olmayan bir diğer yük, çocukların bakım ve eğitimidir. Sovyetler iktidarı, analığın korunması ve toplumsal eğitim alanındaki politika-

sıyla kadını, bu yükümlülüğü kolektifliğe, işçi devletine vererek önemli derecede rahatlatıyor.

Sovyetler Cumhuriyeti, proletaryanın gereksinimlerine cevap ve yeni yaşam ve ekonomi biçimlerini ararken, kaçınılmaz bir dizi yanlışlıklar yaptı; çizgisini birkaç kez değiştirmek ve düzeltmek zorunda kaldı. Ama toplumsal eğitim ve analığın korunması alanında doğru yolu ilk seferde buldu. Ve bugün, inanç ve törelerdeki devrimin en büyük ve en derin biçimde tamamlanmakta olduğu alan da kesinlikle işte bu alandır. Burjuva rejiminde çözülemez durumda olan sorunlar, bütün politikasını ekonomik düzeyi yükseltmenin ve sosyalist yapının pekiştirilmesinin belirlediği bir ülkede, doğal ve basit bir biçimde çözülmüş oluyor. Analığın korunması sorununa Sovyet Rusya, emekçiler cumhuriyetinin şu temel görevinin bakış açısından hareket ederek yaklaştı: Ülkenin üretici güçlerinin gelişmesi, üretimde kalkınma ve atılım. Bu görevi gerçekleştirmek için öncelikle, elden geldiğince çok sayıda emekçiyi üretici olmayan çalışmadan özgürleştirmek, ekonomik üretimi güvence altına alacak bütün emekçi elleri akıllıca kullanmak; ikinci olarak da, emekçiler cumhuriyetine, gelecek için işçi gücü akımını yani nüfusun normal artışını garanti etmek gerekiyordu.

Bu bakış açısından hareket edildiği andan başlayarak analığın akılcı biçimde korunması sorunu da kendiliğinden çözülüyor. İşçi Devleti'nin tamamıyla yeniden koyduğu ilke, büyüyen kuşak yönünden, çocuklar için duyulan endişenin, özel, ailesel bir sorun değil toplumsal bir sorun, bir devlet sorunu olduğudur. Anneliğin güvence altına alınması ve korunması yalnızca kadının yararı olduğu için değil, çalışmanın toplumsallaşması sırasında ulusal ekonomiye düşen görevler dolayısıyla zorunludur. Kadın kendi güçlerini, kolektiflik için daha etkin kullanabilecekken, üretici olmayan şekilde, sadece aile için harcamamalıdır; gelecek için, emekçiler cumhuriyetine esenlikli işçiler akınını da sağlamak üzere kadının sağlığı korunmalıdır. Sorunu bu biçimde ortaya koymak burjuva devletinde olanaklı değildir; çünkü orada, sınıf çelişkilerinin engelleri, özel ekonomik çıkarlarla halkın tümünün ekonomik çıkarları arasında birlik yoksunluğu vardır. Emekçiler cumhuriyetinde

ise aksine, sosyalizmin kuruluşu ilerlediği ölçüde bireyci ekonomik çıkarlar, genel ekonomik çıkarlar içinde yavaş yavaş erimek zorundadır. Dolayısıyla, annelik sorununun bu biçimde çözümlenmesini, zorunluluk ve yaşamın bizzat kendisi getirmektedir. Emekçiler cumhuriyeti kadını, her şeyden önce, bir işgücü, yaşayan bir çalışma birimi olarak nitelendirir; annelik fonksiyonunu da çok önemli, hem de tamamlayıcı bir görev, üstelik yalnızca özel, ailesel değil ve fakat toplumsal bir görev diye görür.

"Annelik ve çocukluğun korunması politikamızı yönelten şey," diyor Vera Pavlovna Lebedeva, "kadını daima emek süreci çerçevesi içinde görmemizdir."

Ancak, kadına, kendi doğasını zorlamadan ve genellikle ilişkisini kesmek zorunda bırakmaksızın üretici çalışmaya katılma olanağını vermek için ikinci bir adım daha atmak gerekir: Anneliğe ilişkin bütün endişeleri kadının omuzlarından alarak kolektifliğe yüklemek ve bundan da, çocukların eğilimini ailesel yapı çerçevesinden çıkararak toplumsal bir kurum, devlet işi haline getirmek.

Annelik, yeni bir bakış açısı altında incelenmeye başlıyor artık: Sovyetler iktidarı anneliği, toplumsal bir sorun olarak kabul ediyor. Bu ilkeden hareket eden iktidar, annelik yükünü kadından alıp devlete geçirmeye yönelik bir dizi tedbirler almaktadır. Çocuklukla ilgili endişeleri gidermeyi, çocukların maddi yönden korunmasını, toplumsal eğitimin doğru olarak düzenlenmesini, bütün bunları Ana ve Çocuğun Korunması Alt Bölümü ve Eğitim Halk Komiserliğinin Toplumsal Eğitim Bölümü aracılığıyla Sovyet iktidarı üstlenmektedir.

Annelik sorununu çözmek için Sovyet iktidarının kabul ettiği ilke, anneyi annelik sıkıntısından kurtarmak ve ona yalnızca, evinde çocuğuyla kişisel bağ kurmasını sağlayacak sevinç gülücüğünü bırakmaktır. Kuşkusuz, bütünüyle gerçekleşmiş olmaktan henüz uzaktır bu ilke. Dilediğimiz şeyler, uygulamada gecikiyor. Emekçi kadını ailesel yükümlülüklerden özgürleştirmeye elverişli yeni yaşam biçimlerini kurarken, karşılaştığımız sürekli engel hep aynı: ekonomik gecikmemiz, üretim yetersizliğimiz. Ama temeller atıl-

dı: Annelik sorununun çözümüne götüren yolun direkleri dikildi; geriye, çizilen bu yola sağlam ve kararlı adımlarla koyulmak kalıyor sadece.

Emekçiler cumhuriyeti anneliğin maddi yönden korunmasını, annelere ödenek ayrılmasını kısıtlamıyor. Bu cumhuriyetin tek çabası, her şeyden önce yaşamı değiştirmek, varlık koşullarını dönüşüme uğratmaktır. Öyle ki, kadın anneliğini tamamıyla üstlenebilsin ve aynı zamanda genç çocuğu kamu yararına koruyabilsin. Ona gerekli her türlü özeni gösterebilsin.

Rusya'da proletarya diktatörlüğünün ilk aylarından beri işçi ve köylü iktidarı, emekçiler cumhuriyetinde anneliği koruma kurumları ve toplumsal eğitim kurumlarından oluşan bir ağ kurmakla uğraştı. Anne ve çocuklar, Sovyet politikasının özel olarak ilgilendiği bir konu oldu. Devrimin ilk aylarında, o zamanki adı Kamu Yardımı Halk Komiserliği olan Toplumsal Güvenlik Halk Komiserliği'nin esas işi, aynı zamanda hem anne hem de emekçi olan kadının çıkarlarını koruma alanında, emekçiler cumhuriyetinin politikasını geliştirmeyi sağlayacak yolu çizmek oldu. 1918 yılı Ocak ayında Toplumsal Güvenlik Halk Komiserliği'nde bir Analığı Koruma Koleji oluşturuldu ve örnek bir analık sarayının yapımı örgütlendi. Ve o zamandan beri, Vera Pavlona Lebedeva arkadaşın enerjik yönetimi altında analığı koruma düzeni sağlam bir biçimde kökleşti, gelişti.

Sovyetler iktidarı, emekçi kadınlara hamile olduktan hemen sonra yardım etmeye başlıyor. Hamile kadınların ve süt çocuklarının tıbbi kontrolü, bütün ülkeye yayılmıştır. Çarlık Rusyası'nda sayıları sadece altı olan tıbbi kontrol merkezleri ve aynı şekilde emzirme merkezleri bugün binlercedir.

Baş görevin, çocuklara fiziki özen göstermek şeklindeki üretici olmayan çalışmadan kadını kurtarmak olduğu, kendiliğinden görülüyor. Annelik asla, çocuğunu yıkamak, üstünü değiştirmek ve beşiğine çivilenip kalmak değildir. Anneliğin toplumsal ödevi, her şeyden önce, yaşayabilen, esenlikli çocuklar dünyaya getirmektir. Bunun için emekçiler toplumu, hamile kadına en elverişli

koşulları sağlamalı ve kadın da kendi yönünden hamilelik sırasında öngörülen bütün koruyucu sağlık kurallarını gözetmelidir. Unutmamalıdır ki, 9 ay boyunca kendine değil kolektifliğe aittir o, etinden ve kanından yeni bir emekçi, emek cumhuriyetine yeni bir üye 'yaratmaktadır'. Anneliğin toplumsal görevi açısından kadının ikinci ödevi, çocuğunu kendisinin emzirmesidir. Emek kolektifliğinin bir üyesi olan kadın, ancak çocuğunu kendisi emziriyorsa toplumsal ödevini yerine getirdiğini söylemeye hak kazanır. Büyüyen kuşağa gerekli başka özen konuları, kolektifliğin yükümlülüğüne bırakılabilir. Hiç kuşkusuz, annelik içgüdüsü kuvvetlidir ve söndürülmelidir. Ama niye bu içgüdü, yalnızca kendi öz çocuğunu sevme ve özen gösterme şeklinde dar bir sınırda kalsın? Emekçi insanlık için değerli olan bu içgüdüye, en üst düzeye kadar gelişip serpilme ve zenginleşme olanağı niçin verilmesin? Kendinin olmayan çocuklar için de tasalanmak, başkalarının çocuklarına da sevgi ve yakınlık göstermek niye olmasın?

"Yalnız kendi çocuğunun değil, bütün işçi ve köylü çocuklarının da annesi ol!" parolası, anneliğe yeni bir bakış tarzı olarak emekçi kadınlara öğretilmelidir. Örneğin bir annenin, süt yetersizliğinden ötürü sararıp solmakta olan bir çocuğu, salt kendi çocuğu değil diye emzirmeyi reddetmesi kabul edilebilir mi? Kendi çocuğunu sevecenlikle koruyan bir yamyam kadını, bir başka oymağın çocuklarını iştahla yediğini okuduğumuzda, nasıl şaşırıp kalıyorsak, geleceğin insanlığı da yukarıdaki gibi toplum düzenine aykırı bencil bir davranışı aynı şaşkınlıkla karşılayacaktır.

Başka bir nokta da şu: Annenin, salt bu sıkıntıya katlanmamak için çocuğunu kendi sütünden yoksun bırakması kabul edilebilir mi? Sovyetler Birliği'nde, bulunmuş çocukların sayısının hâlâ çok fazla olduğu apaçık bir olgudur. Hiç kuşkusuz bu olay, annelik sorununun ülkemizde daha çözülmemesinden, sadece çözülme yolunda olmasından ileri geliyor. Geçiş dönemimizin zor koşullarında, yüzbinlerce kadının belini büken çifte yük, ücretli çalışma ve annelik yükü vardı. Ne yeterince kreş ne de ana ve çocuk sağlığıyla ilgilenen yeterli merkez vardı; para yardımları piyasadaki fiyat artışlarını izleyemiyordu ve bütün bunlar işçi ya da memur kadını

annelik yükünden fazlasıyla korkmaya zorluyor, birçok anneyi, çocuklarını devlete "terk etmek" durumunda bırakıyordu. Ancak, terk edilmiş çocuk sayısındaki bu artışın kanıtladığı bir başka olgu da, emekçiler cumhuriyetinin kadınlarında, anneliğin bir iş değil, toplumsal bir ödev olduğu bilincinin henüz sağlam bir şekilde oluşmadığı idi.

Kadınlar arasında çalışan arkadaşlarımız, onların dikkatini bu soruna çekmeli; işçi-köylü kadınlar ve kadın memurlara, cumhuriyetimizin yeni konumu içinde anneliğin gerektireceği ödevlerin neler olduğunu açıklamalıdırlar. Ve aynı zamanda, analığı koruma ve toplumsal eğitim kurumları ağının geliştirilmesi çalışmasını da güçlendirmelidir. Anneler, çalışma ve anneliği ne denli kolay uzlaştırabilirlerse, terk edilmiş çocuklar da o denli azalacaktır.

Annelik, çocuğun kesinlikle annesinin yanında kalması, çocuğun fiziksel ve manevi eğitimine yalnızca annenin kendini adaması demek değildir. Çocuğa karşı annenin ödevlerine ilişkin doğru kavram, çocukları, büyümeleri ve gelişmeleri için en normal ve en esenlikli koşullar içinde bulundurmaktır.

En gelişmiş pırıl pırıl çocuklar burjuva toplumunun hangi sınıfında bulunur? Zenginler sınıfında, asla yoksullar sınıfında değil! Peki, nereden ileri gelmektedir bu? Burjuva anneler kendilerini tamamıyla çocuklarının eğitimine adadıklarından mı? Hayır! Burjuva anneler, sütanneler, çocuk hizmetçileri, dadılar -yani ücretli emek gücü- tutarak çocukların bakımından kurtuluyorlar. Hem de seve seve. Anneliğin bütün yükünü taşıyan kadınlar, sadece yoksul ailelerde; o zaman da çocuklar kendi başlarına bırakılıyor, eğiticileriyse sokak ve rastlantı. İşçi sınıfında ve burjuva ülke halkının genellikle bütün yoksul katmanlarında çocuklar annelerinin yanındadır ama, sinekler gibi ölürler; normal bir eğitimin sözü bile edilmez. Burjuva toplumda bile bilinçli ve ilerici anne, çocuk bakımının hiç değilse bir bölümünü topluma aktarmak için çaba gösterir; onu çocuk bahçesine, okula, tatil sitelerine gönderir. Bilinçli bir anne, en kıskanç sevgi olan anne sevgisinin çocuğa veremeyeceği şeyi, kesinlikle toplumsal eğitimin vereceğini anlar.

Burjuva toplumunun egemen katmanlarında çocukların normal eğitimine, elbette burjuva düşüncesine göre, büyük önem verilir; anne babalar çocuklarını, uzmanlaşmış dadıların, hastabakıcıların, pedagogların ve koruyucu sağlık uzmanlarının ellerine emanet ederler. Çocuklara gösterilecek fiziksel ve eğitimle ilgili özen için annenin yerini ücretli kişiler alır; bu durumda anneye, kaçınılmaz ve doğal tek bir ödev kalır, o da çocuk doğurmak.

Emekçi cumhuriyeti, 'bolşevik rejimin' korkunçluklarını tanımladıkları zamanlarda burjuva ülkelerde ileri sürüldüğü gibi, çocukları annelerinden zorla koparıp almaz, ama sadece zengin kadınlara değil bütün annelere, çocuklarını esenlikli, normal ve onlar için mululuk sağlayan koşullar için yetiştirme olanağını verecek kurumları yaratmak için çaba harcar. Annenin, çocukların bakımından ücretli sütanne aracılığıyla kurtulması yerine Sovyetler Cumhuriyeti, işçi ya da köylü annenin, küçüğünün kreşte, anaoukulunda ya da çocuk evlerinden birinde olduğunu bilerek, işine gönül rahatlığıyla gidebilmesini istiyor.

Toplumsal eğitim kurumlarının, ki Rusya'da eğitim küçük çocukluktan başlayıp 16 yaşına dek sürüyor, esenlikli ortamında, pedagogların ve doktorların yönetiminde ve bizzat annelerin denetimi altındaki (sürekli olarak kreşte bulunması zorunludur) çocuklar, yeni insanın oluşumu için gerekli koşullarda büyüyorlar. Kreşlerde, çocuk yurtlarında ve çocuk bahçelerinde esen hava, çocuklara, geleceğin toplumunun kurucuları olarak gerekli alışkanlıkları ve belirgin çizgileri kazandırıyor. Bu eğitim kurumlarında yetişmiş insan, emekçiler ortaklaşalığı içinde yaşamaya, bütün çocukluğu ailenin bencil alışkanlıklarının kapalı çemberi içinde geçmiş olan bir insandan daha yatkın olacaktır.

Devrimin ilk yıllarında kreşlere ve çocuk yuvalarına konulmuş olan çocuklar, bireyci ve aşk dolu bir annenin yetiştirdiklerine benzemiyor. Birincilerde kolektif alışkanlıklar sağlam olarak yerleşmiş durumda, bunların zihin yapıları her şeyden önce 'grup' yapısına uygun. İşte, bir çocuk yurdunda geçen, alışılmış bir sahne: 'Yeni' gelen çocuk, içinde bulunduğu grubun yaptığı şeyi yapmayı reddediyor. Gruptakiler heyecanlanıyor, 'yeni'nin çevresini alıyor

ve ona açıklamalarda bulunuyor. 'Grubumuz' gidiyorsa eğer, gezmeye gitmemek olur mu? Sıra "bizim grubumuz"da ise, temizlik ve düzenleme işlerini yapmamak olur mu? "Grubumuz" çalışırken gürültü yapılabilir mi? Bu çocuklarda mülkiyet anlamı gelişmiyor. 4 yaşındaki bir yavrucuk, "Bizde, 'seninki, benimki' diye bir şey yok, her şey herkese ait" diye açıklıyor ciddi bir havayla. Buna karşılık, 'gruba' ait olan şeyler karşısında tutumlu davranış, çocukların yaşamının temel kurallarından biri. Ve çocuklar 'kendi' gruplarının eşyalarını, çocuk yurdunun eşyalarını saçıp savuranları cezalandırıyorlar.

Emekçiler cumhuriyeti, çocuk doğuran varlık olarak kadını korumak amacıyla devrimin ilk yıllarından itibaren gereksinmenin kesin bir biçimde duyumsandığı her yerde, analığı koruma evleri kurdu. Bu evler, yaşamının en güç döneminde yalnızca kadının barınacak bir yer bulmasını değil, ailesi olan ama gebeliklerinin son aylarında ve doğan bebeğin ilk aylarında, güçlerini yeniden kazanmaya ve çocuğun ilk haftalarında (en önemli olan zamanlar) onu gözlemlemeye kendilerini vermek isteyen kadınların, belli bir süre için evden, aileden ve kaçınılmaz aile sıkıntılarından uzak kalmalarını da sağlıyor. Çünkü ilk haftalarda, anneyle çocuk arasında bir bakıma fizyolojik bağ sanki hâlâ sürüyormuş gibi göründüğünden, bu dönemde onları ayırmak doğru değildir.

İşçi ve memur anneler için, kuruluş kreşleri ya da bölge belediyesinin kreşleri vardır. Bu kreşlerin çalışan kadınlara büyük rahatlık sağladığını belirtmeye bile gerek yok. Bizim üzüntümüz, bunların yeterince bulunmayışı ve bu tarz yardım kurumlarıyla annelerin gereksinimlerinin onda birini bile karşılayamamızdır.

Yetimlerin ve terk edilmiş çocukların üç yaşına kadar yetiştirildiği çocuk yurtları ve kreşlerden başka, anneleri bunaltıcı endişelerden kurtarmaya yönelik diğer toplumsal eğitim organları da şunlar: 3-7 yaş arasındaki çocuklar için bahçeler, okul öncesi çağındaki çocuklar için yurtlar, çocuk kulüpleri ve nihayet ortak konutlar ve gençler için çalışma bölgeleri. Bu toplumsal eğitim ağına, çocuk bakımını anne babalardan devlete geçirmeyi amaçlayan, okul öğrencileri ve okul öncesi çağındakiler için parasız kantinler

de giriyor. Bu kantinlerin yaratıcısı, Vera Veliçkina arkadaştı, ki 1919 yılında devrimci görevi başında öldü. İç savaşın zor yıllarında, bu kantinlerin bize çok yararı dokundu ve birçok proleter çocuğunu açlıktan, ölümden kurtardı. Devletin çocuklara karşı bakımını tamamlayan bir başka şey de çocuklara bedava süt dağıtımı, ek besin maddeleri verilmesi, en yoksul olanlara elbise ve ayakkabı dağıtımıydı.

Bütün bu girişimler, henüz tamamlanmış olmaktan uzaktır; uygulamada, şimdiye dek halkın ancak çok dar bir kesimine ulaşabildik. Ana babanın, çocuklarını yetiştirmedeki ağır görevini azaltmak için bunca yaptıklarımız, yanlış bir yol seçmiş olmamızdan gelmiyor; bunun nedeni, ekonomimizin örgütlenmesinin henüz önemli derecede eksik oluşu, dolayısıyla Sovyetler iktidarının toplumsal eğitim planını tümüyle uygulayacak durumda olmayışımızdır. Annelik sorununu çözmek için emekçiler cumhuriyetinin belirlediği çizgi doğrudur. Ama gerçekleşmesini, kaynaklarımızın durumu engelliyor.

Şimdilik her şey, mütevâzi gücümüzün deneyimlerinden oluşmaktadır sadece. Ama yine de bazı sonuçlar elde ettik bunlardan. Bu tedbirler ailesel yaşam biçiminde devrim yarattı; cinsler arasındaki ilişkilere köklü bir değişiklik getirdi.

Böylece, Sovyet iktidarının görevlerinden biri, kadının etkinliğinin, ev ve çocuk bakımı gibi üretici olmayan bir işe harcanmayıp yeni zenginliklerin yaratılmasına, devlete emek kolektifliğine ayrılmasını sağlayacak koşulları yaratmak oluyordu. Aynı zamanda, iş ve annelik arasında uyum sağlama olanağını vererek, kadının çıkarlarını ve çocuğun yaşamını korumak gerekiyordu. Devrimin ilk yıllarından başlayarak Sovyetler iktidarı, öyle yaşam koşulları yaratmaya çabalıyordu ki, kadın, kollarında çocuklarıyla gideceği yeri olmadığını düşünüp, kötü bir kocaya zincirlenmiş gibi asla hissetmemeliydi kendini; sırf ne yapacağını bilemediğinden bekâr anneler, çocuklarını kaybetmekten ya da ölmekten artık korkmasınlar. Bizim cumhuriyetimizde, çalışan kadına yardım etmek ne insan sevenlere ne de aşağılatıcı yardım sevenlere ait değildir; kadının annelik yükünü hafifletmek çabasını göstermek zo-

runda olanlar, yeni bir toplumun yaratılması mücadelesine onunla birlikte katılan işçi ve köylü arkadaşlarıdır. Ekonominin yeniden kurulmasına erkekle eşit ağırlık koyan, iç savaşa katılan kadının, sırası geldiğinde emekçiler cumhuriyetinden, yaşamının zor bir anında -topluma yeni bir üye vereceği anda- sağlığını ve küçük vatandaşının geleceğini yükümlenmesini istemek hakkıdır. Annelerin korunması alanındaki politikamız işte budur. Ama pratikte, idealin henüz büyük ölçüde gerisinde olduğumuz da açıktır. Bununla birlikte, anneliği koruma hizmeti ve toplumsal eğitimle ilgili kurumlar gerçekleşmekte, etkinlikleri artmakta ve genişlemektedir. Ama yeterli mi? Proletarya egemenliğine geçiş döneminde kadın, özellikle zor koşullarda bulunuyor; eski yıkılmasına yıkılmıştır ama yeni henüz sadece gerçekleşme yolundadır. Parti ve Sovyetler iktidarı, annelik sorununa, onu çözecek olan tedbirlere artan bir dikkat göstermek zorundadır. Bu sorun doğru bir biçimde çözülürse bundan yalnızca kadın değil, bütün ülke üretimi, bütün ulusal ekonomi yararlanacaktır.

Son olarak, annelik sorununa sıkı sıkıya bağlı bir başka sorun üzerinde de duralim; çocuk düşürme karşısında Sovyet Cumhuriyeti'nin tutumunu size birkaç kelimeyle açıklayalım. Emekçiler cumhuriyeti, 20 Kasım 1920 tarihli yasayla çocuk aldırmanın suç olmadığını kabul etti. Yasanın resmen yayınlanışında kadın kesiminin insiyatifi ve tartışmalara güçlü bir şekilde katılışı rol oynadı. bu sorun üzerinde böyle bir tutumun gerekçesi neydi? Bildiğimiz kadarıyla Sovyetler Birliği emek gücünün aşırı bolluğunun değil, daha çok eksikliğinin sıkıntısını çekiyor. Sovyetler Birliği'nde aşırı yerleşim alanları pek yoktur; tersine yerleşim alanları pek seyrektir. Bizde emek gücü hesaba katılır. Öyleyse çocuk aldırmanın mahkûm edilemez oluşuna ilişkin bir kararname nasıl çıkarılabilir? Proletarya politikası, ne ikiyüzlülüğü ne de yalancı sofuluğu sever de ondan. Çocuk aldırma, annelik sorununa bağlı bir olaydır; kadınların sağlam olmayan durumlarının sonucudur. (Çocuk aldırmanın, 'miras paylaşmasına' karşı olma, doyumsuz kadınların anneliğin acılarına sıkıntısızca dayanmaya, görünümlerini bozmaya, 'eğlence mevsimi'nden birkaç ay uzak olmaya karşı olmaları vb., gibi nedenlerinin olduğu burjuva sınıfından söz etmiyoruz.)

Çocuk aldırma her ülkede vardır ve yaygınlaşmaktadır, ne yasalar ne de geriletme tedbirleri bunun kökünü kazıdı. Yasayı bildiği gibi çevirme yolları da vardır daima. Oysa, hamile kadına 'gizlice yardım' onu bozmaktan, onu emekçiler devletine uzun süre yük haline getirmekten ve sonuçta emek gücünü niceliksel olarak azaltmaktan başka hiçbir işe yaramaz. Normal cerrahi bir müdahale koşullarında yapılan çocuk aldırma, hem daha az zararlı, hem de daha az tehlikelidir. Kadın kısa zamanda işine başlayabilir o zaman. Bir yandan, analığı koruma ve toplumsal eğitim kurumlarının geniş bir şekilde yerleştirilmesi, bir yandan da, esenlikli bir çocuk dünyaya getirmenin toplumsal bir ödev olduğu fikrinin kadınlarda yerleşmesi gerçekten sağlanmadıkça, çocuk aldırmanın ortadan kalkmayacağının bilincindedir. Sovyetler Birliği bunun içindir ki, çocuk aldırmanın açıklıkla ve sağlıklı klinik koşullarında yapılmasını kabul etmiştir. Çocuk doğumlarını düzenleyen koruyucu sağlık tedbirleri alındıkça da, çocuk aldırma zorunluluğu azalacaktır.

Emekçiler cumhuriyetinin görevi, analığı koruma kurumlarını geniş ölçüde geliştirerek, kadınlarda sağlıklı bir annelik içgüdüsünü sağlamlaştırmak; anneliği, kolekif çalışmayla uyumlu hale getirmek ve böylece çocuk düşürme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktır. Burjuva ülkelerdeki kadınların önüne hâlâ bütün genişliğiyle çıkan bu sorunun çözümüne, emekçi toplumunun yaklaşım biçimi işte budur.

Burjuva devletlerindeki kadınlar, Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı üzücü koşullarda çabalayıp durmakta. Çifte yük altında ezilip gidiyorlar: Sermaye için ücretli çalışma ve annelik... Emekçiler Rusyası'ndaysa aksine işçi ve köylü kadınlar, yeni bir ekonominin temellerini kurmak için komünist partisine yardım ederken, kadını köle yapan eski yaşam biçimini de yıkıyorlar. Ulusal ekonomi yönünden kadın, vazgeçilmez bir emekçi kişilik olduğu andan itibaren, kadın varlığının temel ve karmaşık sorunlarını çözebilecek anahtar da bulunmuş olacaktır. Ev ekonomisinin kapitalist ekonomi sistemini tamamladığı, aile dengesini özel mülkiyetin meydana getirdiği burjuva toplumda, çalışan kadınlar için kurtuluş yolu yoktur.

Kadının özgürlüğünün tamamlanması ancak, gündelik yaşam-

daki köklü bir dönüşümle gerçekleşebilir. Ve gündelik yaşam da ancak, sosyalist ekonominin yeni temelleri üzerinde üretimin tümünün kökten ve yeniden kurulmasıyla değişecektir. Gündelik yaşamda bir devrim yapılmaktadır gözlerimizin önünde. Bu devrim genişliyor ve derinleşiyor; onunla birlikte kadın özgürlüğünün de yaşam ve uygulama alanına girdiğini hep birlikte izliyoruz.

TÖRELERDE DEVRİM

Proletarya egemenliği döneminde oluşan gündelik yaşamdaki devrim, açıktır ki, toplumsal beslenme, toplu konutların kurulması, toplumsal eğitim ve analığın korunması alanları ile sınırlı kalmıyor. Böyle bir devrim çok daha derin, daha karmaşık ve daha çeşitlidir. Yaşamımızın hemen her alanına el atmıştır. Özellikle töreler ve düşünceler üzerinde güçlü bir etkisi vardır. İlerde tarihçiler renkli, hareket dolu, geçmişin konu edildiği, yeni yaşam biçimlerinin, yeni ekonominin ve insanlar arasındaki ilişkiler için yeni temellerin araştırmaları ile dolu dönemi ilgiyle inceleyeceklerdir. Bizse, geleceğin filizleri yönünden yaşamımızın ne denli zengin olduğunu düşünmüyoruz bile. Gözyaşı, kan ve geçmişin üzüntülü kalıntılarıyla dolu iç savaş meydanlarında daha şimdiden, geleceğin genç filizlerinin, zengin özsularıyla, sağlam ve taptaze yeşerdiğini henüz ayırt edemiyoruz; iki hasım dünyanın ürküntü verici kavgasından anafor esmişçesine yükselen toz bulutları onları kirletse, ortalığa yayılan taze kan, genç parlaklıklarını sarartıp soldursa bile, bu filizler serpilip gelişmekte, hem de ilkbahar dereleri gibi gür ve yaygın...

Çevrenize bir bakınız: 1917'den önce tanıdığınız Rusya ile bugünkü Rusya aynı mıdır? Aynı işçiler, aynı köylüler, kısaca aynı basit "insanlar" mıdır? Çarlık rejimi altında yaşamış olanlar? Sovyetler Cumhuriyeti'nin durumunun alışılmamış apayrı oluşu gibi, düşünceler, duygular, dilekler, sorunlar da alışılmamış ve başka oldu. Burjuva-kapitalist rejimde yaşayan insanlara rastladığımızda, yüzyılları kapsayan bir ileri hamle yaptığımız duygusuna kapılıyoruz ve buradan, gelecek yüzyıllar için, devrim görüş açısına göre, geri kalmış bu ülkelerdeki olayların akışını yargılayabiliyoruz. Burjuva ülkelerin sınırları ötesindeki kardeşlerinizin, düşünce olarak anladıkları ama henüz "ruhlarının bir parçası" haline getireme-

dikleri şeyin ne olduğunu deneyle biliyoruz. Bu deney çok yakın ve hâlâ canlı olanı bizden uzaklaştırdı, geleceği de canlandırarak yaklaştırdı. Bizim için ileriye bakmak, geriye bakmaktan daha kolay. Büyük değişiklikten önce gördüğümüzden daha çok şey görüyoruz şimdi; devrimci mücadele yıllarını, geleceğin toplumuna götüren "en kısa yol"un deneyimlerini yaşamamış olan arkadaşlarımızın bildiğinden daha çok şey biliyoruz.

Yapılan yanlışları ne denli çok olursa olsun, bizim devrimci deneyimiz, yaşamı yeniden kurma, ekonominin kör yasalarına sözünü geçirecek milyonlarca insandan oluşan bir kolektifliğin iradesini örgütlemeye kalkışma olarak, en gözüpek bir deneydir. Rusya'daki işçi devrimi, insanlık tarihine yeni bir çığır açtı. Geleceğin toplumunun bütün genişliğince gerçekleşmesi ne denli zor ve ne denli uzun olursa olsun, biz buna başladık. Ve daha şimdiden, sağlam bir biçimde kendine güvenen, tarihsel rolüne ve toplumun yeniden kurulmasındaki önemine inanan proletarya gücünü kaybetmeden en son amacına doğru yürüyecektir. Bu amaç artık bir düş olmaktan çıktı; ona ellerini uzatan proletarya, parmaklarının ucunda varoluşu, gerçeği duyumsamayı başardı...

Ekim Devrimi'nin getirdiği değişme her şeyden önce zihniyete yansıdı; yaşamı kendi önünde düşünmeye başladı proletarya. İşçiye bakınız, devrimden önceki gibi mi şimdi? O zamanlar iradesi dışında bir köleydi, sefaletten ezilse bile boyun eğiyor, hırçınlaşsa bile güçsüz kalıyordu; kendine inanmıyordu. Ona baskı yapan, aşağılayan düzeni ve yasaları değişmez olarak görüyordu. Ona, "Yaşamlarının efendisi olmak için, milyonlarca proleterin bunu istemesi yeter!" denildiğinde, inanmadan başını sallardı.

Oysa şimdi, kuşkusuz, proleter için yaşam hâlâ zordur; elbiseleri, ayakkabıları kötüdür; sonu gelmez yoksulluklara ve sayısız fedakârlıklara katlanır. Ama buna karşılık kendine, öz güçlerine güveni vardır. Toplum eğer yeni bir sınıf, yükselen sınıf tarafından yönetilirse varoluş, yasalar, yaşam, bütün bunlar değişir gerçeğini, bu büyük ve yeni gerçeği öğrenmiştir daha şimdiden. Çarlık yönetiminde sanayicilerin, toprak sahiplerinin durumları, emekçilerin egemenliğinde büsbütün başkalaşmıştır. Şimdi işçi, yaşamın efen-

disi, yaratıcısı olarak duyumsuyor kendini. Yarattığı şey her zaman ustaca olmasa bile yaratıyor o, ve emekçi insanlığın büyük zaferi de, ekonomik evrim yasalarının kolektif iradesine bilinçli boyun eğmenin bu zor çıraklığında, ekonominin kör güçleri üzerinde iradenin kazandığı bu zaferde bulunuyor.

İşçi kadını alalım. Değişim burada, daha da elle tutulur durumda. Büyük kadın kitlelerinde en belirgin olgu, toplumsal sorumluluk duygusunun gelişmesi, kolektiflikle olan bağların ve topluma karşı emekçiler cumhuriyetine karşı olan ödevlerin bilincindeki gelişmedir. Kadında özellikle yenidir bu, çünkü ona yüzyıllardan beri, ailesine karşı olan ödevlerinden başka hiçbir ödevi kabul etmemesi öğretilmiştir. İşçi kadın ya da işçi karısı bugün yalnızca, her yönüyle bir vatandaş olduğunu sağlam ve kesin olarak bilmekle kalmaz, ama toplumsal hiçbir ödev yükümlenmemişse eğer, kendini kendi gücünde kanıtlama yollarını arar; çocukları ve ev işleri engeller onu zaman zaman. Kadın, çocukları için yeterince kurum, yeterince ortak konut bulunmadığını mutlaka belirtir. Her şey iyi giderse, parti ile ilgili bir görevde ya da sendikada çalışacaktır.

Devrim, kadını sadece ailenin kapalı ve boğucu havasından çıkarıp toplumsal yaşamın engin atmosferine getirmekle kalmadı, aynı zamanda ona, şaşılacak bir hızla kolektiflik bağı duygusunu da belletti. İç savaş yıllarında komünist cumartesilerin başarısı bunun parlak bir örneğidir. Cumartesilere en istekle katılanlar kadın işçiler, partisiz emekçi kadınlar, işçi karıları ve köylü kadınlardır. 1920'de, 16 taşra ilinde 150 bin emekçi kadın, bu cumartesilere katıldı. Bozukluğun, salgın hastalıkların, soğuğun ve açlığın üstesinden gelebilmek sadece kolektif çabalarla gerçekleşebilir bilincine varılmış olması, toplumsal anlamda büyük bir ilerlemenin kanıtıdır. Cumartesiler, yani kolektiflik için gönüllü çalışma, zorunlu çalışmayı tamamladı. Çalışma sadece bir zorunluluk (kölenin çalışması, gereksinim dolayısıyla işçinin çalışması) olmaktan çıktı; kolektiflik karşısında bir ödev, toplumsal bir ödev oldu. Tıpkı eski zamanlarda, oymağın hizmetine katılan her oymak üyesi için olduğu gibi. Partisiz emekçi kadınlarla delegemiz, cumartesilere tam vaktinde yetişebilmek için, ev işlerini tasarı halinde bırakıp uzun

ve kalabalık sıralar oluşturdular; yakacak maddelerini boşaltıyor, yollardaki karları kürüyor, askerler için çamaşır dikiyor, çocuklara elbiseler hazırlıyor, hastane ve kışlalarda temizlik ve düzenleme işleri vb., yapıyorlardı. Çoğunun ailesi ve dolayısıyla kendi ev işleri, ailesel uğraşları vardı, ki bu uğraşları tamamlamak için işçi kadın, haftanın tek serbest gününü ayırmak zorundaydı. Ama daha şimdiden doğmuş olan yaşayan bilinci ona, halkın işlerine istenildiği zamanda yardım etmemek, toplumsal çalışmanın en acil görevlerine gücünü katmamak yerine küçük özel evinin işlerini bırakmanın daha yararlı olduğunu söylüyordu.

Ve kadın, ev işlerini yarım bırakıp cumartesilere koşuyordu.

Bu partisiz işçi ve köylü kadınların henüz azınlıkta olduğu söylenecektir. Doğrudur bu. Evet, henüz azdırlar. Ancak belirgin olan da, sayılarının eksilmekte değil artmakta olduğudur. Ayrıca, önemli olan bir başka nokta da, böyle davranan kadınlar yalnızca partililer değildir, partisizler de aynı şekilde davranıyorlar. Ve sonuçta bu azınlığın tutumu, aynı kanı ve düşüncedeki geniş kitlelerin eğitimine katkıda bulunuyor. Toplumsal çalışmaya katılmayan, seçilmek istemeyen işçi kadın bakınız nasıl tutkuyla ve hattâ bazen nasıl öfkeyle savunuyor kendini hoşgörülmeye karşı! 'Delege' olmama hakkına manevi yönden sahip olduğuna sizi inandırabilmek için en az on neden gösterecektir. Şehirde böyle bir soruyu ustalıkla geçiştirebilecek işçi kadın çok seyrektir (Köyde ise şimdilik pek böyle değil). Çünkü şu son yıllarda, bir yandan toplumsal ekonominin iyi işleyişiyle toplumsal ödev arasında bir bağ bulunduğu bilinci pekişti; bir yandan da kişisel gereksinimlerin yeterli biçimde karşılanması olanağı sağlandı. Kuşatma (abluka) yıllarında durum neydi? Odun yüklü vagonlar boşaltılamadığından çekilen yakacak sıkıntısını önlemek için hemen genel bir çağrı yapıldı: "Halkı cumartesi çalışmalarına çağırıyoruz." Bir salgın hastalık baş göstermişti, yeniden aynı çağrı yapıldı: "Kenti temizlemek için bir cumartesi çalışması yapalım." Diğer bir deyişle, ekonomimizi engelleyen şeyi ortak çabalarımızla saf dışı bırakmak için, hastalık denen genel afeti yenmek için, gönüllü çalışma yapalım. Bu dönemde, ortak yarar için çalışmalarının en küçük parçasını bile vermek

istemeyenlere ne denli sert davranıyordu işçiler! Ve böylece yeni bir ahlak yasasının, yeni ahlakın temellerinin atıldığı görülüyor. Yeni kavramlar ortaya çıkmıştır; bunlardan biri iş kaçağıdır örneğin. Burjuva toplumu tembeli, umursamaz emekçiyi suçluyordu. Ama burjuva kavramına göre çalışma özel bir işti. İstersen çalış, istersen açlıktan öl ya da diğerlerini senin için çalışmaya zorla! Bu sonuncusu, bu 'işveren yeteneği' özellikle değerli bulunuyor, saygıya değer olarak mütalaa ediliyordu. Eğer burjuva toplumu tembeli mahkûm ediyorsa bunu sadece, kendisi için değil başkası için çalışan insanlar söz konusu olduğunda yapıyordu. Ve eğer çalışırken, enerjisinin tümü harcanmazsa, patron 'kandırılmış' durumuna düşüyordu; işte bu nedenden dolayı tembellik ve umursamazlık kusur olarak suçlanıyordu burjuvazide. Oysa gösterişli odasındaki masasında oturmaktan başka işi olmayan patronun oğlu ya da ufak asaletli kişi, hiçbir işe yaramayan ya da tembelliği kronikleşmiş bir kişi olabiliyordu; işten kaçtığı için mahkûm edilme tehlikesi yoktu onun için. İnsan ister çalışsın, ister çalışmasın, onun bileceği işti, onu ilgilendirirdi yalnızca; işte burjuva toplumu onu, ekonominin tümünde yarattığı zarar yüzünden asla suçlamadı da, sadece aptallığından ötürü horgörürdü: "Şuna bakın, kendi çıkarlarını gözetmeyi bile bilmiyor," derdi.

Burjuva toplumunun ve emekçiler cumhuriyetinin iş karşısındaki davranışı büsbütün başkadır; bu ayrılık, başka türlü düşünmeye ve duymaya götüren, bir başka düşünceyi emekçi halka benimseten yeni törelerin doğurduğu başkalıktır.

İş karşısındaki davranışımız bir dizi olay karşısında da yeni davranışı getirir; yeni manevi ölçütleri, yani insanla kolektiflik arasındaki ilişkileri belirleyen yeni kuralları oluşturur. Burjuva toplumunda ahlak, temel olarak insanlar arasındaki ilişkileri düzenliyordu; toplumla olan ilişkilere gelince, bunlar insanın topluma karşı yükümlülüklerini belirleyen kurallar, bireysel ahlakın genel yasasını (bütün kurallar) tamamlıyorlardı sadece, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik kurallardan çok daha az sayıdaydı. Bu ikinciler arasında, yurt savunması, 'ülkeye ve çara' hizmet etme görevi ve fazlasıyla uzlaşmacı 'asla öldürmeyeceksin' gi-

bi kurallar sayılabilir, birinciler arasında ise, özel mülkiyeti ve özel çıkarları koruma zorunluluğunun yarattığı uzun bir buyruklar listesi vardır: Çalmayacaksın; tembel olmayacaksın; yasal kocası olan bir kadını almayacaksın; ticari anlaşma sırasında hile yapmayacaksın; tutumlu olacaksın vb., gibi.

Proletarya egemenliğinde, ahlak kurallarını oluşturan, doğrudan doğruya kolektiflik çıkarlarıdır. Kişinin davranışı kolektifliğe zarar vermiyorsa eğer, hiç kimseyi ilgilendirmez bu. Buna karşılık, burjuva rejiminde şereflendirilen şey emekçiler cumhuriyetinde mahkûm edilir. Örneğin, büyük bir tüccara karşı burjuva devletinin tutumu neydi? Tüccar, kasa defterlerinde her şeyi düzenliyse, bir hileli iflas oyunu çevirmemişse hapsedilmemekle kalmıyor, aksine, 'birinci derecede tüccar', 'soylu yurttaş', 'şerefli yurttaş' vb. sıfatlarla ödüllendiriliyordu. Şimdi de, devrimin ilk yıllarında 'spekülatörler' karşısında bizim tutumumuzun ne olduğunu görelim. Sovyet Cumhuriyeti'nin yararına çalışmayan, 'ticari iflas'tan devlet için değil kendi için çıkar sağlamayı deneyen her kişiye, her 'becerikli çıkarcı'ya 'spekülatör' diyorduk. Bu 'işsiz unsurlar' sadece şeref payeleriyle ödüllendirilmekle kalmıyor, Çeka'ya -Çarlık Rusyası'nın gizli polisi- götürülüyodu. Niçin? Çünkü o dönemde, yerle bir edilmiş ekonomimizi kurtaramıyor ve ergin vatandaşları üretici çalışmaya çağırabilmek için onlara, yoksulluk ve açlığa karşı korunabilecekleri garantisini vermiyorduk. Yeni değerler ve ürünler yaratmadan, yaşamın ve üretimin düzenlenmesine katılmadan, çalışma dışındaki bir yolla kendine kazanç sağlamaya teşebbüs eden, becerikli spekülasyonlarla zenginleşen ve başkasının sırtından geçinerek yaşayan kişi, Sovyet Cumhuriyeti'nin tüm çıkarlarına zarar veriyor, ülkede yıkımı ve sefaleti ağırlaştırıyordu. Başka bir deyimle kolektiflik için zararlıydı. Ve bu yüzden, varlığı bütün toplum için hiçbir yarar getirmeyen hatta zararlı bir birey olarak 'spekülatör'ün mahkûm edilmesi gerektiği açıktır. Bugün Sovyetler Birliği'nde toprak sahiplerini, papaları, döviz kaçakçılarını vb., zararlı ve istenmeyen 'işsiz unsur'lar olarak nitelendirmeye devam ediyoruz. Oysa burjuva ülkelerde en büyük şeref payesine ulaştırılanlar, açıkça bu 'işsiz unsur'lardır!

Yaşam koşullarındaki değişme, yeni töreler, ortak yaşam için yeni bir potada eritip yeniden biçimlendirmek değil on yılda, onlarca yılda bile kolay değil. Ama işaret edilmesi ilginç olan nokta, bu olayın görünür biçimde meydana çıktığıdır. Psikolojimizin yani zihniyetimizin, yeni koşullara bu denli çabuk uyum sağlamasına ve insanlar arası ilişkilerde yeni kuralları özümlemeye şimdiden başlamış olmasına sadece hayret edilebilir.

Devrimin en hissedilir olduğu yer, cinsler arası ilişkiler alanı oldu. Daha şimdiden, yalnızca Rusya'da değil, savaşan bütün ülkelerde de, dünya savaşı, burjuva ailenin dengeli durumunu sarstı. İlk olarak, kadın çalışmasındaki artma kadınların ekonomik bağımsızlığını ortaya çıkardı; ikinci olarak, evlilik dışı çocuk sayısı çok yükseldi. Birbirini seven çift, ne kilisenin kesin buyruklarını ne de burjuva önyargılarını hesaba katmaksızın birleşiyordu. Yasa dışı çocukların sayısı artarak toplumsal bir olay halini aldı ve burjuva hükümetleri, yasal evli kadınlara uygulanan para yardımını, askerlerin yasadışı karılarına da uygulamak zorunda kaldılar. Sovyetler Cumhuriyeti'nde, daha ilk aylarda dinsel nikâh yürürlükten kaldırıldı. Yasal ve yasal olmayan çocuklar arasında bir fark olmadığı da açıklandı (18 ve 19 Aralık 1921 tarihli kararname). Kadın, ulusal ekonominin gözünde emek gücü birimi olarak tanındı; dinsel nikâh hatta medeni nikâh büyük oranda açıkça anlamını yitirdi. Burjuva toplumunda evlilik bir sözleşme, kadın ve erkek arasındaki karşılıklı bir anlaşma idi; bu anlaşmayı tanıklar imzalar, tanrısal damga vurulduğu için de sağlamlığı ve yıkılmazlığı sağlanırdı. Erkek, kadının yükümlülüğünü üstüne alır, onu beslemeye ve bakmaya söz verirdi; karşılığında da kadın, erkeğin mallarını korumayı ve artırıp saklamayı, ona ve geleceğin mirasçıları olan döllerine (ister kendi başına, ister ücretli hizmetçilerle ev ekonomisini düzenleyerek) hizmet etmeyi taahhüt ederdi. Kocasını, başka bir erkeğin çocuğuna bakmak zorunda bırakmamak için, kusursuz bir bağlılık da gösterirdi.

Kadının eşini aldatması, özel aile ekonomisinin dengesinibozduğu için burjuvazi, kocasına, yasal besleyicisine 'ihanet' eden kadını acımasızca kovuştururdu. Kocasının ihanetine gelince, burju-

vazi ortaya pek çıkarmazdı bunu; çünkü erkeğin böyle bir davranışı, rastlantıymış gibi, aile ekonomisinin çıkarlarından hiçbirine dokunmazdı. Öyleyse, burjuva toplumu niye bu noktada kız annelere böylesine eziyet ediyordu? Nedeni şuydu: Kayıtlı bir aşk ilişkisi yoksa, yani açıkça evlilik söz konusu değilse, kim 'besleyecek', kim bakacaktı çocuğa? Bütün açıklığıyla iki şık vardı: Ya çocuk, genç kızın 'yanıltılmış' ailesine yük olacaktı, ki babaya değgin özel aile ekonomisine asla yararı yoktu bunun; ya da çocuğun bakımı özel kurumların ya da devletin üstüne yüklenecekti, ki bu da, sosyal güvenlik görevlerini yüklenmeyi hiç sevmeyen burjuva toplumunca arzulanan bir şey olmayacaktı.

Kadının, ücretli çalışmasıyla kendine bakmaya başladığı XIX'uncu yüzyılın ikinci yarısında, hatta burjuva toplumunda bile, kız annelere karşı tutum yavaş yavaş değişti. XIX'uncu yüzyılın sonu ve XX'nci yüzyılın başlarında yayınlanan bir dizi romanla birçok düşünürün eseri, "kadının annelik hakkı" ve kız annelerin korunması konularına ayrılmıştır.

Savaş komünizmi döneminin emekçiler cumhuriyetinde ev ekonomisi, kolektif toplumsal tüketime yerini bırakma eğilimi gösterdi (toplu konutlar, toplu kantinler vb.); her kadın kolektif çalışmaya katılmak zorundaydı, erkeklerle eşitti ve kocasından bağımsız olarak kendi yiyecek payını alıyordu; sonuçta, evlilik ve aile sorunu büsbütün yeni bir biçim almaya başladı. Kadın yalnızca, kocasından bağımsız olarak kendi yiyecek payını alıyordu; sonuçta, evlilik ve aile sorunu büsbütün yeni bir biçim almaya başladı. Kadın yalnızca, kocasından bağımsız olarak kendi yiyecek payını almakla kalmıyor, çocuklar da annenin çalışma kartına yazılı olduğundan çocukların yiyecek paylarını alan da gene anneydi, baba değil. Bundan çıkan açık sonuç şu ki, aile içinde kocası karşısında kadının bağımlılığı yalnızca hafiflemekle kalmadı, fakat pratikte de ortadan kalktı.

O yıllarda, erkek hazırda bedava bir emek gücü bulunsun ya da kadın belirleyici niteliğiyle yasal bir besleyiciye güvenebilsin diye 'ekonomik nedenle bir evliliğe bağlanma' zordu, özellikle kentlerde. Kuşkusuz o zaman bile, 'ekonomik nedenlere' dayanan evlilik-

lere rastlanıyordu, ama genel kural olarak evlenme olgusu her iki tarafa da, kapitalist rejimdeki evliliğin ve ailenin sağlamlığı avantajlarını artık garantilemiyordu. Erkek kendi ücretiyle bir kadına 'bakamıyor'du artık, çünkü gereksinmeleri -lojman, giysi, besin maddesi, yakacak- bir kişiye ancak yetecek miktarda sınırlanmıştı. Kadın da artık kocasının "ödeme yapılmayan işçisi" olamıyordu, çünkü, birincisi, evinin dışındaki üretici zorunlu çalışmayla da yüklendiğinden zamanının tümünü kocasına ayıramıyordu. İkincisi, erkek kendi 'yiyecek payını' onunla paylaşmak zorunda kaldığında evlilik bir "avantaj" olmaktan çıkıyordu; gerçekte, kadın ya da erkek kendi belgeleriyle kişisel yiyecek payını onları çalıştıran kurumdan doğrudan doğruya alıyordu, yani kadının ya da kocanın aracılığı söz konusu değildi; durum böyle olunca da, elbette, evlilikler çıkar nedeniyle değil, karşılıklı gönül eğilimi ve aşk nedeniyle kuruluyordu.

Kuşkusuz, bu dönemdeki bozukluklar ve yedek madde eksikliği, programında yazılı olan şeyi pratikte gerçekleştirme ve emekçilere karşı yükümlülüklerini yerine getirme yönünden, emekçiler cumhuriyetini engellediği ölçüde halk "besin maddeleri" sağlamak üzere başka yollara başvurmak, iyi ya da kötü bir ev üretimi yapmak, gazyağını ve yakacağını serbest piyasadan sağlamak vb., zorunda kalıyordu. Dolayısıyla evlilik, bazen saf ve basit bir ekonomik anlaşma karakterine bürünüyordu. Örneğin bir kadın, değer verdiği ve hoşlandığı için değil, 'sovyet evinde bir odası' olduğu için bir erkekle, ya da bir erkek, iki yakacak odun vesikasıyla kışı daha kolay geçireceklerini düşünerek bir kadınla evlenebiliyordu!... Ama böyle durumlar tek tüktü. Bu dönemin genel çizgisi, kayda geçmiş, anlaşma imzalanarak yapılmış evliliklere gittikçe daha az rastlanıldığını gösteriyordu.

Hukuk yönünden kayıtlı olmak hiçbir avantaj sağlamıyordu. 1917-1918 kararnamesinin, çalışma yeteneğini yitirmiş olma halinde, evli eşlerin karşılıklı birbirine bakmaları özel koşulunu koyduğu doğrudur. Ancak bu, o dönemde bir "geçiş" tedbiri olarak gözönüne alınmıştı, sosyal yardım kurumları henüz az gelişmiş olduğundan geçerliydi ve çalışma yeteneğini yitirmiş kişilere yardım

da bu yüzden, kolektiflik ya da devlete değil özel kişilere (karı veya koca) yükleniyodu. Çünkü, emekçiler cumhuriyetinin ekonomik yaşamı henüz yeniden düzenlenmemişti. Bundan ötürü sosyal yardımı geniş bir şekilde geliştirme olanağı yoktu. Pratikte bu karamame, evli çiftlere pek bir şey sağlamadı. Çünkü yiyecek payı herkese tek tek, kişi başına dağıtıldığı sürece "çalışma yeteneğini yitirmiş eşe bakmak" da ne demekti? Bunun anlamı, azığını paylaşmaktan ibaretti. Buna razı olacak kişi de azdı. Sorun çoğunlukla şöyle çözülüyordu: Eşlerden biri çalışma gücünü kaybederse, diğeri, sanatoryumlar, hastaneler, yaşlılar ve güçsüzler evi vb., gibi onu yükümlenebilecek bütün kurumlara başvuruyordu. Ve, çalışma güçsüzlüğü halinde eşlerin birbirine yardım etmesini isteyen karamameye karşın, sağlık durumu iyi olanın 'diğer sevgili parçası'nı böylece topluma yüklemesini hiç kimse kınamıyordu; çünkü doğal görülen şey, çalışmaya gidemeyen üyelerinin bakımı yükümlülüğünü özel kişiler yerine toplumun almasıydı, kolektiflik buydu; maddi sıkıntıları toplum yüklenmeliydi. Zenginliklerin, birikimlerin, kaynakların yaratılmasına kişi, çalışabilecek durumdayken katkıda bulunduğuna göre, toplum da bunlar aracılığıyla ona yardım etmeliydi, hasta ya da yaşlı ya da güçsüz kaldığı zaman...

Evlilik bir başka biçimde görünmektedir artık. Evli çiftin karşılıklı ilişkilerinde oluşan büyük değişiklik gözlerimizin önündedir; en tuhafı da, yeni yaşam tarzı ve yeni törelerin eski burjuva ailesine de yansımakta oluşudur. Yakın bir zamana kadar asalak olan burjuva hanımefendiler, devrimden sonra Sovyet yönetim merkezlerine akın ettiler ve yaşamlarını kazanmak için çalışmaya koyuldular; kocaları karşısında hemen bağımsız bir tavır sağladılar. Kadının kocasından daha fazla kazanması sık sık rastlanan bir durum ve böyle olunca da, hoş tutan ve boyun eğen eski kadının, şimdi aile reisi olduğu görülüyor. Kadın bürosuna koşarken kocası odun kesiyor, ocağı yakıyor, alışveriş yapıyor. Bir zamanlar, yeni bir şapka ya da yeni bir çift ayakkabı almak için kocaları para vermeyince sinir krizleri geçirirdi bu hanımlar. Oysa şimdi kadın, kocasından hiçbir şey istememesi gerektiğini biliyor. Ama, doğrusunu

söylemek gerekirse, yukarıda belirttiğimiz burjuva kadınlar, savaş komünizmi yıllarının bütün sıkıntılarına kimi zaman cesaretle dayandılar; yaşamın yoksulluklarına ve sürekli bozukluklarına karşı mücadele ederek çalışma ve ev işini uzlaştırmayı öğrendiler. Karakteristik olan bir başka nokta da şu: Ev işlerini basitleştirme, toplumsal beslenmeyi kabul etme, çocukları 'çocuk yurtları'na verme, kısaca elden geldiğince her biçimi deneyerek ailenin yükünü hafifletme eğilimi, bu burjuva ailelerde de kendini gösterdi. Diyelim ki bu, "zorunluluk" etkisiyle böyle oldu; ama halk ekonomisi özel ekonomiyi özümlediği ölçüde bu zorunluluk azalmayacak, aksine artacaktır; böyle olunca da daha bu günden varolan eğilim, töre ve alışkanlıklarda da güçlenemeyecek, sonuçta, sözcüğün burjuva anlamıyla aile kaybolacaktır. Yerine yeni bir aile doğacak ve büyüyecektir; bu, kan akrabalığının olmadığı ama iş ortaklaşalığının, çıkar birliğinin, dilekler ve sorunlardaki birliğin insanları sağlam bir şekilde birbirine bağladığı, onları gerçek ruh kardeşleri yaptığı emek kolektifliği ailesidir.

Üretimin yeni koşulları ve yeni sistem, yeni bir yaşam biçimi doğuruyor; dönüşüme uğramış bu yaşam biçimi de yeni insanlar, düşünce ve iradeleriyle gerçek ileri toplumun özgür ve uygar insanlarını yaratacaktır.

Eşlere maddi avantajlar sağlamaktan uzaklaştığı ölçüde aile, yerleşik kurum özelliğini de yitiriyor. Bugün eşler, evvelkinden çok daha kolayca ayrılıyorlar. Artık ne aşk ne de karşılıklı bağlılık kalmamışsa, insanlar ne olursa olsun aileyi korumak için çabalamıyor. Eskiden olduğu gibi, evle ilgili ortak yararlar, çocuklara karşı ana babalık ödevleriyle bağlı değiller artık. Dinsel evlilik ayinlerinin ise bozulmazlığı kalmamış. Kuşkusuz bu olay genelleşmedi, henüz bir kural olmaktan uzaktır, ama tartışma götürmeyen şey onun var olduğu, yayıldığı ve yeni toplumsal yaşam şekillerini yarattığımız ölçüde de yayılacağıdır. Emekçiler cumhuriyetimiz şimdiden "mutfağı evlilikten" ayırmayı denedi; geleceğin toplumu evlilik birlikteliğini, maddi hesapların tüm zevksizliklerinden temizleyecektir. Şimdi bile yeni evlilik biçimlerinin ortaya çıktığı görülüyor sık sık; çiftin ilişkileri, "yuva" kurmaya bağlan-

mıyor artık. Eskiden, evlenmek isteyen bir erkek, kadına bakmak için gereken lüksü sağlayıp sağlayamayacağını, bunun kendisi için ne ölçüde 'avantajlı' olacağını düşünmek ve hesaplamak zorundaydı; genç kız da evlenirken, kocasının ona sağladığı şeylerin neye mal olduğunu hesaplardı. Ancak her ikisi de, güçlerine ve maddi olanaklarına göre 'kendi küçük yuva'larını çekip çevirmekle uğraşırlardı her şeyden önce. Kadınla evlenirken, en hali vakti yerinde olan erkek ona bir daire vermeye çalışırdı; en yoksulu da hiç değilse, evleri için bir semaver satın alırdı. Bu en azından ilk adım olurdu 'ev eşyası'na, 'küçük yuva'ya... Ve eşler birlikte yaşamaya zorlanırlardı. Gündelik geçimsizlikler yüzünden bazen karı koca ayrılırdı. Ama bu anormal bir olaydı ve genellikle kabul edilmezdi.

Bugün, birbirini seven ama ayrı oturan çiftlerle karşılaşıyoruz. Hatta bazen, "Daha fazla sağlamlık olsun" diye (birbirini seven insanlar, aşklarını hiç bitmemesi için onu daima daha pekiştirmek isterler) kadın ve erkek, Sovyet yasasına göre evliliklerini kaydettirmek üzere hukuk bürosuna başvuruyorlar, ama ayrı yaşıyorlar; kadın kentin bir ucunda, erkekse öbür ucunda oturuyor ya da kadın Moskova'da, kocası Taşkent'te kalıyor. Birbirlerini ancak zaman zaman görüyorlar, her ikisi de çalışıyor... Her şeyden önce hesaba katılan nokta, toplumsal yükümlülükler. Bu tarz evliliklere en çok, toplumsal ödev duygusu en fazla gelişmiş olan kişilerde rastlanıyor. Eskiden, kadının tasası özellikle 'evi'ydi; kendi kapkacakları, tencereleri olmadan nasıl yaşanırdı? Bugünse tersine, eğer erkek eve gitmenin, kendi evinde yemek yemenin, elinin altında daima bir kadının bulunmasının iyi olacağını tekrarlayıp durursa, kadın ve özellikle, ülkenin yaratıcı bir etkinliğe çağırdığı emekçi kadınların, büyüyen kesimi, artık 'küçük evimiz'den söz edilmesini duymak bile istemeyebilir... "Sadece aile yaşamı, ev işleri ve evin alışılmış sıkıntıları yerine, ondan ayrılsam daha iyi... Şimdi ülke için çalışabiliyorum, oysa evde... Kıskıvrak bağlanacağım orada. Hayır, ayrılmak daha iyi!" diye düşünebilir. Kuşkusuz, bu noktaya herkes ulaşamadı. Hatta öyle durumlar oldu ki, karılarının, dairedeki işleriyle evinden ve kocasından daha fazla uğraştığını görmekten öfkelenen erkekler dairenin evraklarını yaktılar! Ancak

önemli olan ayrıcalık taşıyan bu birkaç durum değil elbette...

Olayları, evrim süreçleri içinde düşünmek gerekir. Emekçiler cumhuriyetinin ve ailenin içinde bulunduğu duruma göre bu evrimin nereye doğru uzandığı, güçlenmeye mi yoksa gerilemeye doğru mu gittiği belirlenmelidir. Ekonomimizin gelişme çizgisi belirlenirse her şey açıklığa kavuşur. Emekçiler kolektifliği yavaş yavaş eski burjuva ailesini özümlemektedir ve sonunda onu büsbütün eritecektir.

Diğer bir karakteristik olay, emek toplumunun ve yasalarının, yalnız (bekâr) anne karşısındaki tutumudur. Sevdiği kadınla evlenmeyi, salt kendisinden önce başka biriyle bir aşk ilişkisi oldu diye reddedecek erkek yoktur artık. Genç kızın 'saflığı', 'iffeti', 'bekâreti' ancak özel mülkiyet üzerine kurulu bir yaşam sistemide zorunluydu. Burjuvaların, mülk sahiplerinin toplumu için, çocuğun doğumunun 'yasallığı'nı belirlemek önemliydi çünkü; birincisi, onu kimin besleyeceğini yasal olarak bilmek gerekirdi (bilindiği gibi, burjuva toplumu genç kuşağa özen gösterme işini üstüne almaktan hoşlanmıyordu); ikincisi, malları olan kişiler onları 'kendi kanlarından olan mirasçılar'a geçireceklerinden emin olmak istiyorlardı. Yasadışı çocuklara sahip olma hakkını tanıma, birikmiş zenginliklerin 'dağılmasını' kabul etmek demek olacaktı; yasal ve yasadışı çocukların eşit haklara sahip olmasına burjuva toplumunun o denli uzun süre karşı çıkması, bu konuda sadece kimi yerlerde, o da dünya savaşı yıllarında, birtakım ödünler vermesi, işte bunun içindi. Ne zaman ki devrimin ilk yıllarında özel mülkiyet bübütün kalktı, ailelerin çocuklarına miras olarak bırakılacak hiçbir şeyleri de kalmadı. Devlete gelince, onu ilgilendiren tek şey, ister serbest birlik ister kayıtlı evlilik ürünü olsun, çocuğun doğumuydu. Çocuğun hangi durumda dünyaya geldiğine, evlilik formalitelerinin tamamlanıp tamamlanmadığına bakmaksızın, Sovyetler Cumhuriyeti anne ve çocuğu koruyordu. 'Yasadışı çocuklar' ya da 'kız anne' kavramları, tuhaflıkla karşılanıyordu. Bu dönemde emekçiler cumhuriyeti için sadece anne ve çocuk vardı çünkü.

Ancak, o zaman bile geçmişin kalıntılarına rastlanıyordu. Nitekim, doldurulması gereken bazı kâğıtlarda şu saçma soru hâlâ var-

dı: Evli? Bekâr? Orduda da evlilik belgesi isteniyordu, vb. Bütün bunlar, eski önyargıların ne denli güçlü etkiler bıraktığını ve burjuva ideolojisinin kalıntılarından kurtulmanın emekçiler için ne denli zor olduğunu gösteriyor. Ancak, bu yıllarda ileriye doğru önemli bir adımın atıldığı da görüldü. Devrimin ilk yıllarından beri, kendini 'onuru kırılmış' gibi gördüğü ve 'kız anne' olmaktan korktuğu için ölümü seçen umutsuz genç kızlardan söz edilmiyor artık. Evli olmayan annelerin çocuklarını öldürmeleri (önemle belirtilmesi ve hatırlanması gereken bir olay) büsbütün ortadan kalktı. Ama bugün bir diğeri gözlemleniyor; o da, 'beslenme pansiyonu'na ücret ödememek için, yeni doğan bebekleri babalarının öldürmesi. Ancak bu, "çok istisnai" bir durum ve asla dönemin ayırt edici özelliği değil. Savaş komünizmi döneminde, eşler arası birlikteliği yasallaştırma, Hukuk İşleri Halk Komiserliği'nin yetki alanında değildi; fakat Sağlık İşleri Halk Komiserliği'nde bu konuda şiddetli tartışmalar oluyordu.

Bu dönemde, anneliğin utanç verici bir şey olabileceği düşüncesi tamamen terk edildi. Ailenin dağılması (burjuva aile) ve birlikteliklerin gittikçe daha formalitesiz oluşması nedeniyle aynı zamanda, annelik konusunda da, kadının toplumsal yükümlülüğünün ve özellikle devlete karşı yükümlülüğün arttığı görüldü.

Devrimden sonra, karı-koca ilişkileri ve ailesel ilişkilerde meydana gelen değişikliklerle bağlantılı olarak, fuhuş karşısındaki davranışımız da değişime uğradı. Her ne kadar, burjuva kapitalist ülkelerde büründüğü şekiller içinde fuhuş, devrimin ilk yıllarında hepten kaybolmadıysa da önemli oranda ve görünür biçimde azaldı. Fuhuşun nedeni, kadının erkek karşısındaki ekonomik bağımlılığı ve kendi çalışmasıyla geçinebilme olanağından yoksun oluşuydu. Kadının varlığı nikâhlı ya da nikâhsız kocasına bağımlı kaldıkça, kadın çalışması erkek çalışmasıyla eşit koşullar içine konulmadığı sürece fuhuş, var olmaya devam edecektir; ister açık profesyonel biçimde ister gizli, yani sevmediği biriyle 'evlilik' biçiminde erkeğe kendini satma olarak sürecektir bu olgu.

Devrimin ilk yıllarında, kadınların evleri dışında üretici bir işe katılma gerekliliği ve zorunlu çalışma konulur konulmaz, meslek

halindeki fuhuş birdenbire azaldı, sonra da kayboldu. Bu dönemde, kadınların zorunlu gereksinimlerini ve besin maddeleri yardımını sağlayabilmeleri için, gerçekten etkin bir çalışmaya -kafa ya da el emeği- katılmaları yetiyordu. Kadınlar, erkeğin artan malına sahip çıkarak durumu halledemiyorladı, çünkü artan mal diye bir şey yoktu artık. Buna karşılık, çalışmaya gitme ve kendi yiyecek payını 'kazanma' olanağı her kadın için geçerliydi.

Zorunlu çalışma kurumlaştırıldığı andan başlayarak Sovyet iktidarı fuhuş karşısında, o zamana dek bilinmeyen yepyeni bir davranış ortaya koydu: Fahişeleri, 'fuhuşla uğraştıkları' için değil, 'çalışmadıkları' için, kolektifliğin yararına üretici çalışmaya katılmadıkları için kovuşturmaya başladı. Fahişe, işsiz bir unsur olarak kovuşturuldu ve mahkûm edildi; yoksa, burjuva devletlerinde olduğu gibi özellikle yüzkarası kategorisine konmadı.

Emekçiler cumhuriyeti için, bir kadının kendini bir tek erkeğe mi yoksa birçok erkeğe birden mi sattığının; meslekten fahişe mi, yoksa, yararlı bir çalışmayla değil de yasal olarak satıldığı kocasının mal mülküyle yaşayan yasal bir eş mi olduğunun bilinmesinin, hiçbir önemi yoktu. Bütün iş kaçakları zorunlu çalışma servisinde yer almayan ve evinde bakacak çocukları da bulunmayan bütün kadınlar, fahişelerle aynı biçimde zorunlu çalışmaya gönderiliyordu. Sovyetler iktidarı için, fahişeyle kocasının kaynaklarına dayanarak yaşayan, koca isterse 'komiser' düzeyine yükselmiş olsun, en yasal evli kadın arasında fark yoktu...

Ve böylece bütün iş kaçakları için bir çeşit düzey tespit edilmiş oluyordu. Emek kolektifliği görüş açısına göre bir kadın, vücudunu sattığı için değil, bütün işsiz kadınlar gibi, kolektiflik yararına hiçbir çalışma yapmadığı için mahkûmiyeti hak ediyordu. Fuhuş karşısında yeni, tamamen yeni davranış, emekçiler kolektifliğinin çıkarlarının belirlediği davranış işte budur.

Savaş komünizmi yıllarında, meslek halindeki fuhuş çok düşük düzeyde kaldı; Moskova, Petrograt gibi büyük merkezlerde sayıları eskiden olduğu gibi on binlere değil, sadece yüzlere ulaşıyordu. Bu ileri bir adımdı. Ama, Sovyetler Cumhuriyeti'nde fuhuşun artık

hiç yeri olmayacaktır gibi aldatıcı bir umut içinde de kendimizi uyutmayalım. Kadın kocasına bağımlı kaldıkça, ücretli çalışma kadının gereksinimlerini karşılamadıkça, yaşamdaki bozukluk hâlâ hissedildikçe, fuhuş sürüp gidecektir, hiç değilse gizlenmiş biçimde. Bir Sovyet genç kızı, ücreti yükselsin ya da daha iyi bir katsayı elde etsin diye sevmediği bir erkeğe kendini verdiği zaman, bunun fuhuştan ne farkı olacaktır? Dizlerine kadar çizmelere, şeker ve una kavuşabilmek için bir erkekle yaşamak, fuhuştan sayılmaz mı? Bir erkekle sadece 'Sovyetler evinde bir dairesi olduğu için' evlenen kadının yaptığı, fuhuş değil de nedir? Çanta taşıyıcısı ya da köylü kadın, un aramaya çıktığında, vagonun damında bir yer sağlayabilmek için, tren sürücüsüne kendini verme zorunluluğunu duyarsa bu, bir bakıma fuhuş değil midir?

Biçimleri değişik olsa da, bütün bunlar fuhuştan sayılır. Hem de, kadın için üzücü, acı ve aşağılatıcı, toplum için de zararlı bir fuhuş. Çünkü, halk sağlığına zarar verir (cinsel hastalıkların yayılması) ve arkadaşlığın anlamını yıkmaya çalışır. Bununla birlikte yine de, bu tarz fuhuş, meslek halindeki fuhuşa göre ileri bir adımdır. Eskiden, güzelliğinin ticaretini yaparak yaşayan kadın, toplumun üyesi olarak, namusu lekeli diye damgalanıyor, kamuoyunun hoşgörü konusu oluyordu. Meslekten fahişenin okşamalarının bedelini ödeyen erkek, onunla istediği gibi alay etmek ve kadını maskaraya çevirmek hakkını görüyordu kendinde; fahişenin, ne yakınması ne de protesto etme özgürlüğü yoktu. "Sarı kart" her şeye izin veriyordu çünkü. Ancak, bu kart olmadan da kadın, kendisini satın alan erkeğin kabalığını protesto etmeye cesaret edemiyordu. Çünkü bir yandan da, onu polisin eline teslim edince, yakayı ele vereceğinden, fahişe olarak kayıt yaptırmak zorunda bırakılacağından korkuyordu. Bugünse ilişkiler, ne de olsa farklı. Eğer kadının elinde bir çalışma karnesi varsa, büroda ya da atölyede çalışıyorsa, artık bir 'alımsatım' nesnesi olmaktan vazgeçiyor. Eğer "hesap yaparak" evleniyorsa, o zaman da, daha fazla hoşlandığı biriyle oturmak için seçim yapma olanağına sahiptir. Hesabın ancak, ekonomik ve parasal unsurun, evliliğinin onda dokuzunu kapsadığı -ki burjuva ailelerinde durum böyleydi- ölçüde rolü oluyordu. Erkeğin, meslekten fahişe, 'yosma' karşısındaki tutumu ile özgürce ve

gönül eğiliminden dolayı birlikte olduğu kadın karşısındaki tutumu tamamen farklıydı. Bu ikincisiyle alay edilmesine izin vermiyor, "Beni gücendirdin" diyerek, yasal bir kadın eşten çok daha çabuk çekip gidebiliyordu.

Kadın işsizliğinin artmasıyla fuhuşun yeniden geri dönüşüne tanık olduk. Bu kez en üzücü bir biçimde, meslek biçiminde fuhuştu geri gelen. Kadın çalışmasının güvenlik altına alınışı yetersiz oldukça, kadınlarımızın en düşük ödeme yapılan kategorilerde çalışmasını sürdürdükçe fuhuş, ister açık meslek biçiminde olsun ister gizli, yardımcı bir iş biçiminde ya da "yasal olarak bakılan" kadın eşlerin şahsında var olacaktır. Yasal olarak bakılan, süslü püslü, ipek çoraplı, her türlü işten kaçan ve ev işleriyle çocukların bakımını hizmetçilere ve sütannelere bırakan kadın tipi, çeşitli fahişe tiplerinden biri olmaktan başka hiçbir şeyi temsil edemez. Kadınların bu kategorisi -"yasal bebekler"-, emekçiler toplumunda, özellikle yararsız ve özellikle kabul edilemez durumda olmak gerekir. Ancak, şimdilik konumuz bütün biçimleriyle fuhuşun özel sorunlarını, çok önemli olsa bile, incelemeye girişmek değildir. Dolayısıyla, yine gündelik yaşamdaki değişiklikler sorununa dönelim.

Ekim Devrimi'nin ilk yıllarında, törelerin değişmesi alanındaki deney ne öğretti bize? Bu deney ilk olarak, kadının toplum içindeki durumunu, aile ve evlilik ilişkilerindeki haklarını belirleyen şeyin, bütünüyle üretimdeki rolü ve ulusal ekonomiyi zenginleştirmek, toplumsal yaşamın düzenlenişini iyileştirmek amacıyla üretici çalışmaya katılma derecesi olduğunu doğruladı. Çalışma, kadının durumunu gösteren ölçüdür; kapitalizmin ve bireyci aile ekonomisinin egemenliğinde ücretli çalışma, kadını köleleştiriyordu; oysa kolektiflik için, toplum için çalışma, üretim biçimlerinin ve sosyalist tüketimin örgütlenmesi geliştikçe, özgürleştiriyor onu. İkinci olarak, yeni üretim ve gündelik yaşam biçimlerinin kuruluşu, ailenin köklü bir evrim geçirmekte olduğunu, eski ailesel bağların zayıfladığını, evliliğin geçici bir olay haline geldiğini (çözülmez kutsallık artık yok) ve analığın toplumsal bir fonksiyon haline dönüştüğünü gösterdi.

Devrimin ilk yıllarında, sosyalist yapının ilk direklerinin hızla

yerleştirildiği zamanda elde edilen büyük başarılar, cinsler arası ilişkiler sorununun çözümü için etkili bir itici güç oldular. Bütün bu olaylar derin bir iz bıraktı bizde. Ayrıca, kadının özgürleştirilmesi ve henüz kapitalist rejim altında olan ülkelerdeki proletaryanın, evlilik ve aile sorunun çözümüne bakış tarzı üzerinde de tartışmasız büyük etkileri oldu. Dünya proletaryası geleceğin toplumunun kuruluşunu ele aldığı zaman, bizim gerçekleştirdiğimiz şeyleri incelemeli ve sosyalizmin temellerinin hızla atıldığı bu dönemde tamamlanan değişiklikleri, önemle gözönünde bulundurmalıdır. Yeni yaşam biçimlerinin, tüm iktidarın efendisi olan işçi sınıfı tarafından kurulması deneyi kaydedilmeli, incelenmeli ve kullanılmalıdır.

(1921, *Sverdlevsk Üniversitesi*'nde verdiği konferanslardan)

A. Kollontai, Rus Devrimi'nin en renkli ve en önemli simalarından biridir. A. Kollontai, devrim öncesinde ve devrim sonrasında gerçekleştirdiği siyasal mücadele kadar, yazdıklarıyla da iz bırakmıştır.

Özellikle bir kadın olarak, kadın sorununa yaklaşımı, dönemin statükocu, gelenekselci ve sol muhafazakâr anlayışlarını mahkûm edecek içeriğe sahiptir. Çizgi dışıdır, aykırıdır, sorgulayıcıdır...

A. Kollontai, bu kitapta yer alan yazılarında aileyi, fuhuş sorununu, aşkı ve cinselliği en ayrıntı noktalarıyla ele alarak, makro tahakkümün gündelik yaşamda nüfuz edişini sorgulamakta ve Yeni Kadının "Yaratılmasının" ertelenemez önemini ortaya koymaktadır.

Yeni Kadının yaratılmasını sosyal devrimin en temel sorunlarından biri olarak gören A. Kollontai, erkekle aynı olan değil, eşit olan kadından söz etmektedir. Hemcinslerine kendinizi yıkın, yeniden yaratın diye seslenmektedir.

ISBN 975-6647-01-9



9 789756 647011

ak yüz yayıncılık